

5503

ELUMAKSUMUS (ELUKALLIDUS)

A. TOOMS.

COÛT DE LA VIE

Étude statistique par A. TOOMS.

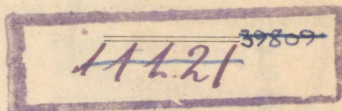
TALLINN 1925

ÄRATÕMME EESTI STATISTIKA KUUKIRJAST Nr. 36 (3)

ELUMAKSUMUS

(ELUKALLIDUS)

A. TOOMS.

COÛT DE LA VIE.

Étude statistique par A. TOOMS.

TALLINN 1925

ELUMAKSUMUS

TEKNOLOGI

2.

A 5505

TARTU

UNIVERSITÄT TARTU

S I S U K O R D.

	Lhk.	
I. ELUMAKSUMUSINDEKSI TEORIA	5—28	
1. Elumaksumusindeksi mõiste	5	
2. Elumaksumusindeksite tüübid	8	
3. Uurimistel põhjeneva alusbüdsheti järele elumaksumusindeksi arvutamine	10	
Alusbüdshetist	10	
Elutarvete rühmade indeksid	13	
Üldindeksi arvutamine	14	
Alusbüdshetit määrava uurimise ulatus ja kestvus	19	
Elatistasapinna muutumine ja indeks	20	
4. Indeksi arvutamine teoreetilise alusbüdsheti järele	21	
5. Elumaksumusindeksi arvutamise viis üldtarvitamise aadmete järele	22	
6. Sesooniliste ainete arvestamine	22	
7. Indeksi arvutamiseks võetavatest hindadest	24	
8. Indeksi territoriaalne ulatus ja sellekohased perspektiivid	26	
II. ELUMAKSUMUSINDEKSI PRAKTILINE KASUTAMINE JA MÕNED SENI- SED KOGEMUSED SELLEL ALAL	28—39	
1. Üldine väljavaade	28	
2. Elumaksumusindeksi praktiline kasutamine Saksamaal	29	
3. Elumaksumusindeksi praktiline kasutamine Poolas	34	
4. Elumaksumusindeksid Prantsusmaal	36	
5. Elumaksumusindeksid Itaalias	38	
III. AMETLIKKUDE ELUMAKSUMUSINDEKSITE KOOSSEIS VÄLISRIIKIDES 40—52		
Austria 40	Leedu 45	Ameerika-Ühisr. 50
Belgia 40	Poola 45	Alshiiir 50
Bulgaaria 41	Prantsuse 46	Austraalia 51
Daani 41	Norra 46	Kanaada 51
Holland 41	Rootsi 47	Lõuna-Aafrika 51
Hispaania 42	Saksa 47	Meksiko 51
Inglise 42	Soome 48	Tshiili 52
Itaalia 42	Shveits 49	Kalifornia 52
Läti 43	Tsh.-Slovakkia 49	
IV. EESTI ELUMAKSUMUSINDEKSI ARVUTAMISKATSE	53—92	
1. Eesti elumaksumusindeksi arvutamise võimalused	53	
2. Toitluskulud	54	
Toidunormi soovitatav kalooriline sisaldus	54	
Üksikute toiduainete määrad	57	
Meie indeksite baasid (ind. I abc, II, III ja IV)	64	
Toitluskulude indeksi käik 1914—1924	67	
3. Teiste elutarvete rühmade indeksite erinevus	72	
4. Korterikulud	73	
Üüriseaduse järele maksjate üüri liikumine	73	
Üüriseadusest rohkem maksjad	75	
Üldine üüri tasapind	77	
5. Valgustus- ja küttekulud	78	
6. Riietuskulud	79	
7. Muud kulud	83	
8. Rühmade võrdkaalud	84	
9. Üldindeks ja täiendavad arvutused	85	
10. Elumaksumus ja palgad	90	
V. ELUMAKSUMUSINDEKSITE KÄIK VÄLISRIIKIDES 1914—1924 a.	93—97	

TABLE DES MATIÈRES.

	Page
I. BASES THÉORIQUES DE LA CONSTRUCTION DES NOMBRES-INDICES	
DU COÛT DE LA VIE	5—28
1. Définition d'un nombre-indice du coût de la vie	5
2. Types des n.-ind. du coût de la vie	8
3. Établissement des n.-ind. d'après le budget-type	10
4. Établissement des n.-ind. d'après le budget théorique	21
5. Établissement des n.-ind. d'après les données de la consommation globale	22
6. Influences saisonnières	22
7. Prix servant pour calculation de l'indice	24
8. Territoire caractérisé par l'indice et perspectives prochaines	26
II. UTILISATION PRATIQUE DES NOMBRES-INDICES DU COÛT DE LA VIE EN QUELQUES PAYS ET LES EXPERIENCES CORRESPONDANTES	28—39
1. Observations générales	28
2. Utilisation pratique des n.-ind. en Allemagne	29
3. " " " " en Pologne	34
4. " " " " en France	36
5. " " " " en Italie	38
III. COMPOSITION DES NOMBRES-INDICES DU COÛT DE LA VIE OFFI- CIELS À L'ÉTRANGER	40—52
IV. COMPOSITION DES NOMBRES-INDICES DU COÛT DE LA VIE POUR L'ESTONIE	53—92
1. Méthodes possibles	53
2. Alimentation	54
3. Différences en établissement des indices des autres groupes	72
4. Frais de logement	73
5. Chauffage et éclairage	78
6. Habillement	79
7. Dépenses diverses	83
8. Pondération des groupes	84
9. N.-ind. général du coût de la vie et calculations auxiliaires	85
10. Coût de la vie en Estonie et salaires des employés d'État	90
V. MOUVEMENT DES NOMBRES-INDICES DU COÛT DE LA VIE À L'ÉTRANGER EN 1914—1924	93—97

I. ELUMAKSUMUSINDEKSI TEOORIA.

Bases théoriques de la construction des nombres-indices du coût de la vie.

1. Elumaksumusindeksi ¹⁾ mõiste.

Aine hind on tema vahetusväärtus mingi rahaüksustes.

Nii vahetusväärtus, kui ka rahaväärtus võivad aegajalt muutuda, kuid üksikute ainete suhtes võivad need muutused suurelt erineda. Pealiskaudsele vaatelejale võib hindade tasapinna muutumine paista palju suuremana ehk palju vähemana, selle järele, missugused ained tema vaatepiiris asuvad ja milledega tal rohkem tuleb kokku puutuda. On juhtumisi, kus suured hindade muutused ilma laiemat tähelepanu äratamata algavad, kuna teinekord väiksem üksiku toiduaine ajutine kallinemine suure elumaksumuse tõusuna vastu võetakse.

Et kindlamat pilti mingi aine hinna liikumisest saada, võib selle aine hinda ühel eelmisel ajajärgul teise ajajärguga suhteliselt võrrelda, võttes ühte neist ajajärgudest 100 (ka 1, kuid $\frac{0}{100}$ pole kunagi tarvitatud).

Aine suhteline hind on juba väga näitlik võrdlusabinõu, mida arutihti ka tarvitatakse.

Ent väheedel juhtumistel rahuldavad uurijat üksiku aine hinna liikumise andmed. Et hindade liikumist laiemal ulatusel jälgida, on ammu hakatud analoogilisi võtteid arendama, püüdes väljendada hulga ainete hindade liikumist ühe arvuderea kujul.

Indeksi eesmärgiks üldse on ühte laadi ilmuvuste erinevust ajas ehk ruumis väljendada mingil selgemal vormil, kui seda võimaldab nende absoluutarvude lihtne kõrvutamine. Parim viis seda vahet selgeks teha, on võtta nende ilmuvuste ühine arvuline väljendus mingil ajal ehk mingis ruumis mõõduks teiste mõõtmisel, mingil teisel ajal ehk teises ruumis.

Statistika teoorias, üldisemalt võttes, arvatakse indeksiteks arvud, millede abil mõõdetakse mingi ilmuvuse intensiivsust kas mitmesugustel aegadel, mitmesugustes asukohtades või mitmesuguste isikute rühmade suhtes, võttes mõõduks ilmuvuse intensiivsust ühel ehk mitmel neist aegadest (asukohtadest ehk rühmadest ²⁾). Nii, näiteks, võrreldes mitmel rahvaluge misel konstateeritud rahvaarvu, võib esimese rahvalugemise arvu 100 arvata; teisi sellekohaselt ümber arvates, saame indeksisarvud. ³⁾

Samane lugu on ühe kauba hinna võrdlemisega erinevatel aegadel. Need on lihtsad indeksisarvud, mis üks suhtarvude alaliki on ja millede konstrueerimine nii lihtne, et ta arusaamatusi esile ei kutsu.

Kuid soovides leida mitme lihtsa indeksiarvu rea ühist arvulist väljendust, võib neist ridadest konstrueerida ühise indeksi, mis oma koosseisult komplitseeritum on ja mida koosnevaks (complexes) nimetame.

L. March, rahvusvah. stat. instituudi aruandja indeksisarvude alal, eritleb kolme laadi indekseid (particuliers), mis sama mõiste sisaldavad, mida me juba lihtsa indeksina tähendasime, kuna seda, mis harilikult koosnevaks nimetatakse, ta veel allaotab sünteetilisteks (synthétiques) ja koondatuiks (composés).

Sünteetilised indeksid resümeerivad endas palju lihtindekseid, mis ühtlase mõõduga mõõdetavate suuruste kohta käivad. koondatud indeksid aga—ebaühtlastes üksustes väljendatud suuruste lihtsatest indeksitest saadakse.

Nii on, näiteks, mitmesuguste börsil koteeritavate valuutade hinna ühise liikumise suhteline väljendamine sünteetiline indeks, kuna mingi riigi majandusliku seisukorra iseloomustamiseks võib kokku seada koondatud (combiné) indeks, mille materjalina võib tarvitada, näiteks, tööstustoodangu, hindade, raudtee vedude ja teisi sarnaseid lihtsaid ehk sünteetilisi indekseid.

¹⁾ Käesolevas käsitluses tarvitusele võetud sõna „elumaksumus“ peaks autori arvamisel asendama meil viimastel aastatel tarvitusele võetud sõna „elukallidus“. „Elukallidus“ sisaldab elumaksumuse ühe mõiste — et elu kallis on, kallineb, kuna elu ka odavamaks minna võib. See mõiste, mis väliskeeltes „Lebenskosten, coût de la vie, cost of living, il costo della vita, стоимость жизни“ väljendatud, võiks eestikeeles väljenduda sõnas „elumaksumus“, mis tuletatud sõnast „maksuma“—kosten, соотер, стоить. Elumaksumus võib tõusta ehk suureneja ja langeda ehk väheneda. Elumaksumuse tõusul muutub elu kalliks — siis võib rääkida elu k a l l i d u s e s t — mis on cherté de la vie, дороговизна жизни.

Sõna „elumaksumus“ on tuletatud autori palvel T. Ülikooli lektori J. Veski poolt, mille eest temale tänu võlgneme.

²⁾ V. näiteks, Zizek, Grundris. d. stat.; Conrad, Stat. (Pol. Ök. IV), G. Mortara Lezioni di stat. metodol., Кауфманъ, Теория и Мет. Стат. (viimane eritab числа показатели ja общія числа показ., mõistes viimaste all koosnevaid ind.) nagu prof. Tyszka Indices ja Indexziffern. Sama ka Handwörterbuch f. Staatswiss, Meerwarth'i art.

³⁾ C. Gini — Quelques considérations au sujet de la construction des nombres-indices des prix etc.

Mõnel autoril *) on kombeks saanud indeksi all mõista ainult koosnevaid indekse ja neidki sagedasti ainult hindade liikumise alal. Muidugi pole sellel teoreetilisel töekspidamisel ühe või teise isiku poolt mingit asjaolusid muutvat olulist tähtsust, eriti veel sellepärast, et nende vaadete omajad ise palju indeksarvude progressiks ära on teinud. Ent sarnane suur ja autoriteetne statistikute kogu, kui XV. Stat. Instit. istungjärgu oma, ühines 1923 a. kontinendi parima indeksi teoreetiku L. March'i teesistega, ja võttis vastu resolutsioonid, mis vastupidiseid mõtteid sisaldavad, nii et see teoreetiline suun praegusaja omaks tuleks lugeda.

Käesolevas käsitluses nimetame asja lihtsustamiseks indekseiks ainult koosnevaid indekseid, kuna lihtsaid indekseid ainult suhtarvudeks ehk suhtelisteks hindadeks kutsume.

Hindade võnkumist iseloomustada tahtvaid indeksi-vormeleid on seni sadasid ette pandud, kuid üldjoontes võiksime meie aine käsitamise seisukohalt neid kahte põhitüüpi jaotada.

Tüüp A. Hindade liikumist kujutab ühe ja sama hulga ainete koguväärtuse võrdlemine kahel ajajärgul. See on täiesti konkreetse arvu võrdlemine, mille objekte ka tegelikult võib kuhugi koondada. Näiteks, võib toiduainete kohta mingi leibkonna (ehk terve riigi) päeva, nädala ehk aasta toidumoona korraga üheskoos valmisostetuna mõelda. Probleemiks on teada, kui palju maksab ta mingil teisel ajajärgul. Toidumoona üldväärtuse võrdlemine annabki soovitava arvu, mis indeksi moodustab.

Tüüp B. Hindade liikumist kujutab hulga ainete suhteliste hindade (s. o. üksikute ainete hindade indeksi) keskmine. Sel juhtumisel on muidugi tegemist ainult abstraktsioonidega. Ainete hinnad mingil ajajärgul võetakse aluseks, arvatakse välja nende suhtelised hinnad teisel ajajärgul ja arvutatakse nende suhtarvu keskmine—aritmeetiline, geomeetiline ehk mingi muu. Loomulik, et saavutatud indeks—see kõigi ainete suhteliste hindade keskmine—kunagi tõelikult kusagil konkreetset väljendunud pole,—see arv on täielik abstraktsioon.

Nende põhimõtete peale, mille üle juba esimese indeksi tarvitaja sama selge ettekujutuse võis omada, kui ta ainult loogiliselt mõtles, on veel ka praeguste indekside arvutamine oma enamjaos rajatud. Küsimus on ainult arvutamise üksikasjades, konkreetsetes vormelites, mida arvutamiseks tarvitatakse ja n. n. võrdkaaludes ja võrdkaalustamise viisides. Need osad olenevad juba eesmärkidest, mida arvutaja enesele üles seab.

Võrdkaalude küsimus on samuti vana, kuid ikka jälle uuesti ülesvõetav. Võrdkaaludeks nimetatakse võrdlevat tähtsust, mis ühel ehk teisel indeksi koosseisu võetaval ainel lubatakse omada lõpulikkude tulemuste peale—see on iga aine tähtsuse arvuline väljendus. Esimest tüüpi indeksi juures võib seda tähtsust väljendada, võttes ühte ainet rohkemal määral, kui teist, mille läbi ka tema hind üldsummas suuremat mõju avaldab. Teise tüüpi juures võib sama tagajärge saavutada, iga aine kohta kindlaks määrates protsenti, mille järele üldise keskmise arvutamise juures selle aine suhteline hind arvesse võetakse.

*

Tähtsamad indeksitest rahaväärtuse ja hindade liikumise alal on suur müügi, turuhindade ja elumaksusindeksid.

Lahkumine suur müügi ja turuhindade liikumise indeksite, ühelt poolt, ning elumaksusindeksi arvutamise vahel, teiselt poolt, olenevad ülesseatud sihtidest. Valdavam vaatepunkt suur müügi ja turuhindade indeksite arvutamisel on soov mõõta hindade üldtasapinna muutumist, mis rahaüksuse väärtuse muutumisele vastab. Iga üksiku aine hinna muutus on kõigepealt rahaüksuse väärtuse muutumisele vastupidine liikumine. Teiselt poolt, võivad iga aine hinna liikumised oleneda ka selle aine kohta käivatest eripõhjustest. Suur müügi ja turuhindade indeksite eesmärgiks on püüda korvaldada kõik nende üksikute väikeste põhjuste mõjud, mis ainult üksikuid aineid puutuvad, et seda paremini väljendada üldise mõju tulemusi.

Sellepärast on tavalikkude suur müügi ja turuhindade indeksite arvutamiseks kõige tihemini tarvitatav hulga ainete suhteliste hindade keskmine (see tüüp, mida me B tähendasime). Kuna iga aine hinna liikumine omal viisil raha ostujõu muutumist peegeldab, näitab suure hulga hindade muutumiste lihtnegi keskmine küllaldavalt rahaostujõu üldise muutumise suuna ja kiirust.

Arutihti rahuldutaksegi nende indeksite arvutamisel suhteliste hindade lihtsa aritmeetilise ehk geomeetrilise keskmisega, võrdkaale mitte tarvitades.

*) Eriti Irving Fisher.

Tavaliku elumaksumusindeksi eesmärgiks on aga anda mõõduabinõu mitte hindade üldtasapinna liikumise, vaid elumaksumuse muutumise üle. Sõnal „elumaksumus“ pole iseeneest mingit kindlat tähendust. Temale kindla tähenduse andmiseks on vaja kindlaks määrata see elu tasapind, mille maksumust soovitakse vaadelda.

Selleks püütakse harilikult jälgida hindade liikumise otsekohest mõju mingist kindlast ühiskondlisest klassist leibkonna ostujõu peale, terve rea mitmesuguste ainete ja asjade ostmisel, mida see perekond harilikult tarvitab. Elumaksumuse indeksi eesmärgiks on kindlaks teha ainult vastava väljamineku muutumist. Teatud määral võib näha sellest ka raha ostujõu muutumisi ja nimelt sedavõrd, kuidas raha ostujõu muutumine selle teatud hulga asjade ostmise peale mõjub. Elumaksumusindeksi arvutamise eesmärgiks on leida mingit elementi, mis lubaks mõõta, kui suurelt on muutunud sissetuleku ostujõud. Sellepärast ei või elumaksumusindeksina tarvitada ka suhteliste hindade lihtsat keskmist.

Senini arvutatud elumaksumusindeksid on kõik nii ehk teisiti võrdkaalustatavad olnud.

*

Iga elumaksumusindeksi võrdlev tähtsus on kahesugune: teoreetiline — tema tähtsus kogu riigi elumaksumuse liikumise väljendamiseks ja rahvusvaheliste võrdluste jaoks ja praktiline—eri eesmärgiga mitmesuguste pikemaajaliste lepingute sõlmimisel abiks olla. Ebastabiilse valuuta ajajärgul on iga pikemaajaline palkamisleping halb kas palkajale ehk palgatavale, kui temas pole arvesse võetud raha ostujõu muutused, mis selle aja jooksul võivad sündida. Juba enne sõda näeme palju püüdeid reguleerida pikemaaja lepingute sõlmimist sarnaselt, et need muutused arvesse oleks võetud. Ent peategurina mõjus elumaksumusindeksite arenemiseks, nagu hindade iseloomustamise indeksitel üldse, peasjalikult see suur praksis, mis nende arvutamine sõjaajal ja peale suurt sõda on omanud. Sõjapidamine ja sisemised sündmused põhjustasid pea kõigis riikides rahaväärtuse langemist. Kaupade puudus ja riikliste tarviduste kasvamine kiirustasid suure elukalliduse laine laienemist palju rutemini, kui seda ainult rahaväärtuse langemine esile kutsuda oleks võinud. Endise kullaväärtulise raha terve ja kindel kriteerium kadus. Selles ebaselges seisukorras jäi järele ainult võimalus alati orienteeruda sõjaeelseaja peale, püüdes võrrelda käesolevaid olusid stabiilse olukorraga.

Suure sõja ajal ja peale sõda ongi paljudes riikides n. n. liikuvate skaalade (échelles mobiles) süsteem ühel ehk teisel kujul tarvitamist leidnud, nagu seda teisel kohal näeme (v. peat. 2).

Selle praktilise vajatavuse järeldusel on ka indeksite populaarsus tõusnud. Kuna enne suurt sõda indeksite, eriti elumaksumuse omade, küsimust võrdlemisi harva käsitati, on peale sõda see olukord täiesti muutunud ja laialisemateski hulkades arutatakse ja vaieldakse indeksite üle. Pea igas riigis on oma elumaksumusindeksid tarvitusel ja kuigi indeksid ise arutihti halvasti kokku seatud, on nad alalist huvi ja käsitamist leidnud, eriti ajakirjanduses.

Ka teoreetiliselt on küsimus võrdlemisi palju edenenu ja terves reas töödes käsitatud. Oli loomulik, et esimesel rahvusvahelise statistika instituudi istungjärgul peale sõda küsimus arutusele võeti (Brüsselis 1923, XV. istungjärgul). Instituudi poolt vastu võetud resolutsioonid ei leidu küll midagi uut—neis konstateeritakse senist olukorda, eritades kahte tüüpi indekseid. Kuid see on isegi juba suureks sammuks edasi. Kahtlemata võib järgneval istungjärgul, kus küsimus arutusele võetakse, edaspidiseid edusamme oodata.

Instituut arutas majanduslikkude indeksite küsimust üldse, nende hulgas ka elumaksumusindeksite oma. Kuna vastuvõetud resolutsioonid just indeksi mõiste määramist sisaldavad, on kõige kohasem, et me resolutsiooni elumaksumusindeksite kohta oma lähtepunktiks võtame.

2. Elumaksumusindeksite tüübid.

Rahvusvahelise statistika instituudi XV. istungjärgu resolutsioonides ülesseatud põhimõtted ¹⁾ elumaksumusindeksite arvutamise kohta.

I. Elumaksumusindeks hindade liikumisega esile toodud muutuste kujutamiseks väljaminekutes, mis tingitud mingist teatud elulaadist. See indeks peab kujutama kindlaksmääratud ainete hulga ostu- ehk müügihinna liikumist, nii et liikumine oleneb ainult hindade muutumisest. Sarnane indeks ei luba asjalikku võrdlusi muidu, kui elamisviis ei püsi samana, s. t. siis kui indeksi sisetatud ained ja teened jäävad pea samas- teks ja arvustamiseks tarvitatakse samaseid võrdkaale.

Kui elamisviis tuntavalt muutub, peab arvutama uue indeksi, mida eelmise indeksiga võib kokkukõlastada, kui lihtsalt ei soovita elumaksumuse uurimiseks tarvitada kahte indeksi — ühte endise, teist uue elulaadi järele.

Võrdkaalude kindlaksmääramine ja selle kindlaksmääramise viisi rahvusvaheline ühtlustamine on väga raske, ta oleneb abinõudest, mis kusagil käsitada.

Mitmesuguste indeksite omavahelisel võrdlusel ei ole täpset mõtet, kui nad mitte ühte ja sama elamisviisi ei käsita. Muidugi võib teha palju võrdlusi mitmesuguste elamisviiside vahel.

Teatud ühtlust konstrueeritud indeksite vahel võiks saavutada ainult toitlusväljaminekute alal, kuna seal füsioloogilised tingimused toitlusväärtuse näol mõõduandvad.

II. Elumaksumusindeks hindade liikumisest ja elamisviisi muutustest olenevate muutuste kujutamiseks. See indeks kujutab ainete ostu- ehk müügihindade liikumist, mille juures hinnad olenevad nende liikumisest, aine aga määratakse igakord eriti, käesoleva aja tarvitamise järele. Sarnane indeks ei võimalda eritada seda, mis indeksi muutmises ainult hindade muutumisest tingitud.

Väljamineku jaotumine tarvitamise muutumisel nõuab siis sellekohaseid eriuurimisi.

*

Rahvusvahelise instituudi definitsioon eritab nii kahte tüüpi elumaksumusindekseid arvutamise aluseks võetavate võrdkaalude järele: I.—alaliste, kindlate võrdkaaludega, II.—tarvitamise muutumise järele muutuvate võrdkaaludega.

Viimase (II.) tüüpi järele arvutamine pole senini suurt poolehoidu leidnud. Vastav töö nõuab palju erilisi uurimisi ja piinlikku tähelepanu, tema tulemused on alati vaieldavad, kuna teada pole, kuivõrd ja kui laialt nad iseloomustavad on ja, mis kõigetähtsam, ta ei anna rahaostujõu muutumise üle võrdlusvõimalusi, kaotades oma tähtsama ja praktilise omaduse.

Seda tüüpi indeksitest on senini omapärasemana ja pea ainukesena püsinud Dr. Kuczynski ²⁾ arvutamised Berliini kohta.

Tema büdshet on arvutatud töölisleibkonna minimaalsete väljaminekute üldsumma alusel, mille juures püütakse üksikute ainete, eriti toiduainete tarvitamise muutumist arvesse võtta, kindlaks määrates iga kuu tõeliste ostuvõimaluste järele ainete arv ja hulk, toiduainete kohta kalooriate arvu järele. Toiduainete suhtes on see teoreetiline, muutlik nii ainete, kui ka võrdkaalude suhtes. Muudel aladel—teoreetiline muutmatu büdshet.

Peale toiduainete on algusarvudes järgmised väljaminekud ette nähtud:

- 1) korter — 1 tuba ja köök
- 2) küte — 1 tsentner brikette ja valgustus 6 kub. met. gaasi
- 3) riietus — riiete, jalanõude ja pesu parand. ja korrashoid —

üldsummas alguses	45 mk. (Saksa paberm.)
	naisel 30 mk.
	lapsel 15 mk.

4) muude väljaminekute peale (pesupesemine, söidud, maksud jne.) 25% kõigist eelmisest juurde.³⁾

¹⁾ Vaba tõlge. Tekst v. Résolutions sur les indices de la situation économique, XV. session de l'Institut Intern. de stat.

²⁾ Berliin — Schöneb. stat. am. juh. Tema indeks ilmub „Finanzpolit. Korrespondenz“.

³⁾ Septembris arvab Kucz. mitmesug. väljamin. % juba 33 ¹/₃% peale jne.

Algusarvud olid järgmised (märts 1920 a.) markades:

	mees	abielupaar	abielupaar 2 lapsega
Toitus	59	90	124
Korter	8	8	8
Küte ja valg.	20	20	20
Riietus	45	75	105
Muud	33	48	64
Kokku	165	241	321

Pärastistes arvutustes on Kuczynski, alati turu konkreetsest olukorrast välja minnes, kord ühte, kord teist ainete hulka tarvitanud, kombineerides selle järele, kuidas praktiliselt mõtleja ja kõige otstarbekohasemalt ja odavamalt läbi saada püüdjä perenaine oma ostusid oleks korraldanud. „Sel nädalal oli kõige parem tarvitada sarnaseid toiduaineid...., sel nädalal, kui toitlusameti poolt leiba odavama hinnaga anti, tuli leibkond sarnase toiduhulgaga välja.... jne.“ on harilikud mõtted, milledest Kuczynski välja läheb.

Edaspidistes arvutustes kõigub toiduainete arv umbes 15 aine ümber, riietus 2, küte ja valgustus 2 hinna ümber.

Kuczynski ise arvab oma arvutuste kohta: „Elatismiinimumi võib tuhandel viisil arvutada. Siin on üks võimalikult lihtne tee selleks näidatud, mis ligikaudselt eesmärgile viib“.

E. Hofmann *) leiab Dr. Kuczynski indeksi vaadeldes, et vaatamata suurte puuduste ja isikliku vaatekoha valdavuse peale, on see huvitav katse elatismiinimumi üldsumma muutumist ajas jälgida, püüdes ära näha ka selle üldsumma jaotumist.

Selle hindamisega võib nõusse jääda. Võiks lisada, et omapärasuse juures ei puudu tal ka teatud praktiline huvi. Võib huvitav olla tagasi vaadata, missugused toiduained sel ehk teisel kuul hinna poolest kättesaadavamad olid ja, järgnevalt, ka rohkem tarvitusel võisid olla.

Kõige selle juures jääb aga indeks ikkagi ühe isiku vaimusünnituseks, individuaalse vaate ja maitse väljenduseks, mille laiem iseloomustavus väga vaieldav. On ju elamisviisi äärmiselt paenduv ja kehvemast elamisviisist võib alati mingi veel kehvema leida. Millega on siis uurija kindlustatud, et käesoleva nädala oludekohast toiduainete valikut kombineerides ta mitte äärmustesse ei lange ehk erapoolikuks ei muutu.

Ainuke väljapääs selleks labüürindist on Instituudi resolutsioonis väljendatud: peab toimima alaliselt kestvaid sellekohaseid eriuurimisi. Ent see on kolossaalne töö.

Amsterdami stat. büroo alustas 1917 a. laiaulatuslist andmete kogumist töölis- ja alamametnikkude leibkondade tarvitamise üle, mis siis indeksi arvutamiseks kasutati. See töö jäeti 1920 a., kuna ta määratud vaeva ja kulu nõudis. Mõnel pool, kus sarnaseid indekse siiski arvutatakse, näiteks, samas Hollandis (Haagis) ja Shveitsis, piirduakse vähese arvu, mõnes rühmas isegi 3—4 leibkonna tarvitamise alaliste väljaminekute arvestamisega, mis siis otseteed väljaminekute suuruse võrdlusteks kasutatakse.

Kõigiti on aga selge, et sarnasel viisil koostatud indeksil tähtsam omadus,—rahaostujõu jälgimine leibkonna väljaminekute miljöös—puudub, mispärast teda sarnase mõõdupuuna tarvitada ei saa.

*

Laiemalt tarvitusel on I. tüübina märgitud elumaksumusindeksi arvutamine. Pea kõik ametlikud elumaksumusindeksid on seda tüüpi, mispärast teda ka pikema vaatluse alla võtame. Seda arvutamiseviisi võib võrdkaalude ülesseadmisviisi järele veel ligemalt eritada.

Tarvitamine üldse on praegusel ajal määratu ulatusega ja nii muutuv, et statistika praeguse seisukorra juures igatahes võimatu osutub arvestada kõigi ühiskondlike kihide väljaminekuid. Selleks, et tõelikku tarvitamist ja ühtlasi ka tema maksumuse tasapinda jälgida, peab 1) kas valima keskmise individuumi ehk keskmise leibkonna teoreetilise tarvitamise ehk 2) büdshetiliste uurimiste järele kindlaks määratud tüübilise leibkonna (ehk üksiku isiku) tarvitamise, ehk 3) aluseks võtta oma riigi üldtarvitamist, kuid siis juba mitte väljaminekute, vaid tarvitatud ainete hulga järele.

Kuna praegu tarvitatavatatest indeksi arvutamiseviisidest kõige rahuldavamaid tagajärgi on annud büdshetiliste uurimiste alusel toimitud tüübilise leibkonna tarvitamise järele indeksi arvutamine, mis ühtlasi kõigelaiemalt tarvitusel, peatume sel arvutamiseviisil pikemalt, kuna teised indeksi tüübid selle järele võrdlemisi kergelt selguvad.

*) E. Hofmann, Indexzif. im. Inland u. im Ausland.

3. Uurimistel põhjeneva alusbüdhseti järele elumaksumusindeksi arvutamine.

Alusbüdhsetist. Büdhseti järele indeksi arvutamiseks on vaja kõigeesiti sooritada alusbüdhset, s. o. tüübiline leibkonna väljaminekute täpne kujutus üksikute ainete ja väljaminekute punktide järele.

Mitmesugustes riikides toimitud uurimised näitavad, et perekonna väljaminekute jaotumine ei alistu mitte üksnes üldistele mõjudele (ühiskondlik kiht, sissetuleku suurus, isikute arv leibkonnas), vaid ka mitmesuguste, väga lahkuminevate üksikute maitsete ja harjumuste mõjudele. Et alusbüdhset võimalikult täpsemini tõeloludele vastaks, on vaja toimida esialgseid uurimisi suurema arvu leibkondade tarviduste ja väljaminekute kohta ja siis võib büdhseti üksikud elemendid ära määrata kõigi kordaläänud vaatluste keskmiste alusel.

Kuigi esimesel pilgul rida üksikute leibkondade büdhsette äärmiselt erinevatena osutuvad, näitab nende läbitöötamine alati suuri ühtivusi, mitte ainult suuremate väljaminekute liikide, vaid ka üksikute ainete muretsemise alal, milline ühtivus seda suurem, mida ühtlasem oma ühiskondliku kihituse poolest see keskkond, mille kohta andmed kogutud. Need ühtivused ei avaldu mitte ainult silmapilkselt, vaid on ka ajaliselt kaunis püsivad, nagu järgmine näide Shveitsi enne- ja pealesõjaaegsete büdhsettide võrdlusest näitab, kus üksikute rühmade % üldväljaminekust toodud:

	1912 a. (785 büdhsetti)	1919 a. (277 b.)	1920 a. (225 b.)
Toitlus	45,8	44,8	43,7
Küte ja valgustus	22,4	5,8	5,8
Korter ja mööbel		15,3	15,6
Riietus	12,0	14,6	14,6
Mitmesug. kulud.	19,8	19,5	20,3

Tähtsusetu suhtelise vahekorra muutumised tabelis võivad osalt leibkondade lahkuminevast arvust igal uurimisaastal ja leibkondade eneste erinevusest tingitud olla. Kindla tendentsina paistab toitluse osatähtsuse kahanemine ja korteri väljaminekute ning muude kulude kasvamine. Kuid mõlemad tendentsid on küllalt aeglased, ja üldine pilt selle läbi palju ei muutu. On näha, et toodud vahekordi Shveitsi oludele vastavaiks võib pidada.

Uurimiste alusel võib igalpool sarnaseid vahekordi kindlaks määrata, mis analoogiliste palkade ja hindade tasapinna juures püsiva laadiga on.

Ja kuidas võikski teisiti olla, kui enamjao palgaliste väljaminekuid kindlasti reguleerib palk. Elamislaad on väga paenduv—ta laieneb ja kitseneb palga vastava suurenemise ehk vähenemise järele. Ja kuigi iga leibkond väliselt nähtavasti täiesti iseseisvalt teid otsib oma sissetuleku kõigeotstarbekohasemaks paigutamiseks elutarvete rahuldamisel, kujuneb ometi üldine leibkondade tarvitamine olude sunnil väga sarnasena ja ligineb keskmisele. Enamvähem ühtlased toitlus-, korteri- ja muud tarbed sunnivad ühtlaste sissetulekutega leibkondi oma tarvitamist selle määrani tasandama.

See keskmine iseloomustav määr ongi alusbüdhset. Nagu iga keskmine, on ka alusbüdhset seda parem, mida vähem erinevad tema aluseks võetud vaatluste tulemused.

Selle eeltingimuse tõttu peab loobuma mõttest ühise büdhseti kohta, mis kõigi, mitmesugusematest rahva ühiskondlikkude kihtidest leibkondade kohta käiks. Ka siis, kui soovitakse iseloomustada ainult kõige vaesemalt elavaid leibkondi, osutub vastuvaidlemata tõeasjana, et on vaja eritada, näit. töölisi ja ametnikke. Kuid tihti ei piirduta selle kahe alljaotusega. Shveitsi 1920 a. büdhsetilisel uurimisel eritatud neli ühiskondlikku kihti näitavad, kuivõrd üksikute kihtide väljaminekute koosseis erineb.

	Kõrgemad ametnikud	Muud ametnikud	Kvalifitseeritud tööl.	Lihttöölised
Üldväljaminek (frankides)	13 416	7 405	6 014	5 462
Väljaminekute suhteline vahekord:				
Toitlus	31,8	38,9	48,1	51,6
Küte ja valgustus	5,1	5,7	6,0	5,6
Korter ja mööbel	14,2	15,9	14,6	13,1
Pesu ja korteri puhastamine	2,2	2,2	1,8	2,2
Riietus	16,2	13,9	12,4	11,6
Maksud	4,7	3,7	2,5	1,9
Mitmesugused kulud	25,8	19,7	14,6	14,0
	100	100	100	100

Samasuguse näite võib leida Belgia uurimiste tulemustes (v. 3 peatükk).

Kihtide erinev vahekord laseb ka käesoleval juhtumisel selgesti paista üldtuttavat ja täiesti arusaadavat asjaolu, et leibkond seda rohkem toitluse peale kulutab, mida vähem ta üldsissetulek. Toitluse osatähtsus väljaminekutes langeb ühes sissetuleku suurenemisega. *)

Nn. Engel'i reegel (1895 a.) määrab, et mida kõrgemaks tõuseb sissetulek, mida parem on olukord, seda vähem annab leibkond välja toitluskuludena. Sellele lisaks võiks enamjao toimitud uurimiste põhjal lisada, et toitluskuludes eriti võetult olukorra paremnemisega käsi-käes käib eestkätt väljaminekute suurenemine lihaainete peale (kõigepealt liha ja sink, mitte niivõrd vorstid jne.), selle järele väljaminekud või peale jne. Ja see suurenemine pole ainult absoluutne, vaid ka suhteliselt võetuna.

Korterikulude alal pole sarnast üldist reegliparasust märgata. Tõsi, juba 1867 a. väljendas Schwabe vormeli, et mida vaesem keegi on, seda suurem suhteliselt on tema väljaminek korterikuludena. See reegel aga, mis Schwabe reeglina tuntud, pole mitte kõigil juhtudel kinnitust leidnud.

Toodud näited iseloomustavad küllalt kujukalt erinevust mitmesuguste kihtide vahel. On selge, et kui ka uurimisi ühelajal toimida mitmesuguste kihtide kohta, neid andmeid soovivat on lahus kokku võtta, et erinevaid jooni mitte kaotada.

Iga alusbüdhseti tüübi alusel võib arvutada eriline indeks. Nii toimitaksegi mõnes riigis, kus vastavad uurimised teostatud, nagu näit., Shveitsis.

Teiseks sarnaseks liigitamiskriteeriumiks võib olla sissetuleku suurus. Nii näit., Belgias arvutatakse neli erindeksi töölisteibkondade kohta kuni 20 fr. sissetulekuga päevas, 20—30 fr., 30—40 fr. ja üle 40 fr.

Ka mõnes teises riigis on aluseks võetud sissetuleku suurus.

Enamjao riikides arvutatakse indeksi ainult lihttööliseibkonna büdhseti alusel. Muidugi pole tõelikult selle büdhseti tarvitamine terve riigi elumaksumuse iseloomustamiseks kaugeltki mitte täielik abinõu, kuid praktiliste otstarvete jaoks, milleks indeks harilikult arvutatakse—palkade ja lepingute normeerimiseks—võib ta enam-vähem rahuldav olla. See indeks omab seda enam tähtsust, mida suurem riigi elanikkude hulgas on tööliste arv ja mida suurema tarvitajate hulga nad moodustavad.

Kuid selle peamise indeksi kõrval on kahtlemata väga soovitatavad ka teisi kihte iseloomustavad indeksid—järgnevalt ka vastavate alusbüdhsetide sooritamine.

Büdhsetilisi uurimisi toimitakse väga mitmekesiselt. Belgias, näiteks, toimitakse leibkondades väljaminekute ülesmärkimist 13 päeva jooksul. Mitmepool tehakse seda ühe kuu ehk ka pikema aja jooksul. Kõigesoovitavam ajaline kestvus oleks muidugi terve aasta, mille kestel kõigi aastaaegade iseäraldused küllalt selgelt esile võivad tulla. Sarnaseid pikemulatuslisi uurimisi terve aasta kestel, sissetulekute ja väljaminekute arvepidamise näol, toimitakse muuseas, näiteks, Shveitsis, Daanis ja Venes.

*) Selle üldtunnustatud asjaoluga vastolus näisid olevat India (Bombay) 1921—1922 a. toimitud tööliste büdhseti uurimised 3076 leibkonna kohta, kus esialgsete kokkuvõtete järele, mis meile kätte puutunud, 8 rühma ulatusel, sissetuleku kolmekordselt kasvades, ka toitluse osatähtsus pea sama järjekindlalt suurenes. Ligemal tutvumisel selgus, et seal ka perekonna keskmine suurus kõigi 8 rühma ulatusel kõik aeg suurenes (3,7—5,0). Tarvitame juhus sarnast huvitavat perekonna suuruse rippuvust ja kooskõla sissetuleku suurusega märkida.

Harilikult pöörab uurimist teostav äsutus mitmesuguste organisatsioonide ehk agentide kaudu ehk üleskutsete teel vastavate kihtide leibkondade poole, paludes, kas täita vastuseid küsimislehtede peale, ehk üles märkida oma väljaminekuid vastavates vihkudes. Lühema aja kohta andmete kogumiseks tarvitatakse harilikult küsimislehti; pikema aja peale antakse vastavad vihud, mis nende täitjatele ka seda huvi pakuvad, et nende abil igäüks ka ise oma väljaminekuid süstemaatilisemalt võib jälgida.

Et vormulaaride täitmist kergendada ja ühtlustada, on neile enamasti instruksioonid lisatud. Pikemaajaliste ülesmärkimiste puhul käivad mitmepool eriagendid instrueerimas ja aegajalt ka ülesmärkimist kontrollimas.

Täidetud küsimislehed ehk vihud kogutakse peale aja möödumist ja kontrollitakse sisuliselt.

Kõlbulikkude ja parandatud andmetega küsimislehed rühmitatakse harilikult sissetuleku suuruse järele.

Läbitöötamise esimene aste seisab selles, et andmed toitluse üle ümber arvutatakse ühemõduliste üksuste peale. Uurimisel pole muidugi võimalik ega ole soovitavgi ühtlase liigete arvuga leibkonna valikulist otsimist. Ükskõik millise liigete arvuga leibkonna tarviduse võib kokkuvõttes ümber arvutada keskmiste peale. Sarnaste üksustena on tarvitusel kaks erinevat mõõtu: üks neist, mis praegusel ajal laiemalt tarvitusel on, võtab aluseks täisealise meesterahva toidu tarvidust ja arvutab suht- ehk murdarvudes, võrreldes selle tarvidusega, naisterahva ja laste tarvidust; teine neist, mida Engels ette pannud, ja mis, näit. Belgias tarvitusel, arvutab neid üksusi, aluseks võttes ühe vastsündinud lapse tarvidust ja jaotades terve perekonna toidutarvitamist selle suuruse peale.

Selle ehk teise tabeli *) alusel ühtlaste üksuste peale ümber arvutatud toitlusväljaminekud samuti, kui väljaminekud teistel aladel (korter, küte ja valgustus jne.), võetakse iga elemendi kohaselt kõigis bühshettides kokku ja tuuakse igalpool välja keskmine; seda keskmist võib lugeda seda tüübilisemaks, mida vähemad üksikute bühshettide vastavad kõrvalkalduvused.

Peale selle annavad bühshetilised uurimised veel muidugi terve rea teisi tähtsaid andmeid—üksikute toiduainete osatähtsuse kohta toitluses, leibkonna suuruse mõju kohta üksikute väljaminekute peale, riietusartiklite kandmisaja kestvuse üle jne.

Saavutatud keskmised annavadki alusbühsheti keskmise leibkonna väljaminekute loetluse terve rea üksikute punktide näol—tähtsam materjal indeksi moodustamisel. Kuid enne indeksi moodustamise tehnika juurde üleminekut peatume veel mõningail nõuetel, mis praegusaja teoorias alusbühsheti alal enamvähem üldtunnustatuks saanud.

Eelpool toonitasime vajadust eritada üksikuid ühiskondlikka kihte. Kui nüüd võtta harilikumalt toimitavat töölisleibkonna kohta käivat uurimist, siis on jällegi selge, et on vaja eritada linnas ja maal elavaid leibkondi (kui mõlemaid soovitakse vaadelda). Väikepõllumehe ehk põllutöölise tarvidused ja sissetuleku jaotumine on hoopis teine, kui linna töölisel—siin esinevad kõrvaltegurina ka produktid oma majapidamisest, kuna linnas pea kõik väljaspoolt osetakse.

*) Esimese mõõdu täielik tabel kujuneb suhtarvudes järgmiselt:

Mees keskm. töö juures	100
" raske " "	120
" vähese " "	80
Naine keskm. " "	80
" raske " "	100
" kerge " "	70
Vana mees ehk naine	90
Väga vana mees ehk naine	70—80
Poiss 15—16 a.	90
" 13—14 "	80
" 12 a.	70
" 10—11 a.	60
Tüdruk 15—16 a.	80
" 13—14 "	70
" 10—12 "	60
Laps 6—9 a.	50
" 2—5 "	40
" alla 2 a.	30

Teine ümberarvutamise viis, Engels'i poolt üles seatud „quet“ tabel on järgmine:

Älla aasta vanad	1.0
1 " "	1.1
2 " "	1.2
3 " "	1.3
4 " "	1.4
jne. iga aasta 0.1 lisades	
20 aastat vanad	3.0
üle 20 a. van. eritab tabel mehi ja naisi:	
mehed	naised
21 a. van.	3.1 3.0
22 " "	3.2 3.0
23 " "	3.3 3.0
24 " "	3.4 3.0
25 ja üle	3.5 3.0

Üldised tarvidused ja harjumused võivad omaette väga suurelt erineda ühes riigi osas, teise riigi osaga võrreldes; sellepärast on vajalik aluseks võtta ise büdshet iga erineva raiooni kohta.

Sel on see halb, et iga raiooni kohta on raske täpsemaid andmeid koguda ja siis vaatluste arv väga piiratuna osutub. Sellegipeale vaatamata ei tohiks kõikide raioonide kohta täiesti ühesuguseid büdshette aluseks panna. Prantsusmaal on, näit., viina tarvitamine, mis lõunas väga laialdane, põhjapool asendatud siidri ja õlle tarvitamisega. Puid tarvitatakse väga laialdaselt kütteainena mitmesugustes raioonides, kuna teistes esineb tähtsama kütteainena turvas ehk süsi jne. Samuti varieerub väljaminek korteri peale ja tema osatähtsus. Sellepärast tuleks muidugi aluseks panna üksikute raioonide büdshetid, kuid kõigi nende büdshettide kokkuseadmist anda tõesti kompetentsete ja usaldatavate vaatlujate hooleks.

Peaks resümeerima: alusbüdshetti on soovitav kindlaks teha otsekoheste vaatluste alusel. See büdshet erineb vastavalt kohtade ja raioonide järele, ja üldisemalt, kuid seda enam—ühiskondlikkude kihtide järele.

Elutarvete rühmade indeksid. Büdshetis sisaldub alati suur hulk kõige peenemaid kalkulatsioone väljaminekute üksikasjade kohta ja neid seda rohkem, mida teaduslikumalt ja täpsemalt uurimused toimetatud. Nende hulgas on sarnane hulk väikeseid elemente, millede täielik jälgimine järgnevatel ajajätkudes raske oleks. Tõuseb küsimus, kas on vajadust neid võrdlemisi väikseid büdsheti osasid jälgida kõigis nende peensustes.

On selge, et, näit., riietuse hindade liikumise iseloomustamisel kuidagi mööda ei pääse riietuse peamise osa — ülikonna—sissevõtmisest, kas tervikuna, ehk tema üksikute elementide näol, ja selle väärtuse muutumise jälgimisest ajajooksul. Samuti tarvilikuna osutub pesu ja jalanõude hindade jälgimine samal alal. Kuid tõesti vähese tähtsusega oleks, näit., taskurättide sisetamine indeksi arvutamise elementidesse. See väljaminek on võrdlemisi nii väike ja nii väga paenduv, et vastavate hindade muutuste tagajärgi raske ette näha. Suurema hindade kõrgenemise puhul võib see väljaminek suhteliselt niivõrd väheneda, et ta büdshetis endise osatähtsuse kaotab. Ka on äärmiselt raske siin täielist vastavust jälgida. Ja, pealegi, väljendab seda liikumist küllalt hästi tähtsamate riietusartiklite, eriti pesu, hindade liikumine.

Sarnaseid näiteid võiks tuua iseäranis palju harilikult büdshetis esineva mitmesuguste tarviduste tarberühma koosseisust.

Igatahes võiks täiesti usutlevalt möönda, et kuna kõigi väikeste büdsheti osakeste hinna jälgimine ajaliselt määratuid raskusi eeldaks, neid liikumisi aga tähtsamad ja suuremad analoogilised elemendid küllalt hästi võivad ära määrata, tarvidust pole tingimata kõiki büdsheti elementisid jälgida. Võib julgesti suur osa väikseid elemente välja jätta ja piirduda tähtsamate elementidega, mis alistuvad jälgitavamatele muutustele ja millede hinnad kogumiseks kohasemad.

Sellega tõmbub kindel piir uurimistel põhjeneva alusbüdsheti järele arvutatud elumaksumusindeksi ja elatismiinimumi, kui tarvete alammäära vahel. Selles viimases püütakse fikseerida kõiki seda, mis elutarveteks vajatavate ainete hulga alammääraks loetakse. Vastandiks sarnasele arvutusele ei püüa elumaksumusindeks sugugi koostada kõiki artikleid, mis elatismiinimumis ehk büdshetis sisalduvad. Otstarbekohase ainete valiku juures võib büdshetist välja valitud artiklite hulk, mis kaugelt vähem kui seda täielik büdshet sisaldab, anda täiesti rahuldavaid tulemusi.

See vahe avaldub ka mõlema koostamisviisis. Elatismiinimumi on kergem kokku seada—peale hulga ainete ja teenete, mille hinnad kindlalt teada, sisetatakse elatismiinimumi pea alati terve rida esemeid, mille hinnad ainult teatud ligikaudsusega võetud, kindlate andmete puudumisel.

Koostatakse ju elatismiinimume harvem, teatud juhtumistel, nõudmiste põhjendamiseks ja m. s.

Elumaksumusindekseid, sellevastu, arvutatakse järjekindla perioodsusega, kindlatel andmetel põhjeneva hinnamaterjali alusel.

Kuna niiviisi põhimõttelikult kõiki väikseid väljaminekuid indeksi jaoks arvutada soovitavgi pole, omab erilise tähtsuse arvutamiseks võetavate elementide rühmitamine tähtsamate rühmade järele, nagu toitlus, korter, riietus jne. Seda rühmitust on muidugi ka juba selleks tarvis, et nende üksikute rühmade alal väljaminekute liikumist jälgida.

Rühmitused, mis seniste indekside alal tihemini ette võetud, on järgmised:

toitlus,
korter,
küte ja valgustus,
riietus,
muud väljaminekud.

Vaevalt võib praeguse kultuuri seisukorra juures kujutleda jaotust, mis tarvitamist üldjoontes teisiti otstarbekohasemalt süstematiseeriks. Küsimus võiks tõusta selle kohta, kas mitte otstarbekohane poleks mõnda rühma alljaotada; näit., muude väljaminekute hulgast veel mõnda rühma eritada, et selle rühma täpsemat osa tõesti täpsemalt võtta. Lihttöolisest suuremate väljaminekutega kihi büdsheti vaatlemisel on see igatahes soovitamam.

Peale üksikute elementide rühmadesse jaotamist jääb siis üle välja jätta neid, mis tähtsuseta ja millede hindade jälgimine raske.

Ülejäänud elemendid peaks küllalt hästi valitud olema, et nad tõesti vastavat rühma esitaks. Vaevalt on tarvet püüda fikseerida selleks mingit määra, kuid siiski võiks soovida, et igast rühmast võimalikult suurem % elemente rühma üldsuurusest eritatud oleks, näiteks, 80—90%. mitmesuguste väljaminekute alal aga üle 50%, kuid kõik sarnased määrad oleks ikkagi väljaspool igasugust reeglipärasust.

Kui alusbüdsheti üksikud elemendid kindlaks määratud ja rühmitatud, ning teada on hinnad—ajal, mis aluseks võetud, ning käesoleval—jääb järele vaid arvutamine. Seda teostatakse harilikult eraldi iga elutarvete rühma kohta, saavutades rühmade indekseid.

Kõigelihtsam viis elutarvete rühma indeksi saavutamiseks on see, et kõigi rühmas sisetatud väljaminekute summa aluseks võetud ajal võetakse 100%-na ja teda vastava summa käesoleval ajal võrreldakse. Saadav arv ongi rühma indeks.

Nii, näit., toituskulude alal võetakse terve leibkonna tarvitamine arvudes nädala, kuu, ehk aasta kohta, kus sisetuvad kõik vajataavad toiduained, igaüks alusbüdshetis kindlaks määratud määral. Teisiti öeldes, on see teatud mõnna hinna võrdlemine mitmesugustel aegadel. Samuti võib riietuse alal teatud määra riietusartiklite hinna summat võrrelda jne.

Üldindeksi arvutamine. Iga rühma indeks näitab juba väljamineku suurenemist ehk vähenemist selle rühma elementide alal. Olgugi, et viimaste aastate praksis meile enamjaolt just üldist hindade tõusu ehk langust näidanud, pole tihti elumaksumuse muutumine ühtlane kõigil aladel, erinedes suuresti üksikutes rühmades: sel ajal, kui toitluse rühm 20% tõusu näitab, võivad korteri ehk riietuse kulud palju vähem tõusta, ehk endisel tasapinnal püsida. Sellest järgneb:

1) et üksikute rühmade indeksitel oma iseseisev suur tähtsus on vastavate muutuste iseloomustamiseks, ja

2) et üldindeksi saavutamiseks pole soovitav mingit lihtsat keskmist rühmade indeksitest arvutada, vaid peab üksikute rühmade erinevusi silmas pidama: üldindeks peaks võrdkaaludega tasandatud keskmine olema.

Teoreetiliselt ei leia see reegel enam pea sugugi vastuvaidlemist, seda enam aga patustatakse tema vastu praktiliselt ja eriti ka neis riikides, kus elumaksumusindeksi praktilist käsitamist leidnud.

Minnakse isegi kaugemale — arvutatakse töolisbüdsheti väljaminekuid kindlaksmääratud ratsioonide ja normide alusel ja üldindeksi saamiseks võetakse kõigi väljaminekute kogu-

summa. Sarnasena võetud, pole see enam elumaksumusindeksi arvutamine, vaid elatismiinimumi (olguigi teinekord ebatäieliku) võrdlemine ajas.

Ja see on indeksi praktilise kasutamise jaoks kahtlemata suur viga.

Üldindeksi arvutamisel otseteed kõigi väljaminekute üldsummast saabub kiiresti hüplev, ilma tagasihoiuta ja kaaluta indeks, mis ainult siis teatud töepärasusena võib osutada, kui hindade üldises tõusus ehk languses üksikute muudatuste teravust enam eritada ei saagi.

Iseäranis raskeks kujuneb seisukord siis, kui mõni aine ehk element tarvitusest hoopis kõrvaldub tema ülemääralise tõusu tõttu, ehk ajutiselt müügil kaob. Indeks tõuseb, ja tema peamõjuriks on hind, mis tarvitamisest kadunud aine rariiteetlikud osakesed spekulantide käes maksavad, kuna tegelikult aine enamhulga tarvitamisel enam eelmist tähtsust ei oma.

Büdsheti väljaminekute hinna üldsumma tarvitamine üldindeksi arvutamiseks lubab igal büdsheti üksikul elemendil otsekohe mõjuda üldsumma peale. Kuid on teada, et ühe ehk teise aine kallinemisel selle tarvitamine otsekohe väheneb, sest tarvitajad püüavad kallinenud ainet teiste ainetega asendada.

Nii on seda näidanud Inglise sõjaaegne tarvitamine, kus suhkru ja munade tarvitamine kõrgete hindade tagajärjel vähenes, ja margariini tarvitamine kasvas. Vähemal määral näeme seda oma ümbruses arutihti. Ja kuna tarvitamine selles mõttes äärmiselt paenduv, on täiesti vale kujutus sellest, et tarvitaja igakord ühel ja samal määral ja neidsamu aineid peaks võima osta. See on kujutus tarvitamisest mingi kivilinenud traditsioonina, kuna tõelik tarvitamine, võimaluste piirides varieerudes, otsib alati rahuldamist kõigekasulikumul ehk vähemalt sarnasena osutuval viisil, et aga elu üldnivood alal hoida.

Samuti oleks ebaotstarbekohane mõnel pool tarvitusel olev viis üldindeksi arvutada üksikute rühma indeksite keskmisest, sest mis käib üksiku aine kohta, see puutub ka rühme. Ühes rühmas võib tuntav tõus avalduda sel ajal, kui teised stabiilsed on ehk langugi näitavad. Ja ometi pole kõik rühmad üheväärtuslikud: on ju Engelsi esimeste sellekohaste tööde ajast üldiselt teatud tõeasi, et töölise ehk vähema ametniku väljaminekutest suurim osa toitluse peale kulub; et väljaminekud riietuse ja korteri peale teatud suhtelises vahekorras toitlusega on jne.

Kui nüüd toiduained, mille hinnad üldiselt rohkem võnkumistele alistuvad, üksi peaks tuntavalt kallinema, ja nende rühma indeksi ühes mittekallinenud teiste rühmade indeksitega üheväärtiliseks pidada üldindeksi väljendamiseks, siis oleks see tõelikult mingi kallinemise peitmise katse: on ju toitluse osatähtsus suurem, kui kõigil teistel rühmadel kokkuvõetult ja selle rühma ainete kallinemine palju tuntavam.

Vastupidi: mõne teise rühma üksildatud kallinemisel oleks üldindeksi arvutamine rühmade keskmisest tõelikult sellele kallinemisele suurema tähtsuse andmine, kui ta seda väärrib, sest üldväljaminekute hulgas pole see väljaminek nii suure tähtsusega.

Mõlemal juhtumisel oleks see arvetamisviis õigustamata hüppeks ühele ehk teisele poole; alistumiseks hariliku massipsükoloogiale, mis üksiku aine kallinemises üldist elukallidustõusu näeb.

Võiks sellepärast öelda: elumaksumusindeks on seda hälvem s. o. tõelikule elutasapinnale ebavastavam, mida järsumalt iga üksik tema rühm ehk element üldindeksi peale mõjuda võib, sest seda rohkem peitub üldtasapinna liikumine üksikute ainete ehk elementide liikumise taha.

Elumaksumusindeks on seda parem, mida täpsemalt on määratud osatähtsus, mida tema üksikud rühmad tõepoolest omavad. Ta on seda täpsem, mida vastavamalt tema üksikud elemendid rühmade üldtasapinda iseloomustavad.

Nii siis üldindeksi tuleb arvutada iga rühma indeksist selle rühma võrdkaalu protsenti võttes (üldisemalt rääkides, korrata rühma võrdkaaluga ja jagada võrdkaalude üldsumma peale).

Konkreetselt selgitamiseks võtame järgmise näite Soome indeksi arvutamiseviisist, kus rühmade indeksite võrdkaalustamine iseäranis kujukalt väljendub.

Soome 1200—1600 Smk. aastasissetulekuga töölisleibkonna väljaminekud jaotusid rühmade järele järgmiselt:

Toitus	55,0%
Riietus	11,6%
Korter	11,8%
Küte ja valgustus	4,1%
Tubak	1,0%
Ajalehed ja kirjandus	0,9%
Maksud	4,5%
Muud väljaminekud	11,1%
1924 a. veebruaril olid rühmade indeksid *)	Võttes neist ülal- toodud %/o, saame:
Toitus . . . 1 070,3	588,7
Riietus . . . 1 037,0	120,3
Korter . . . 980,8	115,1
Küte . . . 1 458,6	59,8
Tubak . . . 1 279,6	12,8
Ajalehed . . 1 079,4	9,7
Maksud . . 2 383,9	117,0

Kokku 1 024,0

Sellele muid väljaminekuid, mis keskmisena kõigist rühmadest võetud, lisades, saamegi üldindeksi—1142,7.

Kuna elumaksumusindeksi arvutamine nii suurelt erineb elatismiinimumi arvutamisest ja esimeseks sugugi kõiki ei büdsheti, ei elatismiinimumi elemente vaja pole, järgneb sellest, et alusbüdsheti kindlakstegemise peatähtsus pole praegusel ajal enam mitte selles, et kõiki üksikuid büdsheti elemente teada,—kõigi nendega ei tulegi arvestada, sest üksikud väiksed elemendid jäävad indeksi arvutamisel ikkagi välja: nende osatähtsus on liig väikene ja nende jälgimine liig raske.

Büdsheti tähtsus on võrdkaalu kindlaksmääramises, mis üksikute elementide liikumisele üldkokkuvõttes lubab vastavat tähtsust anda—seda liikumist õiges perspektiivis vaadelda.

Pöörame nüüd tagasi rühmade indeksite arvutamise viisi juurde. Kui üldindeksi arvutamisel iga rühma indeksile tarvilik on anda vastavat võrdkaalu, siis on selge, et sama soovitatav oleks ka iga üksikut väljaminekut võtta tema tähtsuse võrdkaalu järele, sest kõik rühma indeksi võrdkaalu kasuks toodud argumendid on maksivad ka iga üksiku aine kohta.

Enesestki mõista, annab juba iga väljamineku konkreetse summa võtmine igale väljaminekule teatava võrdkaalu—ta mõjub oma summa suurusega vastava rühma väljaminekute üldsumma peale. Ent ainult sarnane võrdkaal on väga kõikuv ja ebauhtlane. Pea iga aine hinna muutumisega muutub ka tema võrdkaal ja osatähtsus indeksis. Võtame näiteks Hollandi (Amsterdami) indeksi, mille arvutamine otseteed väljaminekute summade järele sünnib, ja vaatleme vahakordi leiva, toitluse ja väljaminekute üldsumma vahel.

Hollandi (Amsterdami) indeksi arvud.

	Väljaminekud (floriinides)			Suhteline võrdkaal üldsummas (%/o)		Indeksi käik	
	leib	toitus	üldsumma	leib	toitus	toitus	üldindeks
Dets. 1920 (100)	1,885	6,29	13,625	10,2	46,2	100	100
Juuni 1922	0,90	5,66	12,005	7,4	47,1	90	88,1
Dets. "	0,86	4,465	10,815	7,9	41,3	71	79,4
Märts 1923	0,84	4,425	10,65	7,9	41,6	70,5	78,2

*) Sosialinen aikakauskirja.

Nagu näha, muutub nii leiva, kui ka toitude võrdlev tähtsus väljaminekutes pea iga kuu, mis kahtlemata ebasoovitavat hüplemist nii üksikute väljaminekute, kui ka rühmade summades esile kutsub.

Sarnase nähtuse kõrvaldamiseks osutub parima abinõuna—ka iga üksiku väljamineku suhteline võrdkaal kindlaks määrata—(uurimistel kindlakstehtud alusbüdhjeti järele).

Viimsetena konstrueeritud indeksites ongi seda arvutusviisi juba tarvitatud. Näit., Belgia indeksis (1922 arvatat.) on iga väljaminekule suhteline võrdkaal antud, 1910 ja 1921 a. korraldatud uurimiste alusel. Võrdkaalud on määratud 5 alusbüdhjeti kohaselt, millede järele ka arvutamine sünnib (võrdkaalud on täpsustatud 7 kümnendikmargini ¹⁾). Toome, näiteks, mõned võrdkaalud toitude alalt.

	Töölisleibkonna sissetulek			
	alla 20 frs.	20—30 frs.	30—40 frs.	üle 40 frs.
Toitus üldse	68,130 000	66,800 000	63,940 000	60,680 000
Leib	18,619 727	13,064 083	9,965 726	8,176 116
Kartulid	7,268 744	5,268 977	4,147 042	3,354 563

jne. 33 toiduaine kohta.

Kõigil 33 toiduainel on oma kindlad võrdkaalud, samuti ka iga väljaminekul muudes rühmades.

Arvutamise tehnilise külje teostamiseks on vajalik arvutada ainult iga üksiku väljamineku suhtelist muutumist aluseks võetud ajaga võrreldes (s. o. arvutada iga üksiku väljamineku indeksi) ja igale arvule selle väljamineku võrdkaalu anda (koeffitsiendina), samuti nagu ülalpool Soome üldindeksi arvutamise kohta näiteks tõime.

See toob küll juurde tehnilist arvutamistööd, ent kuna selle juures ära kaob tarvidus iga väljamineku arvusid konkreetse määra peale ümber arvata ja iga aine kogutud hinda otseteed eelmise hinnaga võrrelda võib, tasakaalustab see paremus tööd ka selles suhtes.

Pealegi pakub see arvutamiski seda paremust, et iga elemendi kohta tema suhteline hinna liikumine alati arvutatud ja avaldatud saab, milliste arvutuste süstemaatiline teostamine omaette suure tähtsusega.

Ühes sellega, kuna selle indeksi juures vajadust pole arvutada väljaminekute konkreetseid summasid, kaob soovimata elumaksumusindeksi ja elatismiinimumi segamise võimalus—indeks esineb puhtsuhtelise arvuna, vabana konkretiseerimisest, millisel asjaolul on ka oma suur tähtsus praktilisel kasutamisel.

Neid asjaolusid arvesse võttes, oletame, et olukordadel, kus kestev ja põhjalik uurimine võimalust pakub kaunis täpselt ka üksikute ainete ja elementide osatähtsust tarvitamises kindlaks määrata, seda kõige paremaks indeksi arvutamiski peaks lugema.

Ideaalne elumaksumusindeks alusbüdhjeti järele peaks algusest lõpuni võrdkaalustatav olema: iga al temas sisetatud väljaminekul olgu oma kindel võrdkaal. Arvutamine algaks iga üksiku väljamineku indeksi arvutamisest; neile indeksitele vastavaid võrdkaalusid andes, saavutatakse rühmade indeksid, mis, omakord võrdkaalustatud, üldindeksi moodustavad.

Arvutamine annab selle juures võimaluse jälgida hinnamuutuste määra iga üksiku väljamineku ja iga rühma alal kuni üldindeksini.

Ent sarnase täpsusega materjali muretsemine on raske; kontroll, mida järjekindlalt peaks teostama, kulukas. Ja kuna hulkade psühholoogiale need võtted ka alati arusaamatutena ja võõrastavatena, praktilisel tarvitamisel isegi kahtlastena võivad paista, eelistatakse seni, peale väheste erandite, indekseid, kus üldindeks väljaminekute üldsumma alusel arvutatakse, ja indekseid, kus ainult rühmade indeksid võrdkaalustatavad on.

Isikliku seisukohana oleme arvamusel, et elumaksumusindeksi arvutamise juures elementide maksumuse summasid ainult siis võimalik on tarvitada, kui aluseks võetavad normid tõesti büdhjetiliste uurimiste kindlaksteigemistel põhjenevad. Sarnasel juhtumisel on arvutajal käed vabad; ta saab tarvitada nii kõigis elementide üldsummat, kui ka üksikute elementide

¹⁾ Muidugi pole täpsus kümnendikarvude hulgast olenev—toome selle vaid näiteks.

suhteliste hindade võrdkaalustatud keskmisi. Kui sarnaseid aluseid aga mitte pole, siis on parem piirduda üksikute tähtsamate elementidega, milledele ligikaudne võrdkaal anda ja mida igapähe eriti arvutada. Erandiks on toitlus, kus ka teoreetiliselt enamvähem selge üldine ettekujutus loodud võib olla. Et sarnasele arvamisele ka mujal on tulnud, näeme selles, et Ameerika Ühisriikide ametliku, võrdlemisi väga hästi konstrueeritud elumaksumusindeksi arvutamisel toidumoonana võetakse töölisleibkonna aastane toidumoonana tarvitamine, ent kõigil teistel aladel, olgugi, et võrdlemisi täielikud andmed olemas, piiratakse nende alade elementide suhtelise liikumise jälgimisega, üksikuid suhtarvusi võrdkaalustades.

Meie ajal, kui majanduslikud indeksid oma sügavamast arenemiskäiku alles alanud, ja kui vaevalt paar teadusmeest katsetanud indeksite vormelite täpseks mõõduabinõu tegemise suunas, kuna aga pea enamjagu sellel arvamisel püsib, et ideaalset indeksit üldse võimata kokku seada ¹⁾, on muidugi raske rääkida mingist suurest ehk absoluutsest täpsusest indeksist, eriti elumaksumusindeksi suhtes, seda enam, et harilikumalt koostatavad ametlikud indeksid n. n. üldeesmärkide taotlemiseks (general Indexziffern, index numbers for general purposes) on määratud.

Ja nende indeksite sihiks on paratamatult püüd tabada olukorda ainult teatava ligikaudsusega,—ei või ju nende koostajad ettegi näha, missugusteks arvutusteks, millisteks võrdlusteks nende arvud kasutatud saavad. Ja kui see kord juba nii on, kui indeksi koostaja paratamatult sellega peab leppima, et tema indeks ainult ligikaudselt täpne on, siis tuleks kahest arvutamisiisist, mis ühevõrra ebatäpsed, eelistada seda, mis rohkem soodustusi pakub kasutamise mõttes: järgnevalt seda, kus kõigi üksikute elementide suhteline käik välja arvatud saab.

*

Elumaksumusindeksis vajatavate keskmiste arvutamise tehnikas tarvitatakse harilikult aritmeetilisi keskmisi.

Mõnelt poolt on toonitatud geomeetrilise keskmise paremust eriti selles suhtes, et tema tarvitamisel baasi *) muuta võib ilma indeksarvude ümberarvamiseta ja arvud ajast olenemata samas proportsioonis on ²⁾. Muidugi käib see eestkätt suurmüügiindeksi kohta, kuid võiks käsitamist leida ka siin. Muidugi pole see geomeetrilise keskmisega saavutatav indeksi rippumatus baasist sugugi selle tagajärg, et see keskmine loogiliselt õigem oleks, vaid see on lihtsalt tema arvutamisiisist iseäraldusel põhjendatud ³⁾. Ent ka selle omaduse pärast, mis igasuguseid baasi muutmisi ilma ümberarvutamiseta võimaldab, oleks soovitatav ka elumaksumusindeksi arvutamisel geomeetrilise keskmise omadusi tarvitusele võtta. Et seda senini pole tehtud, on olenenud sellest, et enamjagu indekseid on konstrueeritud väljaminekute summa võrdlusele. Täiesti võrdkaalustatud ja eriti allpool vaadeldud üldtarvitamise järele arvutatava indeksi juures oleks võimalik ja soovitatav seda geomeetrilise keskmise omadust tarvitamisele võtta. Allpool tehtud Eesti indeksi arvutamise katses oleme muuseumis aritmeetilise kõrval ka geomeetrilise keskmise arvutanud.

Mõnel pool on ka tarvitamisel nõndanimetud ahelsüsteem (chain systeme), mis aluseks võtab eelmise aasta, eelmise kuu ehk koguni eelmise aasta sama kuu. Sel süsteemil on see paremus, et ta otsekohest hinna tõusu ehk langust ära näitab.

Elumaksumusindeksite arvutamisel pole see süsteem senini käsitamist leidnud, võiks aga mitmeid paremusi pakkuda ka selle süsteemi järele kõrvuti toodud arvude lisamine harilikule indeksile.

¹⁾ Selle kohta eriti huvitav on I. Fisheri indeksvormeliste arvustus Ameerika ja Inglise statistikute poolt (eriti Ameerika stat. seltsis ja Inglise Kun. stat. seltsis). Samuti on Saksa statistikut Fisheril valjult arvustanud. näit. Statistisches Zentralblatt).

²⁾ Eriti Irving Fisher oma „Making of index-numbers“.

³⁾ Selle omaduse pärast nimetatakse geom. keskmist ka dünaamiliseks, soovitudes aritm. tarvitada ainult staatiliste arvuridide juures. On ju tõesti a ja järele suhtarvude arvutamisel tähtis rippumatus aluseks võetavast ajast.

*) Baas=100% võetud aeg.

Alusbüdshetti määrava uurimise ulatus ja kestvus. Et leibkonna tüübilist alusbüdshetti kõige parem sellekohase uurimise teel kindlaks määrata, selle kohta on lahkavamisi võrdlemisi vähe. Kuid uurimise toimetamise, tema ulatuse ja kestvuse kohta leiame kõige mitmekesisemaid vaatepunkte.

Seni täiesti otsustamatuna osutub küsimus selle kohta, mis parem—kas suur hulk igalpool võimalikult laialdaselt toimitud uurimisi, või üksikuid, võrdlemisi väheseid, kuid selle eest täpsemalt ja üksikasjalisemalt toimitud üksikute leibkondade uurimisi. 1944 leibkonna andmetel põhjenev Inglismaa indeks on palju arvustusi välja kutsunud, ja vastased kriipsutavad eriti alla seda asjaolu, et see leibkondade arv liig väikene on sarnase suure riigi olude iseloomustamiseks.

Am. Ühisriikides toimiti 1917—18 a. uurimisi 12 000 töölisleibkonnas, mis palju suurema % moodustab; Venemaal uuriti toitlusolusid 1919—23 a. üle kogu riigi kõigis linnades mitu korda väga laialiselt jne. Kuid mis peaks siin lugema küllaldavaks piiriks, milleni jõudes uurimise ulatust juba täiuslikuks pidada, see küsimus on alati olude ja võimaluste järele kujunenud.

Praegusel ajal valitseb väga suur lahkuminek ka aja suhtes, mille kestvusel uurimist toimetada. Belgias, näiteks, on kõik võrdkaalud põhjendatud andmetel mitmesuguste ainete tarvitamise üle 13 päeva jooksul. Mõnel teisel juhtumisel on tarvitatud pikemat aega. Kõige paremana näib uurimist toimida terve aasta jooksul, et nii toitluse kui ka muude tarvitamisalade muutusi sesoonide järele arvesse võtta, samuti kui ka riietuse muretsemist. Eriti riietuse kohta ei või lühemaajalisel uurimisel täielikku selgust saavutada.

On selge, et tarvitamine aegajalt muutub ja ühes sellega alusbüdshet tõelikkusele ebavastavaks võib saada. Küsimus tõuseb selle kohta, kui tihti vastavaid uurimisi toimetada. Selle uurimise kordamise sageduse kohta pole teoreetiliselt põhjendatud nõudmisi üles seatud. Praksisest tuleb tihti ette vaieldusi alusbüdsheti vastavuse üle. Iseäranis huvitav on märkida vaieldusi alusbüdsheti kohta, mis Inglise tööministeerium oma indeksi arvutamisel tarvitab. Juba enne sõda ja eriti sõjaaegadel vaieldi palju küsimuse üle, kas indeksi alusbüdshet, mis 1904 a. uurimise järele koostatud, juba enne sõda mitte ebakõlblikuks ei muutunud. Toonitati mitmelt poolt seda asjaolu, et inglise töölise büdshet kahaksa aasta jooksul, 1904 kuni sõjani, tundavalt muutunud, nii et büdshet juba sõjaeelset aastal inglise töölise väljaminekutele ei vastanud. Süüdistuse üheks punktiks oli kinnitus, et toitluse üksikute ainete koosseis selle aja jooksul niivõrd muutunud oli, et väljaminek töölisel palju suurem oli, kui indeksi aluseks võetud alusbüdshetis. Paljuid töölisorganisatsioonide esitav komitee pani omalt poolt võrdlemisi suure hulga (629) büdshetilisi uurimisi toime, kuid saavutatud tulemused olid täielikult analoogilised tööministeeriumi omadele. Need uurimised näitasid, et kui hinnad kallinemise kõrguspunktis olid, keskmiselt tarvitamine väga vähe muutus. Kuna munade ja suhkru hinnad võrdlemisi väga kõrgele olid tõusnud, vähenes nende ja tõusis margariini tarvitamine. Küsimuse põhjalik vaatlus näitas, et kui ka margariin oleks võiga asetatud ja sisseveetud liha inglise lihaga, ka see ei oleks indeksi arvusi mitte väga palju muutnud (indeksiarv umbes 170 tarvitatud arvu 178 asemel).

Amsterdami statistika büroo alustas 1917 aasta algul indeksite arvutamist, millede aluseks oli 1913 aastal toimitud sotsiaalsete uurimiste ühingu tulemused. Kuid nende andmete kõrval hakati tarvitama ka selle aja andmeid, mida otse leibkondadelt saadi. Neid andmeid täiendati korduvalt ikka kõige uuemate tulemustega, kuid nende andmete saavutamine sünnitas büroole nii palju tööd, et 1920 a. septembris see töö jäeti ja alustati arvutamist pealesõja normide alusel.

Vaevalt võib tõesti oodata, et uurimisi nii tihti hakataks toimima — see oleks liig kulukas ja vaevalt väärrib seda ka saavutatavate tulemuste oletatav erinevus. Sel põhjusel vaevalt saab ka kunagi figureerima ametlike indeksite hulgas elumaksumusindeks — muutuva ainete hulgaga (tüüp II., v. lhk. 8) — ta tuleks liig kallis. Kuid kindel tahab olla, et üle mõne aasta uurimist ikkagi vaja on korrata, iseäranis sarnastel muutusrikastel aastatel, nagu sõja-aeg. On ju aineid, mis enim laialiselt tarvitusel, peale sõda aga tarvitamiselt pea kadunud, nagu see Saksamaal ja Austrias tähele pandud.

Elatistasapinna muutumine ja indeks. Elumaksumus, kui niisugune, ei olene muidugi mitte ainult hindade tasapinna liikumisest, vaid tema peale võib suurelt mõjuda ka tarvitamise tasapinna üldine muutumine. Ka pole tarvitusel olevad ained kaugeltki mitte ühesugused ja mõnikord võivad neis sündinud muudatused aine tarvitamise suurenemise ehk vähenemise peale mõjuda.

Kui tahta võrrelda mõne leibkonna reaalsel väljaminekut kahel ajajärgul, siis peab samal ajal arvesse võtma, missugused muudatused on selle perekonna toitlustarvidustes, korteri tarvitamisel, tema muudes väljaminekutes jne. sündinud.

Lihtne väljamineku suurenemine ehk vähenemine on ainult siis tähtis, kui see väljaminek tõesti leibkonnale mitmesugustel aegadel sedasama tarviduste hulka rahuldada võib. Elumaksumusindeks peab põhimõttelikult sisaldama andmeid väljaminekute kohta, mis tarvilikud, et sama elamise ja tarvitamise tasapinda alal hoida. Selle reegli vastu on iseäranis kerge eksida. Mitmes riigis on sõjaajal kokku seatud büdsheti võrdlemiseks sõjaeelse ajaga tarvitatud lihtsalt sellesama büdsheti väljaminekuid eelsõjaaegsete hindade järele.

Seda viisi on iseäranis valjult arvustatud neil juhtumistel, kus teda on tarvitatud sõjaaegsete hindade võrdlemiseks sõjaeelse ajaga. Olid ju sõjaajal käsil kõiksugu hindade normeerimised tarvitusel—toiduratsioonid ja kaardisüsteemid. Loomulik, et sarnaseid aegu ei või võrrelda, sest aine, mida ei saa osta, ehk tarve, mida ei saa rahuldada, kaotab kõik oma tähtsuse elutarvete seas ja eriti elumaksumusindeksi koosseisus.

Muidugi on normaalloludes ja vabakaupluse olemasolul võimalik sarnaselt toimida — siis on elutingimused enam ühtlased. Sellepärast on ka siin olemas suured takistused. Tarvitajate harjumuste muutumine on protsess, mis suurema ehk vähema kiirusega, kuid alaliselt kestab. Ajajooksul leiavad laiemat tarvitamist ained, mille tarvitamine oli enamalt väikene ja tähelepanematu, kuna teised, ennem väga tähtsad, tarvitamiselt kaovad. Et kõik aeg neid muutusi jälgida, on vajalik toimida üksteisele järgnevaid ja ühtlaselt korraldatud uurimisi. Ent kuigi nad on toimitud ja kui kujutleda, et nad näitavad büdshetis sündinud muudatusi ja täiendusi, siis jääb ikkagi tumedaks küsimus selle kohta, kuidas kasutada neid andmeid alusbüdsheti muutmiseks. Peab ju see muudatus büdshetis vastama just sellele elatistasapinnale, millele vastas alusbüdshet. Kuid pole ju mingit lihtsat üksust, mingit mõõtu, mille järele mõõta kaht elatistasapinda ja nende üksteisele vastavuse üle otsustada.

Kui see veel enamvähem võimalik on toitluse suhtes, kus võimalik kalooriate alusel arvutada toitlusväärtust, siis kõigil teistel aladel on suurte raskustega ühendatud.

Sellepärast tuleb neil aegadel, kuna suuremaid muutusi mitte sündinud pole, indeksi koosseisu muutmatuna võtta. Kui aga uurimised näitavad, et elatistasapind juba niivõrd tõsiselt muutunud on, et neid muudatusi arvesse mitte võtta enam võimalik pole, siis osutub kõige parema abinõuna võtta uus alusbüdshet ja selle alusel alustada indekse teie seeria arutamist. Igatahes võib indeks olla ainult ühe ja sama tarviduste hulga peale väljamineku võrdlemine. Osaliseks väljapääsu teeks jääb siis veel tee: arvutada ühel ajal kahte indeksit, mõlema aja hindu võrreldes nii eelmise, kui ka muudetud alusbüdsheti alusel.

Ühelajal kaks indeksit arvutatud, kerkib esile siin küsimus, kumba indeksit missugusel juhtumisel tarvitada. Mõnede poolt on ette pandud sarnasel korral ühise arvu saavutamiseks kahe sarnasel viisil arvutatud indeksit mingisugust keskmist (aritmeetilist, geomeetrilist jne.) võtta.

Kuid sel keskmisel pole tõelikult mingisugust täpsust, ja indeksit tähtsus on just selles, et ta ühtlase ja võrreldava arvudereana erineks. Sellepärast on siis juba otstarbekohasem järgimööda vaadelda kumbagi indeksirida lahus, mõlemat elatistasapinda vaatluse alla võttes.

Sellekohane lihtne vormel oleks järgmine (D. de Bernonville'i ette pandud)

$$J_1 = \frac{\sum q^1 \cdot p^2 \cdot 100}{\sum q^1 \cdot p^1}$$

$$J_2 = \frac{\sum q^2 \cdot p^2 \cdot 100}{\sum q^2 \cdot p^1}$$

mille juures q = aine hulk, p = aine hind oleks. Muidugi tuleb seda vormelit võrdkaalu olemasolul sellelt seisukohalt täiendada.

Muidugi pole uusi arvutusi alusbüdhseti muutumise kohta võimalik kõik aeg ja isegi mitte väga tihti teostada, sest see nõuaks suuri kulusid. Kõik sarnased uurimised peaks aga olema seda täielikumad, mida pikem on vaheaeg, mis on möödunud ühe ja teise ajajärgu vahel.

4. Indeksi arvutamine teoreetilise alusbüdhseti järele.

Kuna tõelikul tarvitamisel põhjeneva alusbüdhseti järele indeksi arvutamist kõige paremaks sellekohaseks viisiks tuleb lugeda, tuuakse siiski ka selle viisi vastu palju argumente. Tähtsamad neist möönvad, et kõigepealt tõelik leibkondade tarvitamine väga laialt erineb. Ainukeseks võimaluseks jääb võtta alusbüdhsetina mitmesuguste leibkondade poolt tarvitatud hulkade keskmised, kuid sarnasel juhtumisel on need keskmised juba siis abstraktsioon, mis mingil tõelikkusel ei põhjene. Kuna aga andmed tarvitamise üle puudutavad harilikult võrdlemisi vähest tarvitajate hulka, siis võib vaielda selle üle, kas võib niisuguse võrdlemisi kitsa vaatluse alusel põhjendada indeksi, mille tarvitamine väga tähtis ja tarvilik üldsusele. Alusbüdhseti vastased leiavad, et parem juba oleks teoreetilise alusbüdhsetiga läbi ajada. Eriti toiltuse suhtes on nende väited küllalt mõjuvad, sest praegusaja üldiste füsioloogiliste uurimiste järeldusel võib tõesti loogilisema, parema ja tervishoiu seisukohast otstarbekohasema toiltuse koosseisu teoreetiliselt koostada, kui tegelikul tarvitamisel leida võiks.

Raskem juba ka teoreetilisest küljest on ära määrata teisi alusbüdhseti osasid riietuse, kütte, valgustuse ja korteri kulude alal. Kõik need tarvidused olenevad ju väga mitmesugusest leibkonna liigete soost, vanusest jne. Sarnase teoreetilise normi ülesseadmine on tõesti raske. Ent kuna indeksil kõigeesiteks on praktiline tähtsus, siis on tema esimese omadusena vajalik mitte see, et ta teoreetiliselt mitte vaieldav ei oleks, vaid tähtis just see asjaolu, et temale ka tõesti vähem kallaletungimisi oleks. Selleks on aga kõigetähtsam just see, et need kihid, kelle kohta indeksi kavatsetakse tarvitusele võtta, indeksi arvutamise alustamisel omaltpoolt esitatud oleks ja seisukohta võiks võtta.

Kui mitmesuguste kihtide poolt esitatud andmeid, teaduslikke uurimisi ja teiste riikide kogemusi aluseks võtta, siis võib saavutada alusbüdhsetina tulemuse, mis rahuldav nii teoreetilisest, kui ka praktilisest küljest. Alusbüdhseti teoreetiline koostamine ongi käesoleva viisi erinevus eelpool kirjeldatud uurimistel põhjeneva alusbüdhseti järele indeksi arvutamisest; arvutamistehnika on samane.

Uurimistel põhjeneva alusbüdhseti vastased rõhutavad ka asjaolu, et uurimiste andmetes harilikult ühiskondlisi kihte eritatakse ja nende andmete alusel mitu indeksi arvutatakse.

Mitmesuguste ühiskondlikkude kihtide kohta erindeksite arvutamine omab selle halva omaduse, et ta praegusaja õigluse ja ühtluse vaadetega mitte kooskõlas ei ole. Ta oleks nagu püüd kristalliseerida ja kivistada mitmesuguste isikute ühiskondlikku kihitust praeguses seisukorras, igale üksikule individuumile kindlasse ühiskondlikku kihti kuuluvust kindlaks määramata ja nagu sundides teda seal olema, mitte enam ülespoole kerkida lastes. Ka ei või ühe ühiskondliku kihi jaoks arvutatud indeksi täieõigusliselt tarvitada teise kihi kohta, sest sellega — madalama ehk kõrgema indeksi määramisel, me nagu sunniks indeksi praktilisel käsitamisel ühte kihti asetuma madalamale tasapinnale, ehk teist, vastupidi, kerkima kõrgemale, kui seda tema ühiskondlik seisukord käesoleval ajal lubab.

Kõigi sarnaste väidete kohta peab tähendama, et nad täielikult õigustatud on, kui elumaksumusindeksit ainult praktiliseks otstarbeks püüda koostada, et aga kiirelt mingisugust abinõu leida elumaksumuse liikumise määramiseks. On ju juhtumisi, kus 7—8, isegi 5 toiduaine hinna liikumine indeksina võeti ja selle arvutamisviisiga rahulduti; põllumajanduse alal on mitmel pool tasukõrgust määravaks teguriks tarvitatud ainult rukki hinda.

Ent küsimus ei seisa ainult selles, kuidas kergemalt ülesandest üle saada ja praktikas rohkem rahulolemist võita, vaid ka teatud määral teaduslikus ülesandes — elumak-

sumust võimalikult laiemalt ja täpsemalt mõõta, kõiki tähtsamaid tegureid vaatepiiris hoides. Ja sellelt seisukohalt peab ikkagi elumaksumuse mõõtmisega käsikäes käima elatistasapinna uurimine. Ja see pole mõeldav ilma üksikute ühiskondlikkude kihtide erinevusi arvesse võtmata. Ja on see nii, siis muidugi uurimise täiuseks soovitav ka üksikute kihtide kohta nende indekseid saavutada.

Muidugi ei eita ka see asjaolu omakord võimalust kergema ja lihtsama indeksi sooritamiseks koostada puhtteoreetilisi alusbüdschette ja nende järele indekseid arvutada, mida mitmelpool tehtud, isegi Saksa-, ja Venemaal, kus laialised büdschettide andmed olemas.

5. Elumaksumusindeksi arvutamise viisi üldtarvitamise andmete järele.

Indeksi võrdkaalude ülesseadmist tüübilise leibkonna tarvitamise järele laiendatuna mõeldes, soovides mõõta mitte üksiku ühiskondliku kihi elumaksumust, vaid elumaksumust üldse, tullaksegi mõttele võrdkaalustamiseks tarvitada andmeid ainete äratarvitatud hulkade kohta.

Tehes kindlaks, kui suurel määral aineid sisemaal produtseeritud ja väljast sisse veetud, ja sellest maha arvates väljavedu välisriikidesse, saavutamegi andmed ainete hulga üle, mis tarvitatud. Kui ühe ehk kahe aasta andmed veel teatud kõikumist näitavad, avalduvad pikema ajajärgu—5 ehk 10 aasta—andmete keskmistes üldtarvitamise arvud küllalt iseloomustavalt. Kasvatades neid ainete hulkasid teatud aja hindadega, saavutame siis arvud, mis peavad näitama, kuipalju selle aine peale üldse välja on antud. Sama ainete hulga hinda mingi teise aja hindade järele võttes, ja eelmise aja omasid 100% arvates, moodustamegi sarnast tüüpi indekseid. Muidugi võib võrdkaalustamist ka teisiti toimida. Toodangu ja väliskaubanduse hästi korraldatud statistika olemasolul võib sarnaseid arvusi küllalt täpseteks pidada ja nad kujutavad terve rahva tarvitamist küllalt hästi.

Selle arvutamise viisi suurim puudus on see, et tema järele ei ole võimalik arvutada korterikulude kohta käivate väljaminekute osa, sest üüristatistika ei ole kusagil riigis seniajani küllalt rahuloldavalt välja arenenud ja tegelikult korteriüürnikkude poolt makstud üüri üldsummat on võimata kindlaks teha.

Üldtarvitamise järele indeksi arvutamise viisi on tarvitusel Austraalias, Lõuna-Aafrikas (kus baasiks 1917—1919 a. arvud), Uuel-Meremaal (baas 1909—1913) ja Indias, kus baas on võetud sõjaeelse aja andmete järele.

6. Sesoniliste ainete arvestamine.

Üks tähtsamatest iseäraldustest, mida indeksi võetavate toiduainete valikul ja nende rühma indeksi arvutamisel meeletama peab, on sesooniliste ainete iseäraldused. On teada, et üksikute toiduainete hinnad sesooni järele korrapäraselt iga aasta kestel perioodiliselt tõusevad ja langevad. Vaadeldes kanamunade hindade muutuseid Ühisriikides viimase 10 a. kestel *) on selgesti näha, et hindades igaaastased korrapärased võnkumised väljenduvad 50 ja rohkem % võnkumisulatusega. Maksimaalhind on detsembris, siis langeb kordkorralt ja on suvekuudel kõige odavam, alates juunist tõusu ja oma maksimumini jälle talvekuudel jõudes. Vastupidist liikumist näitab kartul, mille kallinemine just suvekuudel (juunis, juulis) ja odavam hind mõlemal pool suvekuude teravat harja. Samalaadilisi muutuseid näitavad Eesti kaalumata turuhindade indeksi sesoonilised ained (v. III. peat. tabelis).

*) Andmed ja diagrammid „Retail prices 1913—1922 (Bureau of Lab. stat. Bul. Nr. 334)“.

On selge, et sarnaseid hindade muutusi, mis perioodiliselt iga aasta korduvad, elumaksumuse tõusuna võtta ei või, muidu peaks, näiteks, indeksi praktilisel kasutamisel sesooniliste ainete kallinemise ajal iga aasta palkasid tõstma ja odavnemise ajal alandama. Ent mis võiks olla mõõdupuuks, kuupalju on sesoonilise aine kallinemises regulaarset sesoonilist tõusu ja kuupalju peale selle tõsist hinna tõusu, mis juba üle normaalse. Kuidas kõrvaldada esimese tõusu mõju indeksi peale, mõjule jättes teist osa?

Suurem osa maid ja nende seas ka Ameerika Ühisriikide indeksi autorid ei jõua selle kohta mingisugusele kindlale otsusele, vaid püüab teda kõrvaldada ainult sellega, et indeks koostatakse ainetest, milledes on vastukaaluna püütud nii suve- kui ka talvekuudel kallinevaid aineid võrdselt võtta. Toiduainete üldindeks on sellega ka teataval määral parandatud ja ei näita igatahes mitte aasta kestel perioodilisi võnkumisi. Kuid tihti tuleb selles suhtes ka raskusi ette, nii, näit., võttes Milano 1920 a. juuni indeksi 100, näeme, et detsembrikuu indeks sellele vastavalt oleks 117. Tõus, mis sesoonilistes toiduainetes avaldunud, annab omaette 4%, — kui neid indeksist kõrvaldada, on ta 113. Indeksi praktilisel kasutamisel tuleks nüüd, vastava tööameti poolt soovitatava arvutamisi viisi järele, töölisel, kes teenistusse astunud suvekuudel, madalama indeksi ajal, vastavalt palka kõrgendada 4% võrra. Ometi on see kõrgendus, mis siin tööandja kanda jääb, täiesti loomuliku igaaastase kõikumise tagajärg. Vastupidi, tööline, kes talvekuudel ametisse astub, kunas indeks vastavalt kõrgem oli, saaks jälle ise suvekuudel vähem palka. Sarnane ebaõigustatud olukord võeti põhjaliku arutuse alla 20 a. Itaalia statistikute konverentsil Milanos. Konverents jõudis ühemeelsele otsusele, et sesooniliste ainete hindade kõikumist kõrvaldada kõige lihtsama abinõuga, nende ainete indeksist väljajätmise teel—võimata on Itaalia oludes, kuna seal eriti levinud on kõik-sugu aia- ja keeduviljade tarvitamine. Ent olles varustatud juba eelmiste aastate kogemustega, tuli konverents otsusele, et parim abinõu oleks vastavate arvude tasandamine eelmise aasta hindade järele. Praktiliselt kujuneb see tasandamistoiming järgmiselt:

Sesoonilise aine hinnaks võetakse mitte tema hind käesoleval kuul, vaid 12 kuu hind, arvates käesolevat kuud ja 11 eelmist; arvates kokku kõigi eelmiste kuude arvused ja neid kuude arvu peale (12) jagades, saame keskmise hinna 12 kuu jooksul. Vahet selle keskmise ja käesoleva kuu hinna vahel ka 12 peale jagades, saame arvu, mis keskmisele lisada (ehk maha arvata) tuleb, et hinda saada, millest juhuslik kõikumine kõrvaldatud. Muidugi võiks ka mingit teist meetodi tarvitada, kuid see osutub kõige lihtsamana ja teatud määral ka kõige õiglasemana, kuna ta käesoleva kuu hinda kõigi eelmiste kuude hindadega seob ja praktiliselt selge on.

Sarnane võte on ka teatud määral sisuliselt põhjendatav, kuna üldiselt teada, et aine ülemäärasel kallinemisel tema tarvitamine kindlasti väheneb. Püüdes kõige vajalikumaid aineid sisse osta, eelistab ostja võimaluse järele neid aineid, millede hinnad odavamatenä tulevad. On ju teada, et ka toitlus sesooni järele muutub—ühes sesoonis süüakse rohkem lihatoitusid, teisel—rohkem keeduviljasid. Ka piimal, võil ja munadel on oma hooaeg, kunas neid rohkem tarvitatakse. Kuna tarvitamine ise sarnaselt loomulikku teed otsib ja väljaminekute jaotamist sesoonide järele tasandab, peaks tõesti ka indekseid sellekohaselt tasandama, et ebarahulikku tõusu harilikust eraldada. See näib olevat täiesti õigustatud ainete kohta, millede omadused aasta kestel ei muutu, vaid mis produktsiooni olude järele ühes sesoonis odavnevad, teises kallinevad.

Võiks teha mõningaid vastuväiteid sellele ja, kõigepealt, nende ainete suhtes, mis värsketena vähem toiduväärtuslikud on, kui kuivalt, nagu kõik keedu- ja aiaviljad.

Alessandro Schiavi toob järgmise näite: *)

100 gr. türgiube sisaldavad:

	Munavalge	Rasvad	Süsivesikud	Kokku kalooriates
Värsk. ühes kaunadega	2,70	0,15	6,40	36
Kuivad	23,60	1,90	59,40	439

Võttes klg. hinnaks 1 liir, näeme, et toitluskalooria hind tuleb värskete pealt 0,28 ja kuivade 0,03. Toitlusväärtuse seisukohalt on kuivad türgioad käesolevate andmete järele

*) Le variazione dei salari etc.

9 korda odavamad, kui värsked. Samasugune olukord avaldub ka teiste ainete juures—on ju igal teada, et värsked kartulid vesised on, samuti kui värsked oad ja erned jne. Siin ongi teatud vastolu: värskete ainete esialgne hinnatõus nagu ei olekski hinnatõus, sest see ilmuvus kordub regulaarselt iga aasta ja temas ei ole midagi erakorralist. Tejselt küljest on see tõus kahtlemata ühtlasi ka tõeliseks tõusuks, kuna värsked ained praktiliselt toiduväärtuse seisukohalt palju kallimatena tulevad. Tõuseb ju esiteks väljaminek nende peale ja teiseks langeb üldsummast selle väljamineku eest saadav toiduväärtus ja nii tuleks sellepärast teist toitu täienduseks juurde osta, ehk sedasama rohkemal määral tarvitada—vastavalt ka palka suurendada.

Ent see fakt lahendub tegelikult veel lihtsamini: värskete aia- ja keeduviljade kallidus nende turuleilmumisel ei kesta harilikult kaua ja sel ajal pole nad tööliklassile kättesaadavad ega nende poolt harilikult ostetavadki. Ja peale seda hariliku hinnani jõudes, olgugi, et nad toitlusväärtuse poolest vastavatest kuivatatud ainetest alamal, tarvitatakse neid ikkagi—ei küsi ju iga üksik perenaine igakord toitlusväärtusest, ja ei söö ka igauks tingimata kalooriate arvu täis—sellele on mõnikord ka füüsiline piir.

Olgugi, et sesooniliste hinnavõnkumiste kõrvaldamine võrdlemisi kerge tehtena osutub, on tema praktilisele kasutamisele vähesed asunud—peale Milano ja Torino linnade, muu seas ka Soome. Teistes riikides püütakse lihtsalt vähem sesoonilisi aineid indeksi sisetada, ja sisetatute vastukaalustamiseks küllaldaselt vastupidiste võnkumistega aineid võtta. Osalt võib sesooniliste võnkumiste kõrvaldamise kitsa levimise põhjuseks olla küsimuse senini kitsas käsitlemine kirjanduses.

Praktilises kasutamises, kui sarnast mingi eriline organisatsioon teostab, jääb võimalus sesoonilisi võnkumisi arvestada ka väljaspool indeksit, tema tõusu ehk langu vähemana võttes, kui seda konkreetseid arvud näitavad.

7. Indeksi arvutamiseks võetavatest hindadest.

1910 aastal konstateeris Bowley, et senini ei riigiasutused, ei ka üksikud statistikud pole suutnud luua mingisugust rahuldavat turuhindade indeksit,¹⁾ kuna ained ise kõikaeg muutuvad. Kõik produktsiooni mitmekesisus ja tarvitamisviiside muutumine avaldab oma otsekohesest mõju. Vaevalt võib mõne aasta pärast leida ennem müügil olnud ainetest mõnda, mis sugugi muutunud poleks.

Kauba omahinna alandamiseks muudavad valmistajad ja müüjad tihti kaupa sisuliselt, kaup halveneb, ilma et tema nimetus muutuks. On ka vastupidine ilmuvus. Bowley toob järgmise näite. Sõiduhind Inglise raudteel algusest peale on olnud 1 ingl. penn miili pealt. Ent kiirus ja sõidumugavus on mitu korda kasvanud.

See ilmuvus avaldub igal alal: ained muutuvad, ilma, et see nende nimetustes kõige-vähemalgi määral väljenduks.

See asjaolu sunnib nüüd rohkem, kui kunagi ennem: 1) indeksi koostama võimalikult lihtsatest ainetest ja elementidest ja 2) iseäralist tähelepanu juhtima hindade kogumise peale.

Et indeksi koosseisu sarnaseid elemente ei võetaks, millede osatähtsus väikene ja omadused suurelt erinevad, selle nõude püstitasime juba eelpool. Käesolev esimene nõue on teataval määral analoogiline.

Seda on vaja eriliselt rõhutada riietuse ja mitmesuguste väljaminekute rühmade kohta. Element, millest siin kuidagi mööda ei pääse, on ülikond, kuid milline mitmekesisus sisaldub selles mõistes, milline lõpmatu kombinatsioonide rida avaneb vastavatele müüjatele ja valmistajatele riide, voodri, nõövide jm. alal! Kombineerib valmisriiete valmistaja, teeb seda ka tarvitaja ise, püüdes võimalikult odavamini läbi saada. Sellepärast pole soovitav riietus-artiklite hulka kuidagi üles võtta ülikondi, kui tervikuid, olgugi, et just uuritavate kihtide tööliste hulgas valmisriiete ostmist sagedasti ette tuleb. See oleks liig komplitseeritud element, et tema kohta täpseid ja usaldusväärseid andmeid koguda võimalik oleks.

¹⁾ Mõte kordub ka vastava väljaande 1920 a. trükis. A. Bowley — An elementary manuel of statistics, lhk. 127.

Väljapääsuteeks jääb siin — valida mõned enamtarvitatud riidesordid ja andmeid nende hindade üle koguda, sortide identsust piinlikult järgides. Samuti võib koguda andmeid teiste üksikute riieusartiklite riide ja õblemistööraha üle.

Võiks vist kinnitada, et elumaksumusindeksi jaoks hindade kogumine raskem ülesanne on, kui suurmüügihindade indeksi jaoks. Kuna seal tegemist on suurkauplustega, kellel oma raamatupidamine ja kalkulatsioonid, kaubabörsi noteerimisi saab kasutada jne., on elumaksumusindeksi jaoks hindade kogujal raske ülesanne ees. Tarvitamine on nii lõpmatu paenduv ja eralduv, tarvitamist rahuldavad väikemüügi- ja turuhinnad — nii äärmiselt tundelikud. Väikemüügi- ja seda enam turukauplejal tuleb opereerida kõik aeg kõigepeisemate summadega, mille pealt ta seda rohkem püüab teenida; pettus, etteküsimine ja tingimine, mis igas soliidsemas äris peab puuduma, on turul kõigeharilikum nähtus. Turuhindade peale avaldavad tihti suurt mõju juhuslikud ja väiksed tegurid, ka ilmastik ja teolud. Loomulik on sellepärast, et turuhindades lõpmatud variatsioonid avalduvad. Kui suured hindade lahkuminekid ei avaldu teinekord samal tunnil, samal tänaval, mitmesugustes kauplustes; suurel turul on hinnad müüjate rea alguses hoopis teisemad, kui lõpus, seni kui ostjate liikumine ja valik hindasid ei tasanda. Ja kõige selle kaosi keskel peab hindade koguja orienteeruma ja oskama leida tõelikkusele vastavat hinda. Loomulik, et kui indeksi praktilisteks vajadusteks tarvitatakse, väielused hinna õigluse kohta võivad tõusta—võib ju hinda nii mitmekesisena leida.

Sellepärast pole soovitatav hindu elumaksumusindeksi jaoks otseteed turult koguda, kus igapäev kauplejad vahelduvad, vaid üksikutelt müüjatelt ja kauplustest, kus juba juhusliku halva turupäeva kõikumus veidi kõrvaldatud ja ühte päeva teisega katsutakse tasandada, et omale kestvamalt ostjate ringi luua.

Selle juures peaks muidugi esimeses järjekorras valima neid kauplusi, kust peaaesjalikult vastav rahvakiht—töölised — ostavad ja hindu pärima enamtarvitatavama sordi kohta.

Muidugi pole hindade kogumine kauplustest, kus hinnad veidi kõrgemad, kui turul, soodne elatismiinimumi arvutamisel, kuid indeksi arvutamiseks pole see tähtis — ühtlaselt kogutud hinnad näitavad samu liikumisi.

Indeksi aluseks võetavate hindade kogumine teostatakse mitmeti — selle järele, kas neid vajab keskvalitsus mingi riikliku indeksi arvutamiseks, ehk üksikud kohalikud võimud oma tarvete rahuldamiseks. Kogumisviisi võib jaotada kolme tüüpi: 1) kaupluste poolt antavad andmed (küsimislehed adresseeritakse täitmiseks otsekohe müüjatele ehk kauplustele, kes vastavaid aineid müüvad), 2) keskvalitsuse ametnikkude läbi, kes kohtadel teenistuses, ja 3) kohaliste omavalitsuste organide läbi. Üldiselt võib tunnistada, et hindade kogumisel kohaliste omavalitsuspeavalitsuste läbi sellest kogumisest näidatakse üles rohkem oskust ja kohaliste olude tundmist, kuna keskvalitsuse ametnikkude läbi see rohkem ühtlaselt ja üleriiklises ulatuses rahuldavamalt sünnib, iseäranis ühe ja sellesama aine mitmesuguste sortide ja omaduste valikul.

Igat tüüpi andmete kogumist võib tehniliselt kaunis täiuslikuks teha, ent kõige suuremaks raskuseks jääb igal juhtumisel aine omadus. Sel alal on raske ühist arusaamist luua hindade kogujate keskel; kui ka see saavutatud, jääb ikkagi täiesti tundmatu suurusena püsima — aine enese esinemine. Ühel ja samal ajal sama raiooni mitmes osas võib aine mitmesuguses omaduses esineda. Kaupmehed ja kauplused annavad andmeid kaugelki mitte pahatahtlikult ja soovides kõige paremat edu statistikale. Ometi võivad ühe ja sama kauplusegi andmed suurelt erineda just kauba omaduse muutumise läbi.

Kõige suuremad raskused sel alal tulevad ette riieusartiklite juures, sellepärast jäetakse arvutamisel väga tihti see rühm välja ja lisatakse indeksile juba pärastpoole. Nii on hindade kogumise korraldusel suur mõju indeksi peale.

Indeksi koosseis üksikute ainete järele oleneb kõigepealt sellest, kui laia ulatusega ja kui võrd täpselt andmeid hindade kohta kogutakse. Kui hinnad küllalt täpsed pole, on parem püüda ilma vastavate aineteta indeksis läbi ajada, kui kahtlast ehk mittevastavat hinda tarvitada. Täiesti illusoorse täpsusega oleks tarvitada suurt hulka kõiksuguseid väikseid aineid, millede hinnad halvasti teada.

Huvitavat nähtust hindade kogumisviisi mõju kohta indeksi peale näeme Prantsuse tootlusindeksi alal. Indeks koosneb 13 ainest, millede hindade kogumine äärmiselt lihtne peaks olema. Hindasid kogutakse linnapeadelt, kuid mõne aja jooksul ka kooperatiividelt, võrdlemisi laialdaselt (68 kooperatiivi 178 000 liikmega) 13 aine indeks oli:

	1919		1920				1921			1922
	1	veer. a.	1	2	3	4	1	2	3	4
Linnade andmetel	2794	3204	3802	3898	4519	4303	3642	3516	3499	3239
Kooperatiivide andm.	2730	3501	3910	3892	4592	4154	3886	3616	3528	3346

Mõlema indeksi liikumise vahel on küll kindel tendents, kuid kõikumiste suurus erineb suurelt. Ja seda kõik ainult 13 aine hinna võrdlusel.

Prantsuse statistika keskjuhatuse arvamusel, et suured lahkuminevad üksikute raioonide poolt arvatud indeksites on eestkätt andmete kogumise ebaühtlustatuse tagajärg, sest et kogumist nelja aastase vastava tegevuse järele veel ühtlustada pole suudetud.

Mitmesugustes riikides kogutavad hinnad erinevad kogumise aja poolest. Harilikult toimetatakse hindade kogumist enamvähem kindla süsteemi järele. Näiteks, Inglise tööministeerium arvutab elumaksumust iga kuu 1-sel päeval kogutud hindade alusel. Saksamaal jälle kogutakse andmeid kaks korda kuus ja kuu arvuks arvatakse keskmine neist kahest arvust jne.

Hindade kogumise sagedusest on leib harilikult ka indeksite arvutamine. Enamosas riikides kogutakse hindu ja avaldatakse ametlikke indekseid iga kuu, teised (Prantsuse ja Pariis, Norra, Rootsi, Hollandi, Ühisriigid, Austraalia ja Uus-Merimaa) kord veerandaastas jne. On selge, et hindade muutumise suurema kiiruse juures indeksite arvutamine vajalikum on, kuna stabiilsete olude juures 3- ja 6-kuulised ja isegi aastaindeksid näivad rahuldama. Muidugi jääb ka siin soovitatavaks igakuuline arvutamine—on ju enamjagu muid statistilisi kokkuvõtteid ja aruandeid tavaliselt just selle perioodi vältel teostatavad. Ent indeksi praksises on juhtumisi, kus arvutamist isegi tihemini — kaks korda kuus ja isegi iga nädal teostatakse, kui hinnad kiirelt muutuvad.

8. Indeksi territoriaalne ulatus ja sellekohased perspektiivid.

Iga riigi ametliku indeksi võtavad välisriigid paratamatult maksvana terve riigi kohta, olgugi, et ta kaugeltki terve riigi territooriumi hindu ei väljenda, olles väga tihti arvatud ainult mõne suure linnade andmete alusel.

Muidugi on täielikkude andmete kogumine terve riigi kohta, praegusel ajal igatahes, väga raske. Piiratakse pea alati kõige suuremate linnade arvudega, lisades ühed ehk teised vähemad linnad ja mõnikord ka maakohad, kui seal hindade kogumine küllalt otstarbekohaselt ja hästi korraldatud. Senini on selgitamata, kui suurt mõju indeksi täpsuse peale avaldab see materjali puudumine terve riigi territooriumi hindade kohta. Senini ei paista võimalusi seda teoreetilist küsimust praktiliselt proovida. Linnade ehk maakondade valiku kohta ei ole mingit kindlat nõuet üles seatud ja see valik on üksikutes riikides väga mitmesugune. Mõnel pool arvatakse paremaks võtta võimalikult suuremat hulka linnasid, mis riigis võimalikult ühetasaselts oleks jaotatud. Teisal piiratakse väheste linnadega, püüdes neist valida kõige iseloomustavamad. Väga tihti on valikul mõõduandev elanikkude arvu alammäär. Näiteks, piiratakse Inglismaal linnadega, kus üle 50.000 elaniku, ja peale selle kogutakse hindu 530 väikesest linnast ja alevist, mis tervet maad peavad esitama, nõnda, et kohtade arv 620-ni tõuseb. Hinnad riietamisartiklite kohta kogutakse 77 linnast, söe kohta 30 linnast ja gaasi kohta 26-st (kõik need arvud on nüüd muutunud, sest liiri valitsus otsustas oma maa kohta erindeksi arvutamisele asuda, kuna ennem vastavad arvud Briti üldindeksis arvestati). Ameerika Ühisriikides kogutakse andmeid toiduainete, gaasi ja riietuse kohta 51 linnast, ja 32 linnas muude tarvete alal.

Saksamaal teostavad hindade kogumist 560 linna, kuna indeks arvutatakse 71 linna andmete alusel, kus üle 10.000 elan., mis linnade esitamiseks küllaldaseks peetakse. Belgia hindu kogutakse ja kalkuleeritakse 60 linna andmete järele, millede hulgas on kõige suuremad linnad ja ühtlasi ka vähemad külad. Austraalias on linnad jaotatud 6 Austraalia Ühisriigi kohta ühtlaselt—igas 5, kokku 30 linna.

Veel erinevam on seisukord Prantsusmaal, kus riik raioonidesse on jaotatud. 57 raiooni komisjoni arvutavad indekseid igaüks oma raiooni kohta. Ent kuna igal raioonil aluseks oma alusbüdet, on indeksid väga erinevad. Neist ei arvutata senini mingit üleriiklist keskmist, millena harilikult rahvusvahelistes väljaannetes Pariisi indeksi kasutatakse. Itaalia hulga linnade indeksitest pole samuti senini Itaalia üldindeksi loodud.

On selge, et nende linnade ja maakondade valikul ühtlasem ja kindlam põhimõte peaks valitsema. Selles mõttes ei paku meile praegusaja kirjandus ka mingit teoreetilist kindlamat alust, kuidas parem oleks toimida. Praegu jääb täiesti veel lahtiseks küsimus selle kohta, kas oleks soovitav võtta nii suurt, kui vähegi võimalik, linnade arvu, ehk põhjendada oma kalkultatsioone ainult mõne linna andmetel, eelistades linnasid, mis kõiki laadi majanduslikka olusid esitavad. Sama tume on ka küsimus selle kohta, kuidas põllumajandusliku iseloomuga maakohti ja üldse põllumajanduslikku ala tööstusalaga ühendada. On soovitav muidugi, et tähtsamad tööstuskeskkohad enda võrdlemisi suure mõjuga hindade liikumise peale tingimata andmetes esitatud oleks, kuid kas ühes nendega arvutada ka andmeid põllumajanduslike maa-kohtade kohta ehk nende kohta mingid eriaandmed tuua, see on jällegi küsimus, mis senini lahtiseks jääb.

Parimaks senistest ametlikkudest indeksitest linnade valiku suhtes näib meile Saksa üleriiklise indeksi arvutamiskiis olevat, kus linnade andmetele elanikkude arvu järele ka vastav võrdkaal antakse (v. selle kohta peat. 3).

Muidugi on terve riigi indeksil peaaugjalikult ainult teoreetiline tähtsus ja huvi, ükskõik kui hästi ta ka arvutatud oleks. See tähtsus on mõõdupuu andmises, kus ühes numbris kokkuvõtet leiaks tervet riiki iseloomustav seisukord, mis annaks alust terve riigi olukorra võrdluseks rahvusvahelises ulatuses. Kui kohalikke indekseid lugeda mingile konkreetsemale olukorrale vastavateks, siis üleriiklised, kui nende keskmisel, pole kunagi reaalselt ja otsekohest sisu. Vaevast saab teda kunagi tarvitada palkade reguleerimiseks. See võib sündida veel kuskil maal, kus täiesti ühtlased olud nagu Inglismaal, kus rahvas väga tihedalt elab ja riik tööstuslist iseloomu kannab, sest seal on teatud määral kujunenud seisukord, et palgad võivad reguleeritud olla üleriiklise indeksiga. Ent ka seal kuulduvad hääled, kes soovivad parem arvutada eriindekseid Londoni jaoks ja eriti raioonide järele, eraldades neid, kus asuvad kaevandused ja neid, mis põllumajanduslikud jne. Sellekohta on eriti mõjuva sõna öelnud prof. Bowley. Kui see juba Inglismaal nii on, siis on see kohane veel rohkemal määral teiste riikide kohta, kus olud üksikute raioonide järele veel enam erinevad. Praktiliseks kasutamiseks peab arvutama iga raiooni kohased indeksid, mida ka selle raiooni kohaselt võib tarvitada. Olgugi, et sarnase töö tagajärjed üksikutes raioonides on omavahel suuri lahkuminekuid annud, nagu seda Prantsuse ja Itaalia kogemused näitavad, ei tuleks karta mitte seda, mida, näit., Milano kaubanduskoda ühes oma otsuses väljendas, avaldades arvamist, et senini Itaalia linnade poolt arvutatud indeksid tarvilikku usaldust sellepärast ei võida, et nad võrdlemisi palju üksikust eralduvad ja sellepärast nende tarvitajates suuri kahtlusi esile kutsuvad. Kohalikkude olude järele erinevatel alusbüdhettidel põhjenevad uurimised annavad ka erinevaid tagajärgi indeksites, kuid neid indekseid ei pea mitte üksikute kohtade maksumuse võrdlemiseks tarvitama, vaid peamiselt hindade liikumise väljendamiseks.

Kuidas ka edaspidi elumaksumusindeksi teooria ei areneks, kui palju ka ühiseid põhimõteteid arvutamiskiisis ja andmete kogumises läbi ei viidaks, vaevast võib loota, et kunagi sinnamaale jõutakse, et alusbüdhetil põhjenev indeksi arvutamine rahvusvaheliselt täiesti rahuldavaid tagajärgi annaks ja teaduslikult vastuvõetav oleks rahvusvahelisteks võrdlusteks. Tööolud ja töötajad ise on nii väga erinevad—töölisi kuskilt Indiast ei saa kuidagi võrrelda Ameerika töölistega, kes omakord suurelt Euroopa töölistest erinevad. Lõpmatu raske ja vaevast otstarbekohane oleks mingi rahvusvahelise töölistüübi kindlaksmääramine, kelle alusbüdheti riigid uurima hakkaks, kui neil ka väga laiad võimalused oleks kohalikke olusid arvesse võtta ja üksikuid tarvitamisrühmasid oma olude kohaselt arvutada. Selle indeksi arvutamiskiisile on ja jääb puhtkohalik ja puhtpraktiline tähtsus, mille üleriikline kokkuvõte ehk väljendus küll igal riigil huvitav, kuid millede rahvusvaheline võrdlus problemaatiline. Rohkem perspektiive

näib selleks meie arvates olevat teisel—üldtarvitamise järele arvutamisviisil. Ühes väliskaubanduse, sisekaubanduse, toodangu ja põllumajanduse statistikate edenemisega on täiesti mõeldav rahvusvaheliselt ühtlustatud põhimõtete järele tarvitamisstatistikat organiseerida. Kui hindade kogumise statistika ja tehnika vääriliselt edenevad, siis võib küll loota, et üldtarvitamise järele arvestamisviis indeksi alal väljavaateid omab.

Tarvitamisartiklite ost ja müük ja nende eneste arv, vastavalt ka nende hindade arv, on palju väiksem ja kitsam, kui üldine ost ja müük, mille alal suurmüügihindade indeksid rahaväärtuse liikumist peavad väljendama. Järgnevalt on neid kalkulatsioone juba sellepärast kergem ette võtta, kui suurmüügi ainete täieliku indeksi arvutamist. Sarnase indeksi sisuks poleks muidugi mitte enam peegeldada raha ostujõudu nende ainete alal, mida mingi leibkond oma jaoks vajab, vaid väljendada käesoleva riigi rahva, kui terviku tarvitamisel olevate ainete väärtuse liikumist üksikute kuude ja aastate järele. Muidugi kerkib siin raskus korteriolude alal, sest vaevalt võib oletada korterite statistika nii kaugele arenemist, et ka korterikulude kohta täielik materjal oleks, kuid ka korterikulusid väljaminekutest välja jättes, on järelejäänud materjal iseendast juba väga huvitav ja, kõikides riikides saavutatuna, pakuks teaduslikku ja huvitavat mõõdupuud üksikute riikide elatisevoost. Seda võiks juba tarvitada üksikute riikide elumaksumuse ja hindade iseloomustamiseks ja riikide olukordade võrdlemiseks.

II. ELUMAKSUMUSINDEKSI PRAKTILINE KASUTAMINE JA MÕNED SENISED KOGEMUSED SELLEL ALAL.

Utilisation pratique des nombres-indices du coût de la vie en quelques pays et les experiences correspondantes.

1. Üldine väljavaade.

Teiste indeksite seast on elumaksumusindeks kõige tuntum, on ju temal väga tihti otsekohene praktiline kasutamine palkade reguleerimise alal, liikuva palgaredeli näol.

Seda muidugi eestkätt ebanormaalsetel ja ebastaabiilsetel aegadel—siis laieneb alati indeksi tarvitamise piirkond, samuti, kuidas ta väheneb stabiilsematel aegadel, kuna indeksid rohkem teaduslikkude mõõtmisabinöudena tarvitusel püsivad.

Esimene indeksite laiemalt kasutamise periood oli hiljutine pealesõjaaeg ja kestab praegugi edasi. Ei saa sellepärast rääkida suurtest kogemustest sel alal. Pole senini mingit kindlat üldvormeli üles seatud, mis ka loomulik, kuna indeksid suurelt üksteisest erinevad.

Enamasti sünnib indeksi järele palkade reguleerimine üldise palgavõitluse alusel ja oleneb konkreetsest vahekorrast tööandjate ja tööliste vahel. Selles mõttes on elumaksumusindeks mõõdupuu, mille alusel lepingutingimuste järele palkade muutmist otsustatakse.

Kuna indeks harilikult protsentarvu näol esineb, siis on tarvitusel olev kõige lihtsam viis sama protsentarvu ka palkade reguleerimiseks võtta; palka, enamasti põhipalka, peab sama palju tõstetama, kui võrd elumaksumusindeks muutunud. Lepitakse kokku üksikasjades, kui tihti muutusi teostada, kas iga kuu ehk kord veerand- ehk poolaastas või veel pikema aja järele. Väga tihti määratakse kindlaks ka protsendilise tõusu alammäär, alla mida mingsuguseid muutusi ette ei võeta, näit. 5 ehk 10%.

On ka sarnaseid kokkuleppeid, kus määratakse, et elumaksumuse teataval tõusul palk mingil teisel määral muutub.

Enamasti sünnib see tööandjate ja tööliste vaheliste kokkulepete teel, kusjuures indeks esineb kord ühe, kord teise poole poolt rohkem rõhutavama informatsioonina selle järele,

kellele ta rohkem kasulik on. On muidugi selge, et ametlik indeks selles suhtes siiski mõjuvam ja autoriteetlisem on, kui mingid teised kalkulatsioonid, mida tihti palganõudmiste ülesseadmisel tarvitatakse.

Vaevalt võib tulevikuski selles olukorras suuremaid muutusi oodata. Riik, peale oma ametnikkude palkade reguleerimise, võib teataval määral kaasa aidata selleks, et elumaksumusindeksi tarvitataks, ja seda ta enamasti teebki, kuid see oleneb ikkagi rohkem üldisest olukorrast ja palgavõitlusest.

Indeksi praktilise kasutamise tähtsamaks eeltingimuseks on, et mõlemad pooled — töölised ja tööandjad — kokkuleppele jõuaks, et indeks tõesti tõsiolusid peegeldab — et nad selle mõõdupuuga rahul oleks. Sellepärast on indeksi koostamisest osavõtmine nii tööliste kui ka tööandjate organisatsioonide poolt mingil pariteetlisel alusel väga soovitatav.

See on õieti tähtsam tingimus — sest sarnase usalduse puhul näib rahuldavaid tagajärgi andvat isegi võrdlemisi halvasti konstrueeritud indeks. Ja, teiselt poolt, võrdlemisi laiadel ja põhjalikkudel uurimistel põhjenevad ja võrdlemisi paremini kombineeritud indeksid võivad suurema arvustustule alla sattuda, nagu see Inglise tööministeeriumi indeksiga oli. On teada pikem vaielus selle indeksi ümber, kus töölised väitsid, et tööministeeriumi indeks elumaksumustõusu liig madalalt hindab ja omalt poolt mitmed põhjendused ette tõid. Ent ometi päras-tisel järeluurimisel selgus, et tööministeeriumi indeks seisukorda siiski küllalt õigelt valgustab.

Näib koguni, et lihtsamalt ja ühtlasi ka halvemalt konstrueeritud indeksid — elatismiinimumi arvutamise laadilised — mõnikord koguni paremaid tagajärgi on annud, eriti küll tööliskihtide meeleolu järele arvates. Osalt on see ka arusaadav, sest need indeksid 1) on palju lihtsamad ja populaarsemad, kui suhteliste vahekordadega võrdkaalustatud indeksid, ja 2) kuna neis kõige mõjuvama osa ikkagi võiks ja peaks etendama toitlus, toiduained aga harilikult ikka kõige enne ja kõige kiiremini kallinema hakkavad, olles ühtlasi ka tihemini kallinemise mõõdupuuks laialisemate kihtide juures, jõuab ilma suhteliste võrdkaaludeta indeks harilikult tõusu ajal rutem edasi ja rahuldab rohkem neid, kes protesteeriks aeglasemalt liikuva indeksi vastu.

Muidugi esineb ja on taganõutavam indeksi tarvitamine esimeses järjekorras just seal, kus äge hindade tõus käsil. Siis on indeks palju suurema tähtsusega ja võetakse iga tema näitamist palju suurema usaldusega vastu, kui langemise juures. Suuremad riidud ja vaidlused tekivad alati hindade langul.

Kahjuks ei ole kusagil maal suuremat rõhku pandud andmete kogumise kohta indeksi praktilise kasutamise alal. See tuleks teostada vastava registratsiooniga kollektiiv- ja üksik- lepingute ja ettevõtete kohta, kes indeksi alusel palkasid reguleerivad, ja pakuks suurt teoreetilist kasu järgnevate tööde jaoks.

Siiski võiksid mõned tähtsamad jooned neist riikidest, kus indeksitel laiem praksis, mõndagi huvitavat anda.

Peatume sellepärast sellekohasel tööl mõnes riigis, mille kohta meil andmeid korda läks koondada.

2. Elumaksumusindeksi praktiline kasutamine Saksamaal *).

Kõige selgema näite elumaksumusindeksi praktilisest kasutamisest näeme Saksamaal 1920—1924 aastatel.

Igas riigis on palkade reguleerimise alal omapärased olud, mis olenevad ühiskondlikust olukorrast ja eriti tööliseadlusandlusest. Kuna Saksamaal laiemalt kui kusagil mujal on tarvitusel kollektiivlepingud, on seal ka kollektiivsete organisatsioonide mõju suur. Pea kõik kokkulepped tööstuse alal reguleeritakse tööandjate ja tööliste organisatsioonide vahel. See olukord leiab täielist toetust seadusandluses, mis teatud määral sunnib teostama kokkulepet poolte vahel, sest kui seda kokkulepet mitte ei saavutata, võib administratiivsel teel selleks survet avaldada. On selge, et see olukord eriliselt hea võimaluse andis elumaksumusindeksite praktilise kasutamise läbiviimiseks.

*) Peamiselt Revue du trav. (I. I. du tr.) ja Reichsarbeitsblatt andmetel.

Palkade reguleerimise alal võib Saksamaal eritada kolme ajajärku. Esimene neist oli otsekohe peale sõda, kunas mark, vaatamata tema väärtuse tuntava langemise peale, siiski siseturul ostuvahendina piisav abinõu oli. Sellel ajajärgul näeme tervet rida üksteisele järgnevaid püüdeid marga langeva kursi järele seada ka palkasid. 1923 a., kui marga väärtus pea täiesti kaduma hakkas, tuli otsida uusi teid ja minna üle süsteemi peale, mis n. n. „liikuva redeli“ süsteemile sarnanes. Peale seda tuli tagasiminekuks kulla alusele, sest ka rahasüsteem sai jälle kulla alusele üle viidud.

1.

Juba 1917 a., peale elumaksumuse tuntavat tõusu, hakati mitmel pool tööstuses, pärast pea igalpool maksma palgale lisaks erilisi elukalliduse lisasid. Ettevõtjad püüdsid eriti märkida, et see palgakõrgendus just elukalliduse lisa on, ja teda palgalehtedes ja igalpool mujal eritada, oletades muidugi, et kergem on seda lisa kaotada siis, kui raha väärtus tuntavalt tõuseb. Huvitav on märkida, et see nähtus kestis ka viimastel aastatel ja ettevõtte maksid elukalliduse lisasid, mis mitukümmend korda suuremad olid, kui põhipalk ise. Ainult siis läksid kõik ettevõtte jällegi kindla põhipalga peale, kui viimane lootus oli kaotatud margale jälle püsivat väärtust anda.

Rahaväärtuse langemise algusaegadel oli palkade uuesti revideerimiseks väga tihti raskused lepingutes, mis olid sõlmitud enamasti terve aasta ehk, peale vaheerahu, enamjaolt kolme kuu peale. Kuid ka seda kolme kuud ei olnud väga tihti töölistel võimalik lõpuni oodata. Sarnastel juhtumistel püüdsid lepinguid reguleerivad võimud harilikult keskteed käia, soovitades töölistele veel veidi edasi kannatada, kui kaotatav summa võrdlemisi väike oli, ehk lubades lepinguid tühistada, kui elukalliduse tõus seda nõudis. Sarnaseid vormiliselt ebaõigeid otsuseid leidub sel ajal õige palju.

Alates 1919 a. leiame kollektiivlepingutes palju juhtumisi, kus ette nähtud, et elutingimuste suuremal ehk vähemal muutumisel võivad lepingu tingimused uuesti läbivaatamise alla tulla. Küsimus selle üle, kas elatistasapind on juba niivõrd muutunud, et muutused vajalikud, pandi harilikult tariifametitele ette.

Samal ajal lüheneb kord-korralt lepingute kestvus: 1921 a. 2 kuu peale, 1922 a. 1 kuu, 1923 aasta algul 2 nädala peale ja sama aasta keskel 1 nädalani. Et mitte alati lepingute sisu täielikult revideerida, oldi harilikult nõus eritama palga kohta käivat osa lepingust ja läbivaatamise alla käis eriti see osa, kuna kõik muu, „manteltariifi“ nimetuse all harilikult pikema aja, enamjaolt terve aasta peale kinnitati.

Juba kolmekuulise palkade revideerimise ajal oli raske pidada kindlat poliitikat palkade reguleerimises mitmesugustes tööstusalades ja maakohtades. Polnud ju mingit kindlat abinõu elumaksumuse kindlaksmääramiseks ja kumbki pool püüdis läbirääkimistel kasutada seda puudust, tuues omale kasulikke statistilisi andmeid, mis omapoolt kogutud ja arutihti ebatäielikud ja ebatäpsed. Selle puuduse kõrvaldamiseks peale pikki harutusi tööministeeriumi mitmesuguste statistiliste asutuste ja tööandjate ning tööliste organisatsioonide esitajate vahel, alustas statistika keskamet 1920 a. elumaksumusindeksi kalkuleerimist, mis põhjenes tööliste viieliikmelise töölisleibkonna teoreetilisel tarvitamisel (toitlus, korter, küte, valgustus ja 1922 a. detsembrist ka riietus—v. selle kohta kolmas peatükk).

Esialgul koguti andmeid 600 maakohast kord kuus. Varsi selgus, et nii paljudest kohtadest saadud materjal niivõrd suur on ja niivõrd hilineb, et tema reaalne tähtsus selle tõttu väheneb. 1920 a. lõpul alati siis n. n. „ekspressandmete“ kogumist. Neid andmeid koguti ainult 70 tähtsamast linnast. Riigi indeksit arvutati keskmisena nende seitsmekümne linna indeksist, võrdkaaludeks võttes linnade elanikkude arvu. Andmete kogumine sündis kaks korda kuus ja nende andmete alusel arvutati kuuindeks. Sellest terve kuu kohta ühe indeksi arvutamise viisist peeti võrdlemisi kaua kinni, soovides palkade muutmisi võimalikult harvemini teostada. Ainult 1923 a. suvel, marga kiirendatud langemise ajajärgul, otsustati arvutada indeksi igal nädalal, mille juures hinnad saadi igal esmaspäeval, ja igal kolmapäeval toimiti arvutamist, et nädala viimasel poolel, millal juba läbirääkimised palgasuuruse kohta käimas olid, võimalik oleks seda arvesse võtta. Andmete kogumist jätkati ka kõigi teiste 600 linna ja maakoha kohta,

millised andmed, omakord täiesti kooskõlas olles 70 linna andmetega, omaette väärilist materjali kujundasid. Elumaksumusindeks omas kiirelt vastava tähtsuse palkade reguleerimisel. Läbirääkimisi tööandjate ja tööliste organisatsioonide vahel harilikult püüti korraldada juba otsekohe peale indeksi avaldamist, võeti arvesse indeksis väljendatud elumaksumuse muutus ja püüdi neid muutusi teostada vastavates palkades. Indeks ei tarvitatud mitte selleks, et kategooriilisel vormil palkasid kindlaks määrata, vaid selleks, et omada mingit mõõdupuud elumaksumuse muutumise kohta. Indeks oli ainult autoriteetne mõõdupuu, olgugi eriliselt autoriteetne. Ent tema kõrval võidi arvesse võtta ka palju teisi asjaolusid ja kõigepealt vaatluse all oleva tööstuse majanduslikku seisukorda. Oli palju neid, kes väita püüsid, et indeksid peavad olema ainukeseks faktoriks palkade reguleerimisel, püüdes sellega sisse seada liikuva redeli süsteemi. Võitlus, mis selle süsteemi ümber Saksamaal käinud, algas juba 1918 a. keskel ja faktiliselt ei lõppenud enne, kui kuldpalga sisseseadmiselega. Selle süsteemi poolt oli enamjagu töölisi, keda eriti meelitas palkade täielikult automaatline reguleerimine, vaatamata selle peale, et ka nende keskel hulk hääli selle süsteemi vastu rääkisid, välja minnes tööliikumise põhimõtetest ja majanduslikkudest vaatepunktidest. Tööandjad olid omalpoolt täielikult ühemeelsed liikuva redeli süsteemi eitamisel, oletades kiireid ja katastroofilisi tagajärgi rahanduslikule ja majanduslikule olukorrale selle süsteemi läbiviimisel.

Valitsus omalt poolt võttis ka seisukoha liikuva redeli süsteemi vastu. Tööministeerium deklareeris mitmel korral, et nii palkade absoluutne tasapind, kui ka vahekorrad üksikute palgaastmete vahel mingil kindlal silmapilgul ja eriti sellel raskel ajal, ei või vaadeldud saada, kui absoluutselt õiglane olukord, mida automatiseerida võiks elumaksumuse järele. See ei annaks ka võimalusi arvesse võtta ei üldist majanduslikku olukorda, ei käesoleva tööstuse seisukorda. Ka oleks alaline automaatne palkade tõstmine ühtlasi alalise elumaksumuse tõstmise üheks teguriks.

Automaatse palkade reguleerimise asemel proponeeris tööministeerium asutada erikomisjone, kes palgamuutusi määraks, arvestades, peale elumaksumusindeksi, ka teiste ette-toodavate asjaoludega ja kes tihedamalt ning regulaarselt koos käiks.

Samuti ei võetud liikuva redeli süsteemi tarvitusele palgamaksimisel riigiametnikkudele ja teenijatele. Septembris 1922 a. esitas rahaministeerium parlamendile koguni pikema seletuskirja, kus sarnase süsteemile ülemineku raskus ja hädadohte kirjeldati ja kus ühe peapõhjuseks selle vastu esines Austria sellekohane kurb kogemus.

Loomulikult ei võinud liikuva redeli süsteem sarnasel vastuseismisel kuigi laialt levida. Ainult põllumajanduses alustati 1923 a. palga automaatset reguleerimist rahaväärtuse järele. Ent seal tarvitati palju lihtsamat meetodi—elumaksumusindeksi asemel võeti seal aluseks rukki hind, mõnikord rukki ja kartuli hindade kombinatsioon. Tööstuses aga esines liikuva redeli süsteem harukordadel.

Sellegi peale vaatamata, et elumaksumusindeks täielikku palkade liikumise automatiseerimist esile ei toonud, mida tema arvutajad isegi ei soovinud, ei saa kuidagi alahinnata indeksi tähtsust selles suunas. Tööministeeriumis on tüübiliste kutsealade kohta kogutud maksetud palkade andmete kõrval välja kalkuleeritud ka summad, mis oleks tulnud maksta liikuva redeli süsteemi tarvitamisel. Need andmed näitavad, et keskmiselt mõlemad arvude-read palju ei erine, ja, järgnevalt, indeks alati peategurina esinenud oli.

Elumaksumuse statistika kõrval alustas tööministeerium 1920 a. veebruaris palkade statistikat väga laial ulatusel. Mitmes tuhandes tööstusettevõttes alustati vastavate andmete kogumist, mida pidid omalpoolt kinnitama allkirjadega tööandja ja tööline. Nende arvude abil kalkuleeriti teenistus tunnisi tähtsamate tööliisliikide kohta igas maakohas, eritades tüki-töö tasu ja kogudes andmeid reaalpalga üle 4 nädala jooksul, arvesse võttes mitmesuguseid lisatasusid ja ületunnitöid. Selle statistika peale pandi suuri lootusi, muuseas loodeti temast tähtsaid teateid üksikute kutsealade rühmade järele palkade kindlaksmääramiseks. Ent rahutu ja kõikemuutev aeg oli ebasoodne nende kavatsuste teostamiseks. Uued palkade suurendamised järgnesid suurendamistele ja enne, kui sellekohased andmed said kogutud, läbi töötatud, ja avaldatud, olid palgad juba suurelt muutunud, nõnda et andmete tähtsus pea täielikult kadus. Peale seda ebaõnnestanud katset ei korratud sarnast uurimist enam. Tööministeerium

rahuldus sellega, et ta omas häälekandjas uusi tarvitusele võetud tariife ja palkade reguleerimisse puutuvaid väljavõtteid lepingutest tooma hakkas.

Tööministeerium võttis ise osa tegelikult mitmete suuremate konfliktide lahendamisest, esinedes vahemehena ja püüdes asutada lepituskomisjone neil juhtumistel, kus otsekohene vahetalitus võimalik ei olnud. 1920 aastast alustas ministeerium ise mäetöölise tariifide väljatöötamist, mis said ka reguleerivaks teguriks palkade normeerimisel—kuna neid ministeerium ise kalkuleeris, pidid teised tariifid tahes ehk tahtmata neid teatud määral arvesse võtma. Need ja mitmed teised tähtsamates tööstustes maksvad tariifid olid eeskujuks teiste tööstusharudele, ja mõjusid suuresti palkade üldtasapinna liikumise peale.

On arusaadav, et palgalepingute vähesel kestvusel ja konfliktirikkal ajal lepitustegevuse protseduuri pidi kiirustatama ja otsekohene riigivõimude vaheleastumine sagenes. Olgugi, et esialgu sunduslik riigivõimu vaheleastumine algas demobilisatsiooni ajal, tuli tal kaugemale areneda, muutudes täiesti harilikuks nähtuseks. Ka aitas alaline rahaväärtuse langemine omalpoolt selleks kaasa, et tööandjad ise sellele süsteemile kergemini vastu läksid. Rahaväärtuse langemine, mis palga reaolväärtust kiirelt vähendas, tegi tööandjatele ülesseatud sunduslikud tariifid enam vastuvõetavaks. Et see just nii oli, näitab see, et kohe peale raha stabiliseerimist tööandjad valjult võitlusse astusid kõiksugu vahekohtute vastu ja püüdsid kõrvaldada administratiivset vaheleastumist, tõstes küsimust selle abinõu seaduslikkuse üle.

2.

Mida enam marga langemine kiirenes, seda raskemaks sai palkade reguleerimine lihtsate nõupidamiste ja kokkulepete teel. Siin ei küllaldanud juba palkade kindlaksmääramine teatud vaheaegade järele, indeksi järele, vaid töölised esinesid juba nõudmistega, et neid ei sunnita kandma kahjusid, mis sünnivad rahaväärtuse langemisest kahe ajajärgu vahel — kunas neile viimaks palgad kindlaks määrati ja kunas nüüd määratakse. Muidugi võis seda teostada ainult, makstes tagantjärele summat, mida nad varemalt oleks pidanud rohkem saama ehk jälle teatud avansse andes ja ligikaudu arvates, kui võrd teatud aja jooksul elu võis kallineda. Tööandjad olid esimese viisi vastu, mis neile mingit kalkuleerimisvõimalust nende toodangu kohta ei võimaldanud; teine viis jälle oleks avaldanud otsekohest mõju elu kallinemise peale, kiirendades inflatsiooni ja rahaväärtuse kindlustamist segades. 1923 a. keskel langes aga mark juba nii kiirelt, et enam võimalust polnud lihtsate kokkulepete teel asja lahendada. Hakati juba rääkima palkade kullaalusele üleviimisest. Tööministeeriumil, peale väga paljude nõupidamiste nii tööandjate, kui ka tööliste esitajatega, läks korda siiski lahkuminevaid vaatepunkte niivõrd üksteisele ligendada, et sai võimalikuks erilises instruksioonis juhatusi anda, kuidas seisukorrast üle saada. Viis, mida soovitati ministeeriumi instruksioonides, koosneb kokkulepete ja liikuva redeli süsteemide ühendamisest. Selle järele pidi kollektiivseid lepinguid teostatama regulaarsete vaheaegade järele (soovitavalt iga kuu), ja nende vaheaegadel palkade reguleerimine teostatama lihtsama meetodi järele, et tööliste igal silmapilgul garanteerida tõelikku sissetulekut, mis vastaks tema lepingus ette nähtud palgale. Põhimõttelikult olid sellega kõik nõus, kuid lahkuminevaid avaldusi kohe selle viisi alal, mille järele palkade reguleerimist vaheaegadel teostada.

Tööandjate organisatsioonide poolt, kus juba laialt rahaväärtuse kullaalusel kalkuleerimine aset oli võtnud, soovitati parima kriteeriumina kullaväärtust võtta. Valitsus ja osa töölisühisusi soovitasid nädalise ametliku elumaksumusindeksi tarvitamist. Osa töölisühisusi pani ette kombineerida elumaksumusindeksi kulla hinnaga ehk surmüügi hindade indeksiga, tehes seda eelistuses, et kulla hind samuti kui surmüügi hindade indeks harilikult üksikmüügi hindade eel liigub. Muidugi polnud see viimane nõue teatud määral õigustatud, kuna ju jälle marga tõusul vastupidise ilmuvuse avaldumine suurema hilinemisega oleks läinud. Ministeeriumi juhtnõõrid soovitasid mõõdupuuks võtta just elumaksumusindeksi, kuna ta just üksikmüügi hindade kohta käib. Jäi järele veel raskus selles, et rahaväärtus muutus fikseerimismomendist väljamaksu ajani. Ministeerium arvas, et võimalik on põhjendada indeksil, mis avaldatakse kolmapäeval, esmapäeva andmete järele, kui palk maksetakse sellesama nädala jooksul. Erakorraliste margalangemiste ajal võiks tööliste maksta lisatasu, eriti kiirelt selle kohta nendega kokku leppides.

Ometigi osutus praksises väga raskena ligindada palga väljamaksupäeva indeksi avaldamise päevale. Ka oli sarnane palkade kalkuleerimine võrdlemisi raske ja pikaldane. Tihti makseti palka ette ümmargustes summades, ligikaudu arvates kuivõrd kallinemine palgamaksupäevaks võib tõusta. Selle tehnilise küsimuse lahendamine ehk õigemini tema lahendamise võimatus sünnitas väga palju raskusi.

Kuna tööministeeriumil korda ei läinud tööandjate ja tööliste vahel täielist arusaamist saavutada, tulid temale appi kutseühingute keskorganisatsioonid. Nende poolt avaldati 1 sept. 1923 a. erilised palkade reguleerimise instruksioonid, mis põhimõtetes ühtusid tööministeeriumi omadega, täiendades neid tehniliste juhatustega. Tähtsam muudatus neis oli see, et kuna ministeeriumi juhtnööride järele elumaksumuse tõusule vastav palgasuurendus tuli lisada elukalliduse lisale, soovitasid kutseühingute keskorganisatsioonid kindlaks määrata põhipalga ja seda põhipalka suurendada proportsionaalselt elumaksumuse indeksile. Põhipalga kindlaksmääramine lubas teostada võrdlusi nii endise palgamäära, kui ka teistes kutsealades maksetavate palkade vahel ja andis õiglasema palga mõõdupuu. Ühes sellega andis ta kahtlemata ka uue tõuke võitlusele reaalpalka eest, sest iga kalkulatsiooni iga palga reguleerimise ajal räägiti ja puudutati ennesõjaaegseid palkasid, võrreldes neid käesolevatega. Sellest tehnilise täienduse tähtsusest terves tema ulatuses said väga hästi aru ka ettevõtjate organisatsioonid, kes omaltpoolt püüdsid mitmeti segada selle põhimõtte läbiviimist.

Kutseühingute keskorganisatsioonide juhatuskiri soovitab tarvitada üleriiklise ulatusega lepingute jaoks üleriiklist elumaksumusindeksit ja kohalikkude lepingute jaoks linna ehk maakoha kohalikku indeksit, mis üles seatud samaste põhimõtete järele, kui üleriikline indeks. Ka see põhimõte erineb ministeeriumi juhtnööridest, kuna need soovitasid omaltpoolt tarvitusele võtta ja arvestada ka mitmesuguste muude kriteeriumidega peale elumaksumusindeksi.

Kutseühingute keskorganisatsioonid ei soovitanud sel ajal veel kullaväärtuse aluseks võtmist, mis selleaegsetes Saksa oludes reaalpalka kahtlemata oleks vähendanud.

Palkade reguleerimine ministeeriumi ja kutseühingute keskorganisatsioonide juhtnööride järele algas kohe ja levis kiirelt, tuues suurt kergendust sellel alal.

Oli kahtlemata ka mitmesuguseid raskusi, mis peaaesjalikult tekkisid siis, kui komisjonidel, kellele lepitavalt tuli toimida, ei olnud küllaldaseid teadmisi majanduse alal. Oli ka mitmeid juhtumisi, kus neid juhtnööre täita ei tahetud ja nende puudulikkuse peale tähelepanu juhtiti. Sarnastest raskustest ülesaamiseks lubas tööministeerium sarnastel juhtumistel mõlemale pooltele täieliku vabaduse uuesti küsimust täiel ulatusel arutusele võtta ja uusi lepinguid sõlmida. Kuid juba selle aja kestel levis igalpool teadmine, et ainukeseks väljapääsuks jääb, minna üle kuldpalga peale. Ühtlasi kujunes poliitiline ja majanduslik olukord nii, et valoriseerimine ka teistel aladel tuli läbi viia, mispärast üleminek ka palkade alal kullaalusele võrdlemisi kergemalt võis sündida.

3.

1923 a. sügisel hakati väikekauplustes ja turgudelgi hindu määrama kuldmarkades, nagu seda juba enne suurmüügil oli tehtud. Loomulikult ei võinud siis ka enam jõusse jääda palkade arvestamine pabermarkades. Kullaväärtusele üleminek, mis enamalt kutseühingute poolt võrdlemisi suurt vastuseisu leidis, oli nende poolt nüüd loosungiks tehtud. Muidugi polnud selle juures eesmärgiks, et palkasid ka tegelikult kullas ehk stabiilses välisvaluutas oleks maksuma hakatud, milleks ka riigiressursid poleks küllaldanud, vaid sooviks oli ainult see, et palkade maksmine juures kullaalusel määratud palk vastava päeva kursi järele välja pabermarkades maksetaks.

Tööministeerium kutsus erilise töölisühingute konverentsi küsimuse arutamiseks kokku ja kui seal enam mõtete lahkuminekuid selle küsimuse alal polnud, avaldas eeskirja, mille järele ametlikult igal alal soovilikuks tunnistatakse kuldmarka alusel palgamaksmise peale üle minna, kuid seda teha iga tööstusharu erist olukorda arvesse võttes. Tegelikult algabki sellest ajast peale kullaalusel palkade kalkuleerimine, mis kaunis ruttu pea kõigis tööstustes läbi läks, sest ka üldine rahanduse seisukord paranes. Loomulikult sammusid eesrinna suuremad linnad, kus rohkemal arvul rahamärke saadaval oli. Mäetööstuses algas kullaalusel palkade maksmine juba novembri kolmandamal nädalal. Riigitöölise ja ametnikkude valoriseeritud palga maksmine algas tegelikult 1 detsembril.

Muidugi ei võinud kullaalusele palkade üleviimine sündida sarnaselt, et oleks võetud viimane maksetav palk, ja kulla peale ümber arvatud. Loomulikult tuli tagasi minna ennesõjaaegse töö hinna peale. Omaltpoolt andis tööministeerium välja erilise juhise, kus rõhutatud oli asjaolu, et viimasel ajal Saksamaa eriti vaeseks on jäänud, suurelt vähenenud rahva üldine sissetulek ning tema rikkus ja sellepärast korraga eelsõjaaegsetele hindadele tagasi minna arvatavasti täiesti võimata on. Ministeerium jättis konkreetsemalt selgitamata, missugusel määral ta ennesõjaaegset olukorda tagasi saavutada võimalikuks peab ja avaldas oma ametlikkudes väljaannetes neid lepinguid, mis mitmesuguste töölisühingute ja tööandjate vahel sõlmiti.

Teisest küljest oli ka täiesti selge, et juba valoriseeritud palka soovimata oli uuesti elumaksumusindeksi järele reguleerima hakata, mis järjekorralist hindade tõusu oleks kiirendanud. Sel alal tuli tööliklassil 1923 a. novembris rasket proovi üle elada. Siis andis ennast eriliselt raskelt tunda vahe dollari kursis Saksa- ja väljamaal, mis üksikute ainete hindu väga tuntavalt tõstis, eriti just nende ainete alal, mille tooresaineid tuli sisse vedada väljamaalt. Arvesse võttes, et see nähtus kahtlemata mööduv, hoiduti sel ajal täiesti uute palgakõrgenduste eest, sest need palgakõrgendused oleks palgad juba palju kõrgemale tasapinnale viinud, kui nad enne sõda olid. Varsine marga kõrgenemine väljamaal vähendaski seda kalliduslainet ja tulemused näitasid seekord tööliklassile, et vähemalt sel korral temaga õiglaseks on ümber käidud.

Kindlaväärtuslike rahaga palgamaksmine nõudis omaltpoolt uue rahaüksuse elluviimist. Novembrikuu lõpul alustati ka selle rahaüksuse järele uute palkade maksmist. Määratute väljaminekute juures, mis sel ajal riigil vaja teha oli, võis ta seda teostada ainult väikesel ulatusel, makstes esiotša 10% palgast ja pärastpoole kordkorralt rohkem. Maksuvahendeid oli püütud enamvähem ühetasaselt terves riigis jaotada, et mitte rahulolematusi esile kutsuda mõne tähtsama linna eelistamisega. Pärast võis sellest loobuda, sest kindla maksuvahendi küsimus kaotas oma teravuse üldise rahalise stabilisatsiooni ja pabermarga tõusu tagajärjel. 1924 a. jaanuaris muutus seisukord juba niivõrd kindlaks, et võis jälle alata palgalepingute sõlmimist juba terve kuu peale.

Nii käidi läbi terve ring—stabiilsest kullaväärtuslisest valuutast selle valuuta juurde tagasi, millejuures suurimaid teeneid osutas elumaksumusindeks just ebakindlatel aegadel.

3. Elumaksumusindeksi praktiline kasutamine Poolas.

Varsti peale Poola riigi asutamist algas Poola marga järjekindel lang ja ühes sellega ka vastav elumaksumuse tõus, mis esile kutsus terve rea konflikte töösturite ja töötajate vahel. Kõik pikemaajalised lepingud kaotasid täiesti oma tähtsuse, kuna paari nädala jooksul peale nende sõlmimist ühes uue hindade tõusuga kõik neis ette nähtud soodustused täiesti oma mõtte kaotasid. Nii töösturid, kui ka töölisel tundsid tarvidust abinõu järele, mis aitaks neid reguleerida palgatingimusi enamvähem automaatselt, ilma igapäev uute lepingute sõlmimiseta. Kannatas ja kõik riigi majanduslik seisukord selle all, minnes langemise poole just sel ajal, kui riik kõige rohkem vajab jõudu ja kindlust oma tuleviku rajamiseks.

Selles olukorras otsustas valitsus luua asutust, kes, olles erapooletu, jälgiks tähtsamate ainete hindade liikumist. Ministrite nõukogu otsuse järele 27 maist 1920 a. asutati statistika keskjuhatuse juurde erikomisjon, selleks, et, arvatades ühe keskmise töölisleibkonna ülespidamise kulusid, oma arvamist avaldada (dla wyrazania opinji) elumaksumuse muutumise kohta. See komisjon, kelle eesistujaks oli statistika keskjuhatuse direktor, koostas peale ühe statistika keskjuhatuse ametniku, kelle eriülesandeks oli hindade liikumise uurimine, töö-, rahanduse-, kaubandus-tööstuse-, põllutöö- ja tervishoiuministeeriumide esitajad, 6 tööliste ja 6 tööandjate esitajat (statistika nõukogust), kes pidid olema valitud tähtsamate ametiühisuste organisatsioonide poolt. Komisjon astus kokku iga kuu lõpul. Komisjon ei töötanud välja mingit palgaredelit, ega hakanud teoreetilisi põhjusi otsima, vaid asus konkreetsele arutamisele,

mida ta ka edaspidi on teinud. Tema töö seisis selles, et ta 4 liikmelise töölisleibkonna teoreetilise alusbüdheti alusel arvutama hakkas väljaminekute tõusu ehk langu möödunud kuul (arvutamisi viisi kohta v. peat. II). Tema tööle on aluseks linnavalitsuse poolt kogutud andmed hindade üle, milliseid kogutakse iga nädal mitmesugustes linnajagudes. Need hinnad pole küll mingiks kindlaks aluseks ja komisjon võib neid oma äranägemise järele ka muuta, kui ta mõnda hinda liiga kõrgelt ehk liiga madalalt võetaks leiab.

Keskkomisjoni nõusolekul võib suuremates linnades asutada kohalikke komisjone, mis koosnevad: töö-, tervishoiu-, varustuseministeeriumide 2 töölisühisuse, tööandjate ja linnavalitsuse esitajaist. Nende komisjonide poolt arvutatakse kohalikke indekseid samaste põhimõtete järele. Indeksi koosseisus võib kohalik komisjon muutusi ettevõtta, kuid tegelikult on need muutused tähtsusetad. Komisjonide otsused tehakse häälteenamusega, ent kuna neil otsustel praktiline tähtsus, on komisjoni liigetel ja töölisorganisatsioonidel õigus kohalikkude komisjonide otsuste peale peakomisjonile kaevata.

Tähtsamad kohalikud komisjonid asuvad Lodz'is, Szenstochovis, Sosnowice's, Lublin'is, Kielce's, Radom'is ja Poznan'is.

Nende töö sarnaneb peakomisjoni tööle ja on palju kergendatud sellega, et igale linnale, kus üle 10 000 elaniku, on kohuseks tehtud regulaarselt esimesjärgu tarbeainete hindu koguda ja avaldada.

Algusest peale on need komisjonid palkade reguleerimisel suure tähtsuse omanud. Olgugi, et komisjoni kohuseks polnud mingit laiemat informatsiooni oma tegevuse üle anda ega indeksi praktilise kasutamise üle instrueerida, hakati varsti mitmes tööstusharus nii kollektiiv- kui ka individuaalpepinguid sõlmima tingimusega, et palkasid indeksi järele automaatselt tõstetakse ja alandatakse, üle minnes liikuva palgaredeli süsteemile. Sellekohaseid kollektiivpepinguid hakati statistika keskjuhatus juures ametlikult registreerima. Sellega piirduski riigi osa palkade reguleerimisel.

Sellekohased andmed võimaldaks huvitavat pilku heita süsteemi levinemise iseloomu kohta tööstusettevõtete rühmades, kuid kahjuks pole viimase aja, eriti 1923 a. lõpu kohta, mil elumaksumus iseäranis tõusis, veel andmeid ilmunud.

On teada, et vastav süsteem on tarvitusel riigiametnikkude ja -teenijate palgamaksmisel ja, vastavate töötajate pere Poolas ligi pool miljoni olles (436 946 — 1922 aastal*), annab juba see suure kontingendi.

Statistika keskjuhatus registreerib ainult kollektiivpepinguid, kuna ka individuaalpepingute alal on selle süsteemi tarvitamine levinud. See on võrdlemisi laialine kaubandusettevõtetes. Varssavis, näit., on suur hulk müügi- ja büroosid ja muid asutusi, kes oma ametnikkude ja tööliste palkasid indeksi järele reguleerivad. Statist. keskasutus oli 25 jaanuarini 1922 a. registreerinud 95 kollektiivpepingut tööpalkade automaatse reguleerimise kohta, kuid nende lepingute alla ei kuulu täielikult ükski suurem tööstusharu. Mitmed suured tööstusharud, näit. kaevandused, metallurgia t., tarvitavad seda süsteemi väga harva. 95 kollektiivpepingust käis 54 kõigi vastavat tüüpi ettevõtete kohta vastavas maakohas, kuna 41 puutusid üksikuid ettevõtteid. Tähtsamad kollektiivpepingud on Varssavi ja Sosnowice, metallurgia-tööstuse, Lodzi tekstiiltööstuse, Varssavi pagaritööstuse, Krakovi trükiasjanduse ja Varssavi telefoni alal. 53 kollektiivpepingut näevad ette palkade reguleerimist statistika keskasutuse indeksi järele; 22 muude komisjonide kalkulatsioonide järele. 20 järelejäädud näevad ette erikomisjonide loomist selleks otstarbeks tööandjate ja tööliste esitajatest ilma valitsuse osavõtmata; 63 lepingut määravad kindlaks, et komisjonide kalkulatsioonide järele määratud palgad on lõplikud; 22 näevad ette, määravad, et palgad ei või midu muudetud olla, kui indeksi kõrgenemine ehk alanemine jõuab teatud protsendini, nii, näit., Lodzi tööstuse kohta käiv kollektiivpeping lubab palkade revideerimist ainult siis, kui hindade muutus on üle 5%. Üldiselt palgad suurendatakse ehk vähendatakse selle järele, kui võrd hinnad alanenud ehk kõrgenenud eelmisel kuul, näit. kui jaanuaris on hinnad 10% tõusnud, 1-st veebruarist tõstetakse palkasid 10%.

* Miesiecznik statystyczny 1923 Nr. 4.

Huvitav on märkida, et Poolas on liikuva palgaredeli süsteem tarvitust leidnud ka põllumajanduses, olgugi teistsugusel vormil. Paljud 1922—1923 a. kollektiivlepingud nõuavad, et palgad natuuras palgasajaatel peavad vastama teatud põllumajandusliikude produktide hulgale. Erikomisjon fikseeris iga 3 kuu kohta põllumajandusliikude saaduste keskmise hinna, mis palkade määramisel aluseks oli ja mille järele töölised said palga eelmise 3 kuu eest.

Samalaadilised kollektiivlepingud olid kavatsusel ka 1923—24 a. kohta.

On väljaspool kahtlust, et liikuva palgaredeli süsteem aitas ettevõtetele mööduda järske hüppeid rahaväärtuse muutumisel.

Ka ei ole süsteemi tarvitamine välja kutsunud väga kiiret ja ebaõigustatud—töölistikihi kasuks—tõusu, nagu alguses tööandjate poolt kardeti. Olevad andmed näitavad, et palgad mitmes tööstuses, kes seda süsteemi ei tarvita, isegi järsumatele hüpetele alistunud ja kõrgemaid tõesusid üle elanud, kui süsteemi tarvitavate tööstuste omad.

On muidugi võimata öelda, millisel määral liikuva palgaredeli tarvitamine on vähenanud töö konfliktide arvu, sellegipärast peab tähendama, et mitmete streikide kestel neis ettevõtetes, kus see süsteem tarvitusel oli, ei ole töölised pea kunagi protesteerinud palkade suurendamise määra vastu, mis komisjonide otsuse põhjal on kindlaks määratud, vaid ainult põhipalga tõstmist palunud. Peale mõnede vähemate kaebuste töölistkirjanduses indeksnumbri tõusu aegluse kohta, pole ei töölised, ei tööandjad mingisuguseid põhimõttelikka vastuväiteid avaldanud kuni 32 a. lõpuni. Kõiguni vastupidi—22 a. lõpul, avaldus suur tendents seda süsteemi laiendada suure arvu ettevõtete peale, kuhu ta veel polnud levinenud. 22 a. detsembris tuli ette Varssavi komisjoni liigete keskel mõtete lahkuminek, mille juures koguni üks tööandjate liigetest detsembris, pärast ka jaanuaris keeldus oma nime allakirjutamast indeksnumbri kindlaksmääramise aktile. Tööandjate esitajad arvasid, et komisjon liialt on kõrgendanud linnavalitsuse poolt antud hindu—sarnane õigus, nagu me eelpool nimetamise, komisjonil oli. Tööandjate esitajatele näis sarnaselt kontrollitud indeksnumber liig kõrgena ja nad tõstsid küsimuse komisjoni töö üldse tarvilikkuse üle; nende poolt esitati märgukiri valitsusele komisjoni kaotamise ja tema funktsioonide panemise üle statistika keskasutuse peale. Sel palvel polnud aga tagajärgi.

Kõik see tahab näidata, et indeksi üldiselt rahuldavaks elumaksumuse liikumise mõõduks peetakse. See on seda huvitavam, et Poola indeksis suhtelised võrdkaalud puuduvad (v. II. peatükk) ja nii iga aine hinna muutumine otsekohe üldindeksi peale mõjuda võib, kuna selle eest mitmed indeksis mittesisalduvad ained hoopis tähelepanuta jäävad. Nähtavasti on see seletatav, et Poola marga langemine järjekindlalt sündis ja hinnad tõusid kõigil liinil. Kuna ka indeks järjekindlalt tõusu näitas, ei pööratud selle tõusu proportsioonile suuremat tähelepanu. Vististi kutsub 1924 a. esimesel poolel alanud hindade lang elavamaid vaielusi esile. Igatahes näitavad Poola kogemused, kuidas ka teoreetiliselt nõrk indeks suuremate hindade muutumiste ajal kasulik võib olla.

Huvitav on märkida veel Poola elumaksumusindeksi praktilise kasutamise tehnikat riigiametnikkude palkade reguleerimisel, kuna muudel aladel oli see erinev lepingutingimuste järele. Iga riigiametniku ametiastme kohta oli palgaredelis kindlaks määratud tema palga „punktides“ arv. Nii näit., oli 3 astme ametniku palk 2658, 5—1620 punkti jne. Iga indeksi kindlakstegemise järele määrati kindlaks ka (% suurenemise ehk vähenemise järele) palgasuurus rahas iga punkti kohta, mis, punktide arvu peale kasvutatult, vastava ametniku palgasumma moodustas.

Andmed elumaksumusindeksi kasutamise kohta peale zloty peale üleminekut pole veel avaldatud.

4. Elumaksumusindeksid Prantsusmaal.

Prantsuse elumaksumuse uurimise keskkomisjon on asutatud erilise dekreediga 19 veebruaril 1920 a. *). Dekreedi esimeses punktis määratakse tema kohused järgmiselt: jälgida hindade muutumist, perioodiliselt konstateerida nende muutuste mõju elumaksumuse tähtsamate elementide peale, otsida nende muutuste põhjusi ja ette panna abinõusid, mis tema arvamise järele vajalikud. Komisjoni eesistujaks on tööminister ja liigeteks 33 liiget, keda tööminister nimetab parlamendi liigetest tööstuse, kaubanduse, põllumajanduse, kooperatiivide ja organisatsioonide esitajatest. Tegelikus koosseisus olid esitatud nii töösturid, kui ka töölised.

*) Bulletin du Ministère du Travail, novembre, décembre 1920.

Keskkomisjon määras erikomisjoni, et kokku seada ettekannet elumaksumuse indeksite arvutamise tehnika kohta. Selle komisjoni kõrval asutati 8 tehnilist alamkomisjoni. Need komisjonid olid järgmised: toitlus, korterikulud, riietus, tööstus, transport, kaubandus, rahandus, — ja sissetulekud ning tarvitamine, keskkomisjonile tarviliku materjali ja andmete muretsemiseks. Tarviduse järele pidi keskkomisjon asutama kohalisi komisjone eesmärgiga koguda ja edasi anda kõiki andmeid oma raiooni kohta.

Kohalikud komisjonid on samas vaimus asutatud, kui keskkomisjon, — komisjonis on kõik huvid esitatud. Nii näit. on selles mõttes soovitavaks peetud kohaliste linnanõukogude, tarvitajateühisuste, kaubanduskodade, tööandjate ja tööliste organisatsioonide jne. esitajaid.

Kohalikkude komisjonide ülesandeks on koguda andmeid oma raiooni kohta.

Hindade kogumise juures peab eritama linnu, külasid ja tööstuslisi keskkohiti. Omaltpoolt võivad kohalikud komisjonid asutada veel alamkomisjone andmete kogumise paremaks teostamiseks ja kohtadega parema kontakti loomiseks. Kohalikkude komisjonide ülesandeks on peale elumaksumuse ja hindade otsekohese liikumise jälgimise, jälgida ka selle liikumise põhjuseid ja neid teha teatavaks keskkomisjonile.

Peamiseks kohaliku komisjoni tööks on püüda oma raiooni kohta elumaksumusindeksi arvutada. Keskkomisjon ei pidanud mitte võimalikuks terve Prantsusmaa jaoks ülemaalist büdshetti sooritada, kuna üksikud raioonid oma tarvitamiseks vastavalt erinevad. Kohalikkudele komisjonidele on antud mai kuul üldjuhtnöörid, mille järele ja mille raamidil iga kohalik komisjon kohalikke olusid arvesse võib võtta. Indeksi arvutamiseks tuleb komisjonil kõige-esiti sooritada alusbüdshet töölisleibkonna kohta 4 liikmest (mees, naine ja kaks last); selles alusbüdshetis peavad olema järgmised rühmad: 1) toitlus, 2) küte ja valgustus, 3) korter, 4) riietus, 5) sissetulekud — väljaminekud. Komisjoni ülesandeks jääb kindlaks määrata iga üksiku rühma osatähtsus terves väljamineku koosseisus ja seda indeksi arvutamisel võrdkaaludena tarvitada. Seda väljaminekute jaotamist soovitati teostada 1914 a., ennesõjaaegse tarvitamise jaotumise järele. Keskkomisjon nägi ette kohalikkude komisjonide asutamisel, et nende poolt kindlaksmääratavad alusbüdshetid võrdlemisi suurelt erinevad. Antud üldiste juhtnööride järele arvutas iga kohalik komisjon iseseisva indeksi oma parema äratundmise ja osalt ka, nagu näha, vastava literatuuri ja jõudude käepärasusest olenevalt. Indeksi võrdkaalu erinevused üksikute raioonide järele on, nagu mõnede indeksi koosseisu komisjonide võrdlus näitab, õige suured.

Mõned kohalikkude komisjonide indeksite % võrdkaalud (1914 a.).

	Toitlus	Küte ja v.	Korter	Riietus	Mitmesug.
Paris . . .	60	5	12	15	8
Lyon*) . . .	50,6	5,5	16,2	15,5	8,3
Albi . . .	72,4	2,9	7,0	12,8	4,9

Ka indeksid ise erinesid algusest peale õige suurelt. Võtame mõned näited:

Üldindeks oktoobris 1920 a.

Paris (3 veerandil) . . .	370
Lille	415
Arras	394—400
Mézières	472
Rouen	372

Sarnaseid suuri arvulisi lahkiminekuid leiame ka 1922 ja 1923 a. andmetes.

Võrdkaalude, ainete koosseisu ja selle alusel toimitud arvutuste lahkimineku kohta seletab keskkomisjon, lahkarmiste ärahooldmiseks, et elumaksumusindeks ei olegi mingi sarnane kindel matemaatiline suurus, mis igalpool ühtlaselt esineda võib, vaid praktiliselt on tõesti üksikute kohtade vahel suured erinevused tarvitamises.

On selge, et indeksi liikumine oleneb büdsheti koosseisust, ent sellegipärast, kui büdshetis on koondatud kõik tähtsamad tarvitamise ained ja ülalnimetatud meetod on

*) peale muu võetud ka korteri puhastus ja vesi—3,9.

enamvähem ühtlaselt tarvitatud, on büdsheti koosseisu mõju võrdlemisi väike, et hindade liikumise üldkäigu peale mõjuda. Palju suurema tähtsusega sellel juhtumisel on muidugi see, et hinnad, mis üksikutes raioonides arvutamisel aluseks võetakse, täiesti üksteisele ainete omaduse suhtes vastavad oleks. Just seda viimast omadust on väga raske saavutada ja kolmeaastase töö järele ei või praegugi veel öelda, et komisjonide tööd selles suhtes oleksid väga ühtlustatud ehk nende saavutatud tulemused täiesti võrreldavad sellepärast, et hindade kogumisel ja võrdlemisel senikaua veel täielist ühtlust pole suudetud luua. Nende asjaolude pärast pole soovitatav üksikute raioonide indekseid, mis üksteise vahel võrdlemisi suurelt erinevad, üksikute kohtade elumaksumuse võrdlemiseks tarvitada, vaid panna rohkem rõhku iga koha elumaksumuse võrdlemiseks ajas — see annab täpsemaid tulemusi.

Meil pole käepärast andmeid komisjonide poolt arvutatud elumaksumuse indeksite praktilise kasutamise kohta palkade reguleerimisel. Üksikute sõnumite järele ei tohiks praktiline kasutamine sel alal kuigi suur olla, mille poolt räägib ka asjaolu, et komisjoni poolt esialgu kavetatud Prantsuse statistika keskjuhatuse juures asuva hindade vaatlemistoimkonna ümbermoodustamine eriasutuseks senini teostamata ja vastavalt vist ka hindade vaatlusele pole antud sarnast suurt tähtsust. Osalt muidugi, mõjus siin kaasa ka see, et komisjonide töölaad enamvähem kinnine oli ja neid otsekohe tegeliku palkade normeerimisega ei ühendatud, mispärast arvutatavad arvud ka enam akadeemilisteks muutusid, kui seda, näiteks, Poolas nägime.

Prantsuse kesk- ja kohalikkude komisjonide peatähtsus põhjeneb teisel — sellel rikkalikul uurimismaterjalil, mis kesk- ja kohalikud komisjonid juba annud ja mida ühtelugu veel ikka edasi koondatakse. Aktiivsemad komisjonid ei piirdunud kaugeltki mitte elumaksumusindeksi koostamisega. Teoreetilisele elumaksumusindeksile ja tema alusbüdshetile seltsisid mitmedki kohalikkude olude kohaselt toimetatud uurimised töölisleibkonna väljaminekute kohta, ühenduses mitmesuguste väljaminekulike alal ettetuleva tarvitamise selgitamisega. Kohalikud komisjonid ei kogunud mitte ainult turu- ja üksikmüügi hindu, vaid ka üksikmüügi kaupluste hindu suurmüügil ja suurkaupluste suurmüügi hindu. Vähemal määral näib teostunud olevat esialgselt kavetatud mitmesuguste tagavarade ja ladude seisukorra uurimine.

Keskkomisjoni poolt moodustatud 8 tehnilist alamkomisjoni esitasid suured ettekanded, milleles üksikute tarvitamisliikide järele Prantsuse ja ühtlasi ka rahvusvaheline pealesõjaaegne seisukord arutusele võeti ja otsiti Prantsusmaal avaldunud elumaksumustõusu põhjusi, kõrvuti teedega nende kõrvaldamiseks. Vastav keskkomisjoni tööde suur väljanne on selles suhtes huvitava sisuga. Kogutud materjali alusel võis komisjon orienteeruda paljudest nähtustest ja mitmed tema poolt antud näpunäited sisaldasid kasulikke juhatusi.

Komisjonide töö aktuaalsus vähenes veidi, kui elukallidus vähem ähvardavaks muutus ja vahetevahel koguni langes. Siis ka 1923 a. töötasid 57 kohalikku komisjoni, kelle indeksid statistika keskjuhatuse bülleteenis avaldati. Tähtsamateks indeksiteks nende keskel jääb Pariisi indeks ja statistika keskjuhatuse 13 toiduaine indeks, mida ka Pariisi indeksis kasutatakse. (Selle üle v. peat. II.).

6. Elumaksumusindeksid Itaalias.

Kaks ladina maad, Itaalia ja Prantsuse, on palju töötanud elumaksumuse alal. Mõlemate riikide keskasutused — Statistique Générale de France ja Ufficio governativo del lavoro arvasid indekseid ainult piiratud arvu toiduainete kohta, — Prantsusmaal 13, Itaalias 7 ja 8 toiduaine kohta — välja minnes mõttest, et toiduainetest ainult kõigerohkem tarvitusel olevaid aineid indeksina tarvitada võib, kuna sesoonilisi ja aineid, mille tarvitamine raioonides erineb, ülemaalse indeksi loomiseks tarvitada ei või. 1919 a. alustas Ufficio 21 aine hinna indeksi arvutamist, samuti samal ajal, kui Prantsusmaal ka suurema hulga ainete hindu hakati koguma.

Ent kuna Prantsusmaal edaspidine maksumuse uurimine keskkohast algatati ja eriline kesk-komisjon moodustati, kes kohalikke komisjone asutas ja olusid uuris, oli Itaalias vastu-pidine nähtus. Ufficio Centrale oli kõik aeg seisukohal, mida kohalikkude linnaomavalitsuste juures asuvad töösakonnad vastuvõetavaks ei pidanud. Indeksite laialisem arvutamine alus-tati tööametite poolt. Nende osakondade peaeesmärgiks oli tööolude reguleerimine. Suurem ja elujõulisem neist — Milano tööamet alustas Itaalias parima ja täielikuma indeksi arvutamist, temale seltsisid varsti mitmed teised — Rooma, Torino, Veneetsia, Genova ja t. (v. II. peat.). Indeksi arvutamine sündis esialgu iga linna omal algatusel ja oma meetodi järele, olgugi, et neis enamvähem ühised jooned avalduvad. Mõnes linnas pandi aluseks alus-büdshet, teistes puhtteoreetiline alus. 1920 a. juulis astusid kokku kõigi tähtsamate linnade tööametite esitajad ja statistikud üldiseks konverentsiks, kus ka mitmed tähtsad otsused tehti. Konverentsil viibis ka tööministeeriumi esitaja. Peale seda konverentsi edenes töö muidugi juba suurema ühtlusega, kuid pahatihti ja isegi kuni viimase ajani on linnade töö ikkagi veel lahus sündinud ja üldindeksit pole loodud. Tähtsamatena esinevad Milano, Torino ja Rooma indeksid, mida ka mõned rahvusvahelised väljaanded Itaalia elumaksumuse iseloo-mustamiseks tarvitavad. Konverentsi sooviavalduse järele on indeksi arvutamine kohuslik kõigile linnadele.

Itaalia indeksi-arvutamise tehnikas on võrdlemisi välja arenenud ainete sesooniliste hinna-muutuste mõju kõrvaldamine. Kuna Itaalia alusbüdshetis tähtsa osa omavad keeduvili ja puu-vili, mis iseäranis sesoonilistele muutustele alistuvad, on 1920 a. konverentsi sesooniliste muutuste mõju kõrvaldamiseks erijuhtnõõrid annud (v. selle kohta p. I.).

Itaalia statistikud ja tööametite juhatajad on palju töötanud indeksi praktilise kasu-tamise küsimuse alal, mille kohta mitmed tööd avaldatud (v. tarvitatud kirjandus). Põhimõtted, mis 1920 a. konverentsil aluseks võetud, näevad ette, et indeksi % tõusul ehk langul ka palka vastavalt peab normeerima. Suurendamise ehk vähendamise alla käib ainult põhipalk, milleks ei arvata mitmesuguseid preemiaid ega abirahasid ja tasu ületunnitöö eest.

Palga muutused teostatakse ainult 5% võrduva indeksi muutumise juures, iga kolme kuu tagant, nende kuude aritmeetilise keskmise järele.

Sündinud muutused alla ehk üle 5% võetakse arvesse järgmisel ajajärgul ja arves-tatakse ühes temaga.

Protsendiline muutumine käib minimaaltariifi kohta, millele juurde arvatud eelmine elu-kalliduse lisa. Sarnast arvutamist teostatakse iga töölisliigi ehk hulga ühte tööd tegevate tööliste kohta. Hindade langemisel tarvitatakse muutuste % vähemal määral ja vähenda-takse palkasid aeglasemalt, kui neid tõusul tõsteti.

Huvitav on märkida, et 1920 a. konverents kõigeenergilisemalt rõhutas elumaksumus-indeksi ja elatismiinimumi erinevust—esimest ei või tarvitada teisena.

Prantsuse elumaksumuskomisjonide eesmärgiks on koguda usaldavaid andmeid ja anda positiivset informatsiooni elumaksumuse liikumise kohta. Kuid komisjonidel pole õigust avaldada mingisugust arvamist ega instruksioone anda, kuidas tema arve võiks praktili-selt kasutada. Selles on komisjonide suur praktiline lahkuminek Itaalia linnade töö- ja statistikaametitega, kes otse praktilises suunas töötavadki ja teatavatel juhtumistel ise peavad palkade reguleerimisel abiks tulema, ja igakord ilmtingimata sellekohase palve puhul ühe ehk mõlema konfliktis oleva poole poolt.

III. AMETLIKKUDE ELUMAKSUMUSINDEKSITE KOOSSEIS VÄLISRIIKIDES.

Composition des nombres-indices du coût de la vie officiels à l'étranger.

Senini puudub ilmakirjanduses täiesti üldine enamvähem täielik ülevaade elumaksumusindeksite koostamisviiside kohta mitmesugustes riikides. Parimaks püüdeks sinna poole osutub Hoffmanni vastav väljaanne ¹⁾ ja Rahvusvahelise Tööstööbüroo kuukirja vastavad ülevaated ²⁾. Ent esimeses neist on, veidi võõrastaval kombel koguni, mitmet laadi indeksid (suurmüügi, turuhinna, elumaksumuse) segamini ja kaugeltki mitte täielikult vaatluse alla võetud; viimastes on toodud teated liig katkendilised. Jgatahes pole aga kumbagi vaatluspiirkonda kaugeltki kõikide riikide tähelepanuväärsemad katsed sattunud.

Kuna meil töö kestel mitmesugustest väljaannetest, suurelt osalt aga isikliku kirjavahetuse kaudu, korda läks vähemalt kõigi tähtsamate riikide kohta, kes vastavaid andmeid avaldavad, materjali koostada indeksite koosseisu ja arvutamismetoodi kohta, peame kasulikuks tähtsamaid üldjooni sellest materjalist järgneva ülevaate näol laiemalt kättesaadavaks teha.

Kuna võimalik polnud saavutada täielist ühtlust iga riigi materjalis, pole me ka selle poole püüdnud, peatudes iga indeksi iseloomulikumatel joontel sedavõrd laialt, kui see l. peatüki käsitlusi näitlikumaks aitab teha, ja teiste kohta lühidalt mõned andmed tuues.

Austria.

1. Pariteetlise komisjoni indeks. ³⁾

Hindu kogutakse kooperatiivide ja kaubamajade poolt. Indeksid käivad kuu keskpäiga kohta.

KOOSSEIS:

Toitlus (13 ainet) küte ja valgust. (4)
riietus (3) korter

VÕRDKAAL:

Teoreetiline alusbüdet keskmise leibkonna tarvitamise alusel nädala jooksul.

Toitlusained ja nende hulgad on kaloorilise ja munavalge sisalduse järele võetud.

BAAS:

1921 a. 15 dets. hinnad. Arvutatakse ka 1914 a. juuli = 100. Indeksid arvutatakse „ketisüsteemil“.

2. „Bundesamt für Statistik“ indeks.

Hindu kogutakse Viini turul. Normeeritud ainete kindlad hinnad on arvesse võetud; puudujääva osa hind on vaba müügi oma.

KOOSSEIS:

Toitlus (26) küte ja valgust. (3)
riietus (11) korter, mitmesug. (7)

1922 a. ei avaldata üldindeksi, vaid toitlushind. ühes 2 kütteaine hinnaga. (Selle viimase baas 1921 a. jaan.)

VÕRDKAAL:

Elatismiinimum 4 liikmel. leibkonnale Viinis. Büdsheti üksikasjaline koosseis määratakse iga kuu ostuvõimaluste järele — minimaalse hinna eest kalooriate täisarv.

Muud rühmad — teoreetiline muutumatu büdshet.

BAAS:

1914 a. juuli = 100.

Belgia. ⁴⁾

Septembrist 1923 a. arvutatakse 5 indeksi, millisest ajast endiste 1910 ja 1921 a. uurimistel põhjenevate toiduainete indeksite arvutamine jäetud.

Indeksid arvutatakse eriti töölisleibkondade ja vähese sissetulekuga keskkihi leibkonna kohta. Töölisleibkondade kohta on ka neli rühmitust: päevase sissetuleku järele tarvitamisüksuse (quet) peale 15 p. jooksul,

1) leibkonnad alla 20 frs. 3) leibkonnad 30—40 frs.
2) „ 20—30 „ 4) „ 40 ja rohkem.

KOOSSEIS:

Ainete arv

	töölisleibk. keskkihil.			töölisleibk. keskkihil	
toitlus	33	33	riietus	25	23
kort. ja sisses.	14	14	muud	9	9
küte ja valgust.	7	6	kokku:	88	85

¹⁾ I. Hoffmann-Indexziffern im Inland u. Ausland.

²⁾ Revue du travail, B. Intern. du travail.

³⁾ Ilmub Mitteilungen des Bundesamtes für Statistik.

⁴⁾ Ilmub „Revue du travail.“

VÖRDKAAL:

Võrdkaaluks on tööstus- ja tööminist. poolt kogutud andmetel 1921 a. kokku seatud (673 töölis- ja 175 keskkihileibkonna kohta) ja pärastiste uurimiste alusel täiendatud 5 alusbüdhetti.

Töölisleibkond sissetulekuga (1—üksk. p. 15 p. j.).

	% võrdkaalud:	alla 20 frs.	20—30	30—40	üle 40	keskkihi leibkond
Toitlus	68,13	66,80	63,94	60,68	64,00	
Korter ja sissesead	7,68	7,76	6,20	4,77	9,65	
Küte ja valgustus	6,70	6,08	5,03	4,09	4,82	
Riietus	11,84	13,41	14,57	18,83	13,81	
Tervish. ühisk. ja moraals. tarv.	5,65	5,95	10,26	11,63	7,72	

Iga üksiku aine võrdkaal (1921 a.) alusbüdhettis tarvitatakse selle aine hinna osatähtsuse kindlaksmääramiseks (hinnaks on üleriikline keskmine 59 linnas ja maakohas).

BAAS:

1921 a. keskmine.

Belgias on enamjagu palgalepingutest sõlmitud enne praeguse indeksi avaldamist ja baseerub turuhindade indeksil.

Bulgaaria. 1)

Hindade kogumist teostati 1914 a. — 58 linnas, 1915 — 66, 1916—19 — 12 ja peale selle — 4.

1915—19 a. andmed käivad aasta keskmiste kohta.

1918—19 a. hinnad ainult valitsuse poolt normeeritud hindade järele.

KOOSSEIS:

Toitlus (41) (selles ka tubak)
küte ja valgust. (5)
seep.

VÖRDKAAL:

Ühe leibkonna aastane tarvitamine 1908—12.

D a a n i. 2)

Indeks avaldatakse kord poolaastas.

Hindu koguti 1920 a. ainult Kopenhagenis; 1921 a. alustati hindade kogumist ka provintsi linnades ja ligi 100 vallas. Toitluse, kütte, valgustuse ja riietuse üle kogutakse andmeid iga veerandaasta kohta, muu kohta kord poolaastas. Indeks arvatatakse kaks korda aastas: veebruaris ja augustis.

KOOSSEIS:

Toitlus korter
riietus (ühes pesupes.) maksud ja kinnitused
küte ja valgustus mitmesug. kulud.

VÖRDKAALUD:

Aluseks on 1922 a. toimitud büdhetiline uurimine: büdshet käib leibkonna kohta, kelle väljaminekud 1922 a. juulis olid 3 980 krooni. Üksikul rühmal pole võrdkaalu; indeks on väljaminekute üldsumma muutumise võrdlus.

BAAS:

1914 a. juuli = 100.

Algarvud (juuli 1922 a.).

Toitlus	1531 krooni	maksud, kinnitused	508 krooni
riietus ja pesu	489 "	muud	828 "
korter	386 "	kokku:	3987 "
küte ja valg.	245 "		

Holland. 3)

Käib Haagi (La Haye) linna kohta.

Andmeid kogutakse väikemüügi kauplustest, ametlik. hinnakirjadest ja maksuraamatutest.

KOOSSEIS:

Toitlus
muud väljaminekud } üksikasjaline koosseis v. võrdkaalud.

VÖRDKAAL:

Aluseks on 1920 detsembris Haagi Stat. Büroo poolt 23 tööliste ja 4 ametniku leibkonnas toimitud uurimised. Arvatatakse kaks indeksit — toitluse kohta ja üldindeks, mõlemad vastavate väljaminekute kogusumma alusel. Sellena on võetud leibkonnaüksuse nädalane väljaminek. Alusbüdhettis on toitluse võrdkaal 46,2%, ent kuna indeksina ilma mingi muu võrdkaaluta väljaminekute kogusumma võetud, on see vahekind mutlik.

Nii kujuneb indeks kindlaksmääratud elatismiinimumi arvutamiseks.

Teatavat huvi pakub algarvude vahekind, mis näitab, millist vahekinda uurimistel leiti:

Tähtsamad väljaminekud olid (%)

Toitlus:	töölisleibk.	ametsn.		
leib ja leivaained	25,9	15,7	kala	0,7 2,4
piim	11,8	9,7	rasv ja õlid	9,3 4,5
juust	2,8	4,1	või	0,9 7,2
munad	3,5	0,4	margarin	6,2 1,9
liha ja lihaained	12,9	24,8	suhkur	6,0 3,1

1) Bulletin statistique mensuel de la direction générale de la statistique.

2) Ilmub „Statistiske Efterretninger.“

3) Ilmub „Maandschrift van het Central Bureau voor de Statistiek.“

töölisleibk.	ametrn.			
kohvi, tee ja kakao	4,5	1,9	petrooleum ja piiritus	0,7 1,1
muud võrtsid . . .	1,0	3,9	kütteained	7,1 5,2
shokolaad	2,5	5,6	pesu	2,0 1,6
kartulid	8,4	4,2	mööbel	3,2 6,7
keeduvili	5,6	4,7	kinnitus ja arstiabi .	2,5 2,3
aiavili	0,7	2,7	kingitused, koolira-	
joogid	0,3	3,2	had, raamatud jne.	0,2 2,1
Kokku	46,2	34,0	juukselõikus	0,2 0,1
muud			sõidud	0,7 1,0
riietus	8,4	19,5	tubak	1,4 1,3
jalanõud	4,0	1,4	mitmesugused kulud	5,2 4,1
korter	7,3	8,8	perekonna abi	— 3,4
maksud	2,1	4,9	Kokku	53,8 66,0
gaas ja elekter . . .	4,2	2,5		

BAAS:

Detsember 1920.

Aigarvud: tsentides 1 leibk. peale näd.

	toitlus	üldse
töölisleibkond . . .	629	1362,5
ametniku leibk . . .	1002,5	2950

Hispaania. ¹⁾

Hinnad kogutakse Madridi turgudelt. 1915—1920 a. on indeks kolmekuuline; 1921 a. igakuuline.

KOOSSEIS:

Indeks ei taha elumaksumusindeksiks olla.

Toitlus (19) ained taimeriigist (9)

ained loomariigist . (10) kütteained mitmesug. ained (8)

VÕRDKAALU pole mingisugust.

Inglise. ²⁾

Hindade kogumine. Toiduainete hinnad saadakse töøbörside ametnikkudelt igast linnast üle 50 000 el. ja 530 alevist ja vallast ligi 5 000 kauplusest. Riietuse hindu kogutakse 500 väikemüügi kauplusest, 97 linnast. Kütte ja valgustuse hindu kogutakse korrespondentidelt ja mõnelt kauplusest otseteed. Korteriuuri andmeid kogutakse korterimakkude organisatsioonidelt ja kaubandusnõukogudelt. Selle juures võetakse korterimaksud arvesse.

KOOSSEIS:

Toitlus (20) küte ja valgust. . (5)

riietus (8) korter mitmesug. k. (8)

Kindlasti eritatult antakse peale üldindeksi veel toitlusindeksi; muud määratakse vaid ligikaudselt.

VÕRDKAALUD:

Aluseks on 1904 a. Board of trade poolt toimitud uurimised 1944 5—6 liikmelise töölisleibkonna kohta, samuti kui 1912 a. elumaksumuse kohta tehtud uurimine.

Võrdkaalud antakse iga aine hinna %₀ tema osatähtsuse järele alusbüdshtetis.

BAAS:

1914 a. juuli = 100.

ÜKSIKASJALINE KOOSSEIS:

Toitluses on arvatud looma-, lamba- ja sealiha (bacon), kala, jahu, leib, kartulid, tee, suhkur, piim, või, margariin juust ja munad.

Riietuses: meester. ülikond ja üliriided, villased ja puuvillased alusriided, saapad jne.

Küte ja valgustus sisaldab: süsi, gaas, õli, küünlad, tikud.

Muude kulude all on arvatud: seep, sooda, harjad, sööginõud, tubak, sigarid, sõidud ja ajalehed.

Itaalia. ³⁾

Peale 1920 a. on mitmed Itaalia linnad uued indeksid arvutanud ühelaadiliselt ja Itaalia linnad statistikute konverentsi (1920—Milanos) soovide kohaselt. Riikline üldindeks puudub senini. Rooma stat. keskasutus arvutab 8 toiduaine üleriiklist indeksit. Hindade kogumine ja arvutamine sünnib linnades üle 100 000 elaniku. Tähtsamad indeksid omavad üksikud linnad Milano, Torino, Rooma, Veneetsia, Triest, Genua, Firenze, Perugia. Esimesed kolm esinevad tähtsamates rahvusvahelistes väljaannetes.

KOOSSEIS:

1. Toitlus. 4. küte ja valgust.

2. riietus. 5. mitmesug. k.

3. korter.

TOITLUSE ÜKSIKASJALINE KOOSSEIS:

Näitena võtame Milano alusbüdshteti koosseisu (1913 a.). Tarvitamine nädalas (kgr.)

leib	9,800	pasta	1,617
riis	2,415	jahu, valge	0,231

¹⁾ Istituto geografico y estadístico.²⁾ Ilmub Labour Gazette.³⁾ Bolletino municip. mens., Citta di Milano Nr. 8, 1921.

jahu, kollane	0,266	juust	0,531
kartulid	2,499	liha	2,695
keeduvili	7,0	munad	10,5
värske puuvili	0,896	vorst	0,280
tomatid	0,077	kala	0,084
kohvi	0,154	või	0,364
suhkur	0,770	rasv	0,483
shokolaad, kakao	0,028	õli	0,238
piim (liitr.)	5,894	peale selle võrtsid vein (liitr.)	3

VÖRDKAALUD:

Teoreetilises pealesõjaaegses alusbüshetis võetakse arvesse kohalikke olusid. Enamjaos linnades 5 liikmel. tööliseleibkond (näit. Milanos — mees, naine, poeg 10—15 a., 2 last alla 10 a.). Indeksid arvutatakse iga rühma väljamineku ja üldindeksi üldväljamineku summa alusel. % võrdkaal on sellepärast kõikum mitte ainult üksikute linnade järele, vaid ka ühe linna indeksi % võrdkaalud on muutlikud kuude järele. 1920 a. arvutamise algul oli % vähekord järgmine¹⁾:

	toitus	riietus	korter	küte ja valg.	mitmes.	üldväljaminek liirides (algarvud)
Milano	60,69	16,89	2,94	6,57	12,91	173,08
Torino	62,38	16,50	3,26	5,86	12,00	184,21
Veneetsia	60,17	16,70	5,32	5,12	12,69	197,38
Triest	62,97	13,40	7,81	5,87	9,95	221,81
Genova	61,61	12,31	9,85	5,03	11,38	228,38
Firenze	62,22	15,34	3,83	6,73	11,88	150,53
Rooma	65,24	14,71	4,03	3,94	12,08	173,90
Perugia	62,17	13,69	4,76	4,50	14,88	160,25
Messina	55,84	12,78	13,38	4,51	10,49	174,27

BAAS:

Enamjaol linnadel 1920 a. juuli = 100.

L ä t i ²⁾

Elumaksumusindeksi arvutab ministeeriumi töö- ja tariifiosakond üksikasjaliselt toiduainete keskmiste hindade järele.

Riias kogub andmeid nende hindade kohta osakonna ametnik 4 korda kuus otsekohe turult ja need võrreldakse turukomissari hinnateadetega. Elumaksumust teistes Läti linnades arvutab osakond Riigi statistika peavalitsuse ametlikkude hindade järele.

Elumaksumuse väljaarvamiseks võetakse ühe isiku ühe päeva toidumoonna hulk (ratsioon), mis sisaldab kõigetarvilisemat hulka olluseid 3024 kalooria toitusväärtusega.

Päevase ratsiooni koosseis on järgmine:

Loomaliha	— 180 gr.	Rukkileib	— 550 gr.
Rõõskpiim	— 300 „	Kartulid	— 500 „
Või	— 35 „	Juurevili (pog., kaalik.)	— 300 „
Juust (Jaani)	— 40 „	Kuivatatud herned	— 120 „

Kuna kalooriline sisaldus võib täiskasvanute jaoks 2450 kuni 6000 suure kalooria vahel kõiguda, märgib töö- ja tariifiosakond ka ühe kalooria absoluutse väärtuse, et konkreetsel juhtumisel (kui teada on, kui palju kalooriaid tarvitava vajab) võimalik oleks tema päevast ülalpidamist välja arvata. Selle arvu saab ta, jagades päeva ratsiooni väärtust 3024-ga.

	Absoluutarvudes päevase rat- siooni hind	1 kalooria hind	Indeksid. (1914 a. juul.—100)
	Rbl. k.	Kop.	
1914 a. juulis	—27,51	0,009	100
1919 „ detsembris	7,06	0,233	2 566
1920 „ juulis	16,56	0,548	6 020
1921 „ „	52,69	1,742	19 153
1922 „ „	33,74	1,116	12 265
1923 „ „	39,26	1,298	14 271
1924 „ juunis	44,75	1,480	16 267

Peale ülalnimetatud elumaksumuse määramise meetodi, käsitas töö- ja tariifiosakond indekside arvutamiseks ka vastavat Saksa meetodi. Selle meetodi aluseks on võetud 5 isikut koosnev leibkond: mees, naine ja kolm last (12, 7 ja 1. 1/2 a.) Sarnase perekonna üldised väljaminekud kuu jooksul ülalpidamise, korteri, valgustuse ja kütte peale võeti absoluutarvudena indeksid arvutamisel.

Leibkonna ülalpidamine on järgmise tarbeainete kombinatsiooniga fikseeritud.

Jäme leib	50,020 gr.	juurvili (pog., kaalik.)	25 215 „
teravili: püül, nisujahu	4 100	loomaliha	8 200 „
tangud	4 100	kalad (räimed)	1 845 „
kuiv. herned	6 150	pekk	1 640 gr.
kartulid	69 700 „	sulatud searasv	2 460 „

¹⁾ Bolletino municip. mens., citta di Milano Nr. 8, 1921.

²⁾ Läti kohta käivad andmed on lahelt muretsenud meie konsul Riias, h-ra Kukk.

või	2 460 gr.	munad	11 tk.
heeringad (soolatud)	4 100 „	rõõskpiim	36 liitrit.
suhkur (peen)	3 690 „		

Nimetatud ainete toitlusväärtus on 339 000 kalooriat.

Ühe päeva kohta tuleks siis nimetatud perekonnale:

mehele (õige raske töö)	4 550 kal.
naisele (kesk. raskusega töö)	2 700 „
12 a. lapsele (kasvamisel)	1 700 „
7 a. „ „	1 232 „
1½ a. „ „	900 „

Peale selle sisaldab indeks: korteritüür—2 tuba ja köök tööliste raioonis.

Küte—½ jooksul süü. põletispuid kuu peale kogu aasta jooksul.

Valgustus—6 toopi petrooleumi kuu peale aasta jooksul.

Selle meetodi järele on töö- ja tariifiosakond Riia jaoks järgnevad indeksarvud välja arvanud. (1914 a. juuli kuul = 100).

1914 a. juul. — 100	1922 a. juul. — 10 054
1920 „ „ — —	1923 „ „ — 11 963
1921 „ „ 16 021	1924 „ juuni — 14 389

*

Lätis on võrdlemise üksikasjaliselt kokku seatud elatismiinum, mille toitlusosaks on võetud tööministeeriumi päevane ratsioon. Kuna ennesõjaajaksed olud meil pea ühtivad olid, peame huvitavaks sellekohaseid andmeid täielikult tuua.

Läti lihttöölise teoreetiline elatismiinum 1914—1924 a.

	1 kuu peale	1914 a. juuli			1924 a. jaanuar		
		Hind	Summa	Kokku	Hind	Summa	Kokku
A. Toitlus ¹⁾							
Tõmini päeva ratsioon 1 isikule (3024 kal.)	30 rats.	—27,51	8,25		40,95	1228,50	
Söögi valmistamine, puud juurde arvatud			2,06	10,31	307,12	1535,62	
B. Elukorter (tuba tööliste raioonis)	1/2 tuba	4,—	2,—	2,—	500,—	250,—	250,—
C. Küte ²⁾ (Segatud puud)	1/4 koor.	1,20	—,30	—,30	781,—	195,25	195,25
D. Valgustus ³⁾ (Petrooleum)	2 toopi	—,12	—,24	—,24	17,—	34,—	34,—
E. Riided, jalanõud ja pesu.							
Müts	1/24	1,20	0,5		250,—	10,42	
Mees. vateerit. palit., kesk. head., 5 a. p. tellitud	1/60	60,—	1,—		8000,—	133,33	
Meestr. talve villane ülik. 2 a. p. tellitud	1/24	35,—	1,45		4500,—	187,50	
Manchestri tööülikond	1/12	10,—	—,85		1500,—	125,—	
Meestr. nõorsaapad kesk. headuses	1/24	6,—	—,35		800,—	33,33	
Töökingad	1/12	4,—	—,33		500,—	41,66	
Pooledtallad, allalöömis. ⁴⁾	1/12	—,60	—,05		130,—	10,83	
Aluspesu, puuvillane 2 kompl. 1 aastaks	1/6	2,50	—,42		400,—	66,67	
Töösärk, linane	1/12	1,20	—,10		500,—	41,66	
Käterätt. (kanep.)	1/12	—,50	0,04		100,—	8,33	
Padjapöör.	1/12	—,60	0,05		120,—	10,—	
Voodilina, puuvill.	1/12	1,20	—,10		250,—	20,83	
Taskurätt. 2 tükki	1/6	—,20	—,03		35,—	6,—	
Villased sokid 2 paari	1/6	—,40	—,07		80,—	13,33	
Puuvillased „ „ „	1/6	—,25	—,04		40,—	6,67	
Villased kindad	1/12	—,60	—,05	4,96	100,—	8,33	723,89
F. Hügieen							
Üldine saun	2 korda	—,08	—,16		25,—	50,—	
Kollane seep	1 nael	—,11	—,11		20,—	20,—	
Juukselõikamine	1 kord	—,10	—,10		25,—	25,—	
Habemeajamine	4 „	—,05	—,20		10,—	40,—	
Pesupesemine:							
a. padjapöör.	1 tükk.	—,03	—,03		5,—	5,—	
b. särgid	4 „	—,05	—,20		7,—	28,—	
c. aluspüksid	4 „	—,05	—,20		7,—	28,—	
d. käterätt	2 „	—,03	—,06		4,—	8,—	
e. taskurätikud	4 „	—,02	—,08		2,—	8,—	
f. voodilina	1 „	—,10	—,10	1,24	8,—	8,—	220,—
G. Kultuurilised nõuded							
Käsitöölis. selts. liikmemaks 1 % palgast		—,25	—,25		34,—	34,—	
Teater (3 koht)	2 korda	—,30	—,60		25,—	50,—	
Kirjutus paber, kesk. head.	2 raam.	—,10	—,20		12,50	25,—	
Piiflats „J. Faber“	1 tükki	—,05	—,05		6,—	6,—	
Suled	3 „	—,01	0,03		1,—	3,—	
Ajalehed	30 „	—,03	—,90	2,03	3,—	90,—	208,—

¹⁾ 25^{0/0} rats. väärtusest.

²⁾ 1 turu koor. ehk jook. süüd.

³⁾ toobl hind.

⁴⁾ Hind kompl. eest.

Lāti lihttōōlise teoreetiline elatismiinum 1914—1924 a. (jārg).

	1 kuu peale	1914 a. jūli			1924 a. jaanuar		
		Hind	Summa	Kokku	Hind	Summa	Kokku
H. Mitmesugused							
Tramm	25 korda	—03	—75		10.50	262.—	
Tikud	edasi-tagasi	—01	—02	0.77	1.50	3.—	265.—
I. Eelarve fondi ūlejāak (14% kōigist sissetulekust ettenāgemata kuludeks)	2 karpi		3.15	3.15		421.85	480.45
	Kokku			25.—			3912.21
Keskmine pāeva palk	25 pāeva	1.—		25.—	135.—		3400.—
Et oma ennesdāaegsesse seisukorda tagasijōuda puudub tōōlisel							Rbl. 512.—
Lihttōōlise reaalne tasu 1914 a. oli $\frac{25}{25} = 100$							Lihttōōlise reaaltasu 1924 a. $\frac{3400}{3912} = 0,87$

(Māarates elumaksumust tōōmini ratsiooniga — 0,91).

Leedu *)

Arvutatakse elatismiinumumi (toitlus) ūhe isiku, kahe ja viieliikmelise leibkonna jaoks. Viieliikmelise leibkonna vāljaminekute ūldsumma % on indeksiks.

KOOSSEIS JA VōRDKAALUD:

Indeksis on vōtetud ainult toitlus jārgmise 13 aine alusel (1 inim. 1 kuu moon.

Nisujahu	16 kgr. arvatud	45 650 kal.	loomaliha	6 "	"	11 520 "
rukkijahu	8 "	"	vōi	1 "	"	7 660 "
odratangud	4 "	13 120 "	ōli	0,5 "	"	4 500 "
kartulid	15 "	13 650 "	munad	6 p.	"	495 "
hapukapsad	3 "	2 880 "	heeringad	0,5 kgr.	"	2 390 "
peedid	3 "	1 170 "	suhkur	0,75 "	"	2 930 "
sibulad	0,5 "	475 "				

BAAS:

1923 a. tali ja sūgis, aasta eelviimane ja viimane veerand, kuid vōrdluste teostamine sūnnib ebajārkendlalt—kord talvel kord sūgisel, kord ūksikul kuul 1913 a. jne.
 Algarvud (littides) ūhele isikule 89,98.
 2 liikm. leibkond 147,66
 5 " " 226,68

P o o l a .

Andmeid kogutakse riigi- ja omaval- asutustelt.

KOOSSEIS:

Toitlus (16) korter ja vesi (2)
 riietus (9) mitmesug. k. (7)
 kūte ja valg. (3)

ŪSIKASJALINE KOOSSEIS:

T o i t l u s (leibkonna tarvidus pāevas)			Kūte ja valg.	
1921 a. jaan.			kuni	Peale
15 nov. 1923.			15 nov. 1923 a.	selle
	Peale selle			
rukkileib kgr.	1,23	1,23	kivistisi	kgr. 4,65
rukkijahu "	0,25	—	puu	" 3,00
tatrajahu "	—	0,25	nafta	" 0,16
odratangud "	0,05	0,05	korter	1 tuba
tūrgioad "	0,05	0,05	vesi	0,5 kub. m.
riis "	—	0,15	mehe palitu	1 6 a. peale
kartulid "	2,46	1,5	ūlikond	1 5 " "
piim liiter	0,75	0,75	tōōlilkond	1 1 " "
munad tk.	0,3	1,5	naise palitu	1 6 " "
vōi kgr.	0,04	0,05	naise par. ūlik.	1 5 " "
soolaliha "	0,1	0,1	naise igap. ūlikond	1 1 " "
vorst "	—	0,7	mehe sārķ	1 1 kuuks.
loomaliha "	0,25	0,25	mehe kamassid	3 1 a. peale
suhkur "	0,4	0,11	mehe shelovki	1 1 kuu peale
sool "	0,1	0,1	seep	0,4 kgr.
tee "	—	0,01	tramvai	2 sōitu pāevas
oakohvi "	0,04	0,04	ajaleht	1 leht "
hapukaps.	0,41	—	koolimaks	1
juust "	0,04	—	vihud	0,22 tūkki
ōli "	0,04	—	juukselōikamine	1
			teater	2 piletit.

*) Statistikos Biuletēnis (Centr. Stat. Biuros) (ennem Lietuvos Ūkis).

VÖRDKAALUD:

4 liikmelise töölisleibkonna teoreetiline büdshet Varssavis. Leibkonnas mees, naine, 1 laps 7—14 a. ja 1 laps 2—7 a. Arvutamiseluseks on väljaminekute üldsumma, mille võrdluseks järgmist vormeli tarvitatakse:

$$x = \frac{b-a}{a} \times 100 \quad (a = \text{väljamin. üldsumma eelmisel ajal, } b = \text{käesoleval ajal}).$$

Arvutamine sünnib 1 päeva väljaminekute alusel (riietuse väljaminekud on ka ühe päeva peale arvutatud).

BAAS:

1914 a. jaanuar = 100.

ALGARVUD:

(markades 4 liikm. töölisleibkonna kohta päevas).

Toitlus	1,48	korter	0,58
riietus	0,37	muu	0,66
küte	0,34	Kokku	3,43

Kuna korterikulude arvutamine, korteriseaduse järelduusel, raskendatud, võtab Varssavi komisjon korterikulude all nende üksikud osad:

1) korter,	4) vahi palk,
2) vesi,	5) valgustus (gaasi).
3) mustuse väljavedu	

Prantsuse ¹⁾

Hindu Pariisi kohta kogutakse kooperatiividelt, kes tööliskvartaalides kauplevad. Üle 10 000 elan. linnadest kogutakse andmeid linnapeade käest.

I. Commission régionale d'études relatives au coût de la vie à Paris. (analoogilised komisjonid olid 1923 a. okt. 57 departem.).

KOOSSEIS: Pariisi indeks.

toitlus (Stat. Génér. toitlusindeksi järele)

küte ja valgustus

korter

riietus

muud kulud.

Iga kohalik komisjon arvutab indekseid kohalikkude olude kohaselt aineid valides.

VÖRDKAAL:

Teoreetiline alusbüdshet. Iga kohalik komisjon tarvitab võrdkaale kohalikkude olude kohaselt. Pariisi komisjoni võrdkaalud olid: toitlus 60, korter 12, küte ja valgustus 5, riietus 15, muud kulud 8.

Toitluse indeksiks on

II. Statistique Générale de France poolt

arvutatud toiduainete indeks 13 tähtsama aine kohta (selle hulgas 11 toiduainet, petrooleum ja põletispiiritus).

Aastane tarvitamine 4 liikmelise perekonna poolt on võrdkaaluna võetud. Selle aastase moona hinna üldsumma võetakse indeksiks arvutamiseks.

Ainete vahekord on järgmine (4 liikmelise leibkonna alusbüdsheti järele).

Leib	700 kgr.	kartulid	250 kgr.
liha	200 „	türgioad	30 „
rasv	20 „	suhkur	20 „
või	20 „	toiduõli	10 „
munad	20 tosinat	petrooleum	30 liitrit
piim	300 liitrit	põletispiiritus	10 „
juust	20 kgr.		

Hindu kogutakse suurema hulga ainete kohta, kuid ained, mida raske kindlaks määrata ja mis raioonide järele muutuvad (nagu joogid), on välja jäetud.

Indeks arvutatakse kõigi linnade kohta, kus üle 10 000 elaniku.

N o r r a.²⁾

Hinnad kogutakse stat. keskjuhatuses korrespondentide poolt. Indeks määratakse iga kuu toitluse ja kütte kohta; muudveerandaastaliselt.

KOOSSEIS:

Toitlus (55) korter

riietus maksud

küte ja valgustus muud

Ainete hulka on suurendatud 1920 a. algul, nii et andmete võrreldavus eelmisega kahtlane.

VÖRDKAALUD:

1) 1912—1913 arvutatud viieliikmelise (1500 mk. sissetulekuga 1914 a.) töölisleibkonna (mees, naine, 3 last) — büdshet. aastaväljaminekud.

2) 3000 krooni sissetulekuga (1914) leibkonna alusbüdshet (6 liiget: m., n., ja 4 last).

¹⁾ Bulletin de la Statistique Générale de la France.

²⁾ Ilmub Statistiske Meddelelser (Statistiske Centralbyra).

ALGARVUD:
(juuli 1914)

	Leibkond.	
	1500 mk. sissetul.	3000 mk. sissetul.
Toitlus	732,9	1195,0
Küte	79,3	137,34
Riietus	193,4	457,48
Korter	239,2	472,43
Maksud	20,2	63,01
Muud	263,3	705,06
Kokku	1528,3	3030,32

Nagu näeme, on ka Norras teatud kokkuhoidmine arvesse võetud — väljamineku mõlemad üldsummad on sissetulekust suuremad.

R o o t s i .¹⁾

Hinnad kogutakse ametlikkude kogujate ja kohalikkude komiteede poolt. Neid kontrollib sotsiaalministeerium (Socialstyrelsen).

Indeks arvutatakse 4 korda aastas; toitlusindeksid (võrdkaalustatult ja võrdkaalustamata) — igal kuul.

KOOSSEIS:

Toitlus (50) küte ja valgustus (5)
riietus (20) korter, maksud, mitmesug. k.

Toiduainete ja kütte ning valgustuse indeksid on kuulised; muud veerandaastalised.

VÖRDKAALUD:

Aluseks on 1913—1914 a. 1350 neljaliikmelise, (2000 kr. aasta sissetulekuga) töölisleibkonnad kohta toimitud uurimised.

BAAS:

1914 juuli = 100.

ALGARVUD:

Toitlus	856 krooni	42,8%	riietus	237 krooni	11,85%
korter	300	15,0	maksud	159	7,95
küte ja valg.	82	4,1	muud kulud	366	18,36
			Kokku	2000	

S a k s a .²⁾

Hindu kogutakse ligi 560 linnas ja alevis, neist 497 üle 10 000 elanikuga, linnade stat. büroode kaasabil. Indeks arutamiseks tarvitatakse andmeid 71 linna (1922 a. märtsist enne seda — 1919 ja 1920 a.—39 l., 1921 a. algul—47 l. kelle poolt andmed kiires korras (Eildienst) saadetakse.

Jaauanuaris 1922 a. oli linnade stat. nõupidamine, millel indekseid revideeriti, ühtlustati andmete kogumist (eriti korterikulude kohta) ja võrdkaale muudeti.

Ennemalt võeti arvesse ka kindlaid hindu. Nüüd kogutakse indeksiks andmeid 2 korda kuus, ainult vabamüügi hindade kohta — 1 päeva kohta kuu algul ja 1 päeva kohta kuu lõpul:

KOOSSEIS:

Toitlus (13—15)
küte (2)
valgustus (2)
korter 2 tuba ja köök.
Riietus (aprillist 1922 a. alates)

Allrühmade indekseid arvutatakse ka eraldi.

VÖRDKAAL:

5 liikmelise leibkonna teoreetiline büdshet (2 täiskasvanud ja 3 last — 12,7 ja 1½ a.) pealesõjaaegse tarvitamise järele. Väljaminekud on võetud kuu jooksul (v. Üksikasjaline koosseis).

Riigiindeks (71 linna) arvutatakse järgmiselt: iga linna kohaselt arvutatud väljamineku üldsumma (ilma riietuseta) annab selle linna kallidusarvu (Teuerungszahl) alus 1913/14 = 1. Kõik linnad on 6 rühma jaotatud, elanikkude arvu järele. Iga rühma linnade kallidusarvude keskmised kasvatatakse nende linnade elanikkude arvu peale. Samuti arvutatakse riietusindeks, mille andmeid aga üksikute linnade kohta ei avaldata. Neist rühmade keskmistest arvutatakse üleriikiline indeks.

Elanikkude arv linnade suurusrühmades on ligikaudu (tuhand.)

üle 500	7 807	50—100	2 974
250—500	3 738	20—50	4 580
100—250	3 665	10—20	3 571

BAAS:

1913/14 = 1, oktoober 1913, jaanuar, aprill ja juuni 1914.

Nagu sellest näha, avaldavad indeksi koosseisu peale suuremat mõju siiski suuremad linnad. Stat. amet peab indeksi siiski küllalt esitavaks kõigi linnade kohta, kus üle 10 000 elaniku.

Ühtlasi peetakse indeksit küllaldaseks mõõduks raha ostujõu mõõtmiseks; kui märtsikuul 1923 a. indeks oli 2854, siis võib öelda, et marga väärtus, võrreldes 1913/14 a., oli ainult 1/2854. Muidugi on viimane oletus ebatäpne: raha ostujõu mõõtmiseks üldse pole elumaksumusindeks küllalt soodne, liiatigi siis, kui ainult väljamineku üldsumma arvutamiseks tarvitusel.

¹⁾ Ilmub „Sociala Meddelanden.“
²⁾ Wirtschaft und Statistik.

Üksikasjaline koosseis (5 l. leibkonna tarvitamine kuus).

Toitus:	kgr.		
rukkileib	47		
jahu	4		
tangud jne.	11		
kartulid	70		
keeduvili	15		
liha	3		
kala	1,5		
seapekk	1,5		
rasv.	4,5		
heeringad	1,0		
suhkur	3,5		
munad, tükki	10		
pärm, liiter	28		
juust	1,75		
		Küte:	
		kivisüsi ztr.	3
		ehk pruun süsi	5
		„ „ „ brik ztr.	4
		„ gaaskoks ztr.	3
		„ turvas ztr.	6
		„ puud	6
		„ köögigaas kbm.	40
		Valgustus:	
		valgustusgaas kbm.	15
		ehk elekter kw.	5
		Korter (2 tuba ja	
		köök).	

Riietuskuludena terve aasta peale arvatakse:

riideid:	
meesterahva ülikond	6 pr. sokke
poisi ülikond	6 „ sukke
tüdrukule kleit	jalanõusid:
2 naister. aluskuube ja pluusi.	1 pr. meester. saapaid
pesu:	1 „ naister. „
6 meester. särki	2 „ lapsesaapaid
6 naister. särki	8 „ pooltallad.

Jagades seda ainete hinda 13 peale, saame ühe kuu keskmise, mis tarvitatakse indeksi arvutamiseks.

S o o m e .

Indeksit arvutatakse iga kuu; käib kuu keskpaiga kohta; ilmub Sosialinen aikauskirja.

Koosseis:	
Toitus (14)	tubak
riietus (2)	ajaleht
korter	maksud (1922 a. juurde lisatud).
küte ja valgustus	

Võrdkaalud. Aluseks on 1908/09 a. toimitud ametlik uurimine. Arvutamisel on 1600—2000 Smk. sissetulekuga 5 liikmelise leibkonna bühset.

Toitus	55%	tubak	1%
riietus	11,6 „	ajaleht	0,9 „
korter	11,8 „	maksud	4,5 „
küte ja valgust.	4,1 „	muud kulud.	11,1 „

Maksud on võetud 1914 a. maksude jaotumise järele (riigi-, omavalitsuse-, kiriku- m.).

Baas: 1914 a. esimene veerand = 100 ehk 1914 a. juuli = 100.

Üksikasjaline koosseis:

Pehmet rukkileiba	28,9 kg.	Toorest sealiha	1,5 „
Rukkijahu	10,0 „	Soolatud „	1,5 „
Kaeratangu	1,5 „	Heeringad ja silku	2,5 „
Rõõskpiima	87,6 ltr.	Kartulaid	45,0 ltr.
Võid	3,6 kg.	Herneid	0,9 kg.
Mune	10,0 tk.	Suhkrut	4,9 „
Toorest loomaliha	3 kg.	Kohvi	1,5 „

Sesoonilise aine—munade hinna—suhte kohta oletatakse, et kuude jooksul ta on sama kui 1913 a. vastavate kuude hinna suhe 1913 aasta keskhinnaga. Vastavalt ümber arvatud aasta keskhinda tarvitatakse indeksi arvamisel.

Riietus—üks valmis meesülikond ja üks paar kroomnahast saapaid.

Korteriüür—toa- ja köögiüür.

Kütte- ja valgustuskulude alal—jälgitakse põletispuude hinda.

Tööliste ringkondades suitsetatakse enamalt jaolt paberosse. Nende hindade kerkimine näitab kulusid tubaka peale.

Ajakirjandus- ja kirjanduskulude alal on silmas peetud töölisperedes üldiselt tarvitusel olevate ajalehtede tellimismaksu suhet.

Maksuindeksi väljaarvamisel on silmas peetud vallamaks, kirikumaks, riigi tulumaks ning hingeraha.

Sissetulekute suuruse suhtes on 1914 a. arvestamise lähtekohaks määratud 2000—margaline aastasissetulek. Kuna 1914 aasta sissetulekud veidi suuremad olid kui 1908—1909, millal hinnad madalamad, võib kindlasti arvata, et 1924 a. 2000—margaline sissetulek vastab 1908—1909 a. 1600—2000—margalisele sissetulekule.

Ühesuguse kulutuse juures arvatakse sissetulekud niisama palju kasvavat kui väljaminekud tarbeainete peale. Kui, näiteks, 1920 aastal tarbeainete indeks on 957,7, võrreldes 1914 a. esimese poolega, tuleb sissetulekuid 1920 a. arvata 9,577 korda suuremateks kui 1914 aastal.

Peale selle võrdkaaludega indeksi arvutatakse teine, võrdkaalutu, tootluse kohta, kus võetud:

piimaained ja munad (5)	kalad (9)
leib ja jahuaained (9)	muud toiduained (4)
liha (9)	

S h v e i t s . *)

Hinnad, peale riietush., kogutakse 33 linnas iga kuu viimasel nädalal. Riietuse hindu kogutakse 1 k. veerandaastas, kunas ka vastav indeks arvutatakse.

KOOSSEIS:

Toitlus
küte ja valgustus
riietus.

ÜKSIKASJALISELT:

Toitluse alal tuuakse tähtsamad allrühmad:

1. Piimaained	5. Suhkur ja mesi
2. Munad	6. Kartulid ja aiavili
3. Toiduõlid ja -rasvad	7. Kohvi, tee, kakao, shokolaad
4. Leib ja viljaained	Kütte ja valgustuse alal on võetud puu, gaas, elekter ja petrooleum.

VÕRDKAALUD:

Uurimiste alusel 1920 a. tarvitamise järele kindlaks määratud alusbüshetid kolme tüübi järele.

V ö r d k a a l u d

	Leibk. liigete arv	Tarvitamisüksuste arv	Toitlus	Küte ja valg.	Korter	Puhastus ja pesu	Riietus	Maksud	Mitmesugused kulud
Ametnikud	3,7	2,4	38,9	5,7	15,9	2,2	13,9	3,7	19,7
Õppin. töölised	4,4	2,7	48,1	6,0	14,6	1,8	12,4	2,5	14,6
Lihttöölised	5,1	3,1	51,6	5,6	13,1	2,2	11,6	1,9	14,0

BAAS:

1914 a. juuni (ka 1920 ja 1921 a. jaanuar) riietuse kohta ainult juuni 1914.

ALGARVUD:

Keskm. kuus frankides leibkonna peale.

	Ametn.	Õppin. töölis.	Lihttööl.
Toitlus	1098,9	1144,9	1157,4
küte ja valg.	170,8	142,8	129,4
riietus	385,8	278,2	236,0
Kokku	1655,5	1565,9	1522,8

T s h e h h o - S l o v a k k i a . **)

Hindade andmeid koguti omavalitsus- ja töölisorganisatsioonide poolt 466 kohas. Vaatlusaluseks on kuu keskmine nädal. Linnade hindadele antakse võrdkaalud rahvaarvu järele, et riigi keskmist saada.

KOOSSEIS:

Üldindeks puudub veel, arvutatakse 2 indeksi.

Toiduainetega ühes on arvestatud ka küte, petrooleum ja seep (27 ainet). 2 seerias on riided, jalanõud ja mehekübar (14 ainet).

I. Toiduained, küte, petrooleum ja seep (23)

Leivajahu
kõõgijahu
kartulid
loomaliha
sealiha
lambaliha
vorst
searav (sulatamata)
või
margariin
piim
munad
suhkur
hernerd ja läätsed
kapsad (värsked ja hapud)
viljakohvi
õlu
kivisüsi
sõed
põletispuud (2 hinda)

petrooleum
seep.II. Riie, jalanõud, kübarad (14)
a) riie

linane riie ülikonnaks
" " Rumburk
Oksford
Flanell
Kretong
Parhje
Kaliko
Kanva

b) jalanõud

mehekamassid Nr. 40—46
naise " " 36—42
poisi " " 36—39
lapse "

c) mehekübarad

villane kübar pehme
viltkübar pehme.

*) Ilmub—„Le marché suisse du travail“.

**) Ilmub—„Bulletin mensuel des prix de l'office de statistique“.

Pealinna Praaga kohta arvutatakse laiendatud erindekseid.—I rühm—62 ja II—18.

VÕRDKAAL:

Rühmade indeksiteks on kõigi hindade suhtarvude võrdkaaluta keskmised.

BAAS:

1914 a. juuli.

Ameerika Ühisriigid. ¹⁾

Hindu kogutakse väikemüügi kauplustest, kes regulaarselt teateid saavad. Andmeid kontrollivad agendid. Toiduainete, gaasi ja riietuse hindade kohta kogutakse andmeid 51 linnas, muu kohta 32 linnas (kuni 1917 a. koguti andmeid ainult 18 linna kohta).

Igas linnas kogutakse toiduainete hindu 15—25 kauplusest ja kütte ja valgust hin. 10—15 firmalt. Kõik muud hinnad kogutakse büroo agentide poolt isiklikult kauplustest—igas linnas 4 kohast (New-Yorgis—5). Korterikulude kohta kogutakse andmeid 375—2000 majalt ja korterilt igas linnas (rahvaarvu järele).

Toitluse ja söe kohta ilmuvad andmed iga kuu; muu kohta iga veerandaasta.

KOOSSEIS:

Toitlus (43) (kuni 1. I. 1921 a. 22 ain.)

Küte ja valg. (6)

Korter (mitmesug. korterid)

Mööbel ja majariistad (25)

Riietus 24 sorti taliriiet.

38 „ suviriiet.

53 „ terve aasta peale.

Kokku 77 märkimist aasta läbi ehk 91 sesoonide järele, mitmesugused (19) — (maksud ja kinnitused, arstiabi, sõidukulud, lõbustused jne.)

VÕRDKAAL:

Alusbüdshtet 1917—18 a. (Bureau of Labor Stat.) 12 000 töölisperekonnas toimitud uurimiste alusel.

VÕRDKAALUD:

Toitluse alal on võrdkaaluks leibkonna tarvitamine ja erinevalt teiste riikidega terve aasta tarvitamine. Iga aine hind kasvatatakse aastas tarvitatava hulga peale. Lõpusihiks on kindlakstegemine, mis maksaks kõik need ained, kui leibkond sooviks korrata käesoleval kuul valmis osta kõik moona terveks aastaks.

Toitlusindeks on % suhe mingil kuul ostetud ja aluseks võetud (1913 a. keskmise) aastamoona hinna vahel.

Toitlusaineid oli indeksis 1920 a. lõpuni ainult 22. 1. I. 1921 a. 43 aine peale üle minnes, võeti eelduseks, et 22 aine hinna % liikumine 1913—1921 a. 43 aine hinna liikumisele vastas ja järgnevalt 22 a. indeks võeti, kui 43 ain. indeks. Üleminek sündis järgmiselt: 22- ainelise moona koguhind oli det. 1920 a. dol. 177,85, 43 ain.—461,51; suhe—0,3854. 43 ain. hind iga kuu kasvatati 0,3854 peale ja nii saavutati eelmisega võrreldav indeks, olgugi et ainete arv ja nende võrdkaal suurelt muudetud oli. Küte ja valgustus

Kivistisi (tonni (2000 naela) hind)

põletispuud

gaas (esimese 1000 tarvitatud kubikjala hind)

elekter (kilowatt-tunni pealt)

petrooleum.

Alshiiir. ²⁾

VÕRDKAAL:

Kolmelikmelise leibkonna (mees, naine, kolm last —12, 10 ja 8 a.) büdsheti alusel.

Väljaminekute vahekord:

Toitlus 60

küte ja valg. 4

korter 10

riietus 16

mitmesug. kulud . 10

ÜKSIKASJALINE KOOSSEIS:

1. Toitlus (leibkonna aastamoona)

Leib kgr. 912,5

liha „ 156,5

kala „ 52,0

kart. ja aiav. „ 547,5

jahuained „ 78,5

kuiiv. aiavili „ 70,0

riis „ 15,6

taimeõli „ 36,5

3. Korter 3 tuba ja köök töölislina jaos.

muu toiduõli 36,5

munad tk. 260

juust kgr. 6,5

piim. liit. 182,5

kohvi kgr. 18,5

suhkur „ 36,5

sool „ 18,25

BAAS:

Juuli 1914.

ALGARVUD:

Toitlus 1086

korter 360.

¹⁾ Monthly Labor Review = (Bureau of Labor Statistics).

²⁾ Alshiiiri prefektuuri andmed. Commission départementale d'Alger. La vie. chère à l'Alger (M. L. Barthelet).

Austraalia. 1)

Hindu kogutakse tähtsamate linnade väikemüügi kauplustelt, kes küsimustehti täidavad. Kaupl. valikul peatatakse töölistihi poolt eriti tarvitatavail.

Indeksid arvutatakse iga veerandaasta. Üldindeks puutub 6 linna.

Toitlusindeks käib 30 linna kohta (6 igast osariigist) — ja arvestatakse iga kuu.

KOOSSEIS:

Toitlus (46) — 41 toiduaineid, 2 valgustust, 3 pesupes. ühes arvatud korter.

Võrdkaaludeks on ennesõjaaegse üldtarvitamise arvud.

Kanaada. 2)

Toiduainete hind. Andmeid kogub Statistika Keskbüroo väikemüügi kauplustelt. Andmeid küttehinna kohta saavutavad tööminis. am. ja Stat. Büroo. Korteri kulude andmeid koguvad töömin. ametn.; neid kontrollitakse periood. ankeet

KOOSSEIS:

Toitlus (29)

küte, valg. (5)

korteri.

Üksvahe avaldati täielikumaid andmeid, kus ka riietus ja mitmesug. kulud sisaldasid; see töö on katkestatud. On olemas erindeksid riietuse kohta.

VÕRDKAAL:

Teoreetiline alusbüshet 5 liikmel. kvalifits. töölisteibkonna tarvit. alusel 1913 a., kelle sissetulek nädalas oli 21 dollarit.

Lõuna Afrika. 3)

Indeksid 1914—19 a. käivad aasta keskmise kohta, 1920 a. juulist kuu keskmise kohta. Korteri indeks 1914—17 a. on aasta keskmise 1918—1920 a.—augustikuu, 1921 a.—veebruarikuu keskm.

KOOSSEIS:

Toitlus (17)

küte ja valgust.

korteri ja mitmesug. k. (riietus)

Enne 1922 a. jaan. polnud indeksis mitm esug. kulusid, peale selle lisati. Andmed ei peaks selle tõttu võrreldavad olema, ometi kinnitab võrreldavust Office of Census and Statistics.

VÕRDKAALUD:

1919 a. dets. võrdkaaludena esines 1910 a. uurimise baseeruv alusbüshet. 1920 a. alates on võrdkaaluks üldtarvitamise andmed 1917—19 a. kohta.

Ka selle muutuse mõju loeb Of. of. C. tähtsuseta.

Meksiko. 4)

Hindu saadakse 1577 üle 2000 elanikuga linna linnapealt igakuuliselt.

KOOSSEIS:

(5 liikmel. leibkonna päevane tarvitus juulis 1922)

1. Toitlus ja küte (13)

mais	grammi	1000
leib	„	200
oad	„	200
riis	„	100
liha	„	500
piim	„	500
suhkur	„	200
kohvi	„	50
või	„	100
„	„	50

keeduvili	grammi	300
sool	„	50
süsi	„	2000

3. Korteri kulud (3)

kulu korteri peale

petrooleum	gr.	100
küünlad	„	50

4. Mitmesugused kul. (2)

seep	gr.	100
saun	„	100

2. Riietus (26) (võetakse iga artikli päevane väljaminek, arvutades artiklite vastupidavust järgmise tabeli alusel).

Mehe ja ülalpeetava inval. riietusartiklite kestvus (päevades)

särk	60
maniskid	60
püksid	90
pluus	90
ülikond	180
saapad	60
sandalid	60
kübar	180
õlgkübar	60

Naise riietus

särk	60
alusriid.	60
undruk	60
pluus	60
sall	180
saapad	90
Lapse riietus:	
särk	90
müts	60
mähkmed (6)	90

Poisi riietus

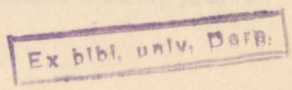
särk	60
manisk	60
püksid	90
pluus	90
saapad	90
kübar	90
õlgkübar	90

1) Ilmub—Quarterly Summary of Australian Statistics.

2) The Labour Gazette (Department of Labour).

3) Ilmub—Quarterly summary of Union Statistics.

4) Boletín del Departamento del Trabajo.

VÖRDKAAL:

Alusbüdhset 1922 a. suvel 4100 töölisleibkonna väljamin. alusel. Keskm. leibk. koosseis 4,85 is.—mees, naine, 19—10 a. poiss, vähem laps ja üks vanem inimene ehk invaliid. Toitlus kalooriates 11 200, sellest 3500 mees, 2800 naine ja laps koos, 2800 vanem inimene, 2100 poiss.

T s h i i l i . 1)

Toitluse hindu muretsevad vanadekodud ja t. seltskondlikud organisatsioonid, kes vast. aineid ostavad, millelele 30% üksikmüügi kasu juurde arvatakse. Korterikulude kohta saadakse andmeid ühelt vastavalt agentuurilt. Riietuse hindu muretseb üks sisseveo büroo.

KOOSSEIS:

1. Toitlus (kodumaa)

liha

rasv

leib

jahu

piim

või

kartulid

oad

püülijahu

herned (2)

sool

munad

sisseveet. ained.

toiduõli

tükksuhkur

Brasillia kohvi

tee

India riis

löhe ja muu kala

pipar

2. Joogid

viin

õlu

3. Korter

4. Küte ja valgustus

5. Riietus ja majariistad

6 Sõidud raudteel

7. Sõidud tänavraudteel

VÖRDKAAL:

Teoreetiline alusbüdhset keskmise leibkonna tarvituse järele. Raha järele, mis vastavate ainete ostmiseks 1913 ja 1922 a. vajati, on iga ainele vastav võrdkaal antud.

BAAS: 1913.

ALGARVUD:

Leibkonna koosseis: mees, naine, täiskasv. poeg ja tütar, 2 last ja teenija.

Algarvud (pesodes)—üldse 9 111.

Korter	3372	Joogid	552
küte ja valgustus . . .	815	riietus ja majariistad	1494
toitlus, kodumaa . . .	2247	raudteesõidud 15 sõit. á 100 km. . . .	53
„ sisseveet.	378	tänavraudtee	200

K a l i f o r n i a .

Omapärast elatismiinumumi määramiskatses näeme Kalifornias.

Seal puudub eriindeks. Riigiteenistuse komisjoni poolt asutatud komitee uuris elatismiinumumi, mis aluseks võtta, et riigiteenistuses olevatele töölisele ja ametnikkudele rahuldavat elatistasapinda luua.

Komitee poolt koguti 1920 a. okt., kuna hinnad tõusutipul olid ja 1921 a. okt., kui hinnad 10% langesid, kolmes suuremas linnas laialikke andmeid hindade kohta. Nende hindade alusel määras erikomitee nii kogemuste kui ka oma arutuste põhjal, ainete hulga tarvitamiseks. Suhteliselt kujunes büdhseti vahekord järgmiselt:

	Toitlus	Riietus	Korter ja vast. väljam.	Mitmesug. k. Kokku väljam. dollarites	
Tööline (naine ja 3 laps.) . . .	32,3	17,3	32,9	17,4	2 157,4
„ „ „ 2 „ . . .	30,7	16,3	34,2	18,5	1 957,0
Kontorium. (naine ja 3 laps.) .	25,3	22,7	35,8	16,0	3 149,0
„ üksi	38,1	16,9	13,3	31,7	2 720,1

Väljaminekute üldsummat vähendati 5% võrra, võimalikku odavamalt ostmist silmas pidades.

Büdhseti eesmärgiks oli kindlaks teha elatismiinumumi, mis rahuldavat elamistasapinda võimaldaks.

Komitee poolt kindlaks määratud elatismiinumum oli palju kõrgem (töölisel 2050 dol., ametn. 2992 dol.), kui faktiliselt makseti. „Kuid“, lisab komitee omas ettekandes, „büdhseti üksikasjaline hoolas vaatlemine võib igahühte veenda, et leibkonna elu heas tervises määratud miinumumi juures siiski parajust ja head majapidamist nõuab ka selle üldsumma juures“**).

Komisjon otsustas hindade kogumist teostada soovitavalt iga aasta, et hindade tasapinna liikumist jälgida.

Meil pole andmeid selle kohta, kas see elatismiinumum praktilist maksmapanekut leidis, sest komitee isegi konstateeris, et sarnaseid pakkasid ei riigi, ega ka eraettevõtetes ei makseta.

*) La informacion (Santiago). -

***) Cost of living survey, State Civil service commission, Sacramento 1923.

IV. EESTI ELUMAKSUMUSINDEKSI ARVUTAMISKATSE.

Composition des nombres-indices du coût de la vie pour l'Estonie.

1. Eesti elumaksumusindeksi arvutamisevõimalused.

Parima arvutamiseviisi - alusbüüsheti alusel—indeksite koosseisu kindlaksmääramiseks oleks vajatavad sellekohased andmed büüshetilisest uurimisest. Ent need andmed puuduvad mitte üksi meil, vaid ka neis naaberriikides, kelle olud meie omadele enamvähem sarnased, nii et ka nende arve ei võrdluseks ega aluseks tarvitada ei saa. Lätis, Leedus ja Poolas on vähestest ainetest koosnevad teoreetilised toiduainete indeksid tarvitusel, Soomes 1908-9 a. uurimistel põhjendatud enam täielik, kuigi lihtne, indeks (v. selle k. p. III). Kui neid ka küllalt vastavateks oma oludele pidada, siis näitab juba pealiskaudnegi võrdlus nende mittevastavust meie oludele. Nii on, näiteks, Leedu indeksis võetud rukkijahu toitusüksuse peale kuus 8 kgr., nisujahu aga 16 kgr., s. t. nisuleivale rukkileiva kõrval kahekordne võrdkaal antud, hinnalt veel suurem. Meil on nisuleiva ja saia tarvitamine viimasel ajal küll laienenud, kuid vaevalt on see rukkileiva aukohta meie toitluses kõigutatud suutnud.

Soome 5 liikmelise leibkonna toitlusbüüshetis on võrdlemise suur tähtsus piimal, kuna leivale ja lihaainetele vähem tähtsust antud, kui see arvatavasti meie juures on jne. Pealegi pole teiste tähtsamate kulurühmade hinnaliikumise jälgimine Soome indeksis kuigi üksikasjaline. Nii, näiteks, kütte- ja valgustuskulude iseloomustamiseks piirduakse ainult põletispuude hinnaga. Sarnased asjaolud vähendavad selle indeksi kui eeskuju tähtsust. Läti 8 ainetest koostatud toiduainete indeksis on kahtlemata üksikud kõigetähtsamad toiduained sisetatud, ent nendegi hulgas puuduvad sarnased Lätis kahtlemata tähtsad ained, kui sealih, raimed, kalad ja munad jne., mis juba suureks puuduseks peab lugema. Kuna meie teiste naaberriikide indeksites sisetatud ainete valik ka ainult oletuslist laadi kannab ja Soome sellekohane uurimine juba väga vananenud (1908/9 a. toimitud *), on ainsaks materjaliks, millel oma tähtsus võiks olla, Eestis tehtud eelmised sellekohased katsed elatismiinimumi alal, mis, olles teostatud mitmesuguste organisatsioonide poolt, väljendavad nende sellekohaseid vaateid.

Need katsed annavad teatud materjali peajasjalikult toitluse alal, kuna muil aladel neis katsetes nimetatud arvutused vaevalt huvi võivad pakkuda.

Möödapääsemata vajadusena kujuneb meil sellepärast büüshetiline uurimine, mis konkreetset materjali tüübiliste alusbüüshettide näol võiks anda, kust otseteed selguks iga väljamineku võrdkaalud.

Seni aga, kui see uurimine teostatud pole, jäävad järgmised võimalused:

1) Võtta vähene arv toiduaineid, mille suurem tähtsus üldises riigi tarvitamises vastuvaidlematu, konkreetsetes määrades, mis ainete kaloorilise koosseisu järele kõige otstarbekohasematena osutuvad ja võrdluseks võtta nende toiduainete hinna üldsummat.

Nii toimivad, näit. Itaalia ja Läti tööministeeriumid. Läti indeksit, näit., arvutatakse (1920 a. alates) järgmiste toiduainete hulga hinna alusel (töölise teoreet. ühe päeva moon):

loomaliha	180 gr.	rukkileib	550 gr.
rõõskpiim	300 „	kartulid	500 „
või	35 „	juurvili (porgand., kaalid) .	300 „
juust	40 „	kuiv. hernerid	120 „

2) Arvutamise aluseks võtta mõnes teises riigis tarvitusel olevad normid, oletades, et nad küllalt ligidased on meie tarvitamisele, ehk neid veidi muutes.

Nii toimib juba nimetatud Läti tööministeerium, arvutades oma teist indeksit Saksa metoodi (v. sellek. peat. III). See asjaolu on seda huvitavam, et Saksa oma indeksi koosseis teoreetilisel alusbüüshetil põhjendatud.

3) Kokkuseada oma teoreetiline alusbüüshet, mille normide järele arvutamise toimida.

4) Teha katsed väljaminekute suhtelisi võrdkaale ligikaudselt kindlaks määrata ja arvutamise nende järele toimida.

*) Viimastel aastatel toimitud uurimise tulemusi veel ei kasutata.

Esimese võimaluse teostamisega pole mingisuguseid raskusi. Riigi Statistika Keskbüroo väljaannetes võib igäüks andmeid hindade kohta leida ja ükskõik missuguse ainete kombinatsiooni arvutamist teostada.

Sarnaseid katseid on meie ajakirjanduses ja mujal mitmeidki tehtud, kuid järjekindlalt pole keegi sellesisulist indeksit arvutama asunud, olgugi, et ka sarnane katse elumaksumuse jälgimist hõlbustaks. Äärmise teostamislihtsuse juures polegi selle, kui ka teise punkti all tähendatud viisil indeksi arvutamine mingiks eriliseks teeneks. Tähelepanu vääriwad eestkätt just viimased arvutamiskiivid, milliseid kombineerides elumaksumust Eestis vaadelda püüame.

Täieliku indeksi arvutamisel peame otstarbekohaseks eritada järgmisi rühme:

1) toitus,	4) riietus,
2) korter,	5) muud kulud. ¹⁾
3) küte ja valgustus,	

Asume nüüd nii normide ja võrdkaalude ülesseadmisele, kui ka arvutamisele nende rühmade järele.

2. Toitluskulud.

Toitluskulude iseloomustamisel seame oma ülesandeks kokku seada teoreetilist toitluse normi, mille aluseks teatav kalooriline sisaldus, ja kus üksikute ainete hulk kindlaks määratud järgmistest vaatekohtadest:

- 1) iga aine praeguste üldtarvitamismäärade järele (mis küll ainult osalt ja ligikaudselt võimalik kindlaks teha),
- 2) kaloorilise ja olluste sisalduse tervishoidliku otstarbekohasuse seisukohast,
- 3) meie toitluse iseloomu silmas pidades.

Loomulik, et sarnane teoreetiline toiduainete norm ei või ja ei püüagi iseloomustada just tööliste tarvitamist — pole ju selleks andmeid. See oleks meie üldise elatistasapinna toitlusosa iseloomustamise katse.

Selle teostamiseks määrame kindlaks esiteks toidunormi soovitava kaloorilise üldsisalduse, ja siis, selle üldsisalduse ulatusel, üksikute toiduainete hulga.

Toidunormi soovitatav kalooriline sisaldus *). Inimene tarvitab toitu mitmesuguste kehanõuete rahulduseks. Sisemiste orgaanide tegevus, nagu hingamine, verejooks, nõuavad alalist energia kulu, organismi tegevuse ajal vananevad üksikud rakud ja koed, mis vahetust nõuavad; üldine organismi elutsemine on võimalik soojuses, mille alalhoid teatud kõrgusel energia kulul sünnib.

Gautier toob järgmised arvud energia kulust täiskasvanud inimese juures (70 kgm. = 4 p. 10,7 n.) 1 päeva kohta puhkuse ajal:

Hõõrumine, hingamise ja sisemiste liikumiste juures	49 kal.
Soojus, mis lahkeb kehast läbi naha ja kopsu	1694 "
Soojus, mille kulu on tingitud vee äraauramisest	573 "
Soojus, mis lahkeb kehast ühes väljaheidetega	32 "
Kokku	2348 kal.

ehk ühe kg. kehakaalu peale 33,5 kal.

Atwatori järele on kalooriline kulu täieliku puhkuse ajal 1800—1900.

Ühes tunnis ühe kilogrammi keharaskuse peale tuleb täielikul puhkusel 1 kal., mille järele keskmise kaaluga (70 kgm.) inimene 24 tunni jooksul tarvitab 1680 kal. Täielikul puhkusel ja nälgimisel tuleb 1 tunnis 1 kgm. kehakaalu peale 1,263 kal. ja 24 tunnis 2000 kal., puhkusel ja hariliku söögi juures tuleb 1 tunnis 1 kgm. peale 1,429 kal. ja 24 tunnis 2400 kal.

Tuntavat lahkuminekut mitmete uurijate vahel tuleb seletada puhkuse kõikuva mõistega.

Saksa autorid oletavad täielikumat puhkust ja saavad selle järele ka väiksema numbri. Puhkeaja inimese keskmine jõukulu nende andmete järele kõigub siiski 2000 kal. ümber.

Töö juures nõuab inimese keha palju suuremat kalooriate hulka. Toome Gautier arvud kalooriate kulust puhkuse ja töö ajal kõrvuti:

	Puhkus.	Töö.
Hõõrumine	49 kal.	75 kal.
Soojuse mehaaniline kaotus	1694 "	2262 "
Higistamine	573 "	1155 "
Ühes väljaheidetega	32 "	18 "
Väline töö	— "	240 "
Kokku	2348 kal.	3750 kal.

¹⁾ Esialgu pidime tähelepanu alla võtma ka mööbl, majariistade ja nõude rühma. Sellekohaste kogutud andmete vastukäiva iseloomu pärast peab see rühm aga välja jääma. Peab ütleva, et praegusel ajal sellekohastel väljaminekutel võrdlemisi väga väike suhteline tähtsus on. Nii Soome 1920-21 a. uurimisel—2,2%, Holland (üks riikidest, kus see rühm eraldi vaadeldud)—3,2% ine. Loodame selle rühma kohta paremaid teateid edaspidi saavutada.

*) Järgneva osa on lahktel läbi vaadanud prof. A. Rammul, mille eest talle tänu võlgnen.

**) Kal. tähendame suuri ehk kilogramm-kalooriaid, s. o. soojuse hulk, mida 1 kilogrammi vee 1° C. võrra soojendamiseks tarviliik.

Nagu tabelist näha, nõuab väline töö otsekohe õige vähe energiat; tööline suur jõukulu on tingitud üldisest kehategevuse intensiivsusest töö ajal. Kuna töö arvel energia tarvitus 1402 kal. võrra tõusnud (3750—2348=1402.), kulud otsekohe mehaanilise töö peale (lihaste pingutused) kõigest 240 kal.; muu—1162 kal. (1402—240=1162) — kulub tööline sisemisest kehategevuse kiirustamiseks (hingamine, verejooks).

Nende arvude vahekorda silmas pidades, paneme peagi tähele, et üldine vabajõud—1402 kal. ja tema töö-kasulik osa—240 kal. suhtuvad oma vahel, kui 5,8 ja 1 (1402 : 240 = 5,84).

Aberhalden ja Slovteve leiavad selle vahekorra veel vähema—5:1 ehk 20%.

Kui puhkuse normi 2000 kal. peale kindlaks määrata, siis annavad iga 500 kal. rohkem söödud (tarvitatud) toitu tööjõudu 100 kal. võrra, mille mehaaniline ekvivalent on 42.500 kgm.-meetrit. Neist eeldustest välja minnes, on leib kasulik töö protsent toidu kogurohkusest järgmiselt:

Toit kalooriates.	Töö kilogramm- meetrites.	Kasulik töö ‰‰-des.
2 000	—	—
2 500	42 500	4,0
3 000	85 000	6,7
3 500	127 500	8,6
4 000	170 000	10,0
5 000	255 000	12,0

Madalad toidunormid lähevad peaaegu täielikult üldise kehategevuse rahuldamiseks, võimaldades ainult väikese ülejäägi kasuliku töö tarvis; kõrgemate normide juures kasvab töökasulik koefitsient kaunis nähtavalt: juba 3 500 kal. juures on ta enam kui 2 korda suurem, kui 2 500 kal. juures.

Inimese toidunormi suurus on leib kõigepealt töörasekusest. Kokku võttes Gautier, Rubneri, Atwateri ja teiste eksperimentaalseid andmeid, saame järgmised arvud:

	Keskmine kehakaal (70 kgm.).	1 kgm. peale.
Täielik puhkus	1 800—2 000 kal.	25—28 kal.
Vabaolek	2 200—2 400 „	32—34 „
Kerge töö	2 450—2 850 „	35—41 „
Raske töö	3 300—3 800 „	45—54 „
Väga raske töö	4 000—5 000 „ ja rohkem.	57—70 „ ja rohkem.

Nagu näeme, nõuab keskmise raskusega töö 3 300—3 800 kalooriat. Neid arve kinnitavad ka mitmel pool kogutud andmed tegelikust elust.

Suurt huvi pakub 1905—1907 a. Belgias toimitud toitluse uurimine. Hoosalt kogutud ja hästi läbi töö-tatud materjal 1065 tööline kodusest majapidamisest rühmitab tööline toidunormi suhtes järgmiselt:

Tööliste arv.	‰ üldarvust.	Toidunorm kal.
18	1,75	1 200—2 000
69	6,72	2 000—2 500
65	6,33	2 500—2 750
103	10,03	2 750—3 000
180	17,53	3 000—3 250
354	34,45	3 250—4 000
198	19,28	4 000—5 250
34	3,32	5 250—8 000
6	0,59	9 500—13 800

Kui tabelist ainult kõige suurema rühma võtame, siis näeme, et üle kolmandiku (34,45%) kõigist töölistest saavad 3 250—4 000 kal., mis teeb keskmiselt 3 625 kal.

Mõnede Moskva puuvillavabrikute töölistes (artellid) said toitu ühisköökidest, kuhu jäid arvepidamise andmed toiduainete sisseostu ja tarvitamise kohta aastate jooksul. See materjal, läbi töötatud Vene statistike poolt, näitab, et mitmesugused artellid tarvitasid tööline peale päevas 3 500—4 200 kal. toiduaineid. Üldse Vene statistilises kirjanduses näib kalduvus olevat 3 750 kal. keskmiseks normiks päevas pidada.

Kui arvesse võtame, et karedam Moskva kliima rohkem nõuab ja pealegi, et Vene tööliste suurema osa kalooriaid seedimisaparati koormavaist aineist saavad (trukkileiba kuni 3 naela), siis peab oletama, et Eesti tööliste soovitatav norm enne Belgia töölistele ligineb ja on ligi 3 500 kal.

Selle füüsilise töö kohaselt moodustatud normil peamegi otstarbekohaseks peatuda. Ligikaudu samane (3 800) kal. norm on võetud aluseks ka Eesti kaitseväge praeguseks toidunormiks. Seda sellest hoolimata, et enamjagu Eestis enne tehtud elatismiinimumi katseid vähema kalooriate arvuga lepidud, näit.:

	Üldine	Toitluska. osa
Töö- ja hoolekandeministeriumi ettekanne V. V. 6. X. 19.	3 087	2 778
Ametiühis. kesknõukogu ja erikom.	2 060	1 854
Kaitseväge ratsioon 1919 a.	3 254	2 929

Toidunormi soovitatav sisaldus olluste järele. Normaalne toit sisaldab munavalget,*) rasvaollust ja süsivesikut. Viimased kaks ollust katavad peaaesjalikult jooksvat kehakulu ja võivad tarvilikul korral üksteise aset täita. Munavalge võib osaliselt nende mõlemate asemele astuda ja on, peale otsekohe jöuallika, suure konstruktiivse tähtsusega, mispärast teatud osa munavalge sisaldust toidus füsioloogiliselt tingitud.

*) Munavalge on suurema kaloorilise väärtusega, kuid kehas ei sünni tema kasutamine täielikult.

Mitmete autorite järele sisaldab normaalne toit ollusi järgmiselt (grammides):

	Munavalge.	Rasvaollus.	Süivesik.	Väärtus kal.
Voit	118	56	500	3 055
Munk	100	56	400	2 570
Atwater . . .	100	66	406	2 700
Gautier . . .	107	65	407	2 721
Laudergreen .	134	79	485	3 277
Raupe	124	51	510	3 076
Keskmiselt .	112	62	451	2 900

Keskimestest arvudest on siin näha, et munavalget läheb tarvis pea kaks korda rohkem, kui rasvaollusi, ja süivesikut umbkaudset 7 korda rohkem. Nende kalooriline koguväärtus—2 900—on aga küllaldane ainult kergete tööle. Meie poolt ülesseatud suuremas normis on see vahekord: munavalge 1,8, rasvaollused 1,0 ja süivesikud 8,4.

Tooresainetest peab maha arvama jäätised, mis üksikute ainete juures õige suure osa annavad: loomaliha—20%, sealihast—15%, kalast—4%, kartulist—25%.

Osa sissevõetud toidust jääb kehas kasutamata. See kasutamata osa on mitmesugune. Ained loomariigist kasutatakse organismis täielikumalt, kui taimeriigi saadused. Viimaste suurem kaotsimine on peaaegu küllalt selluloosist, mis taimrakke ümbritseb ja sellega kõhuhahla juurdepääsu takistab. Üksikute olluste järele on kaotsimine kõigesuurem munavalgel, möödumata rasvaollusist ja veel väiksem süivesikust. Siiski peab tähendama, et aine kasutamine tõuseb toidu mehaanilise peenendamise järele. Nii, kartul tükis (Zuntzi järele) seedib: albumiin—70%, süivesik—93%; seesama aine pudruna: 80 (munavalge) ja 99 (süivesik). Tähelepanuväärne on vahet veel see, et mõned ained, ka väikesel määral teiste seas olles, seedimist palju täielikumaks muudavad (juust).

Kuna üksikute ainete toitluskasuliku sisalduse üle paljud autorid, kes asja uurinud (Abderhalden, Voit, Munk, Atwater, Gautier, Raupe, König, Zuntz, Tavildarov, Fleischman jne.) väga suurelt lahku lähevad, samuti ka jätiste ja toitluskasuliku määra suhtes, ei pea me tarvilikuks viimaseid määrasi kõigis peensustes arvutada, vaid arvame jätiste ja kasutamata jääva osa arvel keskmiselt 10% kaloorilisest üldsisaldusest maha. Sarnasel korral soovitava 3 500 kal. toiduväärtuse juures peaks toidu kalooriline sisaldus olema 3 850 kal., millise arvu kohaselt toiduainete nimestiku peaks kindlaks määrama.

Eelpool toodud eeldusi silmas pidades, oleme omaltpoolt järgneva toidunormi koostanud, mis üldtarvitamise seisukohalt meie toitlust püüab iseloomustada. Toome meie poolt ettepanitava toidunormi ja tema kaloorilise sisalduse suhtelise jaotuse tabeli näol. (v. tab. lhk. 57).

*

Muidugi, kui juba toiduratsiooni kaloorilise sisalduse määr teadusilmas vaieldav, on sedaenam vaieldav toidunormi üksikasjaline koosseis, kus kahtlemata osa ainult autori isiklikust maitsest ja äratundmisest võib oleneda. Siiski oleme püüdnud eeltoodud normi koostamisel kõiki olevaid andmeid meie toitlusalade üle käsitada võimalikult objektiivselt. Seda iseloomu säilitades, toome järgnevalt ka tähtsamad arutused, mis me ühe ehk teise normi ülesseadmise arvesse võtnud.

Toitluseks vajatavate konkreetsete ainete valikut kujutleva üksikasjalise jaotuse kohta senistes Eestis tehtud sellekohastes katsetes on meil käsitada järgmised 5 normi:

1) Töö- ja hoolekandeministri ettekande juurde V. V. 6/X. 1919 lisatud normaaltoidutabel, mille järele üleriiklike palgamiinimumi seaduseelnõu normid olid kujundatud.

2) Ametiühisuste kesknõukogu poolt välja töötatud ja V. V. 9/V. 1919 a. otsuse põhjal moodustatud komisjoni poolt vastu võetud ratsioon.

3) Endine E. V. kaitsevaelaste ratsioon.

4) Raudteelaste kokku seatud toidutabel.

5) E. V. kaitsevää praegused normid.

Kuna nende normide kokkuseadmisel sellekohased tegelased palju arutanud ja oma oskust väljendanud, võtame need sellekohaste vaadete väljendused vaatluse alla, rõõbiti muid vaatekohti ja enam-vähem kindlaid tarvitamismääre kaalumise alla võttes.

Oma kaloorilise koosseisu poolest erinevad ülalnimetatud normid võrdlemisi suurelt. Ka on nad võrdlemisi väikesed, mida juba mainisime, meie poolt ette pandud kaloorilise koosseisu—3 850 kal. (toitluskasulik sisaldus—3 500 kal.) kõrval, mida ainult kaitsevää praegune ratsioon ületab.

Ent selleks, et vaadelda, kuidas üksikute rühmade kaloorilist osatähtsust kujutleti, pole sel asjaolul mingit tähtsust, samuti ka sellel, et üksikute toiduainete kalooriline sisaldus kalkultatsioonides ühtlaselt arvatud pole.

Tab. 1. Eesti olude kohane toidunorm 3500 kal. kasuliku toitlussisaldusega.¹⁾
 Quantité des aliments servant comme base pour calculation des nombres-indices de l'alimentation.

	Päevas toitluskuse peale grammides En grammes pour 1 unité de consommation par jour.	Üldine sisaldus kaloor. — Total en calories	%	Üldise kuuks (nael) Total pour 1 mois (en livres)
LEIB JA JAHUAINED — BOULANGERIE ET FARINES	775	1891,35	49,2	56,77
1. Rukkileib—Pain de seigle	625	1416,07	36,7	45,79
2. Nisujahu—Farine de froment	25	83,75	2,2	1,83
3. Sai—Pain blanc	50	129,17	3,4	3,66
4. Odratangud—Gruaux d'orge	65	229,32	6,0	4,76
5. Riis—Riz	10	33,04	0,9	0,73
KEEDUVILI—LÉGUMES	920	816,53	21,1	10,09
6. Kartulid—Pommes de terre	800	712,64	18,4	1,30 tsv.
7. Kapsad—Choux	50	30,71	0,8	3,66
8. Porgandid—Carottes	50	20,57	0,5	3,66
9. HERNED (kuivad)—Pois (secs)	20	52,61	1,4	1,47
10. Suhkur—Sucre	45	180,60	4,7	3,30
11. Kohvi (viljakohvi)—Café (de blé)	10	—	—	0,73
PIIM JA MUNAD—LAIT ET OEUFS	206,7	141,07	3,7	8,73
12. Piim—Lait	200	130,71	3,4	4,73 tp.
13. Kanamunad (4 muna kuus) — Oeufs de poule (4 o. par mois)	6,7	10,36	0,3	4 tk.
VÕI JA RASV—BEURRE ET GRAISSE	35	282,80	7,4	2,56
14. Või—Beurre	25	190,06	4,9	1,83
15. Rasv (sulat.)—Graisse (fondue)	10	92,74	2,5	0,73
LIHA—VIANDE	205	407,72	10,5	15,01
16. Loomaliha—Viande de boeuf	102	213,28	5,5	7,47
17. Sealih — de porc	65	139,96	3,6	4,76
18. Vasikaliha — de veau	25	25,59	0,7	1,83
19. Lambaliha — de mouton	13	28,89	0,7	0,95
KALAD—POISSONS	135	129,26	3,3	9,89
20. Heering (sool.)—Harengs (salés)	50	62,84	1,6	3,66
21. Räimed (sool.)—Ablettes (salées)	40	31,22	0,8	2,93
22. Haug (värsked)—Brochets (frais)	20	15,62	0,4	1,47
23. Räimed (värsk.)—Ablett. (fraîch.)	25	19,58	0,5	1,83
MAITSEAINED JA VÜRSTID—ÉPICES ET AUTRES DENRÉES				3,15
24. Sool—Sel	35	2,56
25. Sibulad—Oignons	8	3,33	0,1	0,59
Kokku—Total	2374,7	3852,66	100,0	

Toiduainete osatähtsus kaloorilise sisalduse järele mitmesugustes arvutustes.

	Töö- ja hoolike, min. ettekanne V. V. 6.IX.1919.	Ametiühis. kesknõuk. ja V. V. po-It mood. 4om. 9.V.1919.	Kaitseväge ratsioon 1919 a.	Raudteel. ratsioon (3 m. ja oks).	Praegune kaitseväge norm (harilik).	Saksa töölise keskm. norm		Leedu indeksi sisaldus	Läti indeksi sisaldus
						enne sõda	1919 a.		
Leib ja jahuained	47,9	37,3	56,1	39,7	54,0	42,4	51,4	64,5	40
sellest rukkileib	42,7	32,7	41,5	35,2	42,0	—	—	—	—
Keeduviljad	20,7	36,3	16,6	35,2	16,9	15,9	19,2	13,6	30
sellest kartul	19,9	35,0	16,6	33,8	16,9	12,2	15,7	—	15
Suhkur	3,2	3,1	3,1	—	2,3	7,9	7,5 ²⁾	2,1	—
Piim ja munad	6,5	9,3	—	6,3	—	10,1	2,6	0,3	6,6
Või ja rasv	8,6	2,9	10,0	3,3	7,2	10,7	11,3	9,1	13,7
Liha ja lihaained	10,9	8,4	14,1	8,3	16,8	13,0	2,3	8,6	9,6
Kalad	2,2	3,6	—	5,8	2,8	—	1,3	1,7	—

¹⁾ Käesoleva tabeli, samuti kui kõik toitluse kohta käiva osa on lahkelt läbi vaadanud prof. A. Rammul ja omaltpoolt otstarbekohaseks tunnistanud.

²⁾ Völgnen prof. Rammul'ile tänu mõnede täpsustamiste eest. A. T.

³⁾ ühes ka mesi ja marmelaad (2,9).

Tähtsamaks toiduaineks on meil vastuvaidlemata rukkileib. Ainult tema osatähtsuse suuruse kohta lähevad arvamised lahku. Kuna eelpool toodutest 2 ja 4 norm seda ligi kolmandikuni kõigist kaloorilisest sisaldusest hindavad (32,7 ja 35,2%), loevad 1 ja 5 seda tähtsust palju suuremaks (42,7 ja 42%). Et küsimusele asjalikumalt alust saada, vaatleme rukki tarvitamist.

1921/22 ja 1922/23 toitlusaastal on meil keskmiselt rukist vajatud (saagist saadud + sissevedu — väljavedu) ligi 10 500 tuhat puuda, millest seemneks vajati umbes 1 600 tuhat puuda. Otsekoheksks tarvitamiseks jäi niiviisi 8 900 t. p., mis toitusüksuse peale (875 110) ligi 10,2 puuda aastas annab, päevas 1,11 naela (452,9 grammi), s. t. ligi 1 420 kal. toitusväärtuses *). Selle normi ulatusel peamegi soovitavaks rukkileiva võrdlevat tähtsust määrata. Muidugi tuleb sellekohasteks arutamisteks rukki asemel rukkileiba võtta, mis jahust vähema kaloorilise sisalduse juures kaalult suurema arvu annab (625 grammi).

Kui toidu üldsisaldust ligi 3 850 kalooria peale arvata, oleks see norm üldsisaldusest 36,7%, mis 2 ja 4 norme kaunis ligidane. Kaitseväs praegu kõrgema normi tarvitamine rõhutab seda veel enam—tarvitatakse ju kaitsevāgedes üldse rohkem leiba, kui keskmiselt üldtarvitamisel.

Kuna rukkileib tähtsam aine, moodustavad leib ja muud jahuained ühes temaga ligi pool kal. üldsisaldusest. Enne sõda oli nende ainete tähtsus Saksa tööliste tootluses 42,4%, 1919 a. aga 51,4%. Meie kaitsevāe praeguses normis annavad, nad 54%, 1919 koguni 56,1%. Läti 8-aine indeksis on leiva kalooriline osatähtsus 40%. Leedu indeksi palju kõrgem vastav arv (64,5%) on tingitud nähtavasti kartuli ja piima ning munade tähtsuse alahindamisega (piima ja munade tähtsus, näiteks, ainult 0,3%). Oleme arvamisel, et meie kaitsevāe normid selles suhtes üldisi keskmiisi toidunorme ületavad, kus kartul ja eriti piim ning munad, mis kaitsevāe normis ei sisaldugi, suurema tähtsuse omavad. Sellepärast ei võiks leiva ja jahuainete üldine %-määr ületada töö- ja hoolek.-min. norme.

Kuna 36,7% sellest rukkileivale kuulub, peab ülejäänud 12,5% jaotuma teiste ainete vahel, milledest erilise tähtsuse omavad nisu ja oder. Sisseveo aინena peame vajalikuks arvesse võtta koloniaalkaupade hinnaliikumise märkimiseks ka riisi, mis eriti tähtis laste toitmisel.

Nisu tarvitus kahel toitlusaastal oli 2442,2 tuh. puuda (seeme 212,5 t. p.). Nisu arvatava söögiks tarvitamise keskmisena saaks selle järele 0,28 naela (114,2 grammi) päevas, mis toitusvārtusena umbes 300 kalooriat annab. Kuna nisu tarvitamine erakordselt suurenenud (näiteks, sissevedu ligi miljon puuda pealt poolteise miljoni p. peale kahe aasta kestel), milleks ka mitmed erakorralised põhjused mõõduandvad, ei pea me otstarbekohaseks nisu võrdkaalu nii kõrgena fikseerida, vaid anname talle —nisujahu ja saia näol—vähema suhtelise tähtsuse, isegi veidi madalama, kui odratangudele—sellele väga tarvitatavale toiduainele.

Ei pea siiski silmi sulguma nähtuse juures, et viimastel aastatel vasemate kihtide keskel linnas nisu, saia ja peenleiva tarvitamine ikka rohkem on levinud, olgugi, et see leivasort tavalikust mustast leivast kallim—võib ju tema söömisel vähem rõhku kõrvase peale panna, kuna liha- ja võained kallimad tulevad. Kui arenemine selles suunas kestaks, siis võiks oletada, et kavatsetav büdshetiline uurimine nisujahu ainete suuremat osatähtsust näitab.

Nii kujunes leiva ja jahuainete suhteline võrdkaal ja kokkukõlastatud ainete hulk vastava kaloorilise sisalduse järele järgmiselt (arvud grammide hulga ümmargustamise otstarbel ümistleatud).

	Suhteline osatähtsus kal. koosseisus.	Kalooriline sisaldus.	Toiduhulk grammides.
Rukkileib	36,7	1 416,07	625
Nisujahu	2,2	83,75	25
Sai	3,4	129,17	50
Odratangud	6,0	229,32	65
Riis	0,9	33,04	10
Kokku	49,2	1 891,35	775

Leiva ja jahuainetele järgneva oma tähtsuse poolest tohiks küll pidada keeduvilja rühma ja sellest eriti kartulit, mis meil oma odavuse pärast võistlemata tähtsusega aineks on saanud. Ta on peastjaks igalpool, kus puudust tntakse; teda võetakse tarvitusele rohkemal määral igakord, kui majapidamine kokkuboidu nõuab. Toitluse puudujäägid viib kartul tasakaalu. Meie juures on kartul nii lugupeetud aine, et vaevalt keegi ühegi päeva kartulita elab, kuna kartul võrdlemisi odav ja palju süsivesikut sisaldav aine on, ja pealegi üks neist vähestest ainetest, mis alalisel tarvitamisel mitte vastikuks ei muutu, lubades mitmel viisil valmistamist.

Eestis enim tehtud katsed ja normid määrasid keeduvilja ja kartuli osatähtsust toidu kaloorilisest üldsisaldusest järgmiselt:

	Keeduvili.	Kartul.
I	20,7	19,9
II	36,3	35,0
III	16,6	16,6
IV	35,2	33,8
V	16,9	16,9

I ja III normi suur erinevus on tingitud otseteed sellest, et seal leiva ja jahuainete osatähtsus madalalt hinnatud, nagu seda juba leidsime,—viimaseid alahinnates, on kartuli osatähtsust ülehinnatud. Mõlemate osatähtsus kokku annab väga ligidased arvud:

I	68,5
II	73,6
III	72,7
IV	74,9
V	70,9

*) Arvates jahu väljaandmise % jahvatamisel 90%.

Kahjuks ei luba andmed kartuli toodangu ja väljaveo kohta mingisuguseid kindlaid oletusi teha tema tarvitamise ulatusest toiduna, sest võrratu suur osa kartulisaagist läheb loomatoiduks ja muudeks tarveteks. Kuid kõrvalekaldumine keskmisest tarvitamisest ei peaks vististi mitte suur olema, kui me peatume normil, mis võrdub kartuli osatähtsusele meie endises ja praeguses kaitsevää toidunormis ja Saksa tööliste tarvitamisele peale sõda—on ju ka Saksamaal kartul laialiselt tarvitusel. Ülal juba tsiteeritud andmetel oli kartuli kal. osatähtsus Saksa tööliste tarvitamises.

Enne sõda . . .	12,2
1917 . . .	21,0
1918 . . .	20,0
1919 . . .	15,7

Nii kerkis kartul ainult viimastel sõjaastatel kuni $\frac{1}{5}$ toitluses, peale seda aega jälle langes. Mõõname, et kartuli tähtsus meie tarvitamises Saksa sõjaegsele tarvitamist küll ületama ei peaks.

Muu keeduvilja osatähtsus on meil võrdlemisi palju vähem. Arvates meie tähtsamate keeduviljade — kapsaste, herneste ja porgandite osatähtsust kokku ligi 3% üldarvust, peaks see nende iseloomustamiseks küllaldaseks olema. Ka Saksamaal, mis keeduviljamaa par excellence, ei tõusnud muu keeduvilja osatähtsus üle selle, isegi mitte sõjaajal.

Enne sõda . . .	3,7
1917 . . .	4,6
1918 . . .	4,0
1919 . . .	3,5

Kuna leib ja jahuained ning keeduvili ühes kartuliga on 70,3% toitlustähtsusest, annavad kõik muud rühmad kokku võrdlemisi väikesed arvud.

Kahtlemata on tähtsusest suuremaks neist rühmadest liha ja lihaained. Selle rühma osatähtsuse iseloomustamiseks pidasid eelmised arvutused kohaseks järgmist suhet:

I	10,9
II	8,4
III	14,1
IV	8,3
V	16,8

Saksa vastavad andmed näitavad suurt lihatarvitamise vähenemist sõjaajal ja peale seda.

Enne sõda . . .	13,0
1917 . . .	4,3
1918 . . .	3,3
1919 . . .	2,3

Meie toitluses pole lihatarvitamine vist küll kunagi niikaugele kahanenud. Kuid, teiselt poolt, peame küll tunnistama, et vaevalt meie toitlust kunagi Saksa omale enne sõda selles suhtes kõrvuti võis seada, eriti vorstitarvitamise alal. Loomulik, et ka meie kaitsevää norm keskmisest tarvitamisest kõrgem peaks olema.

See oletus leiab teataval määral ka kinnitust andmetes lihatarvitamise üle Tallinnas. Meil on arvud Tallinna tapamajades 1923 a. jooksul tapetud loomade ja tapetult järelevaatusele toodud liha kohta (esimesed ligikaudselt võetud keskmise kaalu järele). Sellest maha arvates väljaveetud hulki, saame ligikaudse Tallinnas tarvitatud lihahulga. See arv pole muidugi täpne selles mõttes, et ka teistes tapamajades järele vaadatud liha Tallinna tarvitamise ja väljaveo hulka võis sattuda. Kuid Tallinna vorstivabrikute poolt läks osa kahtlemata jälle Tallinnast ümbrusesse ja teistesse linnadesse. Arvatavasti tasandavad need nähtused üksteist kaunis ligidaselt, nii et suurt eksitust ei peaks olema, kui me ülaltoodud teel saadud arve Tallinna lihatarvitamise iseloomustamiseks kohasteks peame.

Need arvud kujunesid *) järgmiselt:

Loomaliha	237 491	pd.
vasika "	61 937,5	"
lamba " ja sinke	25 117	"
sea "	156 043	"
Kokku	480 588	pd.

Arvates keskmiseks elanikkude arvuks Tallinnas 1923 a. 130 000, ja 1922 a. rahvalugemisel avaldunud vanuslist vahekorra oletades, teeme toitlusüksuste arvutuse, arvates lapsi alla 2 a. 0,30, 2—5 a —0,40 jne. (v. tab. I peat). Selle järele oleks Tallinnas toitlusüksusi 105 379. Keskmine tarvitamine toitlusüksuse peale kujuneks siis järgmiselt:

	Aastas. puuda	Kuus. naela	Päevas. naela	grammi	Kaloor. sisaldus (keskm liha)
Loomaliha	2,25	7,5	0,25	102,4	228,4
Vasika "	0,58	1,9	0,06	24,6	29,0
Lamba "	0,23	0,8	0,03	12,3	29,3
Sea "	1,48	4,9	0,16	65,5	149,3
Kokku	4,54	1,51	0,50	204,8	436,0

Oligugi, et ühe aasta keskmine tarvitamine kaugeltki lõpuliike arve ei või pakkuda, näib meile ometi, et üldjoontes need arvud küllalt iseloomustavad peaksid olema nii lihatarvitamise kaloorilise üldsisalduse, kui ka lihasortide vahekorra suhtes.

Maal on looma- ja sea liha vahekorra kahtlemata teisem, kuid linnas ei tohiks selle üle kahtlust olla, et loomaliha esiplaanile asub, üle poole lihaainete tähtsusest omades, kuna vasika- ja lambaliha vaid $\frac{1}{7}$ võrdub.

Sellepärast tarvitame liha kohta otseteed leitud keskmisi tarvitamisnorme, mis kaloorilisest üldsisaldusest 10,5% moodustavad.

*) Loomatervishoiu Peavalitsuse arvutuse järele.

Tab 2. Toiduainete hinnad Tallinnas 1914—1924 a. —

	1914 a. (kopikates)	1921 a.												1922 a.								
		Jaauar Janvier	Veebruar Février	Märts Mars	Aprill Avril	Mai Mai	Juuni Juin	Juulil Juillet	August Août	September Septembre	Oktoober Octobre	November Novembre	Detsember Décembre	Jaauar Janvier	Veebruar Février	Märts Mars	Aprill Avril	Mai Mai	Juuni Juin	Juulil Juillet	August Août	
LEIB JA JAHUAINED .																						
Rukkileib	nael	3	13,8	14,0	12,3	11,9	11,3	11,0	11,1	10,9	9,9	8,8	8,1	7,7	7,6	6,8	7,1	7,3	7,2	7,2	7,4	7
Nisujahu	puud	18 ⁹	1145	1035	683	825	733	640	660	620	600	575	550	520	490	460	440	480	500	515	533	480
Sai	nael	7	43,5	40,0	28,3	22	21,8	21,5	19,8	20,3	19,2	18,5	17,8	17,2	16,3	15,6	16,8	17	17	17,3	18	17,6
Odratangud	"	5,5	21	20,6	18	18	18	15,9	15,9	15,4	14,8	14,6	13,1	12	10,8	10,5	10,5	10,5	10,4	10,6	11,5	11,6
Riis	"	10,2	39	36,6	25,2	22,8	17,6	16	16,9	21	19,8	18,5	18,5	18,5	21	21	18	19,5	18,3	17,4	17,5	16
KEEDUVILI																						
Kartulid	tstvk.	61,6	81	76	82	81	77	106	150	88	77	84	71	58	50	57,5	65	67,5	63,8	45,6	42,5	66,3
Porgandid	nael	3,7	5,4	6,3	6,5	8	8	6,7	9,1	7	5	5	5	5	5	5	5	5	5,1	9,4	10	8
Kapsad	"	4,0	7,2	6,1	7,5	8,2	8,1	8,2	8,2	9,5	5,1	4,7	4,2	4,4	4,3	5,5	5,8	6,3	8,7	10,2	10	10
Herned kuivat.	"	7,8	19	19	19,3	19,5	18,5	16,3	16,3	14,8	15,1	15,1	15,8	12,9	13,4	12,6	12,3	12	13,5	13,4	12,5	14
SUHKUR PEEN	"	13	49,3	37	28,1	31,4	27,5	26,4	24,2	25,8	24,7	19,6	20,1	20,9	19,4	18,8	18,5	18,7	18,7	19,4	20,5	21,5
VILJAKOHVI	"	13	30,1	29	29,3	28	29	29,3	29	29	26,5	26	26	26	23,5	25	26	27	27,5	30	32,5	35
PIIM JA MUNAD																						
Piim	toop	10,4	24	23,4	18	17,5	18,1	15,4	13,8	16	13,8	16	19,6	17,2	18,6	17	16	13,6	13,5	16,8	12,6	13,3
Munad	tükk	3,5	10,5	10,2	9,9	6	5	5	5	6	5,9	6,5	8,8	11,3	12,5	12,3	8,8	7,1	4,7	5,4	5,4	5,5
VOI JA RASV																						
Või	nael	46,5	73,5	69,5	71,9	77,5	75,2	65,9	61,6	72,2	73,7	77,3	83,9	85,3	84,9	80,9	80,9	77,9	64,6	62,9	61,7	72,1
Searasv	"	28,8	48	50	52,5	55	54	55	55	52	53	54,5	52,5	52	48,1	48,8	46,5	45,6	45,8	45,2	48,3	45
LIHA																						
Loomaliha	nael	20,1	20,5	22,5	26,5	27,9	26,4	25,8	23,7	21,8	22,1	20,5	16,5	16,5	14,4	14,3	15,1	17,5	18,7	21,9	23,2	21,9
Sealiha	"	23,6	33,9	33,9	38,4	41,8	40,6	41,1	41,5	40	40,4	40,1	35,6	31,5	25,9	23,9	24,3	26,9	29,5	33,5	35,2	34
Vaskaliha	"	21,9	24	23,9	28,6	20,3	22,1	19,8	19,2	21,1	27,6	25,9	21,9	23,5	21,5	17,5	15,8	19,4	17,9	20,9	21,4	23,9
Lambaliha	"	20,3	23	24,1	29	31,5	30,5	33,5	35,7	25,1	24,1	20,5	18,4	20	23,9	23	24,6	27,8	28,1	27,9	28	25,4
KALAD																						
Heeringad soolat.	nael	10	13,9	15,6	14	17,6	16,3	15,3	15,8	15,1	18,8	19	18,8	18	18,3	19	18,6	17,5	17,8	18,3	18	20
Räimed	"	5,3	10,3	12,3	11,5	9,8	7,7	6,5	6	7	9,8	9	9,5	9,1	10	9	8	7	8,3	8,1	9	8
Haugid värsked	"	22	21,7	21,8	24,3	17,5	19,3	15	15	24,8	27	23,4	19,3	28	24,6	24,3	25,1	20,8	23	23	23	23
Räimed	"	5,9	10,7	13,2	14,8	8,5	5,6	10,3	10,5	6,8	11	11,8	8,3	9,2	13,9	9,6	8,6	10,8	10,8	6,1	10,2	7,6
MAITSEAIN. JA VÜRTS.																						
Kõigisool	nael	1,8	1,8	1,8	3	2,6	2,2	2,1	2	2,1	2	2	1,9	1,7	2	1,7	1,6	1,8	1,8	1,6	1,8	1,5
Sibulad	"	4,4	18,6	20,3	30,7	31,5	31,4	36,8	38,7	21,4	15	14,7	15	14	14,9	18	24,4	28,1	27,5	26,3	27,5	15
V. Ülal																						
B. Hinnad kuld krooni sajandikkudes																						
BOUL. ET FARINES																						
Pain de seigle	livre	5,8	14,3	17,0	15,7	13,7	13,8	12,1	10,5	10,1	9,6	8,6	7,9	7,8	7,9	7,4	7,6	8,0	8,1	8,2	8,2	7,7
Farine de froment	poud.	345,5	1184,4	1260,2	891,0	951,8	892,2	704,8	626,1	577,3	581,7	560,4	535,5	528,9	511,3	499,3	476,0	531,3	563,1	582,4	588,5	530,4
Pain blanc	livre	13,4	45,0	48,7	36,9	25,4	26,6	23,7	18,8	18,9	18,7	18,0	17,3	17,5	17,0	17,0	18,2	18,8	19,1	19,5	19,9	19,4
Riz	"	10,6	21,7	25,1	23,5	20,8	21,9	17,5	15,1	14,3	14,4	14,2	12,8	12,2	11,2	11,4	11,4	11,6	11,7	12,1	12,7	12,8
LEGUMES																						
Pommes de terre	tstv.	19,6	40,3	44,6	32,9	26,3	21,4	17,6	16,6	19,6	19,3	18,1	18,8	21,9	22,8	19,5	21,6	20,6	19,6	19,3	17,7	
Choux	livre	118,3	83,8	92,5	107,0	93,4	93,8	116,7	142,3	81,9	75,0	81,9	69,1	59,0	52,2	62,4	70,3	74,7	71,8	51,6	46,9	73,2
Carottes	"	7,1	5,5	7,7	8,5	9,2	9,7	8,8	6,4	8,5	6,8	4,9	4,9	5,1	5,2	5,4	5,4	5,5	5,7	10,6	11,0	8,8
Pois secs	"	7,7	7,5	7,4	9,8	9,5	9,9	9,0	7,8	8,8	5,0	4,6	4,1	4,5	4,5	6,0	6,3	7,0	9,8	11,5	11,3	11,0
SUCRE	"	14,9	19,7	23,1	25,2	22,5	22,5	18,0	15,5	13,8	14,7	14,7	15,4	13,1	14,0	13,7	13,3	13,3	15,2	15,1	13,8	15,5
CAFÉ DE BLÉ	"	25,0	51,0	45,1	36,7	36,2	33,5	29,1	23,0	24,0	24,1	19,1	19,6	21,3	20,2	20,4	20,0	20,7	21,0	22,0	22,6	23,8
LAIT ET OEUFS																						
Lait	étaffe	25,0	31,1	35,3	38,3	32,3	35,3	32,3	27,5	27,0	25,8	25,3	25,3	26,4	26,6	27,1	28,1	29,9	31,0	33,9	35,9	38,7
Oeufs	livre	20,0	24,8	28,5	23,5	20,2	22,0	17,0	13,1	12,9	15,6	19,1	16,7	18,9	17,7	17,4	14,7	14,9	18,9	14,3	14,7	15,2
BEURRE ET GRAISSE																						
Beurre	livre	6,7	10,9	12,4	12,9	6,9	6,1	5,5	5,7	5,5	6,3	8,6	9,5	11,5	13,0	13,4	9,5	7,9	5,3	5,7	6,0	6,1
Graisse	"	89,3	76,0	84,6	93,9	89,4	91,6	72,6	58,4	67,2	71,8	75,3	81,7	86,8	88,6	87,8	87,5	86,2	72,8	71,1	68,1	69,7
VIANDES																						
Viande de bœuf	livre	55,3	49,7	60,9	68,5	63,5	65,8	60,6	52,2	48,4	51,7	53,1	51,1	52,9	50,2	57,0	50,3	50,5	51,6	51,1	53,3	49,7
de porc	"	38,6	21,3	27,4	34,6	32,2	32,2	28,4	22,5	20,3	21,5	20,0	16,1	16,8	15,0	15,5	16,3	19,4	21,1	24,8	25,6	24,2
de veau	"	45,3	35,1	41,3	50,1	48,2	49,5	45,3	39,4	37,2	39,4	40,1	34,7	32,0	27,0	25,9	26,2	29,7	33,2	37,9	38,8	37,6
de mouton	"	42,0	24,8	29,1	37,3	23,4	26,9	21,8	18,2	19,6	26,9	25,2	21,3	23,9	22,4	19,0	17,0	21,4	20,1	23,6	26,6	26,4
POISSONS																						
Harengs salés	livre	39,0	23,8	29,3	37,9	36,3	37,1	36,9	33,9	23,4	23,7	20,0	17,9	20,3	24,9	25,0	26,6	30,7	31,7	31,5	30,9	28,5
Ablettes	"	19,2	14,4	19,0	18,3	20,3	19,9	16,9	15,0	14,1	18,3	18,5	18,3	18,3	19,0	20,6	20,1	19,4	20,0	20,6	19,9	22,1
Brochets frais	"	10,2	10,7	15,0	15,0	11,3	9,4	7,2	5,7	6,5	9,6	8,8	9,3	9,3	10,4	9,8	8,7	7,7	9,3	9,2	9,9	8,8
Ablettes	"	33,3	22,4	26,5	31,7	20,2	23,5	16,5	14,2	14,0	21,2	26,3	22,8	19,6	29,2	26,7	26,2	27,8	23,4	26,0	25,4	25,4
ÉPIC. ET AUTR. DENR.	"	11,3	11,0	16,0	19,3	9,9	6,8	11,3	10,0	6,3	10,7	11,5	8,1	9,4	14,5	10,4	9,3	11,9	12,2	6,9	11,2	8,4
Graains de d'orge	"	3,5	1,9	2,2	3,9	2,8	2,7	2,3	1,9	2,0	1,9	1,9	1,9	1,7	2,1	1,9	1,8	1,9	2,0	1,8	1,9	1,7
Oignons	livre	8,4	19,2	24,7	40,0	36,3	38,2	40,5	36,7	19,9	14,6	14,3	14,6	14,2	15,1	19,5	26,4	31,1	31,0	29,7	30,4	16,6

Prix des denrées alimentaires à Tallinn 1914—1924.

1923 a.														1924 a.													
Septembre	Oktoober	November	Deitseंबर	Jaauuar	Veebruar	Märts	April	Mai	Juuni	Juuli	August	Septembre	Oktoober	November	Deitseंबर	Jaauuar	Veebruar	Märts	April	Mai	Juuni	Juuli	August	Septembre	Oktoober	November	Deitseंबर
7	7	7	7	7	6,8	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5	7,1	7	7	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5	8	8,1	8,6	9,3	9,1
480	460	476	480	450	409	378	387	410	400	400	400	400	400	400	400	400	410	410	400	400	400	465	640	648	720	720	
17	17	17	17	17	17	17	17	16	16	15,5	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	19,6	23,3	25,5	23	20	
10,7	10,5	10,8	11	10	10	10	10	10	10	10,6	12	12,8	14	14	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	17
16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	17	17	18	20	18	18	20	23	23	22	22	
71,7	89,4	103	97,5	99	105	122	112	120	119	166	153	130	134	124	115	125	126	150	159	165	155	163	210	143	111	116	124
5	5	5	5	5	5	8	8	8	8	8	8	8	8	7	7	8	8	10	12	12	12	7	7	5	5	5	
7	7,5	7	7,5	8	10	14	12,5	13,5	13,5	13,5	13,5	13	10	7,5	9	11	12	13,5	13,5	13,5	13,5	9	5,5	4	3,5	3,5	
13	12,5	12	13	10	13	12	14	13	13	13	15	15	15	15	15	16	17	17	20	15	17	17	17	17	17	16	16
20	19	18,5	18,5	18,5	19	24,5	27	30	30	25	27	23	23,5	23	25,5	27	28	28	28	26	24	28	28	28	25,5	22	21
30	32	32	32	35	35	35	35	35	35	35	35	35	35	35	35	35	35	35	35	35	35	40	40	40	40	40	40
15	16,6	18,5	18,5	18,5	19,5	19	14,7	15,5	14	15	15,3	18	20,8	23	21,8	19,5	21,3	20,5	17,3	17,8	14,8	14,8	18	17,8	19,5	21	22
6,2	9,1	10,1	10,4	9,4	9,4	10,6	5,8	5,5	6,1	5,9	6,8	7,8	8,8	9,4	9,9	11,8	11,5	10,5	6,3	6,3	6,9	8,3	10	10,4	12,6	14	14
80	83,6	85,3	82	84,6	83,5	105,5	97,5	76,3	73,8	69,8	78,8	87	93,8	100,6	100,6	96,3	105,6	107,5	93,1	84,4	75	83,4	100,6	105	108,1	119,4	120
51,7	50,5	52,2	52,2	52,8	50	62,6	65	64,4	65	65	64,2	64,4	69,4	68,1	64,4	64,4	62,5	63,1	65,8	65	66,3	67,5	68,1	73,1	75	73,1	72,5
20,9	19,5	19,1	18,8	22,9	24	26	29,6	29,3	30	28,3	27,9	26,5	22,6	23,1	24	26,8	27,9	32,9	35	36,8	36	36,9	35	35	34,1	32,5	33,3
35	35,1	36,5	36,5	38,3	38,7	45	47,3	47,1	46,8	46,5	47	46,8	49,5	49	46,3	46	42,3	42,8	45,3	46,8	46,5	46,5	47,1	55,3	53,4	44,9	45,4
26	29	22,6	28,9	29,5	27,3	26,4	21,6	22,8	23	23,4	26,1	31,8	34,3	25,5	29,1	24,5	25,4	23,1	20,7	22,3	25,8	27,5	32,3	32,3	32,5	32,3	32,3
25	22,3	22,3	25,1	29,4	30,8	31,6	33,5	36,6	35,8	34,5	32,5	28,3	27,8	27,8	27	35,3	32,3	37,5	37,5	37,9	39,5	37,8	36,9	38	34	34	36,3
20	18	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	22	23	23	23	23	23
8	9	9	10	10	10	10	9	9	10	8	8	13	11	12	15	13	15	13	15	12	10	12	10	13	14	15	15
11,3	11,3	9,2	9	7,9	10,9	9,2	10	11,5	8,3	11,3	10,5	11,5	12	12,5	13,5	15,3	17	12	12,8	12,9	11,3	16	26,5	26,5	24,3	24,5	31
1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
15	14	15	20	20	25	25	25	25	25	20	20	15	15	15	18	25	25	25	25	25	25	18	18	25	25	25	25

Prix en mks est.

Prix en centimes des couronnes d'or eston.

7,7	7,7	7,7	7,7	7,6	7,4	7,1	7,2	7,2	7,1	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	7,2	6,8	6,9	7,4	7,4	7,4	7,3	6,8	6,9	7,3	8,3	9,3	9,1
528,2	504,3	523,7	528,3	491,0	451,2	416,8	427,9	452,0	435,7	432,4	432,3	431,0	427,9	403,8	387,1	403,9	403,2	395,7	392,4	389,9	420,9	551,5	580,6	695,3	718,8	720,0	
18,7	18,6	18,7	18,7	18,5	18,7	18,8	17,6	17,4	16,8	16,2	16,2	16,2	16,0	15,1	14,5	14,8	14,7	14,8	14,7	14,6	17,7	22,7	22,8	22,2	20,0	17,0	
11,7	11,5	11,8	12,1	10,9	11,0	11,1	11,0	10,9	11,4	13,0	13,8	15,1	15,0	15,1	14,5	14,8	14,7	14,8	14,7	14,6	13,6	12,9	13,4	14,5	15,0	15,0	
17,6	17,5	17,6	17,6	17,4	17,6	17,6	17,7	17,6	17,4	17,3	17,3	16,2	16,0	15,1	16,5	16,7	17,7	19,8	17,7	17,5	18,1	19,8	20,6	21,2	22,0	22,0	
78,9	98,0	113,3	107,3	107,9	115,8	134,5	123,9	132,3	129,6	179,5	176,2	140,5	144,3	132,6	116,1	121,0	124,1	147,5	157,3	161,9	151,1	147,5	181,0	128,1	107,2	115,8	124,0
5,5	4,4	5,5	5,5	5,5	5,5	8,8	8,8	8,8	8,7	8,6	8,6	8,6	8,6	7,5	7,1	7,7	7,8	9,8	11,9	11,7	11,7	10,9	6,0	4,5	4,8	5,0	5,0
7,7	8,2	7,7	8,3	8,7	11,0	15,4	13,8	14,8	14,7	14,6	14,6	14,0	10,8	8,0	9,1	10,6	11,8	13,3	13,3	13,2	13,2	12,2	7,8	4,9	3,9	3,5	3,5
14,3	13,7	13,2	14,3	10,9	14,3	13,2	15,5	14,3	14,2	14,1	16,2	16,2	16,0	15,1	15,5	16,7	16,7	19,8	14,7	16,6	15,4	14,7	15,2	16,4	16,0	16,0	
22,0	20,8	20,4	20,4	20,1	20,9	27,0	29,5	33,1	32,7	27,0	29,2	24,9	25,3	24,6	25,7	26,1	27,6	27,5	27,7	25,5	23,4	25,3	24,1	25,1	24,6	22,0	21,0
33,0	35,1	35,2	35,2	38,1	38,6	38,6	38,7	38,6	38,1	37,8	37,8	37,8	37,7	37,4	35,3	33,9	34,5	34,4	34,6	34,3	34,1	36,2	34,5	35,8	38,6	39,9	40,0
16,5	18,2	20,4	20,4	20,1	21,5	21,0	16,2	17,1	15,3	16,2	16,5	19,4	22,4	24,6	22,0	18,9	20,9	20,2	17,1	17,4	14,4	13,4	15,5	15,9	18,6	21,0	22,0
6,8	10,0	11,1	11,4	10,3	10,4	11,7	6,4	6,1	6,6	6,4	7,4	8,4	9,5	10,1	10,0	11,4	11,3	10,3	8,8	6,2	6,1	6,2	7,2	9,0	10,0	12,6	14,0
88,0	91,6	93,8	91,2	92,3	92,1	116,3	107,8	84,1	80,4	75,5	85,4	101,1	107,6	101,6	93,2	101,1	105,7	92,1	82,8	73,1	75,5	86,7	94,1	104,4	119,1	120,0	
56,9	55,4	57,4	57,5	57,6	55,2	60,7	71,9	71,0	70,8	70,3	69,4	69,6	74,8	72,8	65,0	62,3	61,5	62,0	65,1	63,8	64,6	61,6	58,7	65,5	72,4	73,0	72,5
22,9	21,4	21,0	20,6	25,0	26,5	28,7	32,7	32,3	32,7	30,6	30,2	28,6	21,3	24,7	24,2	25,9	27,5	32,3	34,6	36,1	35,1	33,4	30,2	31,4	32,9	32,4	33,3
38,5	38,5	40,1	40,2	41,7	42,7	49,6	52,3	51,9	51,0	50,3	50,8	50,6	53,3	52,4	46,7	44,5	41,7	42,1	44,8	45,9	45,3	42,1	40,6	49,5	51,6	41,8	45,4
35,2	31,7	25,8	31,8	32,2	30,1	29,4	23,9	25,1	25,1	25,3	28,2	34,4	37,0	27,3	29,4	23,7	25,0	27,7	20,5	21,9	25,2	24,9	27,8	37,2	31,4	32,2	32,3
27,5	24,4	24,5	27,6	32,1	34,0	36,9	37,0	40,4	39,0	37,3	35,1	30,6	30,0	29,7	27,3	34,2	31,8	36,9	37,1	37,2	38,6	34,2	31,8	34,0	32,8	33,9	36,3
22,0	19,7	22,0	22,0	21,8	22,0	22,0	22,1	22,1	21,8	21,6	21,6	21,6	21,5	21,4	20,2	19,4	19,7	19,7	19,8	19,6	19,5	18,1	19,0	20,6	22,2	23,0	23,0
8,8	9,9	9,9	11,0	10,9	11,0	11,0	11,1	9,9	9,8	10,8	8,6	8,6	13,9	11,1	11,6	14,8	12,8	14,8	14,8	11,8	9,7	10,9	8,6	11,6	13,5	15,0	15,0
28,6	26,3	24,2	24,2	16,3	24,8	25,4	27,6	30,8	19,6	25,9	23,8	24,9	30,1	34,2	35,3	33,9	23,6	25,1	18,9	24,3	24,0	21,5	23,7	23,5	24,5	31,0	
12,5	12,4	8,2	9,9	8,5	11,9	10,1	11,9	12,7	9,0	12,2	11,3	12,4	12,9	13,4	13,6	14,8	16,7	11,8	12,2	12,1	11,0	14,5	7,6	10,5	13,8	14,5	14,0
1,7	1,6	1,7	1,7	1,8	1,6	1,6	1,7	1,7	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,5	1,5	2,0	2,0	2,0	2,0	1,9	1,8	1,7	1,8	1,9	2,0	2,0
16,5	15,3	16,5	22,0	21,6	27,5	27,6	27,6	27,6	27,2	21,6	21,6	16,2	16,2	16,0	18,2	24,2	24,6	24,6	29,7	24,5	24,3	22,6	15,5	16,1	24,1	25,0	25,0

Suhkru tarvitamine on viimastel aastatel märksa suurenenud.

Suhkru sissevedu oli (pd.).

1921 . . . 638 759

1922 . . . 893 634

1923 . . . 887 460

Arvates maha tähtsusetu suhkru jällevaljavedu, saame ligikaudu iga toitlusüksuse (875 110) peale riigis ühe puuda suhkru aastast, s. o 3,33 naela (1360 grammi) koos—päevas 45 grammi. Sõduri harilik norm on 25 gr., suurendatud 40 gr. Umbes suurendatud sõduri normile võrdub hulk on võetud ka Soome indeksis. Loeme sellepärast selle normi—45 gr. täiesti kohaseks toitlusüksuse peale; suhteliselt on see kal. sisald. 4,7⁰/₁₀.

Läbiarutatud toiduained moodustavad juba 85,5⁰/₁₀ toiduainete valitud koosseisust. Jäävad üle veel piim ja munad, või ja rasv, ning kalad. Nende tarvitamise kohta pole mingisuguseid konkreetseid arve saadaval, ja neid oleme ligikaudselt püüdnud määrata.

Toodud toidumoonana norm võikski täpsemate andmete puudumiseni asetada meie indeksi toitluskulude rühma nimestikku.

Oleme ju tema koostamisel arvesse võtnud andmeid ainete üldtarvitamise kohta seda-võrd, kui see võimalik oli; oleme meie toitluse iseloomustavaid jooni nii subjektiivse hindamise, kui ka enamalt avaldatud arvamiste järele püüdnud säilitada ja eriti täpselt silmas pidanud tervishoidliku otstarbekohasuse nõudeid toitlusväärtuse ja üksikute olluste vahetkordade alal. Võiks sellepärast tohtida vaadata sarnase toiduainete hulga, kui meie üldtarvitamisel ligikaudu avalduva ühe isiku keskmise toidumoonana peale.

Seda asjaolu, et siin tegemist just üldtarvitamise kohta käivate andmetega, ei pea silmapilgukski unustama—asjatu oleks sellest normist välja minnes, püüda püstitada mingid konkreetseid nõudeid. Võib ju vajitava toidu toitlusväärtuse saavutada väga mitmekesiselt: 3500 kaloorilise toidunormi võib välja anda ka, ainult suur hulk rukkileiba ja silke, ehk heeringaid ja kartulid, samuti kui ka teisel poolt, võib seda normi koostada palju mitmekesisemalt, palju kallimatest, isegi luksusainetest.

Meie eesmärgiks sel alal pole üles seada mingit alam- ehk ülemmäära, vaid leida teoreetilist keskmäära, mis üldise tarvitamise võimalikku kesknormi iseloomustaks.

Tõelikult on töölistikihi ja nooremate ametnikkude toitlus praegu kahtlemata meie moonana normist vaesem mitmekesisuse mõttes—odavamad ained esinevad seal röhkemal, kallimad vähemal määral ja harvemini. Muude kihtide juures on see olukord enam-vähem erinev ülekaaluga suurema mitmekesisuse poole.

Just selleks, et eriti rõhutada, et meil tegemist pole mingi elatismiinimumiga, ei hakka me arvutama indeksit terve tüübilise liigete arvuga leibkonna kohta, vaid teeme arvutusi ainult ühe isiku kohta.

Kuunormi (30 päeva ratsiooni) eelistame ainult sellepärast, et selle suuremad arvud arvutamiseks soodsamad.

Hinnamaterjalina võtame hinnad Tallinna turul, mida küllalt kaua ja küllalt ühtlaselt jälgitud ¹⁾. Sellekohased arvud 1914 a. juulist ²⁾ alates kuni käesoleva ajani on toodud tab. 2, lhk. 60 (tabeli ülemine osa ³⁾).

Kindlaks tehes meie teoreetilise moonamäära hinda üksikute kuude järele, saamegi, neid arve võrreldes, toiduainete rühma hinnaliikumise indeksi, kus üksikute ainete tähtsus on võrdkaalustatud üksikute ainete määra kaalult kindlaksmääramise teel.

See indeks on järgnevalt kirjutuse alguses vaadeldud A tüübile vastav. Arvutamise vormel on järgmine:

$$I = \frac{h_1^b m_1 + h_2^b m_2 + \dots + h_n^b m_n}{h_1^a m_1 + h_2^a m_2 + \dots + h_n^a m_n} \cdot 100.$$

kus J=rühma indeks, h-hind, m-määr millel aine võetud, a ja b kahte erinevat aega tähendavad. Harilikult rahvusvaheliselt tarvituseloleva märkimise järele märgitakse h—p ja m—q.

¹⁾ 1914 ja 1913 a. hinnad osalt Tallinna Stat. Büroo väljaande järele „Стат. Бюллетень Рев. гор. упр.“, osalt büroo vanadest materjalidest ja selleaegse „Päevalehe“ turuhindade teadete järele. Kontrolliks on tarvitatud mitme kaupluse andmeid. 1921 a. peale Riigi Stat. Keskb. Tallinna turuhindade andmed.

²⁾ Selle juures on sesooniliste ainete (keeduviiljad) hinnad 1913 a. keskmise järele võetud, et puhtsesooniliste võnkumiste mõju kõrvaldada. Olgugi et muud hinnad 1914 a. juuliku kohta käivad, ei erine nad tegelikult pea sugugi terve 1913 a. hindade keskmistest, mida me mitme allika järele ka välja kalkuleerinud, nõnda et baasiks võib samuti lugeda 1913 a.

³⁾ Hindade väljaarvamise juures on mõne aine hinnaks võetud keskmine mitmest sordist, nii et indeksi aluseks võetavate hindade järele mitte 25, vaid 29 hinda arvutamise aluseks on võetud:

Loomaliha hinnaks on keskmine supi- ja praehiha hinnast (I. ja II. sort) võetud.

Rasva hinnaks keskmine sulatatud ja sulatamata searasa hinna vahel võetud.

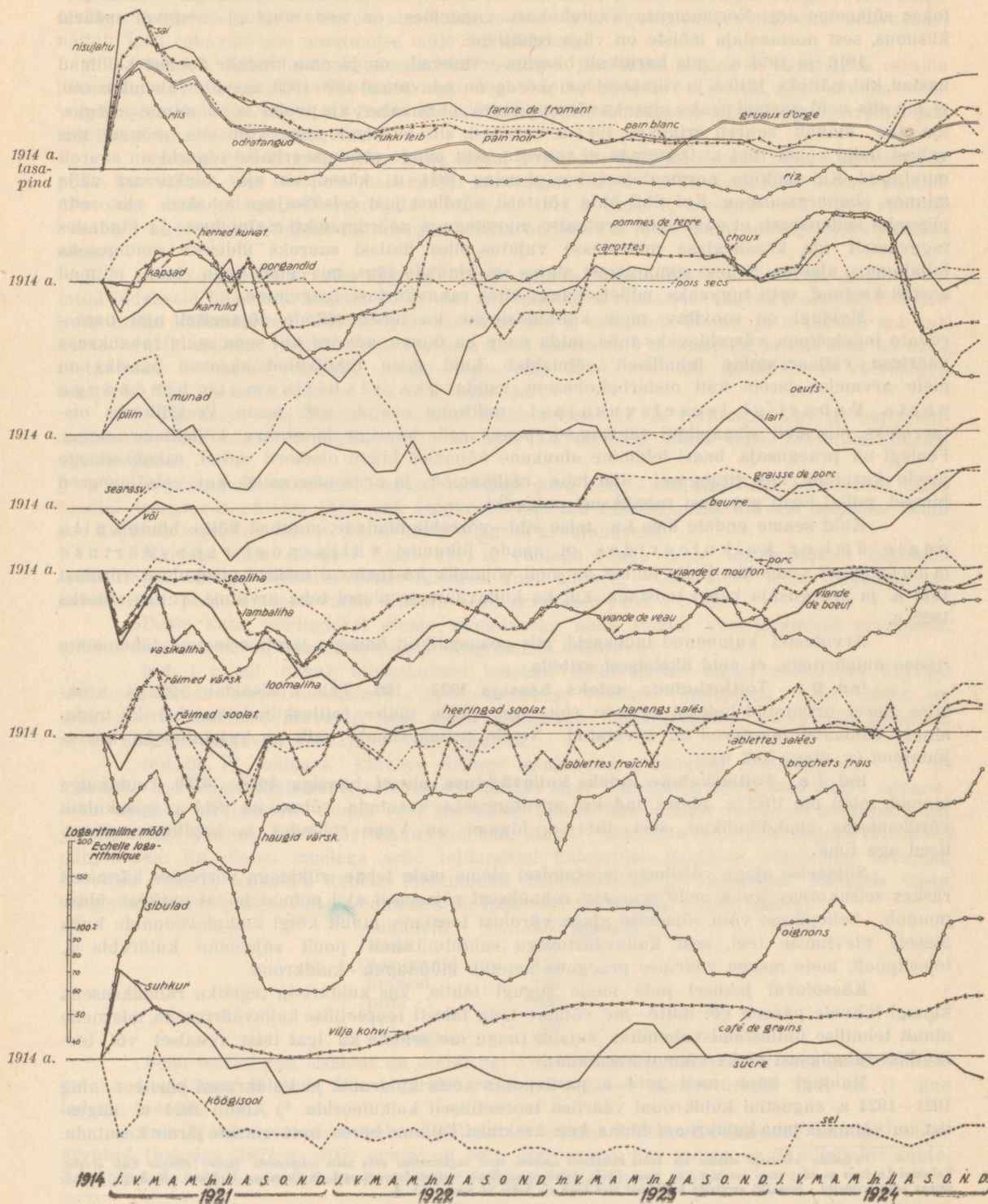
Suhkru hind on peen suhkru pealt, mis meil peaaugaltikult tarvitusel.

Kapsaste keskm. värsk- ja hapukapsaste hinnast.

Või — keskmine köögi- ja rõsakoorevõi vahel.

Sool — köögisool.

Diagr. 1. Toiduainete hinnad Tallinnas kullaväärtuse järel 1914–1924.
 Prix des denrées alimentaires en or 1914–1924.

Meie indeksite baasid. Arvutamise juures väärrib erilist tähelpanu baas—aeg, mis aluseks võtta. Kõik tähtsamad praegusaja indeksid põhjenevad 1913 või 1914 a. arvudel. Seda seletatakse harilikult püüdega, võrdlust teostada nn. normaalajaga, milleks loetakse sõjaeelne aeg. Normaalsuse vaatekohast vaadeldes, on see muidugi teataval määral küsimus, sest normaalaja mõiste on väga relatiivne.

1913 ja 1914 a., mis harilikult baasina esinevad, on ju oma hindade poolest kallimad aastad, kui, näiteks, 1910 a. ja viimastest omakorda on odavamad 1890-1900 aastad. Tähendab see, et me siis neid aastaid peaks aluseks võtma püüdes „normaalse“ aja poole! Ja kui mitme praegusaja-aine hinnad suurelt erinevad 1914 a. omadest, siis on nende seas, võib olla, mõned, mis vahest ialgi enam 1914 a. tasapinda ei saavuta, sest nende produtseerimise tegurid on suurelt muutunud. Kui rääkida normaalarajast, kas ei esine 1914 a., käesoleva aja olukorrast välja minnes, ebanormaalsena. Kui tihti ühte või teist võrdlust just eelsõjaaajaga tehakse, siis seda pigemini sellepärast, et sõda oma brutaaalse murranguga pöördepunkti majanduses ja hindades tugevamalt iga kaasaeglase mälestusse vajutas, olles ühtlasi suureks üldiseks sündmuseks inimkonna ajaloo. Sellest silmapilgust alates sai hindade tõus, mis enne seda juba mitmed aastad kestnud, eriti tugevaks, millele kaasa aitas rahaväärtuse langemine.

Muidugi on soovitatav, meie kalkulatsioone ka teiste riikide sõjaeelset ajal baseerivate indeksitega võrreldavaks teha, mida meie ka teeme, niivõrd kui seda meie rahaüksuse väärtuse väljaarvamine tehniliselt võimaldab, kuid meie täielikuind eksarvu baasiks on meie arvamise järele küll otstarbekohasem valida üks stabiilsemate hindadega aasta Vabariigi iseseisvusajast, millisenä osutub 1922 aasta. Praktalisteks otstarveteks, mis meil silmapilgul tähtsamad, peaks selle baasiga indeksarv küllaldane olema. Pealegi on praegusaja baasi leidmine ainukene võimalus hindu otseteed antud rahaüksikuste järele kasutada, mis praegusel ajal juba näilikumad ja arusaadavamad, kui eelsõjaaegsed hinnad, millal Eesti praegust rahaüksust polnudki.

Kuid seame endale üles ka teise sihi—võrrelda hindade muutusi kõiki hindu kulla peale ümber kalkuleerides, et nende liikumist väljaspool rahaväärtuse muutumist vaadelda. Selle juures on meil võimalik ka teataval määral otsekohest võrdlust 1914 a. ja praegusaja vahel teostada, kui ka kullaväärtuse alusel teha arvutusi, võttes aluseks 1922 a.

Arvutustel kujunenud indekseid, mis peaaesjalikult baaside järele erinevad, tähendame rooma numbritena, et neid üksteisest eritella.

Ind. II. — Toitluskulude indeks baasiga 1922 = 100. Tab. 3 sisaldab 1922 a. keskmise alusel arvutatud indeksi arvude ridu, kus peale üldise toitluskulude indeksi ka toiduainete rühmade muutused on arvutatud. Nende arvude-ridade käik on kujutatud ka kõverjoontena (v. diagr. lhk 63.).

Ind. I a. Toitluskulude indeks kullaväärtuse alusel baasiga 1914 = 4100. Toiduhulga hinnad, mida me 1922 a. alusel indeksi arvutamiseks kasutada võime, on 1914 a. seisukohalt võrdlemiseks ebakõlblikud, sest 1914 a. hinnad on Vene rublades ja kopikates, pärasised aga Emk.

Sõjaeelsete aja võrdluste teostamisel oleme meie teiste riikidega võrreldes äärmiselt raskes seisukorras, kuna meie praegust rahaüksust sõjaeelset ajal polnud ja tal pariteet üldse puudub. Sellepärast võib sõjaeelsete aja võrdlust teostada ainult kõigi kalkulatsioonide kulla alusele üleviimise teel, sest kullaväärtusega suhtub, ühelt poolt sõjaeelne kuldrubla ja, teiselt poolt, meie marga väärtuse praegune ametlik mõõdupuu—kuldkroon.

Käesoleval juhusel pole meile sugugi tähtis, kas kuldkroon tegeliku rahaüksusena kunagi liikvele pääseb või mitte—me võtame teda täiesti teoreetilise kullaväärtusena, mis meile ainult tehnilise ühtlustamisvahendina vajalik (nagu me selleks ka igat teist reaalselt või teoreetiliselt rahaüksust oleks võinud kasutada).

Muidugi tuleb meil 1914 a. pariteedina võtta kuldrubla ja kuldkrooni pariteet ning 1921—1924 a. augustini kuldkrooni väärtust teoreetiliselt kalkuleerida. *) Ainult 1924 a. augustist on võimalik juba kuldkrooni hinna kuu keskmist Tallinna börsi noteerimiste järele kasutada.

*) Selleks kasutame eelmise aja kohta kullahinda Londoni turul inglismaeltes, seda naela noteerimiste järele Tallinnas Emk. arvates. Kullahind Londonis on kilogrammi keskmise kuu hinna järele võetud peaaesjalikult, Institut International du Commerce andmetel, mis Belgia pankade ühingu poolt arvutatud. Sarnaselt arvutatud kuldkrooni hind kogu aja kohta on toodud tab. 3.

Toidumoona koguhinna summasid kuldkroonideks arvates, saame juba 1914 a. võrreldava arvuderea (v. tab. lhk. 66). Võttes 1914 a. summat 100-na ja teisi selle järele ümber arvates, saamegi meie teoreetilise toidumoona hulga üldväärtuse muutumisindeksi. See ongi meie toiduainete rühma indeks kullaväärtuse alusel, mis toitluskulude sisulist kallinemist ehk odavnemist näitab, kust rahaväärtuse muutumise mõju kõrvaldatud.

Ind. I b. Kuna elumaksumusindeksi peahuvi just selles seisab, et sissetuleku ostujõu liikumist mõõta, praegune sissetulek aga tegeliku rahaüksuse — marga näol sünnib, oleks vajalik sõjajärgse aja alusel arvutatud indeksit otsekohele praeguse olukorraga võrrelda, just tegelikku rahaüksust aluseks võttes.

Muidugi ei või seda teha, kulla alusel koostatud indeksit lihtsalt Emk. kullaväärtuse peale kasvatades, sest siis pole meil mingit kasvatajat 1914 a. jaoks, kuna Emk. olemas polnud. Siis oleks meie teinud selle lubamata oletuse, et 1914 a. Emk. E. kroonile (ehk Vene rublale) võrdus,*) kuna ta siis tegelikult, praeguse olukorra järele arvates, palju odavam oleks pidanud olema.

Ainukene meie arvates asjalik võrdlus, milleks meie kuldkrooni ja Emk. alusel arvutatud indekseid ühendada saame, võiks olla see, mis tabeli viimastes lahtrites teostatud. Eritame kulla alusel kalkuleeritud indeksi selle osa, mis 1914 a. tasapinda ületab, ja arvutame iga kuu kohta eraldi, millele võrduv Emk. tegeliku kursi järele 1914 a. tasapind ja kui suur on seda ületav osa. Sarnaselt toimides, saame kaks rida arve, mis ära näitavad nii võrreldava tasapinna, kui ka tema tõusnud ehk alanenud osa.

Neid arve võib kasutada suhete kalkuleerimiseks ja võrdlustes õige proportsiooni saamiseks. Ent sama eesmärki võime taotella ka otseteed kulla alusel arvutatud indeksi arvude järele.

Asjalikumaid võrdlusi lubavad muidugi juba need kuud, kus Emk. kuldkrooni vastu kindlal tasapinnal püsima jääb, ehk kuldkroon tegeliku rahaüksusena liikvele lastakse. Kuid see kujuneb tegelikult samuti kullaväärtuse järele arvutamiseks.

Muidugi võib oletusel Emk.—1914 a. rublaga (nagu meie üüriseaduses) kasutada tabeli lõpus toodud ümberarvamise tulemusi kogu ulatusel — see oleks meie kullaväärtuse indeks Emk. peale ümberarvatult. Toome need arvutused Ind. I b all.

Peale kahe põhiindeksi oleme täienduseks neile teinud veel järgmised arvutused, millede kohased arvud samuti tabelis ja diagrammis sisalduvad:

Ind. I c. all oleme toitluskulude indeksit kullaväärtuse alusel arvutanud baasiga 1922 a. keskmine=100, et indeksite I a ja II otsekohest võrdlust võimaldada. Kõik tehted on selle juures täielikult korratud, sest ainult üldarvude ümberarvamine oleks veidi teisemad arvud andnud, olenevalt baasaja arvude suuruselt.

Ind. III. Et näidata, kui võrd üldised avaldunud tendentsid toitluskuludel on, ja äranäha, kui hästi tähtsamate toiduainete tähtsus meie indeksites väljendub, oleme täienduseks nendele arvutustele teinud veel ühe katse. Jättes oma indeksi võrdlevat mitmekesisidust ja kaloorilist sisaldust, oleme arvutanud indeksi, ainult 7 tähtsama toiduaine hindade liikumisel põhjenedes. Ka oleme meelega selle toidunormi kaloorilise sisalduse vähemana arvanud, soovides veenda ka neid, kellele toidumoon mitmekesisidust ja kalooriline koosseis vastu võtmatuna võiks paista. Need toidunormid on (päevane toidumoon 1 isiku kohta):

rukkileib	550 grammi.
kartulid	500 ”
porgandid	150 ”
herned	120 ”
piim	300 ”
või	35 ”
loomaliha	180 ”

Selle toidunormi sisaldus on ainult ligi 3 000 kalooriat (2 935). Selle toidunormi kohase mooni koguhinna ja selle hinna järele arvutatud indeksi, oleme tabelis Ind. III (7 aine indeks) toonud.

Ind. IV. oleme toonud senise meie poolt arvutatud Tallinna turuhindade indeksi ümberarvatud (baasiga 1922 a.=100,—senini oli 1921=100) arvud. See indeks on 24 toiduaine suhteiliste hindade võrdkaalustamata keskmine (v. Eesti Statistika nr. 6-8).

*) Nähtavasti on sarnase veaga tegemist Läti töministeeriumi poolt arvutatud indeksis, kus oletatakse 1914 ja 1920 ja järgnevate aastate—Vene ja Läti rubla—pariteeti, mida tegelikult olla ei saanud.

Toidunormi hind Emk. ja Ekkr. 1914—1924.

	Toidunormi hind Emk.						Eesti krooni väärtus Emk.	Toidunormi hind kuldkroonides						Ühe kalooria hind Emk.		
	Leib ja jahuvained	Keeduvili	Pim ja munad	Või ja rasv	Liha	Kala		K o k u *)	Leib ja jahuvained	Keeduvili	Pim ja munad	Või ja rasv	Liha		Kala	K o k u *)
1914 a.	204,9	119,9	62,0	106,1	321,9	95,3	969,5	—	3,9	2,3	1,2	2,0	6,2	1,8	18,6	0,2516
1921 a.																
Jaauar . . .	971,9	179,5	151,9	169,6	380,3	132,5	2185,9	96,7	10,1	1,9	1,6	1,8	3,9	1,4	22,6	0,5673
Veebruar . . .	959,6	172,3	147,9	163,7	396,1	149,4	2148,8	82,1	11,7	2,1	1,8	2,0	4,8	1,8	26,2	0,5577
Märts . . .	802,1	186,4	121,3	169,9	460,6	147,7	2028,0	76,6	10,5	2,4	1,6	2,2	6,0	1,9	26,5	0,5263
Aprill . . .	765,5	193,4	104,7	182,0	474,5	134,4	2004,0	86,7	8,8	2,2	1,2	2,1	5,5	1,6	23,1	0,5201
Mai . . .	729,3	186,4	103,8	177,0	459,8	120,8	1913,3	82,1	8,9	2,3	1,3	2,2	5,6	1,5	23,3	0,4966
Juuni . . .	699,0	221,3	91,1	160,8	456,4	116,0	1880,1	90,8	7,7	2,4	1,0	1,8	5,0	1,3	20,7	0,4880
Juuli . . .	699,0	273,8	87,2	152,9	443,6	116,7	1902,1	105,4	6,6	2,6	0,8	1,5	4,2	1,1	18,1	0,4937
August . . .	640,4	204,4	86,8	170,1	415,7	110,3	1752,0	107,4	6,0	1,9	0,8	1,6	3,9	1,0	16,3	0,4547
September . . .	635,9	166,8	99,4	173,6	430,8	154,1	1775,4	102,6	6,2	1,6	1,0	1,7	4,2	1,5	17,3	0,4603
Oktoober . . .	580,0	167,1	124,8	181,3	410,9	157,2	1718,7	102,6	5,7	1,6	1,2	1,8	4,0	1,5	16,8	0,4461
November . . .	537,1	149,4	117,2	191,9	350,3	146,2	1591,0	102,7	5,2	1,5	1,1	1,9	3,4	1,4	15,5	0,4129
Detsember . . .	510,0	128,9	129,3	194,1	335,2	137,8	1535,7	98,3	5,2	1,3	1,3	2,0	3,4	1,4	15,6	0,3986
1922 a.																
Jaauar . . .	496,8	118,9	126,1	190,5	292,9	162,9	1484,6	95,8	5,2	1,2	1,3	2,0	3,1	1,7	15,5	0,3853
Veebruar . . .	454,8	131,8	120,6	183,7	274,5	149,6	1410,3	92,1	4,9	1,4	1,3	2,0	3,0	1,6	15,3	0,3660
Märts . . .	469,9	142,3	96,5	182,0	280,8	143,0	1412,8	92,4	5,1	1,5	1,0	2,0	3,0	1,6	15,3	0,3667
Aprill . . .	482,7	146,9	89,8	175,8	320,7	141,2	1459,7	90,3	5,3	1,6	1,0	2,0	3,6	1,6	16,2	0,3789
Mai . . .	477,7	153,4	96,6	151,7	339,6	139,8	1461,3	88,8	5,4	1,7	1,1	1,7	3,8	1,6	16,5	0,3793
Juuni . . .	479,7	150,8	77,9	148,1	387,8	135,7	1485,5	88,4	5,4	1,7	0,9	1,7	4,1	1,5	16,8	0,3856
Juuli . . .	496,6	147,7	82,6	148,2	406,6	144,7	1538,6	90,6	5,5	1,6	0,9	1,6	4,5	1,6	17,0	0,3993
August . . .	473,8	172,8	85,4	164,8	393,7	144,4	1544,0	90,5	5,2	1,9	0,9	1,8	4,4	1,6	17,1	0,4007
September . . .	467,3	156,4	93,6	184,1	405,0	155,5	1562,6	90,9	5,1	1,7	1,0	2,0	4,5	1,7	17,2	0,4056
Oktoober . . .	465,5	176,9	111,8	189,9	389,0	148,2	1577,4	91,2	5,1	1,9	1,2	2,1	4,2	1,6	17,3	0,4094
November . . .	467,6	195,7	124,4	194,2	379,0	148,9	1606,9	90,9	5,1	2,2	1,4	2,1	4,2	1,6	17,7	0,4171
Detsember . . .	468,8	191,8	125,5	189,8	390,9	151,3	1618,2	90,9	5,2	2,1	1,4	2,1	4,3	1,7	17,8	0,4200
1923 a.																
Jaauar . . .	462,6	191,2	121,8	193,4	435,3	139,0	1645,6	91,7	5,1	2,1	1,3	2,1	4,8	1,5	18,0	0,4271
Veebruar . . .	451,6	210,7	126,6	189,3	443,7	155,5	1683,3	90,6	5,0	2,3	1,4	2,1	4,9	1,7	18,6	0,4369
Märts . . .	436,4	257,0	128,6	238,8	486,8	153,2	1825,7	90,7	4,8	2,8	1,4	2,6	5,4	1,7	20,1	0,4738
Aprill . . .	436,9	241,5	90,7	225,9	517,6	157,6	1803,3	90,4	4,8	2,7	1,0	2,5	5,7	1,8	19,9	0,4680
Mai . . .	434,2	254,1	93,4	186,6	519,6	161,8	1792,8	90,7	4,8	2,8	1,0	2,1	5,7	1,8	19,8	0,4653
Juuni . . .	433,8	252,8	88,5	182,5	523,0	141,2	1764,8	91,8	4,7	2,8	1,0	2,0	5,7	1,5	19,2	0,4581
Juuli . . .	434,3	314,0	92,5	175,2	508,3	158,5	1806,5	92,5	4,7	3,4	1,0	1,9	5,5	1,7	19,5	0,4688
August . . .	439,6	300,0	97,2	191,1	510,8	148,2	1817,1	92,5	4,8	3,2	1,1	2,1	5,5	1,6	19,6	0,4716
September . . .	443,5	268,2	113,6	206,2	505,8	151,5	1802,9	92,5	4,8	2,9	1,2	2,2	5,5	1,6	19,6	0,4679
Oktoober . . .	448,4	262,4	130,5	222,3	493,6	159,8	1832,9	92,8	4,8	2,8	1,4	2,4	5,3	1,7	19,8	0,4757
November . . .	448,4	236,6	143,1	233,8	478,9	181,2	1836,2	93,5	4,8	2,5	1,5	2,5	5,2	1,9	19,6	0,4766
Detsember . . .	480,7	230,4	139,3	231,1	478,6	181,6	1865,7	99,1	4,9	2,3	1,4	2,3	4,8	1,8	18,8	0,4842
1924 a.																
Jaauar . . .	477,5	255,8	135,3	223,2	497,5	187,8	1910,6	103,3	4,6	2,5	1,3	2,2	4,8	1,8	18,5	0,4959
Veebruar . . .	478,0	262,3	142,8	238,9	486,9	183,5	1930,2	101,5	4,7	2,6	1,4	2,4	4,8	1,8	19,0	0,5010
Märts . . .	501,6	306,3	135,3	242,8	527,4	170,7	2022,0	101,7	4,9	3,0	1,3	2,4	5,2	1,7	19,9	0,5248
Aprill . . .	502,6	329,8	114,3	218,4	550,6	180,5	2037,0	101,1	5,0	3,3	1,1	2,2	5,5	1,8	20,2	0,5287
Mai . . .	501,2	330,3	107,2	201,9	574,5	159,2	2005,5	101,9	4,9	3,2	1,1	2,0	5,6	1,6	19,7	0,5295
Juuni . . .	501,2	320,1	93,0	185,7	575,0	159,9	1959,5	102,6	4,9	3,1	0,9	1,8	5,6	1,6	19,1	0,5086
Juuli . . .	522,4	330,6	95,2	201,9	583,2	176,6	2051,4	110,5	4,7	3,0	0,9	1,8	5,3	1,6	18,6	0,5324
August . . .	580,1	357,0	115,4	233,8	579,8	162,7	2166,2	116,0	5,0	3,1	1,0	2,0	5,0	1,4	18,7	0,5622
September . . .	582,1	249,6	120,7	245,5	636,7	182,6	2154,7	111,6	5,2	2,2	1,1	2,3	5,7	1,6	19,3	0,5592
Oktoober . . .	598,4	202,5	130,2	252,6	600,7	187,1	2104,6	103,5	5,8	2,0	1,3	2,4	5,8	1,8	20,3	0,5462
November . . .	619,5	205,7	145,4	271,9	547,9	190,7	2102,6	100,2	6,2	2,1	1,5	2,7	5,5	1,9	21,0	0,5457
Detsember . . .	599,3	215,8	155,3	272,5	558,5	199,3	2119,1	100,0	6,0	2,2	1,6	2,7	5,6	2,0	21,2	0,5500

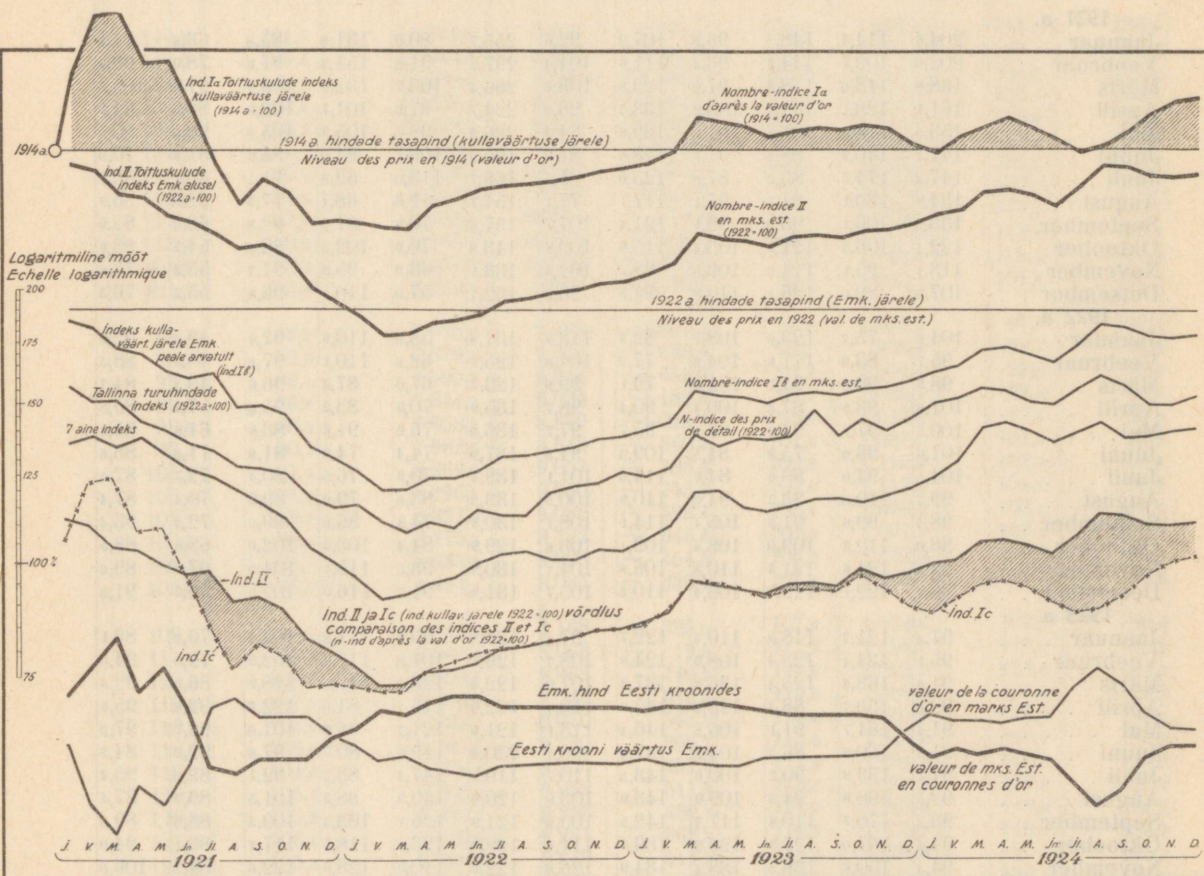
*) Peale rühmade hindade kuuluvad üldsummasse ka mõned väljaspool rühmi seisvad ained, millede hinnad tab. 2 toodud.

Toitluskulude indeksi Selgeima ettekujutuse toiduainete hindade käigust peaks andma kõver-
käik 1914—1924. jooned, mis diagrammil N. 2 toodud, kus toitluskulude indeks 1922 a.
 keskmise alusel (Ind. II) samase indeksiga kullaväärtuse alusel
 (1914 a. = 100) (Ind. I a.) ja 1922 a. = 100 (Ind. I c.) ja tema eesti marga peale ümberarvatud
 teisendiga kõrvu pandud (Ind. I b.). Lisaks neile kõverjoonte oleme mahutanud ka senise
 toiduainete hindade liikumise mõõdupuu — turuhindade indeksi kõverjoone, mille juures tema
 1922 a. keskmise järele ümber oleme arvanud (Ind. IV), ja 7 aine indeksi (Ind. III).

Kõverjooned on kujundatud logaritmilise mõõdu järele, mis eestkätt suhtelist liikumist väljendab.

Diagr. 2. Toitluskulude indeksid ja rahaväärtus 1921—1925.

Nombres-indices de l'alimentation et valeur de mk. et de cour. d'or eston.

Esimesest pilgust kõverjoonte peale on küllalt äranägemiseks, kuivõrd suured ühtivused kõigi nende kõverjoonte liikumises avalduvad. Liikumise üldine skeem nelja vaatlusaluse aasta jooksul on kõigi kõverjoonte järele ühine ja selge. Äärmisest kõrguspunktist 1921 a. algul läheb järjekindel ja kaunis ühtlane toiduainete hindade alanemine kuni 1922 a. märtsini. Sellest peale algab sama järjekindel hindade tõus, mis kestab väikeste hüpetega 1924 ja 23 a. algul kuni käesoleva aasta augustini. Septembris ja oktoobris märkub väike alanemine, mis aga süiski oma suuruse poolest senini olnud hüpetest 1923 ja 24 a. alguskuudel suurelt ei erine. Kuna neli erinevate võtetega arvatud indeksi, millest kahel arvu- tamisel ka erinev baas olnud (1922 a. peale on ümberarvatud ka ainult turuhindade indeksi

Tab. 3. Toitluskulude indeksid 1914–1924 a. —

	Rühmade suhtarvud (Emk. järele 1922=100) % <i>o</i> des groupes d'après le mk. est. (1922=100)					Rühmade suhtarvud (kullaväärtuse järele) 1914=100) % <i>o</i> des groupes d'après la valeur d'or (1914=100)						
	Leib ja jahnaained <i>Bles et farines</i>	Keeduvili <i>Légumes</i>	Piin ja munad <i>Lait et oeufs</i>	Või ja rasv <i>Beurre et graisses</i>	Liha <i>Viantes</i>	Kala <i>Poissons</i>	Leib ja jahnaained <i>Bles et farines</i>	Keeduvili <i>Légumes</i>	Piin ja munad <i>Lait et oeufs</i>	Või ja rasv <i>Beurre et graisses</i>	Liha <i>Viantes</i>	Kala <i>Poissons</i>
1914 a.	—	—	—	—	—	—	100	100	100	100	100	100
1921 a.												
Jaauar . . .	204,6	114,3	148,1	96,8	107,2	92,6	255,7	80,9	131,9	85,8	63,6	74,9
Veebruar . . .	202,0	109,7	144,2	93,4	111,6	104,4	297,2	91,3	151,3	97,6	78,0	98,9
Märts . . .	168,8	118,6	118,3	97,0	129,8	103,2	266,4	105,7	132,8	108,8	97,3	105,5
Aprill . . .	161,1	123,1	102,1	103,9	133,7	93,9	224,7	97,0	101,7	102,9	88,5	84,7
Mai . . .	153,5	118,6	101,3	101,0	129,6	84,4	226,0	98,7	105,9	105,9	90,6	80,3
Juuni . . .	147,1	140,9	88,8	91,7	128,6	81,0	195,9	106,1	84,0	86,8	81,4	70,7
Juuli . . .	147,2	174,3	85,0	87,3	125,0	81,5	168,7	113,0	69,8	71,1	68,1	60,0
August . . .	134,8	130,1	84,7	97,1	117,1	77,1	151,7	82,6	68,1	77,5	62,6	56,3
September . . .	133,9	106,1	96,9	99,1	121,4	107,7	157,8	70,9	81,5	82,8	68,0	82,0
Oktoober . . .	122,1	106,4	121,7	103,4	115,8	109,8	143,8	70,9	102,5	86,8	64,7	83,6
November . . .	113,1	95,1	114,2	109,5	98,7	102,2	133,1	63,0	95,8	91,7	55,2	77,6
Detsember . . .	107,3	82,0	126,1	110,8	94,5	96,3	132,1	57,0	110,1	96,6	55,2	76,5
1922 a.												
Jaauar . . .	104,6	75,7	123,0	108,7	82,5	113,8	131,8	53,9	110,9	97,6	49,5	92,9
Veebruar . . .	95,7	83,9	117,6	104,8	77,3	104,6	125,7	62,2	110,1	97,6	48,2	88,5
Märts . . .	98,9	90,5	94,1	103,9	79,1	99,9	129,3	67,0	87,4	96,6	49,2	84,7
Aprill . . .	101,6	93,5	87,6	100,4	90,4	98,7	135,9	70,9	83,2	95,6	57,4	85,3
Mai . . .	100,5	97,7	94,2	86,5	95,7	97,7	136,9	75,2	91,6	83,8	61,8	85,8
Juuni . . .	101,0	96,0	75,9	84,5	109,3	94,8	137,9	74,4	74,0	81,9	71,0	83,6
Juuli . . .	104,5	94,0	80,6	84,6	114,6	101,1	139,4	70,9	76,5	80,4	72,7	87,4
August . . .	99,7	110,0	83,2	94,0	110,9	100,9	133,3	83,0	79,0	89,2	70,4	87,4
September . . .	98,4	99,6	91,3	105,1	114,1	108,7	130,8	74,8	86,6	99,5	72,2	93,4
Oktoober . . .	98,0	112,6	109,0	108,4	109,1	103,6	129,8	84,4	103,4	102,0	68,6	88,5
November . . .	98,4	124,6	121,3	110,8	106,8	104,1	130,8	93,5	115,1	104,9	67,5	89,6
Detsember . . .	98,7	122,1	122,4	108,4	110,2	105,7	131,3	91,7	116,0	102,5	69,6	91,3
1923 a.												
Jaauar . . .	97,4	121,7	118,8	110,4	122,7	97,1	128,5	90,9	111,8	103,4	76,9	83,1
Veebruar . . .	95,1	134,1	123,4	108,0	124,8	108,7	126,7	101,3	117,7	102,5	79,0	94,0
Märts . . .	91,9	163,6	125,4	136,3	137,2	107,0	122,4	123,0	119,3	128,9	86,9	92,4
Aprill . . .	92,0	153,7	88,4	128,9	145,9	110,1	122,9	116,1	84,0	122,6	92,6	95,6
Mai . . .	91,4	161,7	91,1	106,5	146,4	113,1	121,9	121,7	86,6	101,0	92,7	97,3
Juuni . . .	91,3	160,9	86,3	104,2	147,4	98,7	220,4	119,6	80,7	97,6	92,2	84,2
Juuli . . .	91,4	199,8	90,2	100,0	143,3	110,7	119,6	147,4	83,2	92,7	89,0	93,4
August . . .	92,5	190,9	94,8	109,0	143,9	103,6	120,9	140,9	88,2	101,5	89,3	87,4
September . . .	93,3	170,7	110,8	117,7	142,5	105,9	121,9	126,1	103,4	109,3	88,5	89,6
Oktoober . . .	94,4	167,0	127,3	126,9	139,1	111,6	122,9	123,0	118,5	117,7	86,1	94,0
November . . .	94,4	150,6	139,5	133,4	134,9	126,6	122,1	110,0	128,6	122,6	84,5	106,0
Detsember . . .	101,2	146,6	135,8	131,9	134,9	126,9	123,4	101,3	118,5	114,2	78,2	100,0
1924 a.												
Jaauar . . .	100,5	162,8	132,0	127,4	140,2	131,2	117,6	107,8	110,1	105,9	78,0	99,5
Veebruar . . .	100,6	166,9	139,2	136,3	137,2	128,3	119,9	112,2	118,5	115,2	77,7	98,9
Märts . . .	105,6	195,0	132,0	138,6	148,6	119,3	124,9	130,9	111,8	117,2	84,0	91,8
Aprill . . .	105,8	209,9	111,5	124,6	155,2	126,2	126,5	141,7	95,0	105,9	88,2	97,8
Mai . . .	105,5	210,2	104,5	115,2	161,9	111,3	125,2	140,9	88,2	97,3	91,3	85,3
Juuni . . .	105,5	203,8	90,7	106,0	162,0	111,8	124,4	135,7	76,5	88,7	90,8	85,3
Juuli . . .	110,0	210,4	92,8	115,2	164,4	123,4	120,4	130,0	72,3	89,7	85,4	87,4
August . . .	122,1	227,2	112,6	133,4	163,4	113,7	127,2	133,9	83,2	98,5	80,7	76,5
September . . .	122,5	158,9	117,7	140,1	179,4	127,6	132,8	97,4	90,8	112,8	92,2	89,6
Oktoober . . .	126,0	128,9	127,0	144,1	169,3	130,7	147,1	85,2	105,9	119,6	93,9	98,9
November . . .	130,4	130,9	141,7	155,1	154,4	133,3	157,5	89,1	121,9	132,8	88,5	103,8
Detsember . . .	126,1	137,4	151,4	155,5	157,4	139,3	152,4	93,9	130,3	133,8	90,3	108,7

Nombres-indices de l'alimentation 1914—1924.

Ind. II. Toitluskulude indeks Emk. 1922=100 N.-ind. II d'après le mk. est. 1922=100	Ind. I a. Toitluskulude indeks kullaväärtuse järele 1914=100 N.-ind. I a. d'après la valeur d'or 1914=100	Ind. I b. Toitluskulude indeks kullaväärtuse järele Emk. peale arvatud 1914=100	Sellest		Ind I c. Toitluskulude indeks kullaväärtuse alusel 1922=100 N.-ind. I c. d'après la valeur d'or 1922=100	7 aine koguhind Emk.	Ind. III. 7 aine indeks Emk. järele 1922=100 N.-ind. III d'après la valeur de 7 princiep. denrées 1922=100	Ind. IV. Tallinna turuhin. ind. (ümberarv.) 1922=100 N.-ind. des prix de détail recalculé 1922=100
			1914 a. tasapind	1914 a. tasapinda ületav osa				
—	100	—	—	—	—
144,4	121,5	11 744,4	9 667	2 077,4	136,0	1 476,7	137,5	136,1
142,0	140,6	11 545,0	8 213	3 332,0	157,3	1 502,4	139,9	131,0
134,0	142,3	10 898,7	7 660	3 238,7	159,2	1 464,1	136,3	131,0
132,4	124,2	10 768,3	8 668	2 100,3	139,0	1 494,7	139,2	124,7
126,4	125,2	10 278,9	8 210	2 068,9	140,1	1 437,1	133,8	121,9
124,2	111,3	10 104,2	9 080	1 024,2	124,5	1 378,3	128,3	117,7
125,7	97,0	10 223,7	10 541	— 317,3	108,5	1 353,6	126,1	115,3
115,8	87,6	9 411,7	10 739	— 1 327,3	98,1	1 310,6	122,0	110,3
117,3	93,0	9 538,6	10 261	— 722,4	104,0	1 264,4	117,7	110,5
113,6	90,0	9 235,9	10 261	— 1 025,1	100,7	1 217,5	113,4	108,9
105,1	83,2	8 547,7	10 270	— 1 722,3	93,1	1 132,0	105,4	102,4
101,5	83,9	8 252,0	9 832	— 1 580,0	93,9	1 093,4	101,8	100,0
98,1	83,2	7 975,9	9 583	— 1 607,0	93,1	1 047,2	97,5	100,2
93,2	82,3	7 579,5	9 213	— 1 633,5	92,1	995,4	92,7	96,4
93,4	82,1	7 590,3	9 244	— 1 653,8	91,9	1 004,4	93,5	93,9
96,5	86,8	7 844,2	9 034	— 1 189,8	97,2	1 035,1	96,4	96,2
96,6	88,5	7 853,5	8 879	— 1 025,5	99,0	1 047,6	97,6	94,9
98,2	90,3	7 982,6	8 843	— 860,4	101,0	1 087,1	101,2	99,4
101,7	91,3	8 269,0	9 057	— 788,0	102,2	1 110,4	103,4	98,1
102,0	91,7	8 296,1	9 050	— 753,9	102,6	1 117,8	104,1	98,0
103,2	92,4	8 394,6	9 088	— 693,4	103,4	1 096,0	102,1	103,3
104,2	92,9	8 475,2	9 122	— 646,8	104,0	1 097,1	102,2	105,1
106,2	95,0	8 635,5	9 090	— 454,5	106,3	1 127,3	105,0	106,1
106,9	95,7	8 694,4	9 085	— 390,7	107,1	1 121,0	104,4	108,8
108,7	96,5	8 842,5	9 168	— 325,5	107,9	1 154,8	107,5	108,3
111,2	99,8	9 044,0	9 063	— 19,0	111,7	1 196,7	111,4	110,1
120,6	108,2	9 809,9	9 069	740,9	121,0	1 301,7	121,2	120,2
119,2	107,2	9 689,6	9 043	646,6	119,9	1 307,6	121,8	116,2
118,5	106,2	9 635,1	9 070	565,1	118,9	1 252,8	116,7	118,8
116,6	103,3	9 485,7	9 180	305,7	115,6	1 244,1	115,9	118,3
119,4	104,9	9 706,9	9 250	457,0	117,4	1 256,6	117,0	119,3
120,1	105,5	9 763,6	9 252	511,6	118,1	1 283,5	119,5	128,1
119,1	105,2	9 735,1	9 253	482,1	117,7	1 286,6	119,8	120,2
121,1	106,1	9 849,9	9 281	568,9	118,8	1 275,7	118,8	124,7
121,3	105,5	9 866,0	9 349	517,0	118,1	1 296,2	120,7	121,7
123,3	101,2	10 027,8	9 905	122,8	113,3	1 316,5	122,6	125,3
126,2	99,4	10 266,9	10 333	— 66,1	111,2	1 350,0	125,7	130,3
127,5	103,2	10 470,8	10 151	319,8	114,3	1 410,7	131,4	132,4
133,6	106,8	10 864,7	10 171	693,7	119,5	1 537,3	143,2	135,6
134,6	108,3	10 943,9	10 107	836,9	121,2	1 561,0	145,4	134,7
132,5	105,7	10 775,1	10 194	581,1	118,3	1 526,8	142,2	130,4
129,5	102,6	10 527,8	10 258	269,8	114,8	1 480,5	137,9	130,2
135,5	99,8	11 024,8	11 048	— 23,2	111,7	1 520,3	141,6	135,1
143,1	100,3	11 641,1	11 604	37,1	112,3	1 565,4	145,8	139,7
142,4	103,8	11 580,7	11 161	419,7	116,1	1 503,0	140,0	136,3
139,1	109,4	11 310,7	10 354	956,7	122,2	1 505,4	140,2	129,4
138,9	112,8	11 298,2	10 017	1 281,2	126,2	1 547,3	144,1	129,6
140,0	113,9	11 386,0	10 000	1 386,0	127,4	1 564,9	145,7	132,3

üldarvud, mitte kõiki arvutamise tehteid korrates) on see ühtivus eriti tähelepanuväärne. See näitab ja kriipsutab alla, et nende arvutamistega tõelik olukord tõesti väga ligidalt tabatud on*).

Vaatame nüüd üksikuid indekseid. Võtame kõigepealt kullaväärtuse järele arvutatud indeksi (Ind. I a.). Kui 1914 a. normaalseks rahuajaks lugeda ka praegusaja suhtes, siis on kahtlemata huvitav küsimus, missuguses vahekorras meie selle normaalajaga oleme. Kui aluseks võtta kullaväärtust ja 1914 a. tasapinda, mis õige joonena kujutatud, ja ainult hindade sisemisi kõrgenemisi või alanemisi jälgida, siis näeme, et 1921 a. alguskuud võrdlemisi kõrgelt 1914 a. üldtasapinda ületanud on (joonetatud osa). See kallidus, mis eestkätt olenes leiva ja jahuainete kõrgetest hindadest (1914 a. võrreldes 2^{1/2} kuni 3 kordsed) ja piima ning munade hindadest (pea poolteist korda kõrgemad), alanes võrdlemisi jõudsate sammudega ja juba aasta teiseks pooleks alanes toitluskulude maksumus alla 1914 a. tasapinna. Sellel tasapinnal on üldindeks püsinud 1921 a. juunist kuni 1923 a. märtsini, mille juures kõigemadalam punkt oli saavutatud 1922 a. märtsis (82,11).

Sellel ajajärgul olid pea kõik ained, kullaväärtuse järele arvates, odavamad kui 1914 a., peale leiva ja jahuainete, mis kõik aeg ilma erandita kallimad on olnud kui 1914 a. Tõus algas küll juba 1922 a. teisel poolel, eriti piima ja munade ning või ja rasva rühmes, kuid üldindeksi üle rahuaja tasapinna jõudis ta tõsta ainult järgneva aasta märtsis. Ained, mis üldiselt kõige vaatluse all oleva aja kestel odavamad on olnud, kullaväärtuse järele arvates, kui 1914 a., on liha- ja kalaained. Esimestest 1923 a. kuudest alates võngub üldindeks, rahuajaga võrreldes, 10% intervallis, 99 ja 109% vahel, enamjaolt kõrgemal olles ja ainult 1924 a. jaanuaris ja juulis veidi alla 100% laskudes.

Nii pole meie toiduained, rahuajaga võrreldes ja kullaväärtust aluseks võttes, mitte väga palju kallinenud nagu see on ka pea kõigis madalvaluuta maades. Seda meie indeksi poolt konstateeritavat tõde näitab sama selgusega tabel lhk. 61 ja diagramm Nr. 1, kus kõverjoontega oleme kujutanud iga aine kullaväärtuse järele arvatud hinna liikumise (ka logaritmilise mõõdu järele, mis kõigi kohta ühtlaselt suhtelist käiku näitab).

Püsivalt on kallimad olnud, kui 1914 a., rukkileib, nisujahu, sai ja odratangud esimesest rühmast, kahe väikese väljavõttega—heeringad kalade rühmast, samuti väikese väljavõttega viljakohvi ja kõik see aeg sibulad. Järjekindlalt on allpool 1914 a. tasapinda püsinud pea kõik lihaained, haugid, riis väikeste väljavõtetega ja sool; kõik teised on vähemal ehk rohkemal määral, kord seda tasapinda ületades ja teinekord allapoole laskudes, tema ümber kõikunud.

Kuna kullaväärtuse järele arvutatud toitluskulude indeks (Ind. I a.) nende ainete absoluutset kallinemist ehk odavnemist näitab, sedavõrd kui 1914 a. tasapinda ja kullaväärtust absoluutseteks mõõdupuudeks võib lugeda, näitab toitluskulude indeks, mis Emk. alusel arvutatud (Ind. II), neidsamu muutusi, mida on süvendanud veel tegeliku maksuabinõu — Emk. — väärtuse tõus ehk langemine. Kullaväärtuse järele arvutatud Emk. peale ümber arvatud teisend (Ind. I b) näitab, et kui ka Emk. väärtust tegurina arvesse võtta, kaks indeksit täiesti ühtivat käiku näitavad, olgugi, et aluseks ühel 1914 a., teisel aga 1922 a.—asjaolu, mis mõningaid erinevusi võiks põhjustada.

On vajalik tähele panna, et 1922 a. esimesest veerandist alates ja 1923 a. viimase veerandiga lõpetades meie mõlemate indeksite (I ja II) võnkumised täiesti ühtivad. See näitab, et neil aegul meil tegemist on ainete absoluutse kallinemisega, mis täiesti põhjustatud, kui arvestada asjaoluga, et 1922 a. esimestel kuudel toiduainete üldine tasapind hinna poolest ligi 20% 1914 a. tasapinnast madalam oli, milline olukord muidugi, välisurgudega võrreldes, ebanormaalne oli, ja väljaveo jõudsa arengu tagajärjel kohe muutuma hakkas.

Pealegi, nagu pärastpoole näeme, avaldus enamjaos riikes, peale 1921 ja 1922 a. hindade alanemist, samane kõrgenemise tendents, mis 1923 a. üldiseks sai.

Muidugi on ka muul ajal indeksite üldkäik ühistele tõusudele ja langustele alistuv, peale paari väikese väljavõtte, kuid vahe ühe ja teise indeksi kõverjoone vahel, nagu näeme, kasvab ja väheneb. See vahe näitabki aegu, kus ainete kallinemine ehk odavnemine mitte absoluutne pole, vaid peaaesjalikult olenes margakursi tõusust ehk langust. Et seda

*) Seda näitab omaltpoolt Läti sellekohaste andmete pea rööbiti käik. On ju meie oludel palju ühist.

huvitavat jälgimist veel täpsemaks teha, oleme indekse küberikkude juurde paigutanud ka E. krooni ja Emk. väärtuse liikumise küberjooned ja Ind. II (Emk. järele) küberjoone peale pannud Ind. Ic joone (kullaväärtuse ind. 1922=100). Kohad, kus mõlemad küberjooned ühte langevad, näitavad toiduainete absoluutset kallinemist, kuna joontega täidetud suurenev vahe kahe küberiku vahel Emk. väärtuse langusest tekitatud tõusu esile toob. Ühel ajal neid nelja küberjoont vaadeldes, näeme, et *mitmedki hinnamuutused peajasjalikult rahakursi muutumisest olid tingitud*. Nii on erinevus I-c ja II toitluskulude indeksi vahel 1921 a. esimestel kuudel seletatav Emk. väärtuse tõusuga esimestel 1921 a. kuudel (peale iseseisvuse tunnistamist välisriikide poolt). Hinnad, üldiselt ka alanedes, ei alanenud ometi samal määral, millel tõusis Emk., ja selle tagajärjel kerkis indeks kullaväärtuse järele oma kõrgemale tipule iseseisvuse ajal (142,0 1921 a. märtsis). 1921 a. teisel poolel sündis vastupidine nähtus; kuna Emk. võrdlemisi kiirelt langes, ei kõrgeenenud ometi hinnad samal määral, kui Emk. langes (juuni-, juuli- ja augustikuude jooksul). Ja kuna hinnad üldiselt regulaarset alanemiskäiku jätkasid, langes sel ajal kullaväärtuse järele arvatud indeks võrdlemisi palju kiiremini, kaugenedes Emk. järele arvatud indeksist. 1922 ja 1923 a. kestel, kunas Emk. võrdlemisi väga stabiilne oli, näeme ainult absoluutset hindade tasapinna üldist tõusu, mis näitab, kuidas meie turg välisurgude järele reguleerus, tõusu teel 1914 a. ja nende tasapinnale liginedes. Sel ajajärgul käivad kõik indeksid täiesti rööbiti. Alates 1923 a. viimastest kuudest, näeme jälle I-c ja II indeksi küberjoonte kaugenemist, ühel ajal Emk. väärtuse langemisega, mis tuntav iseäranis detsembris ja veel suurem 1924 a. juulis.

Kaunis kaugelt lähevad lahku küberjoonte viimaste 1924 a. kuude jooned. Kiire marga langemine juulis ja augustis kutsus välja vastava, võrdlemisi järsu, hindade tõusu, mis augustis oma kõrgemale haripunktile jõudis. Sellest peale algab jälle margakursi kõvenemine ja ühes sellega ka hindade langemine. Kuna see langemine loomulikult ei sünni kaugeltki nii kiirelt, kui marga kõvenemine, näitab kullaväärtuse järele arvatud indeks (Ind I-abc) aasta lõpukuudel loomulikult ikka veel tõusu, kuna samal ajal hinnad Emk. järele arvates langemas olid.

Turuhindade indeks, mis hoopis teistel alustel arvatud, kui meie toitluskulude indekseid (ta on nimelt suhteliste hindade aritmeetiline keskmine), näitab täiel määral samasuguseid liikumisi, kui meie toiduainete indeks. Väikses erinevused, mis üksikute kuudel teravama tõusu ehk alanemisega rõhutatud, on suurel määral seletatavad sellega, et arvud, mille alusel küberjoon joonistatud, pole mitte selle indeksi ümberarvutamise kõigi tehete kordamisega, vaid ainult üldindeksi 1922 a. keskmise ümberarvamise tulemus. Enamjaolt sellega on väiksemad konarused seletatavad, mis üksikute kuudel enam rõhutatud üles- ehk allaliikumist näitavad, kuna üldsuun ometi meie indeksiga täiesti ühtiv on. Ka tundub turuhindade indeksis enam sesooniliste ainete mõju.

Muidugi ei ole üksikute rühmade hindade liikumine (millede kohased arvutused tab. 3 toodud) kaugeltki täiesti ühtivat rada käinud. Iga rühma indeksi käigus avalduvad sellele rühmale omapäraseid võnkumistendentsid. Selgesti paistab esimesel pilgul nende ainete käiku kujutavatest küberjoontest, näiteks, piima ja munade hindade sesooniline võnkumine. Vastupidistes suunades, kuid samuti sesooniliselt võnguvad keeduvilja kohta käivad arvud. Ühed neist kallinevad sügisel ja alanevad kevadel, teised—vastupidi. Talised kalapüügi raskused ja püügikuud avalduvad kalade rühma hindades vastavatel kuudel. Lihaainetes avaldub 1922 a. alates kindel kallinemise tendents, ühenduses suurema väljaveoga; sama võiks öelda ka või ja rasva kohta, kus peale selle ka veel sesoonilised võnkumised avaldunud on. Leiva- ja jahuained paistavad silma oma rippumatu käiguga. Kuni 1923 a. keskpäigani alanevad nad hinnas järjekindlalt, et siit peale jälle tõusu alustada, olgugi, kaugeltki mitte nii kõrgele jõudes, kui nad seda 1921 a. algul olid.

Üksikuid vaatlusi nii ainete rühmade kui ka üksikute ainete kohta võib meie poolt toodud andmete alusel, nii Emk, kui ka kulla alusel arvatud andmete järele veel paljugi teha, kuid käesolevad juhtumisel oli meil tähtis leida ainult üldist suuna ja üldist olukorda küllalt täpselt iseloomustavat küberjoont. Kuna meie indeksi konstrueerimise juures püüdsime võimalikult paremini kõiki meie toitluse iseäraldusi arvesse võtta ja igale ainele temale kuuluvat tähtaega ja võrdkaalu anda, siis peaks see suun küllalt täpselt määratud olema, mida kinnitavad omakord ka mitmesuguste teiste abinõudega ja viisidega ette võetud arvutamised.

Me ei hakka siinkohal peatuma teistel majanduslikkudel algpõhjustel, mis omakord suuremat ehk vähemat mõju hindade tasapinna peale avaldasid—ligema mineviku aastate majanduslik konjunktuur on kõigil meeles, ent kuipalju, üksikult võttes, avaldasid mõju, näit., tollide kõrgendused, on võimata täpselt kindlaks määrata, peale vilja- jahuainete, kus see otsekohe näha. Ent peateguritena, nagu näeme, esinevad hindade kõvenemine välisturu tasapinna järele, milline omakord suurelt oleneb väljaveo hoogsusest, ja vaatlusaluse perioodi algusel ja lõpul—kõigemõjuvamana Emk. kurs.

Diagrammis näeme ka üsna selgelt 1922 a. võrdlemisi stabiilset iseloomu. Kuna muudel aastatel üksikute ainete rühmade hindade võnkumised nende kõverjooni võrdlemisi laial ulatusel laiali paiskavad, näidates suurt võnkumise amplituudi, on sel aastal see võnkumine otse silmnähtavalt palju väiksem olnud.

Seda kinnitab ka diagramm Nr. 1 kõverjoontega, kus hinnad kullaväärtuse järele (absoluutarvudes) toodud.

*

Meie toitluskulude indeksis ei ole mitte kõrvaldatud sesooniliste ainete võnkumiste mõju. Sellegipeale vaatamata tundub see mõju võrdlemisi õige nõrgalt, ilmsiks tulles selgelt ainult 1923 ja 24 a. märtsikuul. Oleme kalkuleerinud sama indeksi, tasandades sesooniliste ainete hindu, Milano indeksi võtte järele. täiendades seda omaltpoolt sellega, et aluseks võtame mitte normaalaasta keskmise nagu seal, vaid tasandamiseks tarvitame kõik aeg 12 eelmise kuu keskmist. Ent sellel korrigeerimisel saadud vahe oli niivõrd tähtsusetu, et tema arvesse võtmine arvudesse muutusi pea ei toonud. Ka tõelikult oli meil neil kevaditel tegemist toiduainete tõusuga ja sesooniline võnkumine mõjus siin üsna väikesel määral. Pea sugugi ei tundu sesoonilised võnkumised 1921 ja 22 a. Oleme sellepärast arvamisel, et meie ainetel valik ja nende võrdkaalustamine teatud määral ka selles suhtes õnnestanud on, ja et juba selle valiku tõttu sesooniliste võnkumiste mõju, mis üksikutes ainete rühmades selgesti avaldub, siiski üldindeksis küllaldavalt tasandatud saab. Nende asjaoludega arvestades, olgugi, et ka meie arvamise järele sesooniliste järskude võnkumiste mõju kõrvaldamiseks abinõusid põhimõttelikult tarvitusele võtta tuleb, pole meie oma indeksis sesooniliste ainete hindade võnkumist mitte tasandanud, kuni indeksi täieliku ümbermoodustamiseni peale täiendavate andmete kogumist. Ühtlasi avaneb siis pikema aja kohta käiva materjali alusel parim võimalus nende võnkumiste kõrvaldamiseks leida paremat meetodi.

3. Teiste elutarvete rühmade indeksite erinevus.

Teiste elutarvete rühmade indeksite arvutamise juure üle minnes, peame kohaseks veel kord rõhutada lähtekohta, millel me peatusime juba selle kirjutuse esimeses osas. Meie toitlusnorm ei ole mitte üksi tüübiline meie tarvitamise kohta (kui seda julgeda oletada), vaid ta on ka täielik selles mõttes, et siin ratsionaalse toitluse koosseisu suhtes kõik tarbeained ära määratud on ja ka tegelikult oleks võimalik sarnast moonahulka lühemat ehk kauemat aega tarvitusele võtta. Suurendades teda ainult leibkonna koosseisu kohaselt ja, korrutades kas nädala, kuu ehk aasta peale, saaks me ka tõeliku toidumoona määra, kus, peale väikeste erandite (vürtsid jne.), kõik vajalikud ained ette nähtud, millega läbi saada võib.

Siin puudub vaid väljaminek toiduvalmistamise peale, küttekulu jne. (mis osalt ka muudes indeksis osades arvestatud). Nii võime oma indeksi toitlusosa kui teatud määral terviku peale vaadata.

Sellepärast lubame endale ka sarnast arvutamisi viisi, et selle toidunormi üldsummat (ja ka vastavate toiduainete rühmade hinna üldsummat) arvutamise aluseks võtame. Selleks õigustab meid see, et toitlusnormi kokkuseadmise juures arvesse võtsime nii tervishoidliku otstarbekohasuse, kui ka vastava kaloorilise koosseisu ja teised momendid, mis meid õigustavad nägema selles teatud tervikut.

Teiste rühmade kohta ei ole meil nii häid kriteeriume. Kuna toitlusalal päevane tarvidus niivõrd selgelt esineb, etselle kohta kaloorilist koosseisu, tervishoidlikku otstarbekohasust jne. arvesse võttes kindla ettekujutuse võib luua, olgugi teoreetilise, ei saa neil aladel, millede elemendid mitte ühepäevaseks tarvitamiseks, vaid kauema aja peale määratud, sarnaste kriteeriumide järele käia. Meil ei ole aluseid oletusteks, kui kaua üks paar saapaid tegelikult tarvitatud saab, kui kaua on ühe ülikonna või ühe pesupaari kandeaeg, et nende andmete järele päeva, nädala või kuu normi üles seada, mida me siis võrdluseks üldsummana võiks tarvitada. Muidugi võiks seda ka teha, nagu harilikult tihti mitmesuguste teoreetiliste

elatismiinimumide ülesseadmise juures näeme, kuid see viiks meid lõpmatute arutuste ja ligikaudsete oletuste valda, mis kaugeltki seda selget iseloomu ei omaks, nagu see toitluse kohta oli. Sellepärast loobume kõigi teiste elutarvete rühmade indekseite ülesseadmisel igasugustest otsekohesest tarvitamise normidest ja, võttes nende rühmade tähtsamaid elemente, püüame nende ligikaudseid suhtelisi võrdkaale kindlaks määrata. Jälgides üksikult iga elemendi hinna suhtelist muutumist, püüame igale tema tähtsusele vastava koha anda. Riietuses, näiteks, seame oma sihiks mitte täpselt välja kalkuleerida, missuguse osa taskurätikust, või sukkadest üks isik päevas ehk nädalas tarvitab ja teisi sarnaseid kalkulatsioone teha, vaid võtame jälgimisele üksikult riidesortide hinna, õmlustööraha, pesuartiklite ja saabaste hinnad. Need elemendid peaks väljendama kõige iseloomulikumaid jooni, mis omased riietusele, kui elutarvete rühmale.

Me ei hakka vaatlema, kui kallis võiks olla ühe isiku ehk leibkonna nädalane tarvitamisnorm, vaid võttes aluseks mitmesuguseid praktilisi kalkulatsioone ja teiste riikide kogemusi, püüame neile elementidele määrata teatud kindla tähtsuse, mida omavad nad väljaminekute reas. Ja neid üksikute elementide indekseid nende võrdkaalude peale protsenteerides, saamegi iga rühma indeksi. Muidugi jääb ka selle juures teatud ligikaudsus ja ebatäpsus, kuid see ei või üldiselt mitte suurem, vaid ennem vähem olla, kui mitmesuguste täiuslikkudena osutada püüdvate teoreetiliste arvutuste põhjal üles seatud normide tarvitamise juures. Pealegi taotleme selle arvutamisi viisi juures selle ilmkahtramatu paremuse, et meil peale iga elutarvete rühma indeksi saavad arvutatud ka veel üksikute elementide indeksid, mis omaette huvi võivad pakkuda ja ettekujutuse saamiseks ühede või teiste elutarvete hinnaliikumise kohta koguni tähtsamaks võivad osutada, kui meie vastavate rühmade indeksid.

Teine asjaolu, mille poolest meil tahes-tahmata teiste rühmade indekseite koostamisel arvestada tuleb, on andmete—hinnamaterjali—olemasolu. Kuna toiduainete kohta juba 1921 a. alates korralik materjal kogutud, on teistel aladel see materjal senini pea täiesti puudumas.

Suuremosa vajatavast materjalist tuli meil täiesti uuesti koguda. Loomulik, et seda kergem oli teostada käesoleva aja kohta, kui mineviku üle tagantjärele. Kuna meil siiski ka eelmiste aastate kohta ülevaadet vaja saada, oleme läbilõikeks kogunud andmeid iga aasta juulikuu kohta. 1924 a. teisest poolest peale algame juba plaanikindlat indeksi arvutamist.

On loomulik, et koondatud materjal kaugeltki veel täiuslik pole. ja, v. o., ühel ehk teisel alal ebatäpsusi ette tuleb. Kuid see ei takista meid arvamast, et juba sellelgi kujul ta kasulik võib olla. Üksikud puudused võib kõrvaldada pärast ja oma tarvitamiseks võib ju iga puudusi märkaja vastavad korrektsioonid teha.

4. Korterikulud.

Väljaminekud korteri peale osutuvad meil kahtlemata üheks raskematest indeksiosadest, nagu nad seda on igalpool, kus olukorra tõttu üürivabadust kitsendama sunnitud oldakse. Kui vabaüüri olemasolul, kus nõudmine ja pakkumine hindu tasandab, väljavõtteliselt kogutud vähesedki andmed olukorda küllalt iseloomustavad, on üüriseaduse olemasolul see palju raskem. Siin tõusevad küsimused juba selle kohta, kui võrd laialiselt üüriseadus tegelikult maksev ja millisel määral temast rohkem makstakse. Kuna siin tegemist on kõigemitmesugusemate kombinatsioonide ja määradega, tuleks andmeid koguda väga laias ulatuses, et õiget ettekujutust saada.

Muidugi tuleb siin piirduda väljavõtteliste andmetega. Riigi Statistika Keskbüroo pööras s. a. oktoobris otseteed ligi 1000 korteriüürija poole erilise küsimuslehega, paludes teatada andmeid 1914—1924 a. makstud üüri kohta. Valitud olid 1—3 toalise korteri pidajad proportsionaalselt nende arvu ja linnaosade järele. Saadud materjalides leidis võrdlemisi suur hulk ebakõlbulikke ja ainult ligi 150 isikut said Keskbüroo alalisteks korrespondentideks valitud. Nende arv, kes vastava korteriüüri kohta 1914 a. kõlbulikud andmed anda võisid, oli veelgi vähem. Siiski kasutame neid andmeid, kui ainukesi sellesarnaseid, täiendades neid teoreetiliste arutustega.

Vaatame, missuguseid tagajärgi võis anda üüriseaduse tegelik ja üüriseaduse järele maksjate täpne tarvitamine. Võtame skemaatilise näite. Üürihind 1914 a. oli üüri liikumine. 10 rubla kuus, üüriseaduse järele oli üürnik kohustatud maksma seda

üüri 40—60 kordselt—tähendab 400—600 mk. 1922—1924 a. püsis üüriseadus ja üürihinna norm muutumatult ja ainukene tegur, mis üürihinna reaalkaalu peale mõjus, oli rahakurs. Võtame sellepärast kindla aluse saamiseks üürihinna kullaväärtuse ja tema muutumise 1914—1924 a. Kalkulatsioonid teeme eriti alam-, ülem- ja keskmise määra kohta.

	40 kordne maks (10 rbl. 1914 a. 400 mk. 1922 a. alates).		50 kordne maks (10 rbl. 1914 a. 500 mk. 1922 a. alates).		60 kordne maks (10 rbl. 1914 a. 600 mk. 1922 a. alates).	
	kuldkroonides	%	kuldkroonides	%	kuldkroonides	%
1914 a. juuli . . .	19,20	100,0	19,20	100	19,20	100
1922 a. „ . . .	4,42	23,0	5,52	28,8	6,63	34,5
1923 a. „ . . .	4,32	22,5	5,40	28,2	6,49	33,8
1924 a. „ . . .	3,62	18,9	4,53	23,6	5,43	28,3
„ aug. . . .	3,45	18,0	4,31	22,4	5,17	26,9
„ sept. . . .	3,58	18,7	4,48	23,3	5,38	28,0
„ okt. . . .	3,86	20,1	4,88	25,2	5,79	30,2
„ nov. . . .	3,99	20,8	4,99	26,0	5,99	31,2
„ dets. . . .	4,00	20,8	5,00	26,0	6,00	31,2

Teated nende Keskbüroo korrespondentide poolt, kes üüriseaduse kohaselt üüri maksavad, näitavad järgmiseid tegelikke üüri muutumisi:

Keskmine üüriseaduse järele maksjate poolt makstud üür (tuba pliidiga*).

	Üür Emk.		Üür. kuldkr.		Suhteliselt (kuldkr.)	
	mediaan	aritm. keskm.	mediaan	aritm. keskm.	mediaan	aritm. keskm.
juuli 1914	7,5 rbl.	7,2 rbl.	14,40	13,82	100	100
„ 1922**)	320	324,1	3,53	3,58	24,5	25,9
„ 1923	400	419,0	4,32	4,53	30,0	32,8
„ 1924	445	471,4	4,63	4,27	28,0	30,9
aug. „	445	471,4	3,84	4,06	26,6	29,4
sept. „	450	481,7	4,03	4,32	28,0	31,2
okt. „	480	498,2	4,30	4,81	29,9	34,8
nov. „	480	534,2	4,79	5,33	33,3	38,6
dets. „	480	576,7	4,80	5,77	33,3	41,8

Vahekorrad, nagu näeme, on üüriseaduse maksmapanekule järgneval ajal arenenud järgmiselt. Teoreetiline, seadusekohase keskmise järele võetud üüriorm on kõige aja kestel, kullaväärtuse järele võetult, vähenenud, nagu see rahaväärtuse langemisel loomulik. Uus üüri kullaväärtus tõus algab septembris 1924 a. rahakursi tõusu tagajärjel. Ent keskmiselt jääb üüri kullaväärtus kõigi aja kestel alla kolmandiku 1914 a. makstud üürist.

Andmete järele makstud üüri kohta kujuneski tegelikult sarnane olukord, selle vahega, et üüri kuldväärtus mitte kõik aeg ei vähenenud, vaid vahepeal 1923 a. võrreldes eelmisega, isegi kaunis tähtsal määral tõusis (mediaan 24,5—30,0, ar. keskm. 25,9—32,8). Selle juures paistab vaatluse all oleva kontingendi hulgas ikka suurem keskmise kaldumine enammaks-mise poole (aritm. keskm. ja mediaani vahe).

See nähtus seletub kohe, kui tegelikult maksetud üürihinna koefitsientide vaatleme. Kuna üüriseadus 1914 a. üüri 40—60 kordset koefitsienti lubab, näeme nende andmete järele, mis nendesamade üüriseaduse järele üürimaksjate poolt antud, et tegelikult nende poolt maks, tud üüri koefitsient oli üksikutele kuudel (arvates rubla—mark):

Kõigi korrespondentide	Juuliku		1924.	
	1922	1923	1924	aug. sept.
koefitsientide	1922	1923	1924	aug. sept.
Alammäär	40,4	54,5	58,8	58,8
Ülemmäär	58,3	66,6	93,8	93,8
Mediaan	40,9	61,7	62,8	64,0
Aritm. keskm. . . .	43,7	61,3	66,6	69,4

*) Võrdlusteks 1914 a. kasutame peaaugjalikult andmeid 1 toalise korteri kohta, mis sellest vaatekohast kõige täielikumad. Ka on ühetoalisi kortereid Tallinnas 75% korterite üldarvust.

Korteripidajate, kelle andmed kasutatud, keskmine sissetulek kuus oli

	Üürisead. järele maksj.	Üürisead. rohkem maksj.	Vabal. kokkuleppel.
1914 a. juulis rbl.	42,5	46,2	52,5
1923 a. „ mk.	6000	7033	7200
1924 a. „ „	6000	7400	7750

**) Üüriseadus hakkas maksma 1921 a. lõpul.

Nagu näha, on üüriseaduse maksmapanekule järgneval aastal (1922) üüri koeffitsiendiks võetud kaunis ühtlaselt 40 kordne üür (kullaväärtuse järele 23% 1914 a. üürist). See on arusaadav, kui arvesse võtame, et eelmisel aastal üürihind eriti madal oli.

Peale võrratult oma kullaväärtuse poolest madalat üüri 1921 a., võis olla koguni juhtumisi, kus üüriseadus majaperemehelegi teatavat soodustust pakkus, kindlaid piirjoone andes seal, kus enne segadus valitses. Näib, et 1922 a. võrdlemisi laialt üüriseaduses ette nähtud kasvataja alammäära tarvitati.

Kuid juba järgneval aastal oli see üür seaduses ette nähtud ülemmäärani tõusnud ja ja edasi paljudel juhtumistel ületas teda.

Muidugi oleneb osa üürikoefitsiendi muutumisest arvude ümmargustamisest: kui 1914 a. üürihinda koeffitsiendi peale kasvatades saadi mingi ümmargusele arvule ligidane arv, enamasti ümmargustati teda. Ent siiski näitab see, et olemas rida üürnikuid, kes tegelikult maksavad üüriseadusest rohkem, lugedes ennast siiski üüriseaduse järele maksjate hulka.

Nähtavasti on siin tegemist juhtumistega, kus nii majaperemes kui ka korteriüürija korteriseadust omamoodi tõlgitsevad, millele arvatavasti kaasa on aidanud tihti käsitatud nõue üürinormi 100 kordseks tõsta, kui tegelikult olevat vahekorda.

Muidugi ei või olemasoleva vähese materjali alusel otsustada, kuivõrd laialine sarnane „üüriseaduse järele“, kuid tema normidest rohkem maksjate hulk on. Igatahes näeme aga, et meil üldiselt tegeliku üürimaksmise järele arvutatud üüri liikumine ka teoreetilisele liikumisele vastab, kui viimases oletada 1922 a. seaduslikku alammäära, 1923 a. edasi aga juba ülemmäära.

	Juulikuu				1924				
	1914	1922	1923	1924	aug.	sept.	okt.	nov.	dets.
Teoreetiline üür üürisead. järele	100	23,0	33,8	28,3	26,9	28,0	30,2	31,2	31,2
Keskm. (med.) teg. makst. üürist	100	24,5	30,0	28,0	26,6	28,0	32,2	33,3	33,3

Kui 1922 a. teoreetilise üürimäärana võtta 40 kordne, edasi aga 60 kordne määra, ühtivad mõlemad read pea täpselt, peale viimaste kuude, kus rahaväärtuse sisemine tõus mõjuriks. Oleme sellepärast arvamisel, et üüriseaduse järele maksjate üüri iseloomustamiseks küllaldava täpsusega on teoreetiline 60 kordne üürinorm (1922 a. kohta 40 kordne), mida 1921 a. kohta, kui üüriseadust veel polnud, tuleb täiendada. Võib oletada, et üür sel aastal ligikaudu 10% kullaväärtuse järele võetult, oli.

Neid % vahekordi kasutades, saame järgmised üüri suhtelised muutumised:

	Juulikuu				1924					
	1914	1921	1922	1923	1924	aug.	sep.	okt.	nov.	dets.
Ind. Ia *)	100	10	23,0	33,8	28,3	26,9	28,0	30,2	31,2	31,2
Ind. II **)	—	50,6	100	150	150	150	150	150	150,0	149,8

Üüriseadusest rohkem maksjad. Peatume nüüd kahel järgmisel rühmal, mis meil tegelikus elus kujunenud ja millede kohta meil samuti mõned andmed olemas. Need on esiteks üürnikud, kes üüri vabal kokkuleppel tasuvad, ja siis need, kes üüriseadusest rohkem maksavad, mille juures rohkem maksjate seas on nii neid, kes on hakanud seadusnormist veidi rohkem maksma, seda õiglaseks pidades, kui ka neid, kes seda majaomaniku nõudel teevad, seda nõuet ülekohtuse paratamatusena võttes, kuid piüdes konfliktist mitmesugustel põhjustel hoiduda.

Nende andmete järele on üürihindade vahel meil määratu suur. Ühe toa eest (pliidiga), näiteks, vabal kokkuleppel maksjate korrespondentide poolt maksti 300 margast alates kuni 2500 margani. Nende äärmuste vahel asub kirju rida mitmekesisemaid üürihindu, mille keskenduskohta 600—1000 vahel. Piüdes neid andmeid siiski kasutada liikumise üldsuna ja kiiruse väljendamiseks, võtame erapooletu keskmise saamiseks tarvitusele mediaani.

Juhustel, mis meil vaatluse alla võetud, näitas üüri muutumine järgmist käiku (tuba pliidiga):

*) Indeksid I b ja c arvutused toome üldindeksi arvutamisel ühise tabelina et mitte teksti raskendada.
 **) Liikumine kuidkroonides Emk. kohaselt arvatud.

Üüri muutumine vabal kokkuleppel ja üüriseadusest rohkem maksjatel (tuba pliidiga*)

		Juulikuu					1924					Juulikuu					1924				
		1914	1921	1922	1923	1924	aug.	sept.	okt.	nov.	dets.	1914	1921	1922	1923	1924	aug.	sept.	okt.	nov.	dets.
Ü ü r E m k. % %																					
Vabal kokkuleppel maksjad:																					
mediaan . . .		7,0	rbl. 200	350	500	600	650	700	700	700	700	57,1	100	142,9	171,4	185,7	200,0	200,0	200,0	200,0	
aritm. keskm. .		6,9	„	217,1	377,4	600,3	718,9	748,4	765,8	789,6	789,6	797,5	57,5	100	159,1	190,5	198,3	202,9	209,2	209,2	211,3
Üüriseadusest rohkem maksjad:																					
mediaan . . .		7,0	rbl. 150	334	500	700	700	700	700	700	700	44,9	100	149,7	209,6	209,6	209,6	209,6	209,6	209,6	
aritm. keskm. .		7,1	„	204,1	383,5	515,6	725,5	752,9	772,6	780,4	782,3	782,3	53,2	100	134,4	189,2	196,3	201,5	203,5	204,0	204,0
Üür kuld kroonides. % %																					
Vabal kokkuleppel maksjad:																					
mediaan . . .		13,4	1,90	3,86	5,41	5,43	5,60	6,27	6,76	6,99	7,00	100	14,1	28,8	40,2	40,4	41,7	46,7	50,4	52,2	52,2
aritm. keskm. .		13,25	2,06	4,17	6,49	6,51	6,45	6,86	7,63	7,88	7,98	100	15,6	31,5	49,0	49,1	48,7	51,8	57,6	59,5	60,2
Üüriseadusest rohkem maksjad:																					
mediaan . . .		13,4	1,42	3,69	5,41	6,34	6,03	6,27	6,76	6,99	7,00	100	10,6	27,4	40,2	47,1	44,9	46,7	50,4	52,2	52,2
aritm. keskm. .		13,63	1,94	4,23	5,57	6,57	6,49	6,92	7,54	7,81	7,82	100	14,2	31,1	40,9	48,2	47,6	50,8	55,3	57,3	57,3

Mõlema rühma mediaanid näitavad ühtivat käiku. Samuti ligidased on aritmeetilised keskmised. Pea kõigel ulatusel on nad aga kõrgemad, kui mediaanid, mis näitab, et keskmisest kõrgemaid üürimaksmise juhtumisi rohkem oli, kui vastupidiseid. Tegelikult ei näi mõlemad rühmad kuigi palju erinevat, ja see ühtivus tõendab omakord, et nad kaunis iseloomustavad peaks olema—sedavõrd muidugi, kui võrd iseloomustavaks ühetoa - kortereid lugeda. Sellepärast võtame nende kohta keskmise kahe rühma mediaanist, mis järgmine:

		1914=100		1922=200		1914=100		1922=200	
juuli	1914	100	—	juuli	1924	43,8	190,1		
„	1921	12,4	51,0	aug.	„	43,3	197,7		
„	1922	28,1	100,3	sept.	„	46,7	204,8		
„	1923	40,2	146,3	okt. nov. ja dets.		50,4	204,8		

Üüriseadusele ligidatest normidest alates, ületab üüriseadusest rohkem maksjate üür 1924 a. neid juba kaugelt, keskmiselt 100 kordne 1914 a. üürist olles. Kullaväärtuse järele jõuab see üür meie arvudes juba ligi 1/2 1914 a. üürist, paljudel juhtumistel kõrgemgi olles.

Sarnaseid vahekordi ja arenemiskäiku näitavad ka absoluutsed üürihinnad, kui neid omavahel võrrelda.

Üüri vahekord (med. tegelikult makstud üürist—tuba pliidiga).

		% üüriseaduse järele 100 % arvates				
Üüriseaduse järele	Vabal kokkuleppel maksjad	Üürisead. rohkem maksjad	Vab. kokkuleppel	Üüriseadusest rohk. m.		
juuli 1914	7,5 rbl.	7,0 rbl.	7,0 rbl.	93,33	93,33	
„ 1921	100	200	150	200,0	150,0	
„ 1922	320	350	334	109,33	104,33	
„ 1923	400	500	500	125,0	125,0	
„ 1924	445	600	700	134,83	157,30	
aug. „	445	650	700	146,07	157,30	
sept. „	450	700	700	155,56	155,56	
okt. „	480	700	700	145,83	145,83	
nov. „	480	700	700	145,83	145,83	
dets. „	480	700	700	145,83	145,83	

Võttes aluseks üüriseaduse järele maksjate poolt makstud üüri, näeme, et teised rühmad neid 1924 a. lõpukuudel ligi 50% ületasid. Vabal kokkuleppel maksjate üür on 1921 a. järsumalt kõrgenenud, peale seda aga aeglasemalt tõusnud, kuid lõputulemusena on mõlemad rühmad sama tasapinnani jõudnud.

* Toodud tabeli suhtarvud oleme arvutanud vastavatest absoluutarvude keskmistest. Ent kui ka kõigi korrespondentide üüri suhtelist muutumist arvutada ja neist suhtarvustest keskmine võtta, saame pea täpselt samad arvud.

Meie ei kahtle selle juures, et üldise vahekorra väljendamiseks üüriseaduse järele ja temast rohkem maksjate vahel need arvud küllaldavad pole. Meie olude tundjal on a priori teada, et kahe ja enam tubadega korterite eest tegelikult palju kõrgemaid üüre maksetakse, ja et see vahekord tihti mitte 1:1,5, vaid palju kõrgem on, mille üle ka korrespondentidelt teateid on. Ent käesoleval juhusel pole meil muidugi tähtis fikseerida neid vahekordi, kui võrd hindade muutumise suhtelist käiku ja arenemissuuna püüda ära näha.

Üldine üüritasapind. Nüüd tuleb meil peatuda küsimusel, kui võrd laialine on üüriseaduse tegeliku maksmasolu piirkond praegusel ajal üldse. Üüriseadus pole maksev majade kohta, mis peale 4 dets. 1919 a. ehitatud. Sarnaseid maju ja kortereid on Tallinnas *)

	maju	kortereid
1920 a.	9	40
1921 „	4	10
1922 „	17	83
1923 „	78	392
Kokku	108	535

Oletades 1924 a. jooksul umbes eelmise aastaga võrdset juurdekasvu, leiaksime, et nende korterite arv ligi 900 võiks olla. Sellest aga tuleb maha arvata 129 korterit, mis ümberehitamise ja lammutamise tõttu kadunud. Ka ei võinud põhjalikud ümberehitamised olukorda kuigi suurelt muuta, sest nelja aasta jooksul on põhjalikult ümber ehitatud korterite arv ainult 265. Oletades, et juurdetulnud korterite arv 800 ümber, on meil tegemist siiski väga väikse arvuga, mis korterite üldarvust (32.448) ainult ligi 2,5% moodustab. Kõigi muude majade kohta on üüriseadus ametlikult maksev.

Tahab olla väljaspool kahtlust. ja seda kinnitavad ka meie andmed, et hulk üürnikke palju kõrgema normi järele üüri maksab, ent missugune on täpne vahekord, selle üle puuduvad andmed täiesti.

Peame otstarbekohaseks seni, kui need andmed Riigi Stat. Keskbüroo ja Linnade Liidu poolt kavatsatud korterite uurimisest **) saadakse, sellesse vahekorda ligikaudsetki korrektiivi teha. Oleme arvamusel, et küllalt ettevaatlikult talitame, kui üüriseaduse järele arvatud üürihinna arvude võrdkaaluks võtame 75% ja üüriseadusest rohkem ja vabal kokkuleppel maksjate kohta 25%.

Võimaliku vea, mis me selle juures üüriseaduse järele maksjate võrdleva tähtsuse vähendamise suunas võiksime teha, kompenseerib kindlasti see, mis üüriseaduse normidest rohkem maksjate poolt makstakse, nii et väga ainult teisel pool võime oletada.

Vahekorra järele 75 : 25 kujuneks üürihinna liikumine järgmiselt:

	juuli				1924 a.					
	1914	1921	1922	1923	1924	aug.	sept.	okt.	nov.	dets.
	Kullaalusel (1914 = 100)									
Üüriseaduse järele maksjad	100	100%	23,0	33,8	28,3	26,9	28	30,2	31,2	31,2
Vab. kokkulep. ja üüris.rohkem maksj.	100	12,4	28,1	40,2	43,8	43,3	46,7	50,4	52,2	52,2
Indeks I a	100	10,6	24,3	35,5	32,2	31,0	32,7	35,3	36,5	36,5
	Emk. alusel (1922 a. = 100)									
Üüriseaduse järele maksjad	—	50,6	100	150	150	150	150	150	150	149,8
Vab. kokkulep. ja üüris.rohkem maksj.	—	51,0	100	146,3	190,1	197,7	204,8	204,8	204,8	204,8
Indeks II	—	51,3	100	149,0	160,0	161,9	163,7	163,7	163,7	163,7

Nii oletame üüri alal järgmist üldist seisukorda: võrreldes 1922 a. on üür üldiselt üle 50% (56,7) kerkinud, eriti vabal kokkuleppel ja üüriseadusest rohkem maksjatel, kus see kahe aastaga kahekordseks on tõusnud. Ent sisuliselt, kullaväärtuse järele, on see üür viimasel ajal kõikunud ühe kolmandiku ligidal sõjaeelsest samade korterite üürist, mille juures tõus sellele kõrgusele sündis peaaesjalikult viimase kahe aasta jooksul.

Meie poolt saavutatud tulemused pole muidugi kaugeltki täpsed. Ent siiski on nad tõele ligemal, kui mõne teise (näiteks Poola) indeksi omad, kus üüriseaduse alusel üür muutmatuna arvatakse.

Ka pole meie tulemused vähem täpsemad, kui enamjao riikide vastavad andmed, sest üüristatistika praeguse seisukorra juures tuleb pea alati võrdlemisi vähese hulga andmetega piirduda. Muidugi asume oma üüriindeksi ümberarvutamisele, niipea kui korda läheb suuremat hulka andmeid koondada, mis olukorda veel täpsemalt peaks kujutama.

*) Tallinna statistika büroo andmed.

**) Vahepeal on selgunud, et seda uurimist krediidipuudumisel ei tule; igatahes 1925 a. mitte.

5. Valgustus- ja küttekulud.

Valgustusainete võrdkaalude ülesseadmiseks, niipalju kui see puutub Tallinna, kui tervikut, on meil piisavad rahvalugemise andmed—korterite valgustusviisi kohta. Tallinna 32 448 korterist tarvitavad valgustuseks

petrooleumi . . .	71,1 ^o %
elektrit	28,5 ^o %
gaasi	0,2 ^o %

Üldiste vahakordade iseloomustamiseks on need arvud küllaldavad. Ent praeguse korterikitsikuse ajajärgul, millal üle 3 toalisi kortereid Tallinnas alla 10°% üldarvust, näib soovilikuna ka siin võtta arvesse ainult neid kortereid.

Seda tingib ka teine asjaolu—just need korterid on ühes sellega ka petrooleumi suurimad tarvitajad, kuna suuremates järjekindl elektrivalgustuse peale üleminek avaldub. Iseloomustavad on järgmised arvud:

	petrooleum	elekter
1 toal. korterid . . .	81,2	18,6
2 „ „ . . .	60,1	39,4
3 „ „ . . .	45,8	53,7
4 ja üle t.	19,7	79,5

Sellepärast võtame aluseks 1—3 toal. korterite valgustuse vahekorra, mis järgmine:

petrooleum	76,6
elekter	23,2
gaas	0,2 [*])

See vahakord on iseloomustav 29 293 korterile, mis 90,3^o% korterite üldarvust.

Huvitav on tähendada, et umbes samasugune valgustusviiside vahakord on iseloomustav ka Tartu kohta.

Muidugi ei oma gaasi väikene % mingit tegelikku tähtsust, mispärast me gaasi hinda ei tarvitagi ja petrooleumi ja elektri vahekorras võtame ümmargustatult 75 ja 25°%.

Võttes aluseks petrooleumi hindu kauplustes, elektri kohta linna elektriijaama valgustustariifi, ja toitusindeksi arvutamisele analoogilisi kalkulatsioone tehes, saame järgmised andmed:

Petrooleumi ja elektri hindade muutumine.

	P e t r o o l e u m ¹⁾				E l e k t e r ²⁾				ind. I-a Valgustusku- lude indeks kulla alusel (1914=100)	ind. II. Valgustusku- lude indeks Emk. järelle (1922=100)	
	hind mk.	hind kuld- kroon.	suhteline hind		hind mk. *)	hind kuld- kroon.	suhteline hind				
			kulla- alusel	Emk. alusel			kulla- alusel	Emk. alusel			
1914 a. juuli . . .	5 k.	0,096	100	—	30 kop.	0,576	100	—	100,0	—	
1921 „ „ . . .	12 ³)mk.	0,110	118,7	126,3	30 mk.	0,285	49,5	100,0	101,4	119,7	
1922 „ „ . . .	9,50	0,105	109,4	100,0	30 „	0,331	57,5	100	96,5	100,0	
1923 „ „ . . .	7	0,075	78,1	73,7	27 „	0,292	50,7	90,0	71,3	77,3	
1924 „ „ . . .	9,50	0,086	89,6	100,0	25 „	0,226	39,2	83,3	77,0	95,8	
„ „ „ „ . . .	aug.	9,50	0,082	85,4	100,0	25 „	0,215	37,3	83,3	73,4	95,8
„ „ „ „ . . .	sept.	10	0,090	93,8	105,3	25 „	0,224	38,9	83,3	80,1	99,8
„ „ „ „ . . .	okt.	9	0,087	90,6	94,7	25 „	0,241	41,8	83,3	78,5	91,8
„ „ „ „ . . .	nov.	8	0,074	77,1	84,2	25 „	0,249	43,2	83,3	68,6	84,0
„ „ „ „ . . .	dets.	8	0,080	88,3	84,2	25 „	0,250	43,4	83,3	77,1	84,0

Kütteinaks on meil vastuvaidlemata peajasjalikult puud, milledele vähemal määral ka turvas seltsib. Harva on tarvitusel kivisüsi—peajasjalikult keskkütte sisseseade juures, kus vähemal määral ka naftat tarvitatakse. Põlevkivi kütteinena eramajadesse veel teed leidnud pole.

Oleme arvamisel, et puude hind küllalt selgesti küttekulu muutumist peegeldab. Sellekohased andmed sisalduvad järgnevas tabelis:

¹⁾ Hind ühe naela petrooleumi pealt.

²⁾ Tallinna linna elektriijaama andmed kilowatt tund valgustuseks.

³⁾ Septembri kuu hind.

Küttepuude hindade muutumine.

	Küttematerjali hinnad*)			Hinnad kuld-kroonides			Suhtelised hinnad kullaalusel			Suhtelised hinnad Emk. alusel				
	Kasepuud	Männapuud	Kuusepuud	Kasepuud	Männapuud	Kuusepuud	Kasepuud	Männapuud	Kuusepuud	Ind. I-a	Kasepuud	Männapuud	Kuusepuud	Ind. II.
1914 a. juulis . . .	14,80 rub.	13,12 rub.	11,50 rub.	28,41	25,19	22,08	100	100	100	100,0	—	—	—	—
1921 a. " . . .	2300 mk.	..	1900 mk.	21,82	..	18,02	76,8	..	81,6	79,2	84,4	..	108,6	96,5
1922 a. " . . .	2725	1750 mk.	1750	30,09	19,32	19,32	105,9	76,7	87,5	90,0	100	100	100	100
1923 a. " . . .	2700	2000	2000	29,19	21,62	21,62	102,7	85,8	97,9	95,5	99,1	114,3	114,3	109,2
1924 a. " . . .	2900	2300	2200	26,25	20,82	19,91	92,4	82,6	90,2	88,4	106,4	131,4	125,7	121,2
" augustis . . .	3000	2200	2100	25,85	18,96	18,10	91,0	75,3	82,0	82,8	110,1	125,7	120,0	118,6
" septembris . . .	3000	2100	2050	26,88	18,81	18,37	94,6	74,7	83,2	84,2	110,1	120,0	117,1	115,7
" oktoobris . . .	3000	2100	2050	28,97	20,28	19,80	102,0	80,5	89,7	90,7	110,1	120,0	117,1	115,7
" novembris . . .	3000	2100	2050	29,95	20,96	20,46	105,4	83,2	92,7	93,8	110,1	120,0	117,1	115,7
" detsembris . . .	3200	2100	2050	32,00	21,00	20,50	112,6	83,4	92,8	96,3	117,4	120,0	117,1	118,2

Kuidas suhtuvad omavahel kulud kütte ja valgustuse peale? Saks 1905 a. andmetel olid need kulud rühma üldsisaldusest 73,9 ja 26,1%. Läti teoreetilises elatismiinimumis on nad võetud 80 ja 20%. Soome sellekohase uurimise andmed pole veel, kahjuks, saadaval. Mõnede praktiliste kaalumiste tagajärjel ja oletades, et meie Saksamaast põhjapoolsem geograafiline asend veidi suuremat küttekulu tingib, kui seal, võtame vahekorra—küte 75% ja valgustus 25%.

Nende võrdkaalude järele arvates, saame rühma indeksina järgmised arvud:

Kütte- ja valgustuskulude indeks.

		1914 1921 1922 1923				1924 a.					
		j u u l i	j u u l i	aug.	sept.	okt.	nov.	dets.			
Ind. II Emk. jär.	{ valgustus	—	119,7	100	77,3	95,8	95,8	99,8	91,8	84,0	84,0
	{ küte	—	96,5	100	109,2	121,2	118,6	115,7	115,7	115,7	118,2
	Ind. II	—	102,3	100	101,2	114,9	113,0	111,8	109,8	107,8	109,7
Ind. Ia kullaväärtuse jär.	{ valgustus	100	101,4	96,5	71,3	77,0	73,4	80,1	78,5	68,6	77,1
	{ küte	100	79,2	90,0	95,5	88,4	82,8	84,2	90,7	93,8	96,3
	Ind. I a	100	84,8	91,6	89,4	85,6	80,5	83,2	87,6	87,6	91,5

Mõlemad kulud, nii kütte kui ka valgustuse, pole üldiselt veel sõjaeelsele tasapinnale kerkinud, kullaväärtuse järele arvates. Meie poolt võetud vahekordade järele on küttematerjal sellele tasapinnale kordkorralt jõudmas. Umbes samal kõrgusel asub valgustuse alalt petrooleum ja ainult elektri võrdlemisi madal hind kullaväärtuse järele, mis alla 50% sõjaeelse aja hinnast, avaldab valgustusindeksi peale alandavat mõju.

Emk. alusel arvates (1922=100), näeme, et 1922 a. valgustuse hinnad üldiselt alanenud, küttekulud aga kerkinud on.

6. Riietuskulud.

Riietuskulude iseloomustamiseks peame otstarbekohaseks võtta järgmisi elemente, millel enamvähem iseseisev ja omapärane arenemiskäik:

- ülikonna- ja palituriie,
- ülikonna õmblustööriha,
- lihtne pesuriie,
- saapad.

Oleme meelega kõrvale jätnud valmisülikonna hinna vaatlemise, sest see mõiste on üldse mitmekesine ja raskelt mõõdetava riietusala üks ebatäpsematest mõistetest. Kui juba riidesortide vastavust 1914—1924 a. raske on kindlaks teha, siis on see seda raskem valmisülikonna suhtes, kus riide, voodri, nõopide, tööriha jne. võnkumised igaüks omamoodi mõju avaldavad ja mis oma omaduse poolest vaevalt pikemat aega täiesti ühtlasena püsib. Riidehindade vaatlemine üheltpoolt ja õmblustööriha jälgimine teiselt peaks meile ülikonna maksumuse käiku paremini näitama.

Ülikonna- ja palituriide hindade käik kujunes meie vabrikutelt**) kogutud andmete järele keskmiselt järgmiselt:

*) Tallinnas, jooksev süid, arssina pikkused.

**) Hinnad olene esialgu vabrikuhindade järele võtnud, kuna kauplustest kogutud andmed väga suurel määral erinesid. Olgugi, et väikemüük suurmüügi hindu enamasti väikeses hilineemisega jälgib, peaks liikumine ligikaudu samane olema. Kogutud kaupluste hinnad näitavad kõrgemaid hindu, kuid umbes sama liikumist.

Riidehinna suhteline muutumine.

	Juuli					1924				
	1914	1921	1922	1923	1924	aug.	sept.	okt.	nov.	dets.
	Emk. alusel % (1922 = 100)									
Ülikonna- ja mantliriie . . .	—	110,6	100	100,0	111,1	122,2	122,2	122,2	122,2	122,2
Ülikonnariie	—	100,0	100	100,0	131,3	143,8	143,8	143,8	143,8	143,8
Kasuka- ja palituriie	—	122,2	100	100,0	122,2	133,3	133,3	133,3	133,3	133,3
Keskmine	—	110,9	100	100,0	121,9	133,1	133,1	133,1	133,1	133,1
	Kuld krooni alusel % (1914 = 100)									
Ülikonna- ja mantliriie	100	115,7	121,8	119,2	110,9	116,2	120,8	130,2	134,6	134,8
Ülikonnariie	100	80,7	93,9	91,9	101,0	105,3	109,5	118,1	122,0	122,2
Kasuka- ja palituriie	100	98,8	94,1	92,1	94,3	97,9	101,8	109,8	113,4	113,6
Keskmine	100	98,4	103,3	101,1	102,1	106,5	110,7	119,4	123,3	123,5

Kullaväärtuse järele on riidehinnad praegu üldiselt kallimad, kui 1914 a., mille juures üldiselt ülikonnariie enam kallinenud on, kui pealisriided. Emk. järele võrdlemine annab veidi muudetud pildi selles mõttes, et kallinemisel 1923 ja 1924 a. kestel seal vastupidine järjekord kujunes, sest see olenes riidesortide rahuaegse tasapinna järele nivelleerumisest.

Keskmine nende riidesortide hindadest peaks küllalt iseloomustav olema.

Ülikonna õmblustöö- raha.

Andmeid õmblustööraha kohta tuli eriti selleks otstarbeks koguda Tallinna rätsepatöökodadelt. Valitud olid keskmised, mitte esimese järgu, mitte ka kehavamad töökojad mitmesugustes linnajagudes. Kuna ülesantud andmed suurelt ei erinenud, valiti täielikumalt ja paremini täidetud teated nende töökodade poolt, kes ka edaspidi on lubanud Keskbüroo korrespondendina teadete andmist jätkata. Kui ka need andmed lõpulikult kindlaks tehtud täielikku ülevaadet vahest ei paku, üldjooni peaks nad küllalt hästi iseloomustama.

Õmblustööraha suhteline muutumine Tallinnas 1914—1924 a.

	Emk. järele			Kullaväärtuse järele		
	Meester.	Naister.	Keskm.	Meester.	Naister.	Keskm.
1914 juuli	100	100	100	—	—	—
1921 "	95,0	111,2	103,1	82,7	93,5	89,0
1922 "	130,9	139,5	135,2	100,0	100,0	100,0
1923 "	139,8	146,6	143,2	107,4	106,5	107,0
1924 "	134,2	140,8	141,5	120,8	120,4	120,6
1924 august	129,1	135,3	132,2	121,8	121,5	121,7
" september	135,5	143,4	139,5	122,8	123,7	123,3
" oktoober	145,7	156,2	151,0	124,8	126,9	125,9
" november	145,8	166,9	156,4	120,8	131,2	126,0
" detsember	143,7	167,2	155,5	118,8	131,2	125,0

Tööraha nii mees- kui ka naisülikonna õmblemise eest näitab ühtlast käiku: järkjärguline tööraha tõus avaldub kindla tendentsina kõige selle aja kestel.

Sisuliselt, rahaväärtuse langedes, pole see tõus küll kõik aeg absoluutne: kullaväärtuse peale ümber arvates, näeme 1924 a. sügisel, eelmise aastaga võrreldes, koguni väikest langust. Aasta lõpuks aga kujunevad siin hinnad ligi 14% kõrgematena, kui eelmisel, sest eriti sarnasel alal ei lähe alanemine iial nii kiirelt, kui tõus.

Mõlemad read on pea ühtivad. Naisülikonna õmblustööraha on üldiselt rohkem kerkinud, ent liikumine läheb rööbiti. Sellepärast võime keskmist küllalt iseloomustavaks mõlema elemendi kohta pidada.

Huvi pärast toome ka absoluutarvudest keskmised, mis õmblustööraha väljakujunenud keskmist ligikaudu peaks iseloomustama.

	Meesülikonna õmblustööraha		Naisülikonna õmblustööraha	
	Emk.	Kuldkr.	Emk.	Kuldkr.
1914 a. juuli	10,5	20,88	9,5	18,24
1921 a. „	2087,5	19,80	2175	20,63
1922 a. „	2525,0	27,88	2325	25,67
1923 a. „	2712,5	29,32	2475	26,76
1924 a. „	3050	27,61	2800	25,34
1924 a. august	3075	26,50	2825	24,34
„ september	3100	27,77	2875	25,76
„ oktoober	3150	30,42	2950	28,49
„ november	3050	30,45	3050	30,45
„ detsember	3000	30,00	3050	30,50

Keskmise järele, mis indeksina võtame, on õmblusraha peale 1921 a. kullaväärtuse järele kõik aeg 1914 a. kõrgem olnud enam kui kolmandiku võrra.

Pesu hulka kuuluvate valmisartiklite lõpmatust mitmekesisusest püsivamaid ja omaduse poolest aja kestel ühtivamaid elemente otsides, piirdume esialgu kahe pesuriide — bjasi ja mitkali—hindade liikumise vaatlemisega. Need on ühtlasi ka ained, mida meil kõik aeg omamaa vabrikud produtseerinud on, kuna suuremosa muid pesuartikleid ikkagi veel väljamaalt tuuakse.

Bjasi ja mitkali hindade*) muutumine.

	Juuli					1924				
	1914	1921	1922	1923	1924	aug.	sept.	okt.	nov.	dets.
	% (1922 = 100)									
Bjas	—	...	100	90,0	106,3	116,2	119,0	116,2	116,2	116,2
Mitkal	—	...	100	93,3	106,2	118,3	121,4	118,3	118,3	118,3
Keskmine	—	...	100	91,7	106,3	117,2	120,2	117,2	117,2	117,2
	% (1914 = 100)									
Bjas	100	...	168,8	148,6	146,9	153,1	162,8	171,5	175,9	175,9
Mitkal	100	...	153,5	140,4	133,5	141,7	151,3	159,1	165,2	165,2
Keskmine	100	...	161,2	144,5	140,2	147,4	157,1	165,3	170,6	170,6

Jalanõude hinna liikumise üle ettekujutuse saamiseks peaks küllaldav olema saabaste hinna jälgimine. Oleme 8 silmapaistvamast Tallinna saapatöökojast ja saapakauplusest kogunud andmeid meesterahva kroomnahka nõõridega poolsaabaste nr. 38—40 ja naisterahva nr. 35—37 saabaste hindade kohta.

Nende andmete suhteliste hindade keskmise järele kujuneb saabaste hinna liikumine järgmiselt:

	J u u l i .					1924.				
	1914	1921	1922	1923	1924	aug.	sept.	okt.	nov.	dets.
	Hinna järele Emk. (1922=100)									
meesterahva saapad	—	106,1	100	93,6	97,7	102,0	102,0	102,0	102,0	102,0
naisterahva „	—	108,1	100	97,0	102,2	103,9	103,9	103,9	103,9	103,9
keskmine		107,1	100	95,3	99,9	102,9	102,9	102,9	102,9	102,9
	Kullaväärtuse alusel (1914=100)									
meesterahva saapad	100	177,9	185,5	171,2	150,7	145,0	150,7	162,4	167,9	168,2
naisterahva „	100	168,4	176,4	162,6	147,5	140,4	146,0	157,3	162,6	162,9
keskmine	100	173,1	180,9	166,9	149,1	142,7	148,3	159,9	165,3	165,5

Nagu näeme, ei erine meeste- ja naisterahva saabaste hindade liikumine mitte suurelt, mispärast nende kohta võetud keskmist küllalt iseloomustavaks tohiks pidada. Nende andmete järele näeme, et saapad meil, võrreldes 1914 a., võrdlemisi kallid on—ligi 50% võrra

*) Hindadeks oleme ka siin esialgu vabrikuhinnad võtnud.

ületades 1914 a. hindade tasapinda. Kullaväärtuse järele võetud kõverjoon näitab kalliduse kõrgustipu 1922 a. ja siis järkjärgulist odavnemist, viimasel ajal aga jälle tõusu, kuna hinnad muutumatult püsivad, rahaväärtus aga tõusis. 1922 a. hindadega võrreldes, Emk. järele arvatult, püsivad jalanõud praegusel ajal umbes samasel tasapinnal, kui nad olid 1922 a. ja on praegu odavamadki, kui 1921 a.

Küsimus on nüüd selles, et kõik need elemendid, mida riietuse iseloomustamiseks võtsime, mitte üheväärtuslikud pole: ülikonna riide hind on enamasti suurem, kui ülikonna õmblustööraha; saapad nõuavad vähem kulu, kui riided jne.

Kuni paremate andmete puudumiseni näib meile otstarbekohasena kasutada Läti tööministeeriumi poolt võrdlemisi hästi ja põhjalikult koostatud elatismiinimumi vahekordasid. Kuna Läti olud meie omadele väga ligidased, võib see kahtlemata teatavat suuna näidata.

Meie poolt arvestatud riietuse elementide kulude osa selles elatismiinimumis oli riietuse peale arvatud kuludest

1914 a. 87,7% (4,35 rbl. kuus) 4,96 rbl-st.

1922 „ 84,0% (608,57 Läti rbl. „) 723,89 „

Omavaheline võrdlev tähtsus oli samadel andmetel:

	1914 a.	1922 a.
ülikond ja palitu	75,8	73,2
pesu	7,4	12,6
saapad	16,8	14,2

Oleme arvamisel, et tõelikule olukorrale kaunis ligidaseks suhteks võiks praegusel riietuse alal vähelubaval ajal arvata:

ülikond ja palitu	75%
sellest riie	50%
õmblustööraha	25%
pesu	10%
saapad	15%

millised ligikaudsed arvud riietuse võrdkaaludena tarvitusele võtame.

Neid ligikaudseid vahekordi võrdkaaludena tarvitades, saame järgmised riietuskulude indeksid:

	J u u l i					1 9 2 4.				
	1914	1921	1922	1923	1924	aug.	sept.	okt.	nov.	dets.
Kullaväärtuse alusel (1914=100)										
Ülikonna- ja palituriie	100	98,4	103,3	101,1	102,1	106,5	110,7	119,4	123,3	123,5
Ülikonna õmblustööraha	100	103,1	135,2	143,2	141,5	132,2	139,5	151,0	156,4	155,5
Pesu	100	161,2	144,5	140,2	147,4	157,1	165,3	170,6	170,6
Jalanõud	100	173,1	180,9	166,9	149,1	142,7	148,3	159,9	165,3	165,5
Riietuskulude indeks (Ind. I a).	100	112,2	128,7	125,9	122,9	122,5	128,2	138,0	142,6	142,6
Emk. alusel (1922=100)										
Ülikonna- ja palituriie	—	110,9	100	100,0	121,9	133,1	133,1	133,1	133,1	133,1
Ülikonna õmblustööraha	—	89,0	100	107,7	120,6	121,7	123,3	125,9	126,0	125,0
Pesu	—	100	91,7	106,3	117,2	120,2	117,2	117,2	117,2
Jalanõud	—	107,1	100	95,3	99,9	102,9	102,9	102,9	102,9	102,9
Riietuskulude indeks (Ind. II).	—	104,1	100	100,3	116,8	124,1	124,8	125,2	125,2	125,0

Nii ületavad riietuskulud üldiselt käesoleval ajal ligi kolmandiku võrra 1914 a. tasapinda, ja, olgugi, et nad kullaväärtuse järele praegu samal tasapinnal asuvad, kui 1922 a., on nende hind Emk. sellest ajast peale ometi 25% võrra tõusnud, mille juures viimasel ajal erit tõusnud on riidesordid. Kuid kullaväärtuse järele on just see kõigevähem absoluutselt kallinenud element—temast hoopis suuremal määral on kallinenud nii õmblustööraha, kui ka pesuriie ja jalanõud, mis ligi 50% sõjaeelset tasapinda ületavad.

8. Rühmade võrdkaalud.

Tähtsamate elutarvete rühmade järele hindade suhtelise liikumise kindlaks teinud, seisame meie nüüd üldindeksi arvutamise eel. Kuna meie üldindeksina mitte väljaminekute üldsummat tarvitada ei soovi, tuleb üldindeksina võtta võrdkaalustatud keskmine rühmade indeksitest. Eestikohaste andmete puudusel tuleb sel alal kasutada teiste riikide kogemusi, eriti neid, mis mitmesuguste büdshetiliste uurimiste andmetel põhjenevad.

Järgnev tabel toob tähelepanuväärsemad arvud selle kohta.

Väljaminekute suhteline jaotus välisriikide indeksites.*)

	Belgia ¹⁾	Rootsi ²⁾	Holland	Itaalia ³⁾ (Milano)	Shveits ⁴⁾	Alsihir	Prantsus- maa (Pariis)	Soome		Läti elatis- miinum.	
								1909—10	1920—21	1914 a. juul.	1924 a. jaan.
Toitus	68,13	42,8	46,2	60,69	51,6	60	60	55,0	61,2	41,2	39,2
Korter	7,68	15,0	7,3	2,94	13,1	10	12	11,8	3,9	8,1	6,4
Mööbel ja valgustus . .	—	—	3,2	—	—	—	—	—	2,2	—	—
Küte ja valgustus . . .	6,70	4,1	12,0	6,57	5,6	4	5	4,1	—	2,2	5,9
Riietus	11,84	11,85	12,4	16,89	11,6	16	15	11,6	15,0	19,8	18,5
Maksud	—	7,95	2,1	—	1,9	—	—	4,5	3,5	—	—
Muud kulud	5,65	18,30	—	12,91	16,2	10	8	13,0	—	28,7	30

Eriti tähtsad selles suhtes tohiks meile olla Soome andmed, seda rohkem, et siin käepärast on andmed nii sõjaeelsest ajajärgust, kui ka pealesõjaeegsest uurimisest.

Peale Läti teoreetilise elatismiini võtab enamjaos riikides toitlusosa üle poole väljaminekute omale. Kõigetihemini on leitud selle võrdkaaluna kohaseks 60% võtta. Huvitav on see, et Soome vastav uurimine, sõjaeel 55% näidates, peale sõda ka juba 60% jõuab. Oleme arvamisel, et kui toitluse osatähtsust 60% ümber määrata, siis meie olude kohaselt see pigem vähendamine, kui suurendamine on. Ent osatähtsuse määramine üle selle protsendi oleks juba liig, arvesse võttes, etsarnane % teistes riikides käib lihtsamate tööliste kohta (nagu Belgias 68% töölisleibkonnal sissetulekuga alla 20 frangi päevas), kuna meie üldist tarvitamist soovisime iseloomustada.

Korteri osatähtsuse kohta on meil kasutada andmed samade korrespondentide käest, kelle poolt teateid üüri kohta tarvitasime.

Nende andmete alusel võiks lugeda üüri % üldsissetulekust keskmiselt 10%. Sõjaeelset ajajärgul on, nii palju kui andmete järele võib otsustada, üüri protsent palju kõrgem olnud, keskmiselt 15% ümber sissetulekust. Soomes loeti korteri peale väljaminekut 11,8% enne sõda, peale sõda on üüri protsent suuresti vähenenud, kuid see on suuremalt osalt nähtavasti sellest, et üür on üüriseaduse järele võetud. Sellepärast loeme üüri võrdkaaluks 10%.

Kütte- ja valgustuskulude osatähtsuse kohta võtab sõna ka üüriseadus, kus kindlaks määratakse, et kütte ja valgustuse % keskküttega majas üürist üle 15% ei tohi tõusta. Meie üüri tähtsuse üldväljaminekust ainult 10% olles (ja üle 15% arvatakse teda ainult väga harvadel juhtumistel), annaks see määr alla 1% üldväljaminekust. Teiste riikide indeksites võetud võrdkaalud kütte ja valgustuse kohta kõiguvad 4—6% ümber. Erandiks on Holland (12%), kuid seal pole muid kulusid hoopis, mis % kõrgemaks teeb. Läti võrdkaal elatismiinumis oli 1914 a. 2,2 ja 1924 a. 5,9%. Selle alusel, kui ka mõningate praktiliste kaalumiste järele, võiks arvata, et meie üüriseaduses võetud norm madal on keskmise normina. Seda viimast fikseerime oma arvutustes 5%, mis igatahes mitte liialdatud ei võiks olla.

Kui riietuskulude võrdkaaluks arvata 15%, nagu Soome 1921 a. uurimisel leitud, (vähem Läti elatismiini. — 19,8 ja 18,5), siis jääb üle veel 10%, mis vaevalt küll muude kulude peale ka paljuki võiks arvata. Nii kujunevad võrdkaalud järgmiselt:

Toitus	60	Küte ja valg.	5	Muud kulud	10
Korter	10	Riietus	15		

Oleme meelega püüdnud ümmargusemaid arve võtta. Neid täpsustada võivad meie olude kohaselt muidugi ainult pärasidest uurimised. Senini aga on ümmargused arvud paremad, kuna suurtes üldjoontes ka välisriikides ligikaudu samast pilti näeme.

*) Võetud ainult need, kus võrdkaalud arvutava asutuse poolt kindlaks määratud (peale Läti, kelle arvud elatismiini kohaselt võetud).

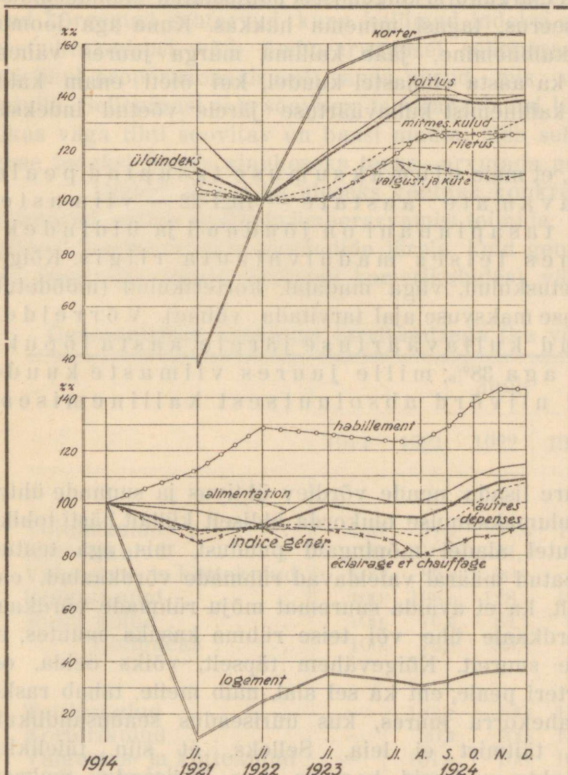
1) Töölisleibkond sissetulekuga alla 20 frk. päevas. 2) Algarvude jaotumine. 3) Algarvud (1920 juulis). 4) Lihttöölised.

9. Üldindeks ja täiendavad arvutused.

Järgmine tabel sisaldab selle vahekorra kohaselt arvutatud üksikute rühmade indeksid ja üldindeksi, kuna kõverjooned diagrammil samaseid liikumisi piltlikult näitavad.

Indeks I a ja II käik 1914—1924.

	Juulikuu					1924				
	1914	1921	1922	1923	1924	aug.	sept.	okt.	nov.	dets.
Toitus	100	97,0	91,3	104,9	99,8	100,3	103,8	109,4	112,8	113,9
Korter	100	10,6	24,3	35,5	32,2	31,0	32,7	35,3	36,5	36,5
Valg. ja küte . . .	100	84,8	91,6	89,4	85,6	80,5	83,2	87,6	87,6	91,5
Riietus	100	112,2	128,7	125,9	122,9	122,5	128,2	138,0	142,6	142,6
Muud kul.	100	88,1	91,5	91,8	89,1	87,3	92,0	99,5	105,0	107,6
Üldindeks I a kul- laväärt. jär. . .	100	89,6	90,3	99,1	94,7	94,4	98,2	104,2	107,7	108,8
Toitus	—	125,7	100	119,4	135,5	143,1	142,4	139,1	138,9	140,0
Korter	—	51,3	100	149,0	160,0	161,9	163,7	163,7	163,7	163,6
Valg. ja küte . . .	—	102,3	100	101,2	114,9	113,0	111,8	109,8	107,8	109,7
Riietus	—	104,1	100	100,3	116,8	124,1	124,8	125,2	125,2	125,0
Muud. kul.	—	107,4	100	105,0	121,0	123,9	126,5	125,7	126,8	131,2
Üldindeks II Emk. järele.	—	112,0	100	117,2	132,7	138,7	138,8	136,8	136,6	137,8

Diagr. 3. Elumaksumuse indeksite käik 1914—1924.

(Üleval—ind. II, Emk. järele, 1922 = 100, all—ind. I a, kuldkrooni järele, 1914 = 100)
Mouvement des nombres - indices du coût de la vie 1914—1924.

(au - dessus—ind. II, d'après le mk. est., 1922 = 100, au - dessous—ind. I a, d'après la valeur d'or, 1914 = 100).

Üldjoontes on kõrgenemise ja alanemise tendentsid üldised kõigile kõverjoontele ja suuri erinevusi üksildatud kõrgenemise ehk alanemise sihis üksikute indeksite juures silma ei paista. Olgugi, et rühmade indeksid igaüks oma elementide järele arvutatud, näitavad nad ometi ühiseid sihte ja tendentsi. Sellepärast ei erine ka konstateeritav olukord suurelt sellest, mille üldjooned toitluskulude kohta arvutatud indeksi puhul juba ülalpool märkisime. Lisame sellele ainult mõned märkused.

1914 a. alusel kullaväärtuse järele arvutatud indeksit vaadeldes, näeme, et ka üldindeks 1921 ja 22 a. keskel allpool rahuaegset tasapinda oli. 1923 a. keskel tõuseb see indeks juba täiesti 1914 a. tasapinnale, laskub aga jälle 1924 a. suvekuudel sellest tasapinnast veidi allapoole, et aasta viimastel kuudel kõrgemale kerkida. Selle juures on

riietus ja muud kulud kõik aeg kõrgemad olnud kui 1914 a. Toitluskulud ületavad 1914 a. tasapinda, eriti viimastel aastatel. Sellevastu on aga küte ja valgustus kõik aeg olnud odavam kui 1914 a., ent siiski mitte suurel määral (kõigerohkem 1924 a. aug.—ligi 20%). Kõigemadalal, 1914 a. võrreldes, on korterikulude rühm, mis, olgugi üldiseid tõuse kaasa tehes, siiski alla 40% 1914 a. tasapinnast püsin.

Olgugi, et kõigis rühmades avaldus maksumuse alanemine 1924 a., eelmise aastaga võrreldes, selgub selle alanemise iseloom sisuliselt, kui 1922 a. alusel arvatud indeksit (Emk. järele) vaatleme. Sellest selgub, et 1923—24 a. vahel märgitud hindade alanemine kullaväärtuse järele tegeliku rahaüksuse järele seda mitte polnud.

Ind. II (1922 a. alusel) järele näeme selgesti, et see aasta teistest kõige odavam oli. 1921 a. olid pea kõik kulurühmad (välja arvatud korterikulud) kõrgemad kui 1922 a. Erandina osutuv korterikulude rühm oli 1921 a. võrdlemisi palju madalam, nagu seda korterikulude vaatlemise juures nägime. Sellevastu näeme aga järgnevatel 1923—24 a. juulis, augustis ja septembris kõigi rühmade täiesti ühtivat ja võrdlemisi suurt tõusu, mis korterikulude juures üle 50% (sept. 63,7) oli, teiste juures veidi madalam, kuid siiski küllalt suur. See tõus viis üldindeksi 1923 a. juuli 117 pealt 133,3 peale 1924 a. septembris, aasta jooksul niiviisi ligi 20 punkti elumaksumustõusu näidates. Kuna sama aja jooksul kullaväärtusel põhjeneva indeksi järele alanemist märgata oli, on selge, et selle aja jooksul kõigis rühmades tegemist on mitte sedavõrd ainete absoluutse kallinemisega, vaid margakursi langemisest põhjustatud elumaksumustõusuga, mis niipea kui margakurs stabiliseerus, tagasi minema hakkas. Kuna aga loomulikult tagasimine ei sünni nii ruttu kui kallinemine, jääb kallima marga juures vähem langenud hind kallimaks. Sellepärast näeme ka aasta viimastel kuudel, kui õieti enam kallinemist Emk. järele ei olnud, seda suuremat kallinemist kullaväärtuse järele võetud indeksis.

Lõputulemusena võiks konstateerida, et meie elumaksumuse tasapind peale sõjaeelse ajaga võrreldes, odavamate aastate — 1921-22 — viimastel aastatel jälle üldiselt rahuaegse tasapinnani on jõudnud ja üldindeksi selle ligidalt võngub nagu mitmes teises madalvaluuta riigis. Kõige kõrgemal, rahuaajaga võrreldes, asuvad riietuskulud, väga madalal, korterikulud (mõõdetult selle mõõdupuuga, mis me praegusel üüriseaduse maksvuse ajal tarvitada võime). Võrreldes 1922 a. juuli kuuga, on kõik kulud kullaväärtuse järele aasta lõpuks 23,5% tõusnud, Emk. järele võttes aga 38%; mille juures viimaste kuude üleliigne vahe pole põhjustatud niivõrd absoluutsest kallinemisest kui marga langemisest.

Saavutatud tulemustele on vähe juure lisada: nende võrdlev ühtivus ja suunade ühtelangemine kõneleb selle poolt, et nad meie elumaksumuse olukorda üldiselt küllalt hästi tohiks iseloomustada. Kahtlemata võib leida üksikult aladel mõningaid puudusi, mis aga teatud määral mõõdapärasemat olid. Samuti on teatud määral vaieldavad rühmade võrdkaalud, ent mõningad üksikajad ei muuda asja suurelt, ka ei avalda suuremat mõju rühmade võrdkaalude muutmine. Isegi kuni 10% üksikuid võrdkaale ühe või teise rühma kasuks muutes, ei muutu indeksi üldine suun ja liikumine mitte suurelt. Kõigevähem täpselt, võiks öelda, on meie rühmadest vaadeldud väljaminekud korteri peale; ent ka sel alal, näib meile, tahab raske olla täielikumaid andmeid koguda senise vahekorra juures, kus üüriseadus seadusandlikult maksuma pandud, ent täiel määral siiski täitmist ei leia. Selleks, et siin täielikku ülevaadet saada, peaks kõigi korterite kohta andmeid koguma, kus üüriseadus maksev ja kus mitte, missugused andmed juba oma kogumiselgi kaheldavaks saaks nende täpsuse mõttes. Nende andmete täpsusega mitte nõusolijad võivad aga selle osa indeksist otseteed välja jätta, nagu seda oldakse sunnitud tegema neis riikides, kus ka üüriseadus maksev on, ehk kus täpsemaid andmeid üüri kohta võimata on olnud koguda. Kuna üldised rühmade liikumised senini meil pea täielikult rööbiti on käinud, tähendaks see ühtlasi indeksi üldist tõusmist mõne punkti võrra, mis põhjustatud oleks peaaesjalikult toitluskulude tähtsuse suurenemisega, ent üldindeksi üldine suun jääks üheks ja samaks, samaseks jääks ka vahekorrad üksikute aastate vahel.

Muidugi ei tähenda see sugugi, et me tarvitlikuks mitte ei peaks büdshetiliste uuri-
miste korraldamist ja nende järele üksikute ühiskondlikkude kihtide järele elumaksumusindeksite
arvutamist. See töö, nagu me korranud oleme, peab omakord teostatud saama ja siis on või-
malik täpsemaid arvutusi teostada. Ent senini, näib meile, võivad neid küllaldava praktilise täp-
susega asetada ülalpool toodud arvutused.

Lõpuks toome veel tabeli, kus oleme arvutanud ka kõigi rühmade ja tähtsamate
elementide kohta indeksid I b (kullaväärtuse indeks Emk. E. kuldkrooni kursi kohaselt
ümber arvutatud) ja I c (kullaväärtuse indeks alusega 1922—100 (v. tab. lhk. 88).

Geomeetriline keskmine. Aritmeetilise keskmise järele suhtelistest hindadest arvutatud kesk-
misesel, nagu meie seda (võrdkaalustatud kujul) oma üldindeksi ja
mõne rühma indeksi väljatoomiseks oleme tarvitanud, on see halb omadus, et selle meetodi
järele arvutatud indeksit ilma uue suhtarvude arvutamiset ja neist keskmise toomisega uue
baasi (100% võetud aja) peale üle viia ei saa. Selleks, et indeksile uut baasi anda, peab kõik
arvutused algusest peale kordama.

Kuna see muidugi suur töö on, tarvitatakse harilikult lihtsamat meetodi, mida
V. Mitchell „short method of shifting“—lühike baasi ümbertõstmise võte—nimetab ja mis selles
seisab, et millegi aja kohta käiv indeksarv jagatakse selle aja indeksarvu peale, mis aluseks
soovitakse võtta, kasvatades teda 100 peale (teiste sõnadega—lihtsa protsenteerimise teel).

Ent see võte annab enamjaol juhustel hoopis teised arvud, kui indeksi täielikul
ümberarvamisel oleksime saanud. Need hinnad, mis uuel baasajal odavamad, kui endisel, anna-
vad kõrgemad suhtarvud, kuna kallimad indeksi peale vastupidist mõju avaldavad. Ja üldi-
selt keskmisest võib ümberarvamisel sellepärast ainult väga harvadel juhustel (arvude-
täielikul proportsionaalsusel) saada arvud, mis vastaks täieliku ümberarvutuse teel saavu-
tatuile. Sellepärast pole soovitatav tarvitada baasi lühikese ümbertõstmise võtet. Kuna aga prak-
tikas väga tihti soovivat on baasi muuta, jääb sellesarnaste võimaluste loomiseks meie prae-
guse indeksi juures ainukeseks teeks—arvutada geomeetriline keskmine.

Olgugi, et me ka aluseks võetava konkreetse hinnamaterjali oleme avaldanud,* mis
võimalusi pakub igähele ümberarvamisi toimida, oleme soovitavaks pidanud ka seda teostada.
Allpool toome samade meetodide järele, kuid geomeetrilise keskmise (Mg) tarvitamisega kõi-
gis arvutustes (peale mediaani korterikuludes), välja toodud arvud (ind. Ia ja II jaoks).

Geomeetrilise keskmise tarvitamisega (ka võrdkaaludes) arvutatud indeksid I a ja II.

	Juuli					1924				
	1914	1921	1922	1923	1924	aug.	sept.	okt.	nov.	dets.
Indeks I a g.										
Toitluskulud	100	97,0	91,3	104,9	99,8	100,3	103,8	109,2	112,8	113,9
Korterikulud	100	10,2	24,2	35,3	31,4	30,3	31,8	34,3	35,5	35,5
Valgustus- ja küttekulud	100	83,0	90,2	88,2	84,2	79,0	81,6	86,1	85,8	89,6
Riietuskulud	100	108,9	128,3	122,5	119,9	121,0	126,1	135,8	141,0	140,9
Muud kulud	100	76,6	84,5	85,6	83,4	80,9	85,6	91,6	96,2	98,6
Üldindeks	100	76,3	83,4	93,5	89,0	87,0	92,0	97,6	100,9	101,9
Indeks II g.										
Toitluskulud	—	125,7	100	119,4	135,5	143,1	142,4	139,1	138,9	140,0
Korterikulud	—	50,6	100	149,0	159,0	160,6	162,1	162,1	162,1	160,0
Valgustus- ja küttekulud	—	101,0	100	100,1	113,7	112,2	109,5	109,1	106,7	108,5
Riietuskulud	—	103,1	100	100	116,0	123,4	124,2	124,5	124,0	124,3
Muud kulud	—	105,8	100	103,4	119,3	121,8	124,1	123,1	124,2	127,9
Üldindeks	—	108,3	100	116,1	131,6	137,6	137,5	135,6	135,4	136,4

Kõigist arvuderidadest paistab selgesti, et geomeetrilise keskmise arvud arit-
meetilise keskmise omadest vähemad, kuna liikumise üldine suun samana püsib.

Muidugi ei või küsimust asetada selle üle, kumb keskmistest tõelikkusele vastavam
on, sest nad mõlemad peegeldavad tõelikku olukorda oma arvutamislaidile ja iseloomule

*) Osa on küll trükkimisel välja jäetud. Red.

Tab. 4. Elumaksumusindeksite käik 1914—1924.—

	Ind. I a. Indeks kullaväärtuse järele 1914—100 N.-ind. d'après la valeur d'or 1914—100 (Ia)									
	J u u l i					1 9 2 4				
	1914	1921	1922	1923	1924	aug.	sept.	okt.	nov.	dets.
TOITLUSKULUD*)—ALIMENTATION.	100	97,0	91,3	104,9	99,8	100,3	103,8	109,4	112,8	113,9
KORTERIKULUD—LOGEMENT.	100	10,6	24,3	35,5	32,2	31,0	32,7	35,3	36,5	36,5
Sellest üürisead. jär. maksj.— <i>Payement selon la norme</i>	100	10,0	23,0	33,8	28,3	26,9	28,0	30,2	31,2	31,2
Sellest üürisead. rohk. maks. — <i>Payement au-delà de la norme</i>	100	12,4	28,1	40,2	43,8	43,3	46,7	50,4	52,2	52,2
VALGUST.-JA KÜTTEKULUD—ÉCLAIRAGE ET CHAUFFAGE.	100	84,8	91,6	89,4	85,6	80,5	83,2	87,6	87,6	91,5
Sellest valgustus — <i>Dont éclairage</i>	100	101,4	96,5	71,3	77,0	73,4	80,1	78,5	68,6	77,1
„ petrooleum — „ <i>pétrole</i>	100	118,7	109,4	78,1	89,6	85,4	93,8	90,6	77,1	88,3
„ elekter — „ <i>électrique</i>	100	49,5	57,5	50,7	39,2	37,3	38,9	41,8	43,2	43,4
„ küttepuud — „ <i>bois de chauffage</i>	100	79,2	90,0	95,5	88,4	82,8	84,2	90,7	93,8	96,3
RIIETUSKULUD—VÊTEMENTS.	100	112,2	128,7	125,9	122,9	122,5	128,2	138,0	142,6	142,6
Sellest riie — <i>Dont étoffe</i>	100	98,4	103,3	101,1	102,1	106,5	110,7	119,4	123,3	123,5
„ õmblustööriha — „ <i>couture</i>	100	103,1	135,2	143,2	141,5	132,2	139,5	151,0	156,4	155,5
„ pesu — „ <i>linge</i>	100	„	161,2	144,5	140,2	147,1	157,1	165,3	170,6	170,6
„ saapad — „ <i>chaussure</i>	100	173,1	180,9	166,9	149,1	142,7	148,3	159,9	165,3	165,5
MUUD KULUD—AUTRES FRAIS.	100	88,1	91,5	91,8	89,1	87,3	92,0	99,5	105,0	107,6
Sellest saun — <i>Dont bain</i>	100	49,4	57,5	56,3	47,1	44,8	46,7	50,3	53,7	52,1
„ habemeajamine — „ <i>frais de barb.</i>	100	74,0	86,5	84,4	94,3	89,6	93,2	100,5	104,2	104,2
„ juukselõikamine — „ „ <i>coiff.</i>	100	99,0	114,9	112,5	110,1	104,9	109,0	117,4	121,2	121,5
„ seep — „ <i>savon</i>	100	113,5	139,1	117,4	117,8	112,2	117,0	138,7	156,1	152,2
„ sõidukulud — „ <i>transport</i>	100	52,8	53,7	52,4	66,1	63,8	65,5	70,3	72,9	88,5
„ ajakirjandus — „ <i>journaux</i>	100	58,4	68,3	109,0	91,0	86,8	98,6	106,1	108,9	109,8
„ teater — „ <i>théâtre</i>	100	45,2	73,1	71,6	76,9	73,1	76,1	82,0	84,7	84,8
„ kino — „ <i>cinématogr.</i>	100	39,9	47,4	46,4	39,8	37,9	42,3	39,4	40,7	40,8
„ tubak — „ <i>tabac</i>	100	178,7	126,4	122,7	125,9	143,8	151,4	160,8	173,6	173,7
„ õlu — „ <i>bière</i>	100	170,0	148,2	145,2	121,6	115,6	120,3	129,7	134,4	147,9
ÜLDINDEKS—INDICE-GÉNÉRAL du coût de la vie	100	89,6	90,3	99,1	94,7	94,4	98,2	104,2	107,7	108,3

	Indeks I c. Ind. kullaväärtuse järele 1922—100 (**) N.-ind. d'après la valeur d'or 1922—100 (Ic)									
	J u u l i					1 9 2 4				
	1914	1921	1922	1923	1924	aug.	sept.	okt.	nov.	dets.
TOITLUSKULUD*)—ALIMENTATION.	—	106,2	100	115,0	109,3	109,9	113,7	119,7	123,5	124,7
KORTERIKULUD—LOGEMENT.	—	43,5	100	146,0	131,3	126,3	132,9	143,1	148,0	148,1
Sellest üürisead. jär. maksj.— <i>Payement selon la norme</i>	—	43,4	100	146,8	122,9	117,0	121,7	131,0	135,6	135,6
Sellest üürisead. rohk. maks. <i>Payement au-delà de la norme</i>	—	43,9	100	143,4	156,3	154,3	166,3	179,2	185,3	185,5
VALGUST.-JA KÜTTEKULUD—ÉCLAIRAGE ET CHAUFFAGE.	—	87,2	100	99,1	94,2	88,2	90,7	96,1	96,4	99,3
Sellest valgustus — <i>Dont éclairage</i>	—	100,1	100	75,6	78,5	74,8	81,2	80,4	71,7	76,1
„ petrooleum — „ <i>pétrole</i>	—	104,8	100	71,4	81,9	78,1	85,7	82,9	70,5	76,2
„ elekter — „ <i>électrique</i>	—	86,1	100	88,2	68,3	65,0	67,7	72,8	75,2	75,5
„ küttepuud — „ <i>bois de chauffage</i>	—	82,9	100	106,9	99,4	92,6	93,9	101,3	104,6	107,0
RIIETUSKULUD—VÊTEMENTS.	—	89,0	100	98,2	95,5	97,1	101,4	109,5	113,3	113,2
Sellest riie — <i>Dont étoffe</i>	—	95,3	100	97,9	99,6	103,9	108,1	116,4	120,3	120,5
„ õmblustööriha — „ <i>couture</i>	—	75,7	100	104,7	98,9	95,0	100,0	110,1	113,9	113,2
„ pesu — „ <i>linge</i>	—	„	100	89,6	87,2	92,1	98,0	102,9	106,4	106,4
„ saapad — „ <i>chaussure</i>	—	92,1	100	93,5	82,0	80,4	83,5	90,1	93,1	93,3
MUUD KULUD—AUTRES FRAIS.	—	92,1	100	102,7	99,3	96,4	102,8	109,8	114,5	118,9
Sellest saun — <i>Dont bain</i>	—	86,1	100	98,0	82,0	78,0	81,4	87,5	90,7	90,7
„ habemeajamine — „ <i>frais de barb.</i>	—	85,5	100	97,6	109,0	103,6	107,8	116,3	120,5	120,5
„ juukselõikamine — „ „ <i>coiff.</i>	—	86,1	100	97,9	95,8	91,2	94,9	102,1	105,4	105,7
„ seep — „ <i>savon</i>	—	81,6	100	84,4	84,7	80,6	84,1	99,7	112,2	109,4
„ sõidukulud — „ <i>transport</i>	—	96,9	100	97,7	123,3	117,0	122,1	131,2	136,0	170,5
„ ajakirjandus — „ <i>journaux</i>	—	85,4	100	160,2	133,8	127,6	147,2	158,4	162,3	163,9
„ teater — „ <i>théâtre</i>	—	71,8	100	98,1	96,0	91,2	95,0	102,5	105,7	105,9
„ kino — „ <i>cinématogr.</i>	—	84,3	100	97,9	85,4	81,1	92,0	83,1	86,0	86,1
„ tubak — „ <i>tabac</i>	—	129,4	100	97,3	101,1	116,1	122,3	129,8	135,9	136,0
„ õlu — „ <i>bière</i>	—	114,1	100	98,0	82,2	78,0	81,2	87,5	90,7	99,8
ÜLDINDEKS—INDICE-GÉNÉRAL du coût de la vie	—	95,1	100	113,6	107,6	107,1	111,5	118,3	122,2	123,5

*) Üksikasjad ja rühmad v. eelpool tab. 3.

**) Kõik tehted korratud; mitte lihtsalt ümberarvatud.

Ind. I b. Indeks I a. Emk. peale arvatult 2)

J u l i				1 9 2 4				
1921	1922	1923	1924	aug.	sept.	okt.	nov.	dets.
10 224,8	8 269,0	9 703,3	11 025,9	11 638,8	11 585,1	11 327,3	11 299,2	11 390,0
1 117,3	2 200,9	3 283,8	3 557,5	3 597,2	3 619,6	3 655,0	3 656,2	3 650,0
1 054,1	2 083,1	3 126,5	3 126,6	3 121,5	3 125,1	3 126,9	3 125,3	3 120,0
1 307,1	2 545,1	3 718,5	4 839,0	5 024,5	5 212,2	5 218,4	5 228,9	5 220,0
8 938,8	8 296,2	8 269,5	9 457,1	9 311,2	9 286,0	9 070,1	8 774,9	9 150,0
10 688,6	8 740,0	6 595,3	8 507,0	8 517,3	8 940,0	8 107,9	6 871,7	7 710,0
12 512,2	9 908,4	7 224,3	9 899,0	9 909,8	10 469,0	9 380,7	7 723,1	8 830,0
5 217,8	5 207,8	4 689,8	4 330,8	4 328,3	4 341,6	4 328,0	4 327,3	4 340,0
8 348,5	8 151,3	8 833,8	9 766,4	9 608,1	9 397,6	9 391,1	9 395,9	9 630,0
11 827,0	11 656,4	11 645,8	13 578,0	14 214,9	14 308,4	14 288,5	14 284,2	14 260,0
10 372,3	9 355,9	9 351,8	11 280,0	12 358,3	12 355,2	12 362,7	12 350,9	12 350,0
10 867,8	12 245,1	13 246,0	15 632,9	15 340,5	15 569,6	15 634,5	15 666,6	15 550,0
...	14 599,9	13 366,3	15 489,3	17 101,3	17 533,9	17 115,2	17 089,0	17 060,0
18 246,5	16 384,1	15 438,3	16 472,6	16 558,9	16 551,8	16 556,6	16 558,1	16 550,0
9 286,6	8 287,2	8 491,5	9 813,8	10 130,3	10 262,1	10 302,2	10 517,9	10 760,0
5 207,3	5 207,8	5 207,8	5 203,7	5 198,5	5 212,2	5 208,0	5 379,1	5 210,0
7 800,4	7 834,4	7 807,0	10 418,3	10 397,1	10 402,1	10 405,7	10 437,7	10 420,0
10 435,6	10 406,5	10 406,3	12 163,9	12 172,6	12 165,5	12 155,6	12 140,6	12 150,0
11 964,0	12 598,3	10 859,5	13 014,5	13 019,7	13 058,4	14 361,9	15 636,5	15 220,0
5 565,7	4 863,7	4 847,0	7 302,8	7 403,3	7 310,5	7 278,8	7 302,4	8 850,0
6 156,0	6 186,0	10 082,5	10 053,7	10 072,2	11 004,8	10 985,5	10 908,5	10 980,0
4 764,6	6 620,7	6 623,0	8 496,0	8 482,5	8 493,6	8 490,2	8 484,4	8 480,0
4 205,9	4 293,1	4 292,0	4 397,1	4 397,9	4 721,1	4 079,1	4 076,9	4 080,0
18 836,8	11 448,1	11 349,8	13 909,5	16 686,5	16 897,8	16 649,2	17 389,5	17 370,0
17 919,7	13 422,5	13 431,0	13 434,4	13 414,2	13 426,7	13 429,1	13 462,8	14 790,0
9 444,7	8 178,5	9 166,8	10 462,5	10 954,2	10 960,1	10 788,9	10 788,3	10 880,0

Indeks II. Ind. Emk. järele 1922—100—N.-ind. d'après le mk. est. 1922—100 (II)

J u l i				1 9 2 4				
1921	1922	1923	1924	aug.	sept.	okt.	nov.	dets.
125,7	100	119,4	135,5	143,1	142,4	139,1	138,9	140,0
51,3	100	149,0	160,0	161,9	163,7	163,7	163,7	163,6
50,6	100	150	150	150	150	150	150	149,8
51,0	100	146,3	190,1	197,7	204,8	204,8	204,8	204,8
102,3	100	101,2	114,9	113,0	111,8	109,8	107,8	109,7
119,7	100	77,3	95,8	95,8	99,8	91,8	84,0	84,0
126,3	100	73,7	100	100	105,3	94,7	84,2	84,2
100	100	90,0	83,3	83,3	83,3	83,3	83,3	83,3
96,5	100	109,2	121,2	118,6	115,7	115,7	115,7	118,2
104,1	100	100,3	116,8	124,1	124,8	125,2	125,2	125,0
110,9	100	100	121,9	133,1	133,1	133,1	133,1	133,1
89,0	100	107,0	120,6	121,7	123,3	125,9	126,0	125,0
...	100	91,7	106,3	117,2	120,2	117,2	117,2	117,2
107,1	100	95,3	99,9	102,9	102,9	102,9	102,9	102,9
107,4	100	105,0	121,0	123,9	126,5	125,7	126,8	131,2
100	100	100	100	100	100	100	100	100
100	100	100	133,3	133,3	133,3	133,3	133,3	133,3
100	100	100	116,7	116,7	116,7	116,7	116,7	116,7
94,8	100	86,2	103,4	103,4	103,4	113,8	124,1	120,7
112,5	100	100	150	150	150	150	150	187,5
100	100	163,4	163,4	163,4	180,6	180,6	180,6	180,6
83,3	100	100	116,6	116,6	116,6	116,6	116,6	116,6
96,9	100	100	104,2	104,2	113,2	95,1	95,1	95,1
154,2	100	100	122,2	151,1	151,1	151,1	151,1	151,1
132,5	100	100	100	100	100	100	100	100
112,0	100	117,2	132,7	138,7	138,8	136,8	136,6	137,8

vastavalt. Samuti, kuis geom. keskmise teel arvutatud arvud vähendatud, on, sellest keskmisest välja minnes, aritmeetilise keskmise arvud suurendatud, nii et ühteviisi mõlemad õigus-tatud on. Praktilisemana võib osutada koguni geomeetriline, mille arvudered otsekohest baasimuutmist lubavad, kuna aritmeetilise juures seda ainult lühikese ümberarvamise (short method of shifting) teel, ja võrdlemisi suurte vigadevõimalusega võimalik on teostada.

Et me siiski geomeetrilise keskmise teisele plaanile oleme jätnud, on tingitud sellest, et meie teda oma teada esimesena elumaksumusindeksi koostamisel katsena oleme tarvitanud ja kõik teised indeksid välisriikides keskmistena aritmeetilisi tarvitavad. Järgnevalt annaks meie indeks sarnasel korral võrdlustel nendega vähendatud kujutluse elumaksumuse liikumisest.

Kuid see asjaolu ei vähenda arvutamiste tähtsust, mida edaspidi jätkame. Need, kellel tähtsam jälgida liikumise suuna ja vajalik ümberarvamisi ühe baasi pealt teise peale toimida, ja kes arvutamisel geomeetrilist keskmist ka juba oleva materjali alusel sooviks toimida, ning keda ei sega asjaolu, et geomeetriline keskmine aritmeet. vähemad arvud annab, pakuvad need arvutused soovivat hõlbustust.

10. Elumaksumus ja palgad.

Elumaksumusest täieliku pildi saamiseks peab elumaksumuse uurimisega käsikäes käima ka palgaolude uurimine. Tähtis pole mitte üksnes teada saada väljaminekute suuruse muutumist aja järele, vaid ka sissetuleku suurenemist ehk vähenemist vastavatel aegadel. Kõrvutades mõlemaid andmeid, saame ettekujutuse palga reaalsest väärtusest ja võime arvutada reaaltasu indekseid. Senini puudub meil veel laialisemalt läbi töötatud materjal palgaolude kohta. Võib loota, et seda puudust juba ligemal aastal parandatakse. Ent senini oleks soovitatav, kas või puudulikkudegi andmete alusel, osalist pilti saada palgade liikumisest, eriti võrreldes sõjaeelse ajaga. Andmed, mis käesoleval juhusel suurema tähtsuse omavad, on just need, kus ametite järele ka vastavad funktsioonid sõjaeelsest ajast muutumatult on püsinud. Sarnaste funktsioonidega ameteid on loomulikult kõige kergem otsida sarnastel aladel kui raudtee- ja postiametkonnad ning linnaomavalitsused. Meil on võimalik olnud koon-dada andmeid just neis asutustes muutmatuna püsinud ametkohtade kohta, mida järgnevalt kasutame. Võttes rühmitamise aluseks palga suuruse 1914 a., jaotame meil käepärast olevad andmed 25 ameti kohta 3 rühma—palk 1914 a. alla 50 rubla, 50—100 rublani ja üle 100 rubla. Järgnevas tabelis sisalduvad andmed nende rühmade ametite töötasu järele kuldkroonides ja vastavalt neile on arvutatud suhtelised arvud, aluseks võttes 1914 a. (v. tab. lhk. 91).

Vaatamata selle peale, et intervallid alla 50, 50—100 ja üle saja rubla, 1914 a. olukor-rast välja minnes võrdlemisi suured on, samuti ka ametkohad ebahütlaselt esitatud, paistavad neis andmetes mõned väga selgelt avaldunud üldjooned.

Üldine nähtus, mis tabeli kõigil ulatusel silma paistab, on, et palgad vaatluse all olevate ametite peale sõjaajal kunagi 1914 a. tasapinnani tõusnud pole. Neis avaldub küll 1921 ja 1922 a. järjekindel tõus, mis palgade vastava tõstmisega seletatav. 1923 a. asusid pea kõik palgad oma kullaväärtuse kõrgustipul, sest olugi, et 1924 a. palk pea kõigil juhustel samasuurusena püsis, oli tema kullaväärtus juba vähem. Ühes Emk. tõusuga augustist oktoobrini 1924 a. tõusevad vahepeal langenud palgad oma kullaväärtuses uuesti.

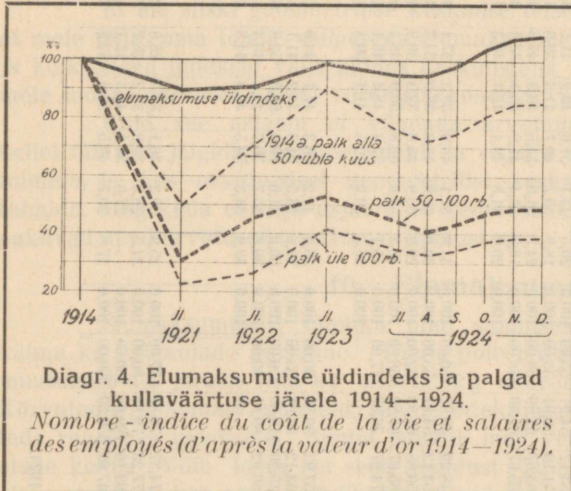
Teine üldine asjaolu, mis tabeli vaatlemisel kohe silma torkab, on see, et palgade liikumine kaugelki mitte hütlaselt läinud pole. Kui toodud tabeli arvudest võetud keskmisi rühmade kohta iseloomustavaks pidada, saame järgmised read:

	juulis		1924							
	1914	1921	1922	1923	1924	aug.	sept.	okt.	nov.	dets.
1914 a. palk alla 50 rubla . . .	100	49,6	70,9	90,3	75,6	72,2	74,8	80,7	85,0	85,1
„ „ „ 50—100 „ *) . . .	100	30,3	45,2	52,5	44,3	41,3	43,8	47,2	48,8	48,9
„ „ „ üle 100 „ . . .	100	22,7	26,8	41,7	34,9	33,2	34,6	37,3	38,5	38,6

Kõigerohkem on kerkinud need palgad, mis 1914 a. 24—30 rubla ümber olid. Nende funktsioonide täitjatest on mõned 1923 a. isegi üle oma 1914 a. palga kullaväärtuse saanud. Kui nende ametite kohta välja toodud keskmist iseloomustavaks lugeda, siis on nende ametite tasu üldiselt ligi kolmveerand 1914 a. vastavast tasust, 1923 a. isegi 90%. Rühm, mis 1914 a. 50—100 rublani sai, on omanud 1923 a. palka, mis ligi pooleni endise palga kullaväärtusest on

*) Selles rühmas on arvatud ka Tallinna linnav. palgad. Ainult riigiametnikkude palkasid arvates, saame tab. järjekorras vähemad arvud: 100%, 29,1; 40,8; 49,4; 41,8; 39,8; 41,4; 44,6.

tõusnud (1923 a. 52,5%). 1924 a. jällegi vähenedes, püsib see palk praegu alla 50% 1914 a. arvudest (oktoobris 47,2, novembris 48%). Võrdlevalt kõigevähem on tõusnud palgad üle 100 rubla 1914 a. Palga kullaväärtuse kõrgemal tipul, 1923 a. 41,7% keskmiselt olles, on need ametkohad enne ja pärast seda omanud palka umbes ainult kolmandik 1914 a. palgast kullaväärtuse järele (33,2, 34,6, 38,6).

Kuna 1914 a. 50–100 rublani palgasaaajate hulgas asuvad meie praeguses riigiametnikkude peres kõige suuremal hulgal ettetulevad ametid palkadega 5000–9900 mk. (44,4% riigiametnikkudest) ja need ametnikud ühtlasi ka 1914 a. kõige arvurikkamad olid, tohiksime vististi küll selle rühma keskmist, mis teatud määral ka aritmeetiliselt üldise keskmisena *) osutub, üldiselt küllalt iseloomustavaks pidada, kuna täielikke andmeid koostada võimata — pole ju väga suurele hulgale meie praegustest amekohtadest 1914 a. vastavaid kohti olnud.

Võrreldes neid andmeid meie elumaksumusindeksiga, näeme kohe suurt erinevust, mis selgesti näitab, et meil üldiselt mitte niivõrd elumaksumus tõusnud pole, võrreldes sõjaeelse ajaga, kuivõrd palgad selle tõusule järele jõudnud pole.

Sel ajal, kui elumaksumus üldiselt kullaväärtuse järele arvatud sõjaeelse tasapinnaga pea võrdne oli, ei pidanud palgad kaugeltki temaga ühteviisi sammu, jäädes keskmiselt enam kui 2 korda vähemaks, kui sõjaeelsel ajal **). Muidugi ei vaja me käesoleval juhtumisel täpseid tulemusi, vaid ligikaudset orientatsiooni.

Nii pole meil kaugeltki kõrgeks tõusnud elumaksumus, olgugi, et seda tihti kurdetakse: elumaksumus ületab kullaaluse järele võrdlemisi vähe 1914 a. tasapinda. Ent palgad — neil juhustel muidugi, mida vaatlesime — on võrdlemisi kaugemale maha jäänud endisest sõjaeelsest elatistasapinnast. Nii ühe, kui ka teise teguri tagajärjed palgasaaajate jaoks ei erine kahtlemata sugugi, ent sisuliselt on sellel tulemusel suur tähtsus. Ta näitab meile selgelt, et elu kalliduse iseäralise tõusu üle vaevalt kaevata saab ja vaevalt otstarbekohane oleks jõudusid rakendada selleks, et elukalliduse vastu võidelda.

Vaevalt võiks oodata, et ka kõige herooilisemad abinõud siin suuri tagajärge annaks, sest meie elumaksumustasapind reguleerub loomulikult maailmaturu järele ja selle hinnad on praegu pea kõigi ainete suhtes ja pea kõigis riikes kõrgemad, kui sõjaeelsel ajal (v. järgm. peat.). Jutt võiks olla muidugi seda tasapinda ületava osa tasandamisest, kuid see osa, nagu nägime, pole meil suur.

*) Riigiametnikkude ja teenijate jaotus palga järele oli 1924 a. järgmine:

500 — 3 700	14,6%	10 800 — 20 000	7,7
4 000 — 4 800	32,2	üle 20 000	1,1
5 000 — 9 900	44,4		
	76,6		

***) Oletades meie arvudel ka 10% kõikumist täpsest tulemusest, ei muutu pilt palju.

Muu seas, oleme arvanud ka võrdkaalustatud keskmise palkade kohta 4500–6800, milliste astmete järele saavad palka 46,7% meie riigiametnikkudest. Oletades (meie andmetel) järgmist palgasaaajate keskmist ametilist vastavust:

palk 1914 a.	1924 a. am. %	1924 a.	palk 1914 a.	1924 a. am. %
24 — 4 500	7,5	72 — 5 500	7,0	
29 — 4 600	8,7	90 — 6 200	5,0	
34 — 4 800	8,2	92 — 6 800	3,3	
60 — 5 000	7,1			

ja igale astmele seda suhtelist võrdkaalu andes, mis ta 1924 ametnikkude üldarvust omas, saame järgmise arvuderea (kullaalusel võrdkaalustatud keskmise) palkade kohta:

juuli 1914	100	juuli 1923	68,1	sept. 1924	56,5
" 1921	44,4	juul 1924	57,1	okt. 1924	60,9
" 1922	52,7	aug. 1924	54,3		

Tulemused ei erine suurelt, kui me samade astmete keskmise ka võrdkaalustamata võtame, ja on täies kooskõlas ülalpool öelduga.

V. ELUMAKSUMUSINDEKSITE KÄIK VÄLISRIIKIDES 1914—1924.

Mouvement des nombres - indices à l'étranger 1914—1924.

Suurelt erinevate olude ja arvestamismetoodide erinevuse pärast on mitmesuguste riikide elumaksumusindeksite kõrvutused rahvusvahelises ulatuses senini ainult ligikaudse täpsusega, mida kõiksugustel otsekohestel võrdlustel rõhutama peab. Selle puuduse olemasolul on siiski väga huvitav vaadelda elumaksumuskäiku üksikutes riikides, eriti selle järele, kuidas nende ametlikud elumaksumusindeksid seda käiku kujutavad. Peaks ju üldine hindade liikumise suungi vähemalt neis arvudes avalduma.

Järgnevates tabelites oleme kõrvutanud tähtsamate välisriikide andmed 1921 a. alates kuni 1924 a. viimaste kuudeni. Arvud oleme toonud kahesugused, üldindeksid ja eraldi sellest ainult toitluskulude kohta käivad arvud. Arvude saamiseks oleme kasutanud peaaesjalikult mitmesuguseid algallikaid ja vastavaid rahvusvahelisi väljaandeid, mille juures kahtlased arvud, mis mitmesugustes andmetes erinevalt toodud, välja oleme jätnud.

Kuna meil oma üldindeksit eelmiste aastate kõigi kuude kohta mitte käepärast ei ole, vaatleme peaaesjalikult toitluskulude kohta käivaid indekseid, mis harilikult ainult osa üldisest elumaksumusindeksist kujundavad. Aluseks võttes 1922 a. keskmist, oleme kõik arvud ümber arvanud selle aasta keskmise peale. Need liikumise suuna kujutavad andmed on ka kõverjoontena toodud. Huvitav on siin märkida samast asjaolu, mida me omagi toitluskulude vaatlemisel leidsime. Võttes tähtsamaid riike ja eriti neid, mis oma suuruse poolest kahtlemata hindade peale suuremat mõju pidid avaldama, nagu Ameerika Ühisriigid jne., näeme, et toitluskulude indeksi kõik üldjoontes umbes samasugust rada käib, nagu seda meie toitluskulude indeksi juures nägime: hindade võrdlemisi suur alanemine 1921—22 a. keskpaigani ja siis edasi 1923 ja 24 a. hindade tõus.

Kahju, et me kõiki neid hindu mitte kulla tasapinna peale ei saa viia, sest mitmesuguste riikide indeksite arvutamismetoodide ühtlustus ei luba seda täiel ulatusel teostada; siis oleks meil võimalik näha, kuivõrd tegemist on absoluutse odavnemise või kallinemisega ja kui suured muutused on tingitud vastava riigi rahakursi tõusust ehk langust. Kasutame siiski sellekohaseid arvutusi, mis Saksa riigi statistikaameti poolt teostatud tähtsamate riikide toitluskulude indeksite kohta.

Mõjuvad ju toitluskulud otsesteed palkade reaalse kõrguse peale ja on selle läbi riigi toodangu tähtsamaist elementest. Nende kulude sõjaeelse tasapinna ületamine näitab sellepärast, nagu S. r. st.-amet õieti märgib, kuivõrd toodangu objektiivsed eeltingimused raskenenud.

Nagu näeme, on ka siin tegemist meie oludele võrdlemisi sarnase nähtusega: mõnedes riikides on tasapind, kullaväärtuse järele arvatult, veel võrdlemisi palju üle rahuaja tasapinna 1914 a., kuna ta teistes juba märgatavalt allapoole on läinud. Üldiselt aga võngub ta 1914 a. kaunis lähedal.

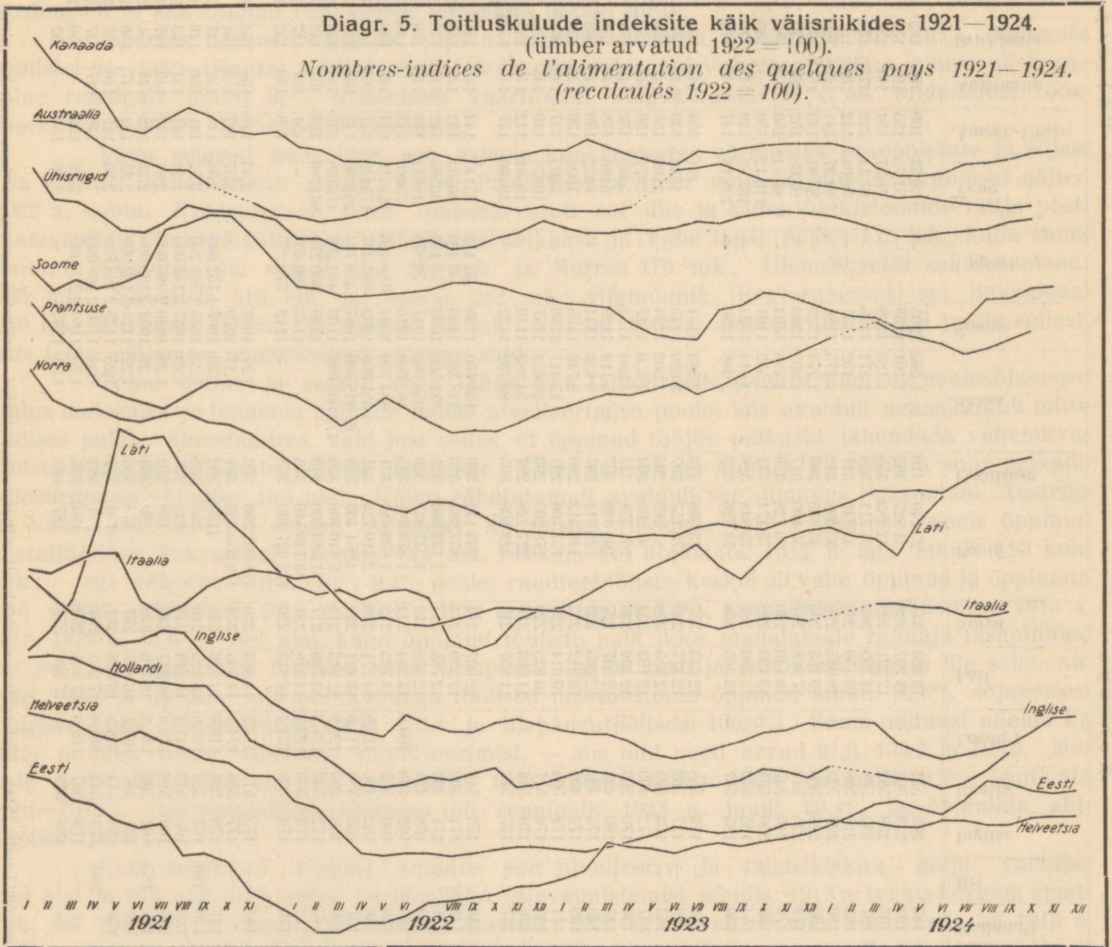
Andmed, mis dollarikursi järele ümber arvatud, on järgmised (alus enamasti 1914 a.):

	1924 a. Jaanuar	Aprill	Juuli	1924 a. Jaanuar	Aprill	Juuli	
Eesti (meie indeks)	95	Ungari	180	125	133
Prantsuse	91	120	95	Kanaada	141	134	133
Austria	94	97	101	Holland	138	133	134
Itaalia	124	123	119	Poola	165	152	139
Daani	122	—	119	Briti India	145	134	146
Norra	121	123	124	Inglise	155	146	147
Saksa	127	123	126	Rootsi	160	157	154
Ts.-Slovakkia	130	130	131	Shveits	151	150	158
Soome	137	130	132				

Kõigemadalamaid indekseid näeme riikides, kelle valuutaväärtus suurelt kannatanud: kaheksa riigi hulgas, kellel kõigemadalamad indeksarvud, on kõigil valuuta üle kolmandiku langenud, sõjaeelsega võrreldes. Prantsusmaal ja Ungaris näitavad indeksid 1914 a. madalamat tasapinda. Väljavõttena esinevad inflatsioonimaad Poola ja Ungari, kus eriti kõrged indeksid kulla järele kujunevad ja kus see olenes just vaatlusaja (1924 a. esimene pool) suurtest kõikumistest neis riikides.

Kõrgevaluuta maades on indeksid kõrgel: peale Poola ja Ungari, kus erimõjud tegutsemas, pole teiste kõrge indeksiga maade hulgas ühtegi, kelle valuuta üle 13% oleks langenud.

Muidugi pole üksikute riikide elumaksumusindeksite võrdlusel, olgugi, et need indeksid ühtlase põhimõtte järele kulla ehk dollari peale ümber arvatud, täpset vastavust. On ju teada et iga maksuvahendi väärtus omamaal kõrgemal seisab, kui väljamaal. Ei võinud ju riike

väga suurel määral langenud valuutaga, nagu see Saksas ja Austrias oli, sugugi odavateks riikideks nimetada, nagu seda tehti, sest sakslasele ehk austerlasele enesele polnud nende riigis kaugeltki mitte odav. Odavatena osutusid olud ainult nendele väljaspoolt tulnud väljamaalastele, kes, kõrgema valuutaga kaupasid ostes, neid odavatena leidsid. Ent see pole terve riigi kohta mõõduandev, kuna kaugelt valdavama enamuse riigis moodustavad just pärismaalased, kes valuuta langemise all suurelt võivad kannatada, vaatamata valuuta odavuse peale kullas ehk välisvaluutas. Seda arvesse võttes, võiksime öelda, et ka praegu elumaksumus üldiselt kõrgema esineb, kui sõjaeelsel ajajärgul, vaatamata selle peale, kas see kallidus on tingitud elu kallinemisest, või raha ostujõu vähenemisest, — kallinemine on aga üldine.

Kui nüüd palgaküsimust samuti tema üldsuses vaadelda, siis paistab siin kõigepealt silma suur vahe kõrgevaluuta ja madalvaluuta maade vahel. Kõrgevaluuta maades on nominaalpalk kõik aeg kerkinud, püüdes jälgida elumaksumustõusu, millest reaalpalk muidugi võrdlemisi tublisti maha jääb. Kuid allapoole sõjaeelse aja tasapinna on reaalpalk võrdlemisi vähedel juhustel, nii näit. 1923 a. olid Inglismaal mäetööliliste palgad 72—80%, masinaehitus-tööstuses — 81—83% rahuaegsest reaalpalgast. Kõigis teistes tööstustes olid aga palgad, võrreldes rahuaegse tasapinnaga, kõrgemal, nii näit, raamatuköitmistööstuses 118%, trükitöölistel 105—124%, sadamatöölistel 105—124% jne. Ühisriikides olid nominaalpalgad 1923 a. kesk-

Elumaksumus (elukallidus).

Toitluskulude indekseid kõik välisriikides 1921—1924.

Aasta	Euroopa										Väljasp. Euroopast														
	Austria	Belgia ¹⁾	Bulgaria	Daani	Helveetsia	Hispaania	Holland ³⁾	Itali	Leedu ⁴⁾	Läti	Norra	Poola	Prantsuse	Saksaa	Soomne	Ungari	Vene	Ameer.-Ühisr.	Austraalia	Briti-India	Egiptus	Kanada	Lõuna-Aafrika	Uus-Meremaa	
1921 a.																									
Januar	—	—	—	276	224	—	193	—	571	10 693	334	25 140	410	1 265	1 905	—	38,33	169	184	163	—	190	172	178	
Veebruar	—	—	—	—	221	—	194	—	249	11 207	308	31 827	382	1 191	1 138	—	51,75	155	184	156	—	178	165	175	
Märts	8 100	—	—	—	218	—	193	—	238	12 221	299	32 883	588	1 188	1 049	—	70,37	154	181	154	—	172	160	169	
Aprill	—	—	—	—	211	—	187	—	282	14 795	300	31 711	528	1 171	1 145	—	67,14	149	173	154	—	165	156	168	
Mai	—	—	—	—	208	—	184	—	218	19 459	292	32 640	317	1 152	1 137	—	80,47	142	168	162	—	150	152	168	
Juuni	9 800	—	—	—	213	—	180	—	220	18 935	290	35 393	312	1 175	1 188	—	74,34	141	165	169	—	148	144	166	
Juuli	—	—	—	—	206	—	179	—	225	19 153	295	45 655	306	1 174	1 323	—	97,91	145	161	174	—	154	139	164	
August	—	—	—	—	204	—	180	—	225	17 328	297	53 100	317	1 389	1 369	—	97,08	152	161	177	—	159	134	163	
September	—	—	—	—	198	—	179	—	210	16 140	290	60 728	329	1 418	1 404	—	86,54	150	154	183	—	155	133	161	
Oktoober	20 700	—	—	—	196	—	168	—	200	15 133	288	75 174	331	1 582	1 401	—	110,12	150	180	—	—	149	131	156	
November	—	—	—	—	189	—	154	—	185	14 880	281	75 848	326	1 914	1 324	—	161,86	149	147	176	—	148	129	152	
Detsember	60 300	—	—	—	189	—	150	—	185	13 365	268	74 626	323	2 088	1 220	—	228,18	147	143	176	—	149	125	150	
1922 a.																									
Januar	74 800	93	2259	—	176	179	148	—	179	12 643	257	73 598	319	2 463	1 151	—	491	139	142	169	192	143	121	147	
Veebruar	87 100	89	2365	—	173	179	149	—	177	12 377	245	75 157	307	3 020	1 145	—	1032	139	140	180	182	142	119	145	
Märts	90 400	87	2379	—	162	181	143	—	173	12 555	238	91 269	294	3 692	1 241	—	2169	136	141	161	187	138	119	141	
Aprill	104 300	86	2455	—	153	190	137	—	172	12 192	234	91 865	304	4 336	1 127	—	2871	136	143	157	187	138	121	144	
Mai	137 400	87	2632	—	152	188	136	—	170	12 496	230	101 438	317	4 680	1 132	—	5395	136	147	158	186	137	120	145	
Juuni	242 000	87	2373	184	153	183	137	—	180	12 557	227	108 069	307	5 119	1 139	—	6163	138	146	158	179	138	118	143	
Juuli	328 200	86	2444	—	153	179	140	—	175	12 265	233	129 811	297	6 836	1 144	—	6332	139	148	160	172	141	116	141	
August	722 400	84	2463	—	152	178	139	—	172	10 912	228	149 512	289	9 746	1 166	—	7006	136	149	159	173	139	116	141	
September	1 358 100	85	2470	—	153	179	141	—	172	10 614	228	157 400	291	15 417	1 166	—	7805	137	149	161	171	139	117	139	
Oktoober	1 190 700	88	2498	—	155	178	143	—	176	10 825	220	178 200	290	26 623	1 157	—	10678	140	146	158	175	139	119	139	
November	1 114 500	94	—	—	156	176	143	—	175	11 603	216	227 228	297	54 982	1 140	—	15581	142	145	155	175	140	120	139	
Detsember	1 051 900	95	—	—	150	156	177	137	175	11 857	215	323 800	305	80 702	1 122	—	19466	147	146	157	174	142	118	138	
1923 a.																									
Januar	1 071 700	94	2819	—	155	180	140	—	173	12 007	214	493 132	309	136 600	1 108	—	25145	144	145	151	169	142	117	138	
Veebruar	1 075 700	98	2931	—	154	181	142	—	171	12 339	214	857 044	316	318 300	1 103	—	30594	142	145	150	165	146	117	139	
Märts	1 052 700	99	3041	—	156	178	141	—	171	11 332	214	1 132 980	321	331 500	1 093	—	36595	142	145	149	163	143	117	141	
Aprill	1 293 500	96	—	—	138	180	139	—	168	12 688	211	1 247 837	320	350 000	1 047	—	48842	143	146	150	162	140	117	142	
Mai	1 391 000	96	—	—	161	178	135	—	162	10 916	214	1 578 881	325	492 000	1 016	—	75696	143	146	152	162	138	118	142	
Juuni	1 413 200	99	2546	188	165	170	136	—	162	13 753	213	1 636 630	331	984 700	1 004	—	114418	144	162	146	161	137	118	142	
Juuli	1 291 100	105	2405	—	164	172	136	—	162	11 018	213	2 419 723	321	4 651 000	1 002	—	170349	147	163	148	157	142	116	142	
August	1 233 500	109	2287	—	162	178	137	—	165	13 431	220	4 951 400	328	67 048 500	1 087	—	294096	146	165	149	154	141	115	142	
September	1 250 900	115	—	—	163	178	139	—	168	12 933	218	6 840 700	339	173 000 000	1 103	—	472428	149	161	149	155	143	115	145	
Oktoober	1 263 600	115	—	—	162	174	143	—	172	12 726	211	21 589 500	349	—	1 140	—	861180	150	157	147	155	144	117	146	
November	1 294 700	119	—	—	165	147	142	—	176	13 485	221	53 148 510	355	—	1 133	—	—	151	157	147	159	145	119	147	
Detsember	1 286 000	121	—	—	167	182	140	—	176	14 813	226	152 627 400	365	—	1 112	—	—	150	156	152	161	145	118	147	
1924 a.																									
Januar	1 352 700	124	—	—	194	188	144	—	175	14 855	230	415 091 700	376	1 327	1 089	—	2 43	149	155	154	158	145	120	149	
Veebruar	1 382 100	130	—	—	167	190	141	—	177	14 635	234	410 555 300	384	1 171	1 070	—	2 57	147	153	151	143	122	149	149	
Märts	1 388 000	129	2573	—	167	180	141	—	176	15 226	241	415 559 392	382	1 290	1 067	1 752 000	2 58	144	152	147	154	136	122	150	
Aprill	1 383 800	122	—	—	165	195	140	—	180	16 324	240	151 389	380	1 233	1 035	1 761 200	2 52	141	150	143	154	133	123	150	
Mai	1 416 900	114	2504	—	165	180	139	—	163	15 249	241	146 378	378	1 26	1 037	2 147 000	2 51	141	151	143	152	133	122	150	
Juuni	1 445 700	120	2761	—	168	186	136	—	160	15 149	240	139 370	370	1 290	1 040	2 086 000	2 54	142	149	147	153	134	130	150	
Juuli	1 456 200	124	2680	200	168	182	138	—	162	16 376	248	139 360	360	1 236	1 052	2 195 000	2 51	145	148	151	157	137	117	149	
August	1 465 200	125	—	—	166	188	142	—	164	15 356	257	135 366	366	1 22	1 124	2 162 000	2 51	144	147	156	166	138	117	146	
September	1 562 300	127	—	—	169	189	150	—	169	16 848	261	164 374	374	1 25	1 125	2 186 700	2 36	144	147	146	166	139	117	145	
Oktoober	1 584 600	135	—	—	172	193	149	—	172	17 252	264	181 383	383	1 34	1 136	2 168 000	2 36	148	147	157	174	141	120	146	
November	1 619 800	140	—	—	170	175	149	—	179	17 583	269	184 396	396	1 35	1 160	2 216 000	2 19	150	156	178	143	122	148	148	
Detsember	1 624																								

miselt 114% kõrgemal, kui rahuajal. Kuna aga dollari ostujõud siiski vähem oli, kui enne sõda, oli tegelik reaalpalk tasapind keskmiselt 26—29% kõrgemal, kui sõjaeelsel ajal.

Madalvaluuta maadest on kõige täielikumad andmed sel alal Saksamaa kohta, abielus tööliste palgad olid 1923 a. aprillis 71—106% sõjaeelsest ajast, rahakursi langemise tõttu aga augustis samal aastal juba 59—103% ja septembris 38—96% vahel. Peale raha vahendi stabiliseerimist 1924 a. tõusis reaalpalk muidugi. Ta oli 1924 a. 77—110%, juulis 84—110%, kuid keskmiselt ei saavutanud rahuaegset tasapinda ikkagi mitte.

Austrias kõikus reaalpalk 1923 a. õppinud töölistel keskmiselt 87—107%, õppimata töölistel 84—145%. Suurel määral allpool seda olid palgaolud Venemaal: 1923 a. juunis oli keskmine reaalpalk ainult 66% sõjaeelsest väärtusest; kõige kõrgem (87% oli toiduainete tööstuses, kõige vähem (55%) metallitööstuses.

Väga selgesti peegeldub see asjaolu konkreetsetes võrdlustes erapooletute ja sõjast osa võtnud madalvaluuta maade vahel. Prof. Tyszka toob oma väljaandes järgmised näited 1922 a. kohta. Kuldmarkade peale ümberarvatult sai ühe ja sama funktsioonide täitja posti alamametnik Saksamaal (ühes palgalisaga abikaasa ja kahe lapse peale) 112 mk., kuna sama ametnik Shveitsis sai samal ajal 234 mk. ja Norras 179 mk., Ülemsekretär sai Saksamaal 165 mk., Shveitsis 315 mk. ja Norras 282 mk.; riiginõunik (Regierungsrat) sai Saksamaal 220 mk., Shveitsis 413 mk. ja Norras 475 mk. Nii sai Saksa ametnik ainult ligi poole sellest, mis tema väljamaa ametivennad palgana said.

Teine üldine ja samuti väga tähtis oma tagajärgede poolest ilmuvus pealesõjaeegse palga maksmise on tendents palkade üldise nivelleerimise poole, mis avaldub peaaesjalikult mitte üldises palga vähendamises, vaid just selles, et õppinud tööjõu palkasid lähendada vähemkvalifitseeritud ja õppimata tööjõu palkadele. Ühes sellega on käinud ka erilisel suur palkade allasurumine vaimlise töö alal. Kõige rõhutatumalt avaldub see ilmuvus Saksamaal, Austrias ja Venemaal, kuid on selgelt märgatav ka teistes riikides. 1913 a., näiteks, teenis õppinud metallitöeline Saksamaal nädalas 12,7 mk. rohkem kui õppimata, 1922 a. aga ainult 1,93 kuld mk., — nii vähenes vahe 53,9% 9,4% peale; raudteetöölise keskel oli vahe õppinud ja õppimata töö vahel keskmiselt 1913 a. 45,8%, 1922 a. aga ainult 5,3%; raamatuköitmistööstuses 1913 a. 40,8, 1922 a. 17,6%. Sel ajal, kuna õppinud tööliste palk ikka madalamale rahuaja tasapinnast langes, said õppimata töölised selle tasapinna ligidat tasu ja mõnikord koguni üle selle, nii näit., 1923 a. aprillis said perekonnaga töölised mäetööstuses õppinud ainult 82,6% sõjaeelsest palgast, kuna päevatöölised said 101,1 ja ülepäevatöölised 106,3%. Samu nähtusi näeme ka 1924 a. juba peale rahakursi stabiliseerimist, — siis olid need arvud 91,9, 103,2 ja 109,9. Metallitööstuse ümbertöötamise alal oli septembris 1923 õppinud töölise palk reaalpalk 54,2%, õppimata aga—75,6%. Raamatuköitmistööstuses oli reaalpalk 1923 a. juulil 36,4% ja õppimata abitöölisel 44,9%.

Veel suuremal määral avaldus see nivelleeriv ja tagasikiskuv mõju vaimlise töö alal ja töö alal, mis erilist hariduslikku ettevalmistamist nõudis. 1913 a. teenis kõrgem ametnik 443 kuldmk. rohkem, kui noorem ametnik, 1922 a. vaevalt 99 mk., kuna vahe oli 1913 a. 269%, oli see 1922 a. ainult 96%. Keskmine kõrgema ametniku reaalpalk oli 1922 a. ainult 35—40% sõjaeelsest tasapinnast. Keskmistel ametnikkudel oli see protsent 60—65, noorematel aga umbes 75—80% sõjaeelsest tasapinnast. Umbes samad vahekorrad konstateerisime Eesti palgaolude vaatlemisel eelmises peatükis.

„See üldine palgavähendamise ja nivelleerimise tendents ja tema tagajärjed on äärmiselt kahjulikud ja tema majanduspoliitilised ja eriti eramajanduslikud halvad tagajärjed on arvatavasti suured,“ märgib Riigi statistika keskamet oma vastavas väljaandes. „Selle juures ei võeta ei haridusliku ettevalmistuse, ei ametkoha vastutavuse elemente arvesse, milline asjaolu alandab suurelt igasugust edasipüüdmise elementi ja teeb ikka suuremaks ja suuremaks üldise tagasimineku hädahoju majanduslikul ja administratiivsel valitsemisalal.“

Peale valuuta stabiliseerimist muutus see olukord veidi enam vastavaks sõjaeelsele ajale. Nii oli 1924 a. juunis kõrgemate ametnikkude reaalpalk ligikaudu 70—80%, keskmistel 80—85% ja noorematel 90—95% eelsõjaeegsest tasapinnast, kuid sõjaeelne tasapind ei olnud kuskil rühmas saavutatud.

Tähtsamad tarvitatud väljaanded (peale õpekursuste).

Rahvusvahelistest väljaannetest.

- L. March, Rapport sur les indices de la situation économique.
- D. de Bernonville—Note sur les méthodes d'établ. des indices etc.
- C. Gini, Quelques considérations au sujet de la construction des nombres-indices des prix et des questions analogues.
- L. March, Les indices économiques.
- " " Les modes de mesure du mouvement général des prix.
- M. Pribram, N. sur les nombres-indices du coût de la vie.
- Recueil Mensuel de l'Institut International du Commerce, 1921—1924.
- Bulletin de l'Institut Intern. d'agriculture 1922—1924.
- Bulletin Mensuel de l'Office permanent (de l'Inst. Int. de stat.)—mars, mai—1923; mars, septembre—1924.

Am-Ühisriigid:

- Select list of references on the cost of living and prices (Library of Congr.)
- Retail prices (1913—1924).
- Building permits in the principal cities of the United States in 1922.
- Abstract of the fourteenth census of the United States, 1920.
- Monthly labor review, 1922—1924.
- J. Fisher, The making of index-numbers.
- W. Mitchell, The index-numbers etc.

Belgia:

- Revue du Travail (1923—1924).

Helveetsia:

- Der Schweizerische Arbeitsmarkt 1924.
- Die Lebenshaltung schweizerischer Arbeiter und Angestellter vor dem Kriege.

Hispaania:

- Boletín de Estadística, anno 1921.

Hollandi:

- Maandschrift van het Centraal Bureau voor de statistiek 1922—1924.

Itaalia:

- Al. Schiavi, Le variazioni dei salari in rapporto al rincaro della vita.
- Gli indici dei prezzi „Necco“ per il 1915 ed il 1916 il rincaro durante la guerra Europea.
- I prezzi delle merci in Italia nel 1914, 1911, 1912, Achille Necco e A. Garino-Canina.
- Gli indici di variazione del costo della vita.
- Bol mens. d. città di Milano 1921.
- Bol. mens. dell'Uff. del lavoro e della statistica 1921—1923.
- G. Mortara, Lezioni di statistica metodologica.

Inglise:

- A. Flux, The measurement of price changes.
- A. L. Bowley, The nature and purpose of the measurement of social phenomena.
- " Elements of statistics.
- " An elem. man. of stat.
- The registrar-general's statistical review of England and Wales.
- Journal of the Royal Statistical Society, 1921—1924.
- Mullball, Dictionary of statistics.
- Webb, New dict. of stat.

Ledu:

- Statistikos Biuletenis 1924.

Norra:

- Statistiske Meddelelser Nr. 5—12—1922; 1923 ja 1924.

Poola:

- Revue mensuelle de statistique.
- Revue trimestrielle de statistique.

Prantsuse:

- Compte-rendu des travaux des commissions de l'étude du coût de la vie au cours de l'année 1920.
- Bulletin de la statistique générale de la France et du service d'observation des prix. Tome XI, XII ja edasi.

Saksa:

- Max May, Wie der Arbeiter lebt.
- Emil Hoffmann, Indexziffern im Inland und im Ausland.
- Wirtschaft und Statistik.
- Erhebung von Wirtschaftsrechnungen minderbemittelter Familien im Deutschen Reiche, R. Stat. Amt.
- Fr. Sitzler, L'adaptation des salaires à la dépréciation de la monnaie en Allemagne (R. I. du tr.).
- E. Abderhalden, Grundlagen unserer Ernährung.
- Handwörterb. d. Staatswissenschaften.
- N. Zuntz, Ernährung und Nahrungsmittel. Dritte Auflage Leipzig-Berlin 1918.
- F. Toggenburg, Nahrungsmittelchemisches Praktikum, Bern 1916.
- Buchka und Kreutz, Die menschliche Nahrung und die Bekämpfung der Lebensmittel-Verfälschung. Leipzig 1920.
- K. Tyszka, Statistik.

Somme:

- Sosiaalinen Aikakauskirja Nr. Nr. 6, 10—1921; 1923 ja 1924

Ungari:

- Magyar Statisztikai szemle Nr. 1—12—1923; Nr. 1—2—1924.

Vene:

- A. M. Стопани, Нефтепромышленный рабочий и его бюджетъ.
- Бюллетень Центрального Статистического Управления.
- Вестник Статистики.
- Статистическая свѣдѣнія по гор. Ревелю за июль и августъ мѣсяцъ 1914 года.
- Г. Герценштейнъ, Пищевое довольство. Энци. слов. Брока и Ефр.
- С. Клепиков, Питание русского крестьянства, ч. I, со вступительной статьей Чапнова.
- А. Лосицкий, Пищевое значение современныхъ продуктовъ питания.
- Лубны-Герцык, Химический состав и пищевое значение некоторыхъ основныхъ продуктовъ животного происхождения.
- Украина: Статистический Бюллетень 1923—1924.

Dans le domaine des dépenses concernant l'éclairage, basé sur le prix de l'électricité et du pétrole, les poids de pondération sont établis selon l'utilisation réelle de ces deux genres d'éclairage dans les logements de Tallinn. Le coût du chauffage a été fixé d'après trois espèces de combustibles (bois).

Ce qui concerne la question des articles d'habillement, l'auteur ne trouve pas juste de prendre pour calculation les habits de confection, les derniers variant infiniment dans leur qualité comme dans leur prix. Il semble donc nécessaire d'étudier séparément le mouvement des prix des différentes étoffes, le payement pour tailleur, le prix du linge et de la chaussure en les pondérant.

Parmi les autres dépenses on a annoté le prix des bains, les frais du coiffeur (raser et couper les cheveux), le prix du savon, des journaux, des billets de théâtre et de cinéma, billets de chemin de fer, du tabac et de la bière.

Les poids théoriques pris par l'auteur pour la pondération des indices des groupes sont: alimentation—60, vêtements—15, logement—10, chauffage et éclairage—5, autres dépenses—10.

Comme prix sont appliqués: les prix de produits d'alimentation au marché de Tallinn, de même que dépenses pour l'électricité et chauffage, des vêtements et chaussures dans les magasins de confection, les salaires dans les ateliers des tailleurs etc. On recueille beaucoup de l'information sur les prix chaque mois spécialement pour les calculs de l'indice.

Comme base l'auteur prend l'année 1922, époque la plus stable par rapport aux prix, ainsi que l'année 1914, époque d'avant la guerre. Un double calcul a été fait: 1) concernant l'appréciation de la hausse ou de la baisse absolues, basées sur le cours de l'or, calculant les prix en couronnes d'or estoniennes (théoriques); 2) concernant la caractéristique des mouvements du coût de la vie réelle par rapport au mark estonien.

Dans le calcul on s'est servi de moyennes arithmétiques, mais on a fait parallèlement des essais à l'aide de moyennes géométriques.

Dans le domaine des denrées alimentaires le calcul a été fait pour tous les mois, commençant de l'année 1914 et 1921, dans les autres domaines le calcul systématique n'a été fait que depuis le juillet 1924, où les renseignements réguliers pouvaient être recueillis. Quant aux années précédentes, les informations dans la sphère mentionnée n'ont été réunies qu'en juillet de chaque année.

Depuis l'année 1921 jusqu'au mois de mars 1922 on remarque en général en Estonie une baisse des prix qui à l'époque de la guerre eurent une hausse considérable. Après cette période une hausse générale commençait qui continuait jusqu'à la fin de 1924. (Voir tabl. à la page 68 et diagr. à la page 67). Ce mouvement se représente d'après le mark estonien. Prenant en considération le niveau d'or des prix il est clair que ce niveau après la baisse en 1921 et 1922 et du commencement de 1923 a été le plus profond en 1923. Un tel état des choses ne pouvait naturellement pas durer longtemps, le niveau des prix dans les autres pays surpassant le temps de paix. Le marché d'Estonie se régularisait dès que le commerce extérieur se fut ranimé.

Au courant des dernières années les prix d'or correspondent approximativement à ceux de 1914. La plus grande hausse a été constatée dans les prix des vêtements.

Les données sur la variation des indices sont exposées dans son ensemble dans le tableau à la page 88, et par le diagramme (page 85).

Le coût de la vie à la fin de l'année 1924 a été amené surtout par la baisse absolue du mark estonien en automne. Après un nouvelle stabilisation du mark en novembre, les prix ne baissaient pas tout de suite, conformément à la hausse de la valeur du mark; c'est par cela qu'à la fin de 1924 nous remarquons une baisse du coût de la vie, conforme à la valeur du mark, et une hausse du coût de la vie conforme à la valeur de l'or.

Les indices élaborés à l'aide de différentes méthodes et à différentes époques, de même que les indices des prix de détail publiés antérieurement pour Tallinn, coïncident complètement et montrent le même développement (voir diagr. à la page 67), ce qui nous confirme l'exactitude des renseignements obtenus.

Il est intéressant d'observer que l'indice lettonien sur l'alimentation montre presque le même mouvement (diagr. à la page 95)—il est connu que les conditions de vie en Estonie et celles de la Lettonie ont beaucoup de ressemblance.

La comparaison des indices des salaires des employés d'État, des chemins de fer et de municipalités (calculées d'après la valeur d'or) et des nombres-indices du coût de la vie (aussi val. d'or) démontre que, si le coût de la vie ne surpasse que peu le niveau de 1914 (comme dans les autres pays avec un faible change), ce sont les salaires qui sont beaucoup inférieures à niveau. Les plus élevées sont les salaires de 25—50 roubles en 1914, atteignant 90% du niveau d'avant-guerre en 1923, et 85% à la fin de l'année 1924, alors que les salaires surpassant en 1914 100 roubles étaient en 1924 seulement 38,6% de leur valeur d'avant-guerre (v. diagr. à la p. 92 et tab. à la p. 90). D'ailleurs, cette tendance de nivellement des salaires plus élevées est commune aux beaucoup des pays.

A-5505

A

o

u